

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΙΚΗ
ΒΙΟΙΑΤΡΙΚΗ

Ανάπτυξη διαδραστικού χάρτη της Ύστερης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας

Κόρδας Πέτρος

AM: M012016155

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επιβλέπων

Αθανάσιος Λουκόπουλος

Λαμία, 2019

UNIVERSITY OF THESSALY

SCHOOL OF SCIENCE

INFORMATICS AND COMPUTATIONAL BIOMEDICINE

Development of an interactive map of the Later Byzantine Empire

Kordas Petros

AM: M012016155

Master thesis

Supervisor

Loukopoulos Athanasios

Lamia, 2019

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΒΙΟΙΑΤΡΙΚΗ**

**ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

Ανάπτυξη διαδραστικού χάρτη της Ύστερης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας

Κόρδας Πέτρος

ΑΜ: Μ012016155

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επιβλέπων

Αθανάσιος Λουκόπουλος

Λαμία, 2019

«Υπεύθυνη Δήλωση μη λογοκλοπής και ανάληψης προσωπικής ευθύνης»

Με πλήρη επίγνωση των συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, και γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα και ενυπογράφως ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Ανάπτυξη διαδραστικού χάρτη της Ύστερης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας» αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές από τις οποίες χρησιμοποίησα δεδομένα, ιδέες, φράσεις, προτάσεις ή λέξεις, είτε επακριβώς (όπως υπάρχουν στο πρωτότυπο ή μεταφρασμένες) είτε με παράφραση, έχουν δηλωθεί κατάλληλα και ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή. Αναλαμβάνω πλήρως, ατομικά και προσωπικά, όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες που δύναται να προκύψουν στην περίπτωση κατά την οποία αποδειχθεί, διαχρονικά, ότι η εργασία αυτή ή τμήμα της δεν μου ανήκει διότι είναι προϊόν λογοκλοπής.

Ο ΔΗΛΩΝ

Ημερομηνία

Υπογραφή

Ανάπτυξη διαδραστικού χάρτη της Ύστερης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας

Κόρδας Πέτρος

AM: M012016155

Τριμελής Επιτροπή:

Λουκόπουλος Αθανάσιος (επιβλέπων)

Σταμούλης Γεώργιος

Κακαρούντας Αθανάσιος

Στα αστέρια της ζωής μου

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της παρούσης εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον αξιότιμο κ. Λουκόπουλο Αθανάσιο, επιβλέποντα καθηγητή μου και καθοδηγητή μου σε όλη την προσπάθεια που καταβλήθηκε για την εκπόνηση αυτής της εργασίας. Το θέμα ειδικά της εργασίας, που μου πρότεινε, μου έδωσε την ευκαιρία να περιηγηθώ σε καινούρια για μένα μονοπάτια, συνδυάζοντας την ιστορική γνώση με τη χρήση των ΤΠΕ.

Παράλληλα, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους ανεξαιρέτως τους καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος που μας προσέφεραν τις πολύτιμες εμπειρίες και γνώσεις τους μέσα από το διδακτικό τους έργο και ιδιαίτερα τον κ. Σταμούλη Γεώργιο και κ. Κακαρούντα Αθανάσιο για τις πολύτιμες συμβουλές τους, τις χρήσιμες παρεμβάσεις τους, καθώς και για τον τρόπο που συνεργάστηκαν μαζί μου.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, τους γονείς μου και τα φιλικά μου πρόσωπα για τη στήριξη, τη συμπαράσταση και την υπομονή που έδειξαν όλο αυτό το διάστημα των μεταπτυχιακών σπουδών μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην εκπαιδευτική διαδικασία είναι πλέον μια πραγματικότητα. Η μετάβαση από το Web 1.0 στο Web 2.0 αποκρυστάλλωσε την κοινωνική και εκπαιδευτική διάσταση της ηλεκτρονικής μάθησης, καθώς τα εργαλεία του Web 2.0 με την αποσαφήνιση των στόχων τους αποτελούν πολύτιμο αρωγό σ' ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό περιβάλλον. Οι εκπαιδευτές καλούνται να διαμεσολαβήσουν και να οικοδομήσουν τη νέα γνώση και να βοηθήσουν τους εκπαιδευόμενους να αποκτήσουν τις νέες δεξιότητες.

Η παρούσα εφαρμογή στοχεύει να αποτελέσει ένα χρήσιμο εργαλείο στη φαρέτρα του σύγχρονου εκπαιδευτικού, ώστε οι εκπαιδευόμενοι να ερμηνεύσουν και να αξιολογήσουν τις διαφορετικές οπτικές της ιστοριογραφίας και να αποκτήσουν πλέον μια συνολική εικόνα των ιστορικών περιόδων και συγκεκριμένα της Ύστερης Βυζαντινής Ιστορίας. Αυτή η εργασία ασχολείται με τη δημιουργία μιας δυναμικής διαδικτυακής εκπαιδευτικής εφαρμογής, καλύπτοντας όλα τα βήματα από την επιλογή των κατάλληλων τεχνολογιών μέχρι και τη συγγραφή του κώδικα, με αναλυτική παρουσίαση της διαδικασίας. Τα εργαλεία-τεχνολογίες που χρησιμοποιήθηκαν είναι HTML5, SQL/MySQL, Bootstrap, PHP, Apache Web Server και JavaScript. Από την αξιολόγηση της εφαρμογής διαπιστώθηκε ότι η χρήση των διαδραστικών χαρτών, ιδιαίτερα στο μάθημα της Ιστορίας, είναι μια μοναδική και εποικοδομητική εμπειρία για κάθε χρήστη.

Λέξεις – κλειδιά: ΤΠΕ, Web 2.0, Διαδραστικός χάρτης, Ύστερη Βυζαντινή Ιστορία

ABSTRACT

Information and Communication Technologies (ICT) in education are already considered as a given fact.

The transition from Web 1.0 to Web 2.0 clearly demonstrated the social and educational dimension of the e-learning (electronic learning), since Web 2.0 tools with a clear definition of their scope can be an important aid in the modern educational landscape. Teachers are asked to transfer and develop the new learning process and help students to acquire new skills.

The current application aims to be a useful tool for the modern teacher, so that the students are able to interpret and evaluate the various aspects of historiography and gain an overview of the historical periods, in particular those of the Later Byzantine History. The thesis deals with the development of a dynamic web educational application, presenting in detail all the steps that were followed, from the selection of the suitable technologies till the code development. HTML5, SQL/MySQL, Bootstrap, PHP, Apache Web Server and JavaScript are the core tools/technologies used in the app. The application was evaluated and it was concluded that the use of interactive maps, in particular in the subject of History, is a unique and helpful experience for every user.

Keywords: ICT, Web 2.0, Interactive Map, Later Byzantine History.

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	9
ABSTRACT	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	16
1.1 Επικοινωνία ανθρώπου – υπολογιστή	16
1.1.1 Ορισμός επικοινωνίας ανθρώπου με υπολογιστή	16
1.1.2 Εργονομία	17
1.1.3 Γνωστική Ψυχολογία και γνωσιακή επιστήμη	18
1.2 Ο ρόλος των ΤΠΕ στην εκπαίδευση	19
1.2.1 Εισαγωγή	19
1.2.2 Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στο νέο μαθησιακό περιβάλλον	20
1.2.3 Θεωρίες μάθησης και ΤΠΕ στην Εκπαίδευση	21
1.2.4 ΤΠΕ και συνεργατική μάθηση. Σύγχρονες αντιλήψεις για τη μάθηση	22
1.3 Web 2.0 και εκπαιδευτική χρήση των εφαρμογών του	23
1.3.1 Ο Παγκόσμιος Ιστός Web 2.0	23
1.3.2 Εκπαιδευτική χρήση των Εφαρμογών του Web 2.0	24
1.3.3 Τι είναι τα MOOC;	28
1.4 Διαδραστικοί χάρτες	29
1.4.1 Ορισμός	29
1.4.2 Η εξάπλωση των διαδικτυακών χαρτών- Διαδικτυακή χαρτογράφηση	29
1.4.3 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα διαδραστικών χαρτών	30
1.4.4 Σχεδίαση διαδικτυακών διαδραστικών χαρτών	33
1.4.5 Παραδείγματα διαδραστικών χαρτών	34
1.5 Παραδείγματα ιστορικών χαρτών με διάδραση	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : Τεχνολογίες Υλοποίησης	41
2.1 Εισαγωγή	41
2.2 HTML5	41
2.3 SQL/ MySQL	42
2.4 PHP	44
2.5 Apache Web Server	45
2.6 Bootstrap	45
2.7 JavaScript	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : Υλοποίηση κατασκευής	50

3.1	Εισαγωγή	50
3.2	Βάση δεδομένων	50
3.2.1	Πόλεις (Cities)	51
3.2.2	Γεγονότα (Events)	52
3.2.3	Περίοδοι (Periods)	53
3.2.4	Χάρτες (Maps)	53
3.2.5	Εικόνες Γεγονότων (EventPictures)	54
3.2.6	Βίντεο Γεγονότων (EventVideo)	54
3.3	Κώδικας εφαρμογής	55
3.3.1	Backend (PHP)	55
3.3.2	Frontend (HTML5, JavaScript)	56
3.4	Λειτουργία εφαρμογής	58
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΛΟΗΓΗΣΗ		64
4.1	Εισαγωγή - Χάρτες	64
4.2	1ος χάρτης (11ος αιώνας)	65
4.2.1	Μακεδονική Δυναστεία και Διάδοχοι (867-1059)	65
4.2.2	Η Δυναστεία των Δούκων (1059-1081)	70
4.2.3	Η Δυναστεία των Κομνηνών (1081-1185)	71
4.3	2 ^{ος} χάρτης (11 ^{ος} -12 ^{ος} αιώνας)	73
4.3.1	Η Δυναστεία των Κομνηνών (1081-1185)	73
4.4	3 ^{ος} χάρτης (12 ^{ος} -13 ^{ος} αιώνας)	81
4.4.1	Δυναστεία των Κομνηνών (1081-1185)	81
4.4.2	Η Δυναστεία των Αγγέλων (1185-1204)	83
4.4.3	Η Δυναστεία των Λασκαριδών (1204-1261)	86
4.4.4	Η Δυναστεία των Παλαιολόγων (1261-1453)	91
4.5	4 ^{ος} χάρτης (13 ^{ος} -14 ^{ος} αιώνας)	92
4.5.1	Η Δυναστεία των Παλαιολόγων (1261-1453)	92
4.6	5 ^{ος} χάρτης (15 ^{ος} αιώνας)	103
4.6.1	Η Δυναστεία των Παλαιολόγων (1261-1453)	103
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ		109
5.1	Σκοπός και στόχοι της έρευνας	109
5.2	Δείγμα – Χαρακτηριστικά του	113
5.3	Μέθοδος δειγματοληψίας	119
5.4	Αποτελέσματα	119
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ		126
Βιβλιογραφία		129

Αναφορές - Εικόνες	138
Αναφορές - Βίντεο	143
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α – ΚΩΔΙΚΑΣ	145
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β – ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ.....	166

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ενσωμάτωση της τεχνολογίας στη μαθησιακή διαδικασία προσφέρει αναμφίβολα σημαντικότητα οφέλη. Ενεργοποιεί το ενδιαφέρον όλων των μαθητών, ευνοεί τη διαφοροποίηση, καθιερώνει τη διαδραστικότητα, προωθεί τη συνεργασία, δημιουργεί ευχάριστο κλίμα και εξοικειώνει τους μαθητές με τις σύγχρονες απαιτήσεις. Σημαντικό ρόλο στην καθιέρωση της τεχνολογίας ως μέσου για την επίτευξη των μαθησιακών στόχων είναι η ανάπτυξη της Web 2.0 τεχνολογίας.

Σύμφωνα με τις οδηγίες του Υπουργείου Παιδείας το μάθημα της Ιστορίας απαιτεί ποικιλία υποστηρικτικού υλικού (Ιστοσελίδες, ταινίες κτλ.). Μέσω αυτού οι μαθητές/τριες δραστηριοποιούνται και αποκτούν τη δυνατότητα να προσεγγίσουν και να κατανοήσουν κριτικά την ιστορική αφήγηση. Παράλληλα, μπορούν να ερμηνεύσουν και να αξιολογήσουν τις διαφορετικές οπτικές της ιστοριογραφίας, αποφεύγοντας τη στείρα αποστήθιση, αφού συνδυάζουν πλέον ένα πλούσιο πληροφοριακό υλικό. Η μαθησιακή διαδικασία γίνεται ενεργός με την κατάλληλη καθοδήγηση του εκπαιδευτικού και οι μαθητές/τριες αποκτούν πλέον μια συνολική εικόνα των ιστορικών περιόδων που ορίζονται από το Πρόγραμμα Σπουδών (1)

Πολλές έρευνες διαπιστώνουν τα μεγάλα περιθώρια βελτίωσης της εκπαιδευτικής διαδικασίας μέσω της χρήσης ΤΠΕ. (2), (3)

Εξάλλου, τα τελευταία χρόνια οι Έλληνες εκπαιδευτικοί έχουν κατανοήσει την ένταξη των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία, παρά τα φαινόμενα τεχνολογικού/λειτουργικού αναλφαριθμητισμού που διαπιστώνονται (4)

Έχουν κληθεί και καλούνται να συμμετέχουν σε προγράμματα επιμόρφωσης Β' Επιπέδου ΤΠΕ και η ανταπόκρισή τους ήταν ικανοποιητική, προκειμένου να γίνουν κοινωνοί των καινοτομιών στη σύγχρονη εκπαίδευση. Βέβαια, η αξιοποίηση των ΤΠΕ στην εκπαίδευση είναι μια σύνθετη διαδικασία. Όμως, απαραίτητος παράγοντας είναι οι εκπαιδευτικοί να επιμορφωθούν κατάλληλα, ώστε με την αναδιαμόρφωση των αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών, την πρέπουσα τεχνολογική υποδομή, τη δημιουργία και τη διανομή εκπαιδευτικών λογισμικών η εκπαιδευτική διαδικασία να εξακτινωθεί δημιουργικά. (5)

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι ο σχεδιασμός και η υλοποίηση μιας διαδικτυακής εφαρμογής με εκπαιδευτικό περιεχόμενο. Συγκεκριμένα, η εφαρμογή παρουσιάζει με διαδραστικό τρόπο μια σειρά σημαντικών γεγονότων κατά την Ύστερη περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (1025-1453 μ.Χ.). Η διαδικτυακή εφαρμογή είναι προσβάσιμη και προσπελάσιμη αδιαλείπτως από τους χρήστες του διαδικτύου από σταθερό υπολογιστή, tablet ή smartphone.

Η εφαρμογή απευθύνεται σε μαθητές όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης, σε φοιτητές, σε εκπαιδευτικούς και γενικότερα σε κάθε χρήστη που ενδιαφέρεται να μάθει για την αλληλουχία των σημαντικότερων ιστορικών γεγονότων της Υστεροβυζαντινής περιόδου. Βασική προϋπόθεση είναι η γνώση βασικών δεξιοτήτων σχετικά με τη χρήση των ηλεκτρονικών συσκευών πρόσβασης στο διαδίκτυο, όπως επίσης και η δυνατότητα πρόσβασης σ' αυτό. Ασφαλώς και δε φιλοδοξεί να υποκαταστήσει μέρος του προγράμματος σπουδών, αλλά αντιθέτως να το ενισχύσει.

Η εφαρμογή αυτή δεν ανήκει στην κατηγορία των σύγχρονων εκπαιδευτικών μέσων. Δεν απαιτεί την ταυτόχρονη παρουσία εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενου. Ανήκει στην κατηγορία των μέσων ασύγχρονης εκπαίδευσης. Ο εκπαιδευόμενος μπορεί να παρακολουθήσει ακολουθιακά ή αποσπασματικά μέρος του περιεχομένου των γεγονότων ανά πάσα χρονική στιγμή. Η παρουσίαση των γεγονότων γίνεται διαδραστικά/οπτικά και όχι αφηγηματικά, παρέχοντας στον εκπαιδευόμενο από τη μια την άνεση της ιστορικής περιπλάνησης και από την άλλη την πολυτέλεια της κατανόησης και της εμπέδωσης των περιεχομένων σύμφωνα με τον δικό του ρυθμό αφομοίωσης.

Επίσης σε καμία περίπτωση δε θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς πως πρόκειται για μια εφαρμογή τύπου MOOC (Massive Open Online Course).

Αξίζει να σημειωθεί πως η εφαρμογή δε διαθέτει κανενός είδους αξιολόγηση του εκπαιδευόμενου. Αντ' αυτού, για τις ανάγκες της εργασίας σχεδιάστηκε και διανεμήθηκε ερωτηματολόγιο σε ικανοποιητικό αριθμό φιλολόγων και εκπαιδευτικών που δύνανται να διδάξουν το μάθημα της Ιστορίας και προχώρησαν στη συμπλήρωση του. Στη συνέχεια ακολούθησε αξιοποίηση των αποτελεσμάτων. Τα ερωτηματολόγια διανεμήθηκαν ηλεκτρονικώς ([Ερωτηματολόγιο](#))

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1.1 Επικοινωνία ανθρώπου – υπολογιστή

1.1.1 Ορισμός επικοινωνίας ανθρώπου με υπολογιστή

Η «επικοινωνία ανθρώπου και υπολογιστή» ως όρος σχετίζεται με τον κλάδο της πληροφορικής. Έχει, κυρίως, ως αντικείμενο εργασίας τη σχεδίαση, την πραγμάτωση και κριτική αξιολόγηση των διαδραστικών υπολογιστικών συστημάτων, με αποκλειστικό στόχο την ανθρώπινη χρήση. Η διεπαφή του χρήστη βρίσκεται στο επίκεντρο και αποτελεί το υλικό και τα λογισμικά του υπολογιστή, που δίνουν την ευκαιρία στους χρήστες να αλληλεπιδράσουν με το υπολογιστικό σύστημα.

Αν ανατρέξουμε ιστορικά στην αρχή αυτής της διεργασίας, μπορούμε να φέρουμε στην επιφάνεια διάφορα είδη επαφών, όπως αυτή με διακόπτες και τύπου εντολών. Μάλιστα τη δεκαετία του '90 έκαναν την παρουσία τους και κυριάρχησαν οι διεπαφές τύπου WIMP [(Windows, Icons, Menus, Pointing/ Παράθυρα, Εικονίδια, Μενού, Κατάδειξη)]. Οι υπολογιστικές εφαρμογές διακρίνονται σε παράθυρα ή εμφανίζονται μέσα από εικονίδια και ο χρήστης έχει τη δυνατότητα με τη χρήση της συσκευής του ποντικιού ή κάποιας άλλης συσκευής κατάδειξης να προβεί στην επιλογή εντολών από το μενού. Σήμερα η αλληλεπίδραση εδράζεται περισσότερο στο οπτικό κανάλι επικοινωνίας και υλοποιείται με την αρωγή των γραφικών διεπαφών του χρήστη. Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί ότι, πέρα από τις γραφικές αναπαραστάσεις μιας οθόνης, η ουσιαστική χρήση ενός υπολογιστικού συστήματος επιτυγχάνεται με τον συνδυασμό και την εμπλοκή στην όλη διάδραση των καναλιών και των μέσων επικοινωνίας.

Αναπόφευκτα οδηγούμαστε στο νομοτελειακό συμπέρασμα ότι η αλληλεπίδραση στα υπολογιστικά συστήματα οφείλει να ενεργοποιεί όλες τις αισθήσεις του χρήστη και να μην περιορίζεται στην οπτική αναπαράσταση της πληροφορίας. Η διάδραση σαφώς στηρίζεται στους χρήστες και στις υπολογιστικές μηχανές. Οφείλουν να ξεκαθαρίσουν και να συμφωνήσουν στον τρόπο επικοινωνίας, ώστε να ανταλλάξουν μηνύματα και να καταστήσουν δυναμική την επεξεργασία και την αποκωδικοποίησή τους.

Η εξέλιξη στον τομέα της επικοινωνίας ανθρώπου υπολογιστή τα τελευταία τριάντα χρόνια ήταν εξαιρετική. Αυτό οφείλεται κυρίως στην αύξηση της ισχύος των

υπολογιστών, αλλά και στη σημαντική μείωση του οικονομικού κόστους αυτών. Στο παρελθόν ο χρήστης έπρεπε να γνωρίζει αρκετά πράγματα σε σχέση με την τεχνολογία των υπολογιστών και ως εκ τούτου οι υπολογιστές ήταν ένα εργαλείο απόμακρο για τους πολλούς. Αντίθετα, σήμερα η διάδραση ανθρώπου υπολογιστή στηρίζεται στη δημιουργία φιλικών προγραμμάτων, ώστε οι χρήστες, χωρίς να έχουν ιδιαίτερες γνώσεις, να έχουν εύκολη πρόσβαση σ' αυτά και να τα χρησιμοποιούν απρόσκοπτα. Σ' αυτό καταλυτικό ρόλο έπαιξε η συνεργασία της επιστήμης της πληροφορικής με τις επιστήμες της εργονομίας, της γνωστικής ψυχολογίας, της κοινωνικής ψυχολογίας και της ανθρωπολογίας (6)

1.1.2 Εργονομία

Εργονομία είναι η επιστήμη που διερευνά τον τρόπο με τον οποίο ο άνθρωπος μπορεί να συνυπάρξει αρμονικά με το περιβάλλον του και με τα αντικείμενα με τα οποία βρίσκεται σε επαφή καθημερινά. Βασικό αντικείμενο μελέτης της είναι οι διαδικασίες και οι μέθοδοι πάνω στις οποίες στηρίζεται ο σχεδιασμός των συσκευών και των καθημερινών σε χρήση εργαλείων, ώστε ο άνθρωπος να εργάζεται σε ένα ευχάριστο περιβάλλον και έτσι να μπορεί να είναι παραγωγικός. Προς αυτήν την κατεύθυνση προσεγγίζει η εργονομία τη σχέση του ανθρώπου με τον υπολογιστή. Προσπαθεί να διερευνήσει και να αναλύσει τα ιδιαίτερα πραγματικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα αυτής της αλληλεπίδρασης (άνθρωπου – υπολογιστή). Χρησιμοποιεί, λοιπόν, ένα συγκεκριμένο πρωτόκολλο ερευνητικών διεργασιών, με απώτερο στόχο να αξιολογήσει το σύστημα, να εντοπίσει τις αδυναμίες του και να προβεί στις αναγκαίες βελτιώσεις, ώστε η αλληλεπίδραση να υλοποιείται χωρίς προσκόμματα.

Η μελέτη κάθε περίπτωσης στην εργονομία υλοποιείται με τη γνωστή μέθοδο ανάλυσης καθηκόντων, που στηρίζεται στα στάδια της συλλογής των δεδομένων, της περιγραφής των εργασιακών καθηκόντων και της έκθεσης των στοιχείων που πρέπει να επεξεργαστεί ο αναλυτής. Στον τομέα της πληροφορικής ιδιαίτερα διαδεδομένη είναι η Ιεραρχική Ανάλυση Καθηκόντων (Hierarchical Task Analysis). Σύμφωνα με αυτήν την τεχνική μέθοδο αναπαράστασης του τρόπου εκτέλεσης μιας εργασίας, κάθε εργασία αποτελεί έναν εν δυνάμει στόχο προς υλοποίηση. Ο αναλυτής έχει την ευκαιρία να κατατμήσει κάθε στόχο σε επιμέρους στόχους, ακολουθώντας βέβαια μια δομημένη ιεράρχηση αυτών και σύμφωνα με μια καθορισμένη χρονική σειρά (7)

1.1.3 Γνωστική Ψυχολογία και γνωσιακή επιστήμη

Η γνωστική ψυχολογία αποτελεί ένα είδος πειραματικής επιστήμης και ασχολείται με την ανάλυση της δομής και των διεργασιών του ανθρώπινου νου, με στόχο να κατανοήσει την ανθρώπινη συμπεριφορά. Έτσι, σημαντικό πεδίο εφαρμογής και δράσης της επιστήμης αυτής αποτέλεσε και η επικοινωνία του ανθρώπου με τον υπολογιστή. Πολλά επιστημονικά πορίσματα της που σχετίζονται με τον τρόπο αποθήκευσης και επεξεργασίας των πληροφοριών αξιοποιούνται άμεσα στη χρήση των υπολογιστικών συστημάτων.

Από την άλλη η γνωσιακή επιστήμη (cognitive science) μελετά τον ανθρώπινο νου και στηρίζοντας το πεδίο και τη μέθοδο έρευνας της στην επιστήμη της ψυχολογίας, της γλωσσολογίας και της φιλοσοφίας, πετυχαίνει μια διεπιστημονική προσέγγιση. Επικεντρώνει την έρευνά της στον τρόπο που ο άνθρωπος νους αντιλαμβάνεται, αποθηκεύει, μαθαίνει μια πληροφορία, αλλά και πως την εκφράζει και την αναπτύσσει γνωστικά (8). Βέβαια, η επιστήμη αυτή εστιάζει τη μελέτη της και στην ίδια τη γνώση και προσπαθεί να εξηγήσει τη φυσιογνωμία της και τα δομικά συστατικά της, ώστε να αποκωδικοποιηθούν ερωτήματα σχετικά με τους χώρους από όπου η γνώση πηγάζει, αναπτύσσεται και τελικά χρησιμοποιείται (9)

Γνωστά μοντέλα είναι αυτό του Norman, που ονομάζεται και «κύκλος αλληλεπίδρασης» και το μοντέλο GOMS των Card, Moran και Newell.

Το γνωστικό μοντέλο Norman περιλαμβάνει επτά στάδια που περιγράφουν τις νοητικές λειτουργίες που συντελούνται κατά τη διάδραση ανάμεσα στον χρήστη και το υπολογιστικό σύστημα:

1. Καθορισμός σκοπού ή στόχου.
2. Σχηματισμός της πρόθεσης για δράση που απαιτείται, ώστε να υλοποιηθεί ο στόχος.
3. Καθορισμός συγκεκριμένων ενεργειών, ανάλογα με την πρόθεση και τις δυνατότητες που παρέχουν τα προσφερόμενα εργαλεία.
4. Εκτέλεση αυτών των ενεργειών.
5. Αντίληψη της αναδυομένης κατάστασης του περιβάλλοντος που δημιουργούν οι ενέργειες του χρήστη.
6. Απόδοση της καινούριας κατάστασης, όπως ο χρήστης την έχει κατανοήσει και αντιληφθεί.

7. Αξιολόγηση της διαμορφωθείσας κατάστασης σε σχέση με τον αρχικό στόχο που έχει θέσει ο χρήστης.

Τα παραπάνω στάδια δεν ακολουθούν υποχρεωτικά κατά την υλοποίηση του κύκλου αυτήν τη σειρά, καθώς κάποια από αυτά μπορούν να παραλειφθούν. Έτσι, ο κύκλος των σταδίων αυτών επαναλαμβάνεται, καθώς ο στόχος επαναπροσδιορίζεται, ώστε η κατάσταση που δημιουργείται να αγγίζει τουλάχιστον σε αρκετά μεγάλο βαθμό τον στόχο που είχε εξαρχής καθοριστεί (10)

Στο μοντέλο GOMS (Goals/ στόχοι, Operators/τελεστές, Methods/ μέθοδοι, Selection rules/ κανόνες επιλογής) σε αντίθεση με το μοντέλο Norman που διακρίνεται από τη διερεύνηση των ενεργειών του χρήστη, προκειμένου να καταλήξει στο επιθυμητό αποτέλεσμα, οι ενέργειες του χρήστη ακολουθούν με αυστηρότητα τις προδιαγραφές συγκεκριμένων βημάτων. Εν συντομία είναι μια σπουδαία μεθοδολογία που στηρίζεται στην ανάλυση των προδιαγεγραμμένων ενεργειών ενός χρήστη που βρίσκεται σε αλληλεπίδραση με τα υπολογιστικά συστήματα (11)

1.2 Ο ρόλος των ΤΠΕ στην εκπαίδευση

1.2.1 Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια η τεχνολογία επιδρά καταλυτικά στην καθημερινότητα των ανθρώπων και επιφέρει αναπόδραστα μεγάλες κοινωνικές αλλαγές. Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας (ΤΠΕ) – Information and Communication Technologies (ICT) – καθιστούν πλέον πραγματικότητα την Κοινωνία της Πληροφορίας. Η ανταγωνιστικότητα στην οικονομία, κυρίως στις αναπτυγμένες χώρες, εδράζεται στον τρόπο πρόσβασης και αξιοποίησης της παραγόμενης νέας γνώσης (12). Έτσι, οι πολίτες αλλά κυρίως οι μαθητές πρέπει να εκπαιδεύονται στις ΤΠΕ, ώστε να αποκτήσουν δεξιότητες διαδικτυακής πρόσβασης και επικοινωνίας (13)

Οι ΤΠΕ εισχωρούν δυναμικά στα εκπαιδευτικά συστήματα, αλλάζουν την εκπαιδευτική διαδικασία, διαμορφώνοντας νέες συνθήκες στην παρεχόμενη εκπαίδευση. Η ηλεκτρονική μάθηση εξελίσσεται σ' ένα δυναμικά αναπτυσσόμενο πεδίο ακαδημαϊκής και μη εκπαίδευσης (14). Τα επόμενα χρόνια, όπως διαφαίνεται, οι καινοτομίες της τεχνολογίας θα ενσωματωθούν πλήρως στην εκπαιδευτική

διαδικασία (15). Εξάλλου, μέσα στο πλαίσιο των αλλαγών η εκπαίδευση δεν μπορεί να είναι απλώς παρατηρητής, αλλά οφείλει να δράσει ενεργά, να επαναπροσδιορίσει τον ρόλο της και να αφομοιώσει τις νέες συνθήκες παραγωγής και μετάδοσης της γνώσης (16). Απαιτείται, λοιπόν, η απόκτηση των βασικών δεξιοτήτων χειρισμού των ηλεκτρονικών μέσων, γιατί ο ψηφιακός αναλφαβητισμός αποτελεί τη σύγχρονη εποχή λειτουργικό αναλφαβητισμό, μέσα από τον οποίο ελλοχεύει πλέον ξεκάθαρα η απειλή του κοινωνικού αποκλεισμού (17)

1.2.2 Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στο νέο μαθησιακό περιβάλλον

Η Κοινωνία της Πληροφορίας δημιουργεί νέα πεδία μάθησης και επικοινωνίας, ώστε το παραδοσιακό μοντέλο μάθησης απαιτείται να αλλάξει, να επαναπροσδιοριστεί. Οι μαθητές ενθαρρύνονται να αποκτήσουν νέες δεξιότητες στην αναζήτηση πληροφορίας, να διαμορφώσουν κριτική σκέψη και να συνεργαστούν. Έτσι, οι εκπαιδευτικοί καλούνται να επιμορφωθούν πάνω στις νέες θεωρίες μάθησης και διδασκαλίας (18)

Ο εκπαιδευτικός απεμπολεί τον κεντρικό του ρόλο μέσα στην τάξη και παύει να είναι ο μοναδικός κάτοχος, πομπός και μεταδότης της γνώσης. Δε ρυθμίζει αποκλειστικά την επικοινωνιακή διαδικασία, αλλά λειτουργεί επικουρικά, συντονίζει και εμπνέει τους μαθητές. Κυρίως διαμεσολαβεί, για να οικοδομήσει τη νέα γνώση και να βοηθήσει τους μαθητές να αποκτήσουν τις νέες δεξιότητες (19). Στο νέο διαμορφούμενο μαθησιακό περιβάλλον με τη χρήση των ΤΠΕ ο εκπαιδευτικός συμβουλεύει, καθοδηγεί και θέτει ερωτήματα, ώστε οι μαθητές να τα εξιχνιάσουν και να βρουν απαντήσεις. Οργανώνει και σχεδιάζει τη μαθησιακή διαδικασία και οι μαθητές μοιράζονται τη γνώση μαζί του και αναγνωρίζουν δίπλα τους έναν συνεργάτη και συνερευνητή (20).

Οποσδήποτε, οι ΤΠΕ έχουν τεράστιες δυνατότητες, όπως να συνδράμουν στη υιοθέτηση διδακτικών καινοτομιών, να επιφέρουν επανάσταση στη μαθησιακή διαδικασία και να αλλάξουν το κλίμα στη σύγχρονη τάξη (21). Εδώ ο εκπαιδευτικός διαδραματίζει σημαντικό ρόλο, ώστε αυτές οι αλλαγές να μετουσιωθούν από τη θεωρία στην πράξη. Όταν οι εκπαιδευτικοί αγνοούν τις δυνατότητες της χρήσης των ΤΠΕ, η δημιουργική αξιοποίηση των νέων μεθόδων μάθησης καθυστερεί ή μερικές φορές απαξιώνεται (22). Σίγουρα οι μαθητές προσαρμόζονται πιο γρήγορα στο νέο περιβάλλον. Οι εκπαιδευτικοί επηρεασμένοι από τον παραδοσιακό δασκαλοκεντρικό

τρόπο διδασκαλίας, χρειάζονται χρόνο, ώστε να ξεπεράσουν το αρχικό στάδιο ανασφάλειας, αδράνειας και να αναλάβουν στη συνέχεια δράση και σταδιακά να αξιοποιήσουν εποικοδομητικά τις ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία (19). Κατά συνέπεια ο σχεδιασμός της εκπαιδευτικής πολιτικής για τη στρατηγική είσοδο των ΤΠΕ στο μαθησιακό περιβάλλον συναρτάται άρρηκτα από την αρωγή του εκπαιδευτικού. Γι' αυτό, επιμορφωτικά προγράμματα που θα έχουν σαφή στόχο την ενημέρωση για τη χρηστική διάσταση των ΤΠΕ συμβάλλουν και θα συμβάλουν στην υιοθέτηση καινοτόμων μεθόδων εκπαιδευτικής εργασίας (23)

1.2.3 Θεωρίες μάθησης και ΤΠΕ στην Εκπαίδευση

Τον 19^ο και τον 20^ο αιώνα εμφανίστηκαν νέες απόψεις και γνωστικές θεωρίες για τον τρόπο λειτουργίας της ανθρώπινης σκέψης, της ανάπτυξης και της μετάδοσης της γνώσης. Η εκπαίδευση προσανατολίζεται πλέον σ' ένα μαθητοκεντρικό, αλληλοδραστικό, ανακαλυπτικό και συνεργατικό μοντέλο διδασκαλίας και μάθησης (23)

1.2.3.1 Συμπεριφορισμός

Η θεωρία του Skinner εστιάζει την έρευνά της στην παρατηρούμενη συμπεριφορά και προσπαθεί να ερμηνεύσει ένα μεγάλο πλαίσιο γεγονότων και φαινομένων μέσα από διεργασίες που στηρίζονται στον μηχανισμό ερέθισμα-αντίδραση (S-R), που επιδιώκει τη ρύθμιση της ανθρώπινης συμπεριφοράς (24). Οι Συμπεριφοριστές θεωρούν την ενίσχυση της επιθυμητής μάθησης ως τον βασικότερο μηχανισμό μάθησης. Τα σύγχρονα προγράμματα εκπαιδευτικού λογισμικού στηρίζονται στις αρχές της συμπεριφοριστικής διδασκαλίας. Ο Skinner υπήρξε ο πρόδρομος των μηχανών διδασκαλίας. Το γνωστό πείραμα του σκύλου του Pavlov, με την ενίσχυση της επιθυμητής συμπεριφοράς, έχει επιδράσει καταλυτικά στη διδακτική διαδικασία. Πολλά λογισμικά δημιουργήθηκαν έχοντας ως φιλοσοφία ο μαθητής να αποκτά τη μάθηση με τους δικούς του ρυθμούς μέσα από μια διαδικασία δοκιμής και πλάνης (21).

1.2.3.2 Εποικοδομητισμός

Ο Seymour Papert, ο πατέρας της γλώσσας προγραμματισμού Logo για παιδιά υιοθέτησε στον χώρο της πληροφορικής την έννοια του εποικοδομητισμού (constructivism). Με εφιαλτήριο τη θεωρία του Piaget ότι τα γνωστικά σχήματα ή

μοντέλα αποτελούν δίαυλο μάθησης, προκειμένου το κάθε άτομο να αντιληφθεί σε βάθος τις νέες πληροφορίες και να εντυπώσει γενικότερα στη γνώση (21), επικεντρώθηκε στην ανακαλυπτική διαδικασία της μάθησης και στην ενεργή συμμετοχή του μαθητή στην οργάνωση της νέας γνώσης (24). Ο Jerome Bruner έκανε ιδιαίτερη μνεία, διατυπώνοντας την παιδαγωγική αξία της αυτενέργειας στην ανακαλυπτική μάθηση και της χρήσης των εποπτικών μέσων στην εικονιστική αναπαράσταση των διάφορων γνωστικών αντικειμένων στην εκπαιδευτική διαδικασία (23). Οι μαθητές είναι αυτόνομοι και αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες. Οι εκπαιδευτικοί που υλοποιούν στη διδασκαλία τους τη θεωρία του εποικοδομητισμού ενθαρρύνουν τους μαθητές και κεντρίζουν την περιέργεια τους για γνώση. Δεν εφησυχάζουν σε μια απλή μετάδοση γνώσεων, αλλά καθοδηγούν τους μαθητές να ενστερνιστούν τεχνικές και να αποκτήσουν στρατηγικές πρόσβασης και σύλληψης της γνώσης. Δημιουργούνται ομάδες όπου οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές συνταξιδεύουν βάζοντας πλώρη για το ποθητό ταξίδι της ανακάλυψης και της διερεύνησης της γνώσης (25).

1.2.3.3 Γνωστική προσέγγιση της επεξεργασίας των πληροφοριών

Ο νους, σύμφωνα με τους υποστηρικτές αυτής της θεωρίας, αποτελεί ένα σύνθετο και περίπλοκο σύστημα, που χρησιμοποιεί σύμβολα και η ροή της πληροφορίας συντελείται, όπως στον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Οι πληροφορίες εισβάλλουν με κωδικοποιημένο τρόπο και το σύστημα τις εκλαμβάνει και τις συγκρατεί με συμβολικές παραστάσεις. Εφόσον επεξεργαστούν, λαμβάνεται χώρα η αποκωδικοποίησή τους μέσα από μια συγκριτική και συνδυαστική διαδικασία με άλλες που περιέχονται στο σύστημα. Με την ολοκλήρωση της διαδικασίας συρρέουν τα αποτελέσματα υπό τη μορφή απαντήσεων ή παραγόμενου έργου. Έτσι, συντελείται μια πιο εκτενής περιγραφή και αναλυτικός προσδιορισμός των γνωστικών διεργασιών που υλοποιούνται στο ανθρώπινο νοητικό σύστημα (21).

1.2.4 ΤΠΕ και συνεργατική μάθηση. Σύγχρονες αντιλήψεις για τη μάθηση

Ο ψηφιακός αλφαριθμητισμός και η παιδαγωγική αξιοποίηση των ΤΠΕ είναι ο βασικός πυλώνας της εκπαιδευτικής πολιτικής. Ο εποικοδομητισμός και η εγκατεστημένη γνώση αποτελούν τους δρομοδείκτες για την απόκτηση της νέας γνώσης και την αξιοποίηση των ΤΠΕ στην εκπαίδευση. Σύμφωνα με τον Ausubel ο μαθητής πρέπει να εξακριβώσει τη γνώση που ήδη κατέχει και τότε μπορεί να προχωρήσει στη νέα γνώση, έχοντας ως παρακαταθήκη την προηγούμενη (26). Η

συνεργατική μάθηση και η συστηματική προσέγγιση και αξιοποίηση των πολυμέσων αποτελούν τον πυρήνα των νέων παιδαγωγικών τάσεων και πεποιθήσεων για τον τρόπο διδασκαλίας και μάθησης στην εκπαίδευση (27)

Το σύγχρονο σχολείο οφείλει να μεριμνά κυρίως για το πώς ο μαθητής μαθαίνει και όχι τόσο τι μαθαίνει (28). Στη συνέχεια πρέπει να καλλιεργεί τη μεταγνώση και ο μαθητής μέσα από ένα σύνολο διεργασιών να μπορεί να αποκτά εκείνες τις στρατηγικές που θα τον βοηθήσουν να φτάσει στο επιθυμητό γνωστικό αποτέλεσμα πιο γρήγορα και εποικοδομητικά. Στόχος δεν είναι η απλή παράθεση και συσσώρευση γνώσεων αλλά η ενεργή και αυτόνομη μάθηση (22). Οπωσδήποτε τα παραπάνω είναι εφικτά, όταν ο μαθητής αναζητά και διερευνά τη γνώση μέσα σε περιβάλλον συνεργασίας και αλληλεπίδρασης με τους παιδαγωγούς και τους συμμαθητές του, σ' ένα περιβάλλον φιλικό, που τον σέβεται και ανταποκρίνεται στις προσωπικές απαιτήσεις και δεξιότητές του (29).

Τα προβλήματα δε που παρουσιάζονται στην εκπαιδευτική διαδικασία κατά την ανακάλυψη και την εμπέδωση της γνώσης αντιμετωπίζονται άμεσα και δραστικά ,μέσα στα πλαίσια του συνεργατικού μοντέλου μάθησης. Σ' όλη αυτήν την προσπάθεια η διαφορετική γνώση που κατέχει ο κάθε μαθητής και η διαφορετική προσέγγιση συμβάλλουν αποφασιστικά στην επίλυση των προβλημάτων με τη συνδρομή της αλληλεπίδρασης που δημιουργείται (30).

1.3 Web 2.0 και εκπαιδευτική χρήση των εφαρμογών του

1.3.1 Ο Παγκόσμιος Ιστός Web 2.0

Ο Παγκόσμιος Ιστός (World Wide Web – WWW) αποτελεί τη μεγαλύτερη βάση περιεχομένου όπου ο χρήστης αναζητά και επεξεργάζεται πληροφορίες (31). Το Web 2.0 είναι ένα στάδιο ανάπτυξης του Web, που καθιστά τον Παγκόσμιο Ιστό ένα εργαλείο δημιουργίας και συγκέντρωσης γνώσης, στηριζόμενο στην αλληλεπίδραση και συνεργασία των χρηστών (32). Αρχικά, το διαδίκτυο λειτούργησε ως μέσο εκτύπωσης των ηλεκτρονικών μηνυμάτων. Η κοινωνική διάσταση του Web 1.0 ήταν περιορισμένη, καθώς έδινε στους χρήστες τη δυνατότητα να βλέπουν και να διαβάζουν ιστοσελίδες, να αποκτούν και να διευθετούν τις γνώσεις, χωρίς να επεμβαίνουν στη διαμόρφωση του περιεχομένου τους. Ελάχιστοι χρήστες δημιουργούσαν και οι περισσότεροι γίνονταν δέκτες του ηλεκτρονικού περιεχομένου και περιοριζόνταν να αναζητούν πληροφορίες (33).

Ο Παγκόσμιος Ιστός διαρκώς εξελισσόταν και ο αριθμός των χρηστών συνεχώς αυξανόταν. Παράλληλα, δημιουργήθηκαν με την εξέλιξη της ηλεκτρονικής τεχνολογίας και νέα εργαλεία που έδωσαν την ευκαιρία στους χρήστες να επιδρούν και να παράγουν υλικό. Έτσι, οι χρήστες άρχισαν να αλληλεπιδρούν και να γίνονται μέλη μιας μεγάλης κοινότητας με την ανταλλαγή πληροφοριών. Συμμετέχοντας σε blogs και σε forum, προχώρησαν στον σχολιασμό και απέκτησαν τη δυνατότητα να συνδιαμορφώνουν και να διαμοιράζουν το υλικό (34), δημιουργώντας τις συνθήκες για το πέρασμα από το Web 1.0 στο Web 2.0.

1.3.2 Εκπαιδευτική χρήση των Εφαρμογών του Web 2.0

Τα εργαλεία του Web 2.0 μπορούν να εφαρμοσθούν στην εκπαιδευτική διαδικασία. Οποσδήποτε συντρέχουν πολλοί παράγοντες οι οποίοι θα προσδιορίσουν τη χρήση των εργαλείων αυτών «εκπαιδευτική». Ο εκπαιδευτικός καλείται να αποσαφηνίσει τους στόχους που θέλει να επιτύχει κατά τη διδακτική παρέμβαση, λαμβάνοντας υπόψη την ηλικία του μαθητικού κοινού και αξιοποιώντας κατάλληλα τις δυνατότητες που μπορεί να προσφέρει το κάθε εργαλείο στην εκπαιδευτική πράξη (35). Στη συνέχεια θα αναφέρουμε κάποια βασικά εργαλεία του Web 2.0 και τους πιθανούς τρόπους με τους οποίους δύνανται να αποτελέσουν μέσα δημιουργικής «εκμετάλλευσης» στο εκπαιδευτικό περιβάλλον.

1.3.2.1 Ιστολόγια (Blogs)

Το ιστολόγιο συνιστά ένα σημαντικό γνωστικό ασύγχρονο περιβάλλον, καθώς επιτρέπει στους χρήστες να διατυπώνουν δημόσια ιδέες, απόψεις, σκέψεις και γνώσεις. Ενισχύει τον αναστοχασμό στο περιεχόμενο των πληροφοριών και υποβοηθά την αλληλεπίδραση ανάμεσα στον δημιουργό και τους χρήστες-επισκέπτες, οικοδομώντας τη γνώση σε γερά θεμέλια, ώστε να ανοίξουν οι πύλες της μεταγνώσης (36). Σχετικά με την εκπαιδευτική διαδικασία το ιστολόγιο μπορεί να χρησιμοποιηθεί ή ως ένα διαδικτυακό προσωπικό ημερολόγιο ή ως ένα φόρουμ συζητήσεων. Οι μαθητές, έτσι, έχουν τη δυνατότητα να εκφραστούν αποτυπώνοντας γραπτώς την προσωπική τους σκέψη και άποψη. Παράλληλα, οι εκπαιδευτικοί, από τη στιγμή που μόνο αυτοί έχουν πρόσβαση στα γραπτά αποτυπώματα των μαθητών, αναλαμβάνουν τον ρόλο του ανατροφοδότη και του προσώπου που ενισχύει την εκπαιδευτική διαδικασία, απαντώντας και λύνοντας απορίες. Με τον τρόπο αυτόν η μάθηση οικοδομείται δημιουργικά μέσα από την αλληλεπίδραση των εμπλεκόμενων και οι μαθητές αποκτούν τη γνώση με έναν άμεσο και φιλικό τρόπο (37). Τα

ιστολόγια, λοιπόν, αποτελούν ένα δυναμικό τεχνολογικό περιβάλλον, καθώς συμβάλλουν και στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, οι οποίοι χρησιμοποιώντας τα ευέλικτα αυτά εργαλεία κατανοούν συνειδητά και τις αλλαγές που βιώνουν στη σύγχρονη εκπαίδευση (38)

1.3.2.2 Microblogging

Σε συνδυασμό με τα ιστολόγια και το microblogging ενισχύει σημαντικά τη μάθηση (39). Το Twitter είναι ένα εργαλείο microblogging, που συνδράμει στην κοινωνική αλληλεπίδραση για μια σειρά μαθημάτων που πραγματοποιούνται εκτός τάξης, ώστε αυτά να συμβάλουν αποφασιστικά στην εκπαιδευτική διαδικασία. Σε ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον διαμορφούμενο σε πραγματικό χρόνο οι καθηγητές επικοινωνούν άμεσα με τους μαθητές τους και αυτοί με τη σειρά τους εξοικειώνονται σε μεγαλύτερο βαθμό με το εκπαιδευτικό υλικό. Με το Twitter οι καθηγητές οργανώνουν με σύστημα τη δομή των μαθημάτων και επικοινωνούν ουσιαστικά με τους μαθητές τους προβάλλοντας τους προβληματισμούς και τις απόψεις των μαθητών, προκειμένου να επιλύσουν ζητήματα που σχετίζονται με την εκπαιδευτική διαδικασία (40).

1.3.2.3 Κοινωνικά δίκτυα

Τα κοινωνικά δίκτυα αποτελούν μια αναγνωρισμένη και δημοφιλή σύγχρονη τεχνολογία διδασκαλίας και μάθησης, που εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενοι κάθε βαθμίδας αξιοποιούν στην εκπαιδευτική διαδικασία, ώστε η επιστημονική κοινότητα την αγκαλιάζει με τη δέουσα προσοχή και καλείται να τη χρησιμοποιήσει υλοποιώντας τους εκάστοτε εκπαιδευτικούς σκοπούς (41).

Ιδιαίτερα το Facebook συνιστά την πιο δημοφιλή πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης, καθώς διευκολύνει την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση ομάδων ανθρώπων και την από κοινού χρήση των πολυμέσων και των διαφόρων εργαλείων με ρυθμό προσαρμοσμένο στις επιθυμίες του κάθε αλληλεπιδρώντα/εμπλεκόμενου. Έτσι, οι μαθητές και ιδιαίτερα οι φοιτητές, χωρίς να πιέζονται και να εγκλωβίζονται από τα συμπτώματα της γλωσσικής τους υστέρησης και της κοινωνικής εντροπίας, θαρραλέα και άμεσα επικοινωνούν με τους καθηγητές τους και θέτουν τους προβληματισμούς τους και τα ενδιαφέροντά τους στην εκπαιδευτική διαδικασία (42). Έχοντας, επίσης, εύκολη πρόσβαση στις ανακοινώσεις των μαθημάτων, οργανώνουν με σύστημα και επιμέλεια τη μαθησιακή τους διαδικασία, αφού έχουν γνώση εκ των

προτέρων του εκπαιδευτικού υλικού που θα παρουσιάσει ο εκπαιδευτής (43). Οι εκπαιδευόμενοι ενεργοποιούνται μέσα από το εικονικό περιβάλλον που τους προσφέρει η πλατφόρμα του Facebook , δεν είναι πια απλοί θεατές αλλά επιδρούν εποικοδομητικά στην από κοινού διαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού (44). Με αυτόν τον τρόπο ενισχύεται το ομαδοσυνεργατικό πνεύμα που οικοδομεί την πρόσβαση και την απόκτηση της γνώσης (45).

1.3.2.4 Wiki

Το Wiki αποτελεί μια χρήσιμη εφαρμογή του Web 2.0, η οποία έχει αυξήσει τη δημοφιλία της στους κόλπους των εκπαιδευτικών, οι οποίοι αγκαλιάζουν τα wikis με ιδιαίτερη προσοχή, θεωρώντας ότι είναι ένα εργαλείο που προωθεί την επικοινωνιακή διάδραση και ανοίγει τον δρόμο για ομαδοσυνεργατική ανακάλυψη, επεξεργασία και διανομή της γνώσης. Όλα αυτά τα στοιχεία συνθέτουν μια νέα αντίληψη για το εκπαιδευτικό περιβάλλον, που διαμορφώνεται από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση έως τις μεταπτυχιακές σπουδές (46) (47) (48) (49). Επίσης, τα wikis εφαρμόζονται ιδιαίτερα στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (50) (51). Συγκεκριμένα τα μέλη της ομάδας συνεργάζονται πιο αποτελεσματικά με τον απλό χειρισμό των wikis (52). Επιπρόσθετα, οι μαθητές-φοιτητές-εκπαιδευόμενοι αναπτύσσουν συνεργατικές δραστηριότητες, που δεν περιορίζονται στα πλαίσια μιας συνηθισμένης κλασικής τάξης και συνειδητοποιούν ότι έχουν τη δυνατότητα να επιφέρουν πιο επωφελή αποτελέσματα μέσα από τη συλλογική δράση και συνεργασία (37). Τα αποτελέσματα, μάλιστα, είναι πιο ενδιαφέροντα, καθώς η συνεργασία γίνεται πιο άμεση και συμβάλει στην ενεργή συμμετοχή όλο και περισσότερων ανθρώπων, οι οποίοι μπορούν να επεξεργαστούν, να διαμορφώσουν, να διορθώσουν και να επιμεληθούν το περιεχόμενο του γνωστικού αντικείμενου. Μέσα από αυτές τις αναστοχαστικές διαδικασίες η εκπαιδευτική διαδικασία προσεγγίζεται μέσα στα πλαίσια της κοινωνιογνωστικής μάθησης.

1.3.2.5 Κοινωνικά μέσα διαμοιρασμού περιεχομένου

Είναι ιδιαίτερα επωφελές στην εκπαιδευτική διαδικασία να χρησιμοποιούνται ανοιχτοί εκπαιδευτικοί πόροι, με την προϋπόθεση ότι είναι ελεύθερα διαθέσιμοι σε οποιονδήποτε και αυτός να μπορεί να δρα σε διαφορετικά περιβαλλοντικά πλαίσια. Παράδειγμα τέτοιου κοινωνικού μέσου, που διαμοιράζει αρχεία και φωτογραφίες είναι το Flickr. Οι εκπαιδευτικοί παροτρύνουν τους μαθητές να πλοηγηθούν και να εξερευνήσουν ελεύθερα, επιλέγοντας τον δικό τους τρόπο και ρυθμό μάθησης. Οι

μαθητές συνδιαμορφώνουν το πλαίσιο μάθησης, βρίσκονται σε άμεση σύνδεση με τις δραστηριότητες και χρησιμοποιώντας τις φωτογραφίες ξεπερνούν όχι μόνο τα γεωγραφικά προσκόμματα αλλά όποιο κώλυμα παρουσιάζει η εκπαιδευτική διαδικασία μέσα σε μια παραδοσιακού τύπου αίθουσα διδασκαλίας (53).

Στην εκπαιδευτική διαδικασία μπορεί να συμβάλει αποφασιστικά και το YouTube που αποτελεί ένα εργαλείο διαμοιρασμού αρχείων video. Μέσα στην τάξη το YouTube εξελίσσεται σ' ένα δυναμικό εκπαιδευτικό καινοτόμο εργαλείο, καθώς οι μαθητές εντοπίζουν ιστορικά video, ώστε να εμπλουτίζουν τη γνώση τους σχετικά με το γνωστικό αντικείμενο που επεξεργάζονται στην τάξη. Επίσης, μπορούν να αναρτούν βίντεο, που παρουσιάζουν την εκτέλεση επιστημονικών πειραμάτων στο εργαστήριο της φυσικοχημείας. Ακόμη είναι ένα εργαλείο με το οποίο οι μαθητές ενημερώνονται, σχολιάζουν και προβαίνουν σε κριτικές αναλύσεις και αναστοχασμούς (54) (55) (56). Εν κατακλείδι το βίντεο διεγείρει και ενεργοποιεί και τα δύο ημισφαίρια του εγκεφάλου με τον εικονικό κόσμο, τον γραπτό λόγο, τους ήχους και τη μουσική. Κατά συνέπεια το YouTube δημιουργεί ένα ιδανικό περιβάλλον μάθησης και η προσφορά του είναι αναπόδραστα πολύτιμη στο εκπαιδευτικό περιβάλλον (57).

1.3.2.6 Εικονικοί κόσμοι και online παιχνίδια

Η online διαδικτυακή επικοινωνία και επεξεργασία επεκτείνεται σήμερα όλο και περισσότερο, ώστε τα πανεπιστήμια αντιλαμβάνονται τις τεράστιες δυνατότητες που μπορούν να προσφέρουν τα εικονικά περιβάλλοντα στην εκπαιδευτική διαδικασία (58). Το Second Life αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα εικονικής πραγματικότητας, καθώς ανοίγει διάπλατα τις πόρτες εξερεύνησης σε νέους τόπους με ιστορικό, πολιτισμικό και ευρύτερα εκπαιδευτικό περιεχόμενο και ενδιαφέρον (59). Εξαιρετικά χρήσιμο είναι στην πανεπιστημιακή κοινότητα, η οποία έχει προχωρήσει στην ανάπτυξη εικονικών περιηγήσεων, προσομοιάζοντας διάφορα κτήρια και μνημεία. Ο φοιτητής έχει την ευκαιρία χωρίς κόστος να πλοηγείται και να συγκεντρώνει πληροφορίες και να εμβαθύνει τη γνώση του με την εμπειρική μάθηση (58). Παράλληλα, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να αλληλεπιδρούν προσωπικά με τους σπουδαστές τους οποιαδήποτε στιγμή (60). Ακόμη αίρονται οι γεωγραφικοί περιορισμοί, καθώς υπάρχει η δυνατότητα παρουσίασης διαλέξεων σε εικονική τάξη και οι φοιτητές αλληλεπιδρούν ενεργά με την προσβασιμότητα που τους παρέχεται. Κατά συνέπεια, ευδοκιμεί η συμμετοχή και η ανταλλαγή ιδεών, ώστε να προωθείται η

συνεργασία σ' ένα μάθημα ανοιχτό, που ξεπερνά τα όρια της διδακτικής αίθουσας (61). Διαπιστώνεται ότι τα online παιχνίδια με ασφάλεια ικανοποιούν τους εκπαιδευτικούς στόχους, από τη στιγμή που ενθαρρύνουν τους μαθητές να αλληλεπιδρούν, να διαμορφώνουν και να επιλύουν πολύπλοκα ζητήματα (62).

Γίνεται αντιληπτό ότι τα εργαλεία του Web 2.0 αποτελούν ανοιχτά τεχνολογικά μέσα που επιτρέπουν την ανάπτυξη και την υλοποίηση σπουδαίων εκπαιδευτικών εφαρμογών (46). Η χρήση και η αξιοποίηση τους εξαρτάται από τον καθορισμό ενός σαφούς παιδαγωγικού πλαισίου με συγκεκριμένους διδακτικούς στόχους.

1.3.3 Τι είναι τα MOOC;

Ο όρος MOOC ή στην ελληνική απόδοση «Μαζικά Ελεύθερα Διαδικτυακά Μαθήματα» παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στον εκπαιδευτικό χώρο το 2008 από τους Καναδούς καθηγητές πανεπιστημίου George Siemens και David Cormier. Είναι διαδικτυακά (online) μαθήματα (courses), που στοχεύουν στη μαζική (massive) συμμετοχή και ανοικτή (open) προσέγγιση της γνώσης διαδικτυακά.

Ο κάθε χρήστης, διαθέτοντας έναν τυπικό ψηφιακό αλφαριθμητισμό, έχει τη δυνατότητα να εγγραφεί και να παρακολουθήσει μέσω του διαδικτύου οποιοδήποτε μάθημα επιθυμεί. Παρέχεται δε δωρεάν και με μαζικό τρόπο, σε αντιδιαστολή με άλλα online εκπαιδευτικά μοντέλα (63). Προσομοιώνει μια πραγματική τάξη με χρονολόγιο έναρξης των εργασιών, μελέτης, εργασιών, συζητήσεων και αξιολόγησης (64). Ο φοιτητής μπορεί να προσαρμόσει τη μάθηση στις δικές του ανάγκες και να διακόψει τις σπουδές του χωρίς ύπαρξη κυρώσεων/επιπτώσεων.

Οι βίντεο-διαλέξεις, τα κουίζ και οι καθορισμένες εργασίες αποτελούν τη συνηθισμένη μορφή διδασκαλίας μέσω MOOC. Οι φοιτητές αλληλεπιδρούν, έτσι, με τους συμφοιτητές τους μέσα από Forum, αλλά και από τοπικές ομάδες μελέτης, στο μέτρο που αυτό είναι δυνατό. Τα forum, οι webcast συνεδρίες και συναντήσεις επιτρέπουν την αλληλεπίδρασή τους με τους εκπαιδευτικούς τους. Η αξιολόγηση βασίζεται ή στην αυτόματη βαθμολόγηση με ερωτήσεις κλειστού τύπου ή με την αξιολόγηση των εργασιών τους από άλλους εκπαιδευόμενους. Πάντως, εγείρονται αρκετές δυσχέρειες που σχετίζονται με τη διαχείριση και την αυστηρότητα των προδιαγραφών (65). Ορισμένα πανεπιστημιακά ιδρύματα δίδουν και πιστοποιητικά παρακολούθησης, όταν ολοκληρωθούν τα μαθήματα.

1.4 Διαδραστικοί χάρτες

1.4.1 Ορισμός

Ο διαδραστικός χάρτης είναι μια μορφή χάρτη που δίνει τη δυνατότητα στους χρήστες του να υποβάλουν ερωτήσεις με πληροφοριακό, χωρικό και περιγραφικό περιεχόμενο. Ένας διαδραστικός χάρτης διακρίνεται για τη δυναμικότητά του και τη λειτουργικότητά του. Παράλληλα μπορεί να τροποποιηθεί και ο χρήστης έχει την ευκαιρία, ανάλογα με τις αρχές του, να αλλάξει τη μορφή του και τις πληροφορίες. Διακρίνονται δύο τύποι χαρτών, αυτοί που μοιράζονται σε αποθηκευτικό χώρο και αυτοί που λειτουργούν διαδικτυακά.

Η χρήση διαδραστικού χάρτη σε αποθηκευτικό μέσο διευκολύνει τη δυνατότητα αποθήκευσης και την υψηλή μεταφορά δεδομένων. Αυτοί οι χάρτες διακρίνονται για την πρακτική τους εφαρμογή και την προσβασιμότητά τους σε ειδικές λεπτομέρειες. Βασικό μειονέκτημα αυτού του τύπου των χαρτών είναι ο περιορισμένος αριθμός τους και αδυναμία τροποποίησής τους.

Οι διαδραστικοί χάρτες, από την άλλη, που τελούν σε διαδικτυακή χρήση, προσφέρουν στον χρήστη τη δυνατότητα να βρίσκεται σε συνεχή διάδραση με πληροφορίες και υλικό που μπορεί να ενημερωθεί πολύ εύκολα. Παράλληλα, οι χρήστες αλληλεπιδρούν με δεδομένα σε πραγματικό χρόνο. Βέβαια, αυτού του είδους οι χάρτες έχουν να αντιμετωπίσουν τους γνωστούς περιορισμούς, τους οποίους το διαδίκτυο υποβάλλει.

Η αρχική πηγή των πληροφοριών στους διαδραστικούς χάρτες είναι μια εικόνα χάρτης και μέσα από αυτόν ο χρήστης έχει πρόσβαση και στο υπόλοιπο περιεχόμενο. Ειδικά εικονίδια και συγκεκριμένες εντολές οδηγούν τον χρήστη με το πάτημα του ποντικιού από ένα περιεχόμενο στο άλλο. Τα ευδιάκριτα σύμβολα, οι συμβατικές γραφικές παραστάσεις και ήχοι, που συντελούν στην απρόσκοπτη αλληλεπίδραση του χρήστη με τον χάρτη, πρέπει να είναι αντιπροσωπευτικά σχετικά με τη λειτουργία στην οποία αποσκοπούν και να εντοπίζονται άμεσα (66)

1.4.2 Η εξάπλωση των διαδικτυακών χαρτών- Διαδικτυακή χαρτογράφηση

Η παραδοσιακή χαρτογραφία προβληματίζεται αρκετά στην ενημέρωση των χαρτών. Οποσδήποτε η ηλεκτρονική χαρτογράφηση επιτάχυνε σημαντικά όλη τη διαδικασία παραγωγής, αλλά παρέμειναν οι δυσκολίες στην ενημέρωση των χαρτών.

Οι χρήστες, βέβαια, μέσω του διαδικτύου, έχουν στη διάθεσή τους ρεαλιστικές έγκυρες γεωγραφικές και χαρτογραφικές πληροφορίες. Απτά τέτοια παραδείγματα διαπιστώνουμε σε ιστότοπους με χάρτες που απεικονίζουν τον τρόπο που εξελίσσονται τα καιρικά φαινόμενα σε συνάρτηση με τον χρόνο (67).

Η διαδικασία μέσω της οποίας οι χάρτες σχεδιάζονται, εφαρμόζονται, παράγονται και διανέμονται από τον Παγκόσμιο Ιστό, αποτελεί αυτό που ονομάζουμε διαδικτυακή χαρτογράφηση. Πριν από λίγα χρόνια ελάχιστες εταιρείες, οργανισμοί και υπηρεσίες χαρτογράφησης εμπλέκονταν στην παραγωγή της χαρτογραφίας. Επίσης, αποτελούσε μια δαπανηρή υπόθεση με τα σύνθετα υλικά, λογισμικά και τους άκρως εξειδικευμένους επιστήμονες χαρτογραφίας και γεωπληροφορικής. Η διαδικτυακή χαρτογραφία έφερε την επανάσταση, καθώς οι τεχνολογίες χαρτογράφησης διατίθενται ελεύθερα και κάθε εξοικειωμένο άτομο, χρησιμοποιώντας τις πηγές των γεωγραφικών δεδομένων, παράγει χαρτογραφικό υλικό. Η παραγωγή, εξάλλου, διαδικτυακών χαρτών διευκολύνεται με τη διάθεση ενός μεγάλου αριθμού εργαλείων ανοιχτού κώδικα. Έτσι, αναπότρεπτα από τους πρώτους στατικούς διαδραστικούς χάρτες, που οφείλονταν σε τεχνικούς περιορισμούς, περάσαμε σήμερα σε χάρτες άκρως δυναμικούς και διαδραστικούς στον Παγκόσμιο Ιστό (67).

1.4.3 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα διαδραστικών χαρτών

1.4.3.1 Πλεονεκτήματα

Οποσδήποτε το διαδίκτυο αποτελεί ένα σπουδαίο μέσο για τη διάδοση των χαρτών, ώστε η χαρτογραφία να προοδεύσει σημαντικά, προσφέροντας πρόσβαση σε νέα πεδία και δημιουργώντας σπουδαίες δυνατότητες. Δημιουργούνται, έτσι, χάρτες σε πραγματικό χρόνο, η διάχυση πληροφοριών στοιχίζει λιγότερο οικονομικά, τα δεδομένα και το λογισμικό ενημερώνονται συχνότερα και φθηνότερα, προσφέρεται εξατομικευμένο το περιεχόμενο της χαρτογραφίας, διατίθεται πλήθος πηγών-δεδομένων και ανταλλάσσονται πληροφορίες σε γεωγραφικό, ιστορικό και άλλο περιεχόμενο.

Η διαδικτυακή χαρτογράφηση καθιστά την πληροφορία προσβάσιμη και επίκαιρη. Είναι σπουδαίο, επίσης, ότι οι χάρτες παρέχουν εύκολα ενημερωμένες πληροφορίες, αν μάλιστα προκύπτουν από την αυτόματη δημιουργία στηριζόμενοι σε βάσεις δεδομένων. Οι πληροφορίες απεικονίζονται σε πραγματικό χρόνο και

αποφεύγεται πλέον η εκτύπωση, η επεξεργασία και η διανομή τους. Παράλληλα, οι διαδικτυακοί χάρτες δομούνται οικονομικά σε software και hardware. Παράγονται, πλέον, μέσα από τη διαθεσιμότητα πολλών εργαλείων ανοιχτού κώδικα. Κατά συνέπεια οι ενημερωμένες εκδόσεις και τα προϊόντα διανέμονται ευκολότερα. Επιπλέον, οι ενημερώσεις της εφαρμογής υλοποιούνται κάθε φορά που ο χρήστης τη φορτώνει διαδικτυακά, καθώς οι διαδικτυακοί χάρτες διαμοιράζουν και λογική και δεδομένα σε κάθε φόρτωσή τους.

Σίγουρα στην παραδοσιακή χαρτογραφία εμφανίζονται αρκετά προβλήματα. Η ενημέρωση ενός έντυπου χάρτη ή ενός διαδραστικού χάρτη, που δε διαμοιράζεται σε διαδικτυακά μέσα, πραγματοποιείται κάτω από πολύπλοκες και χρονοβόρες καταβληθείσες ενέργειες, καθώς απαιτείται η επανεκτύπωση και η αναδιανομή των μέσων. Αντίθετα, οι διαδικτυακοί χάρτες εξασφαλίζουν απρόσκοπτα τη λειτουργία της εφαρμογής μέσα από την ταχύτερη, οικονομικότερη και φυσικά συχνότερη ενημέρωση των δεδομένων και των προσφερόμενων προϊόντων της.

Σαφώς, το διαδίκτυο προσφέρει και τη δυνατότητα εξατομίκευσης. Οι χρήστες μπορούν να αλληλεπιδρούν ελεύθερα, διαμορφώνοντας το προσωπικό προφίλ και στυλ τους. Εφόσον η διαδικτυακή χαρτογράφηση υποβοηθά τον εξατομικευμένο χαρακτήρα του χρήστη, οι χρήστες απολαμβάνουν το προνόμιο να προβούν στη ρύθμιση και τον σχεδιασμό των δικών τους χαρτών. Μείζονος σημασίας είναι ακόμη η χαρτογράφηση σε κλίμα συνεργατικού περιβάλλοντος. Τα μέσα και οι τεχνολογίες διαδικτυακής χαρτογραφίας (Java, Adobe Flash...) διευκολύνουν την πρόσκτηση δεδομένων και οι άνθρωποι συνεργάζονται μεταξύ τους. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις συνεργατικών υλοποιήσεων είναι η κοινότητα του Google Earth και η προσφορά αρκετών ανοιχτών προγραμμάτων διασφαλίζει την ποιότητα των εφαρμογών. Επιπρόσθετα, ο διαδικτυακός χάρτης μπορεί να εμπλουτισθεί και με υπερσυνδέσεις, που δίνουν την ευκαιρία πρόσβασης και σε άλλες πληροφορίες στο διαδικτυακό περιβάλλον. Έτσι, οι διαδικτυακοί χάρτες λειτουργούν ως ένα ευρετήριο πληροφοριών στον παγκόσμιο ιστό. Ένας διαδικτυακός ιστορικός χάρτης, εκτός από την ενημέρωση ιστορικών γεγονότων και προσώπων, μπορεί να προσφέρει πληροφορίες γεωφυσικής, πολιτιστικής και κοινωνικής μορφής από το παρελθόν στο σήμερα. Τέλος, τα πολλά εργαλεία ανοιχτού κώδικα προσθέτουν πολυμέσα στις εφαρμογές διαδικτυακής περιήγησης και

συνδράμουν, ώστε να αναπαράγονται βίντεο, ήχοι-ομιλίες και στατικές ή κινούμενες εικόνες (68).

1.4.3.2 Μειονεκτήματα

Οι διαδικτυακοί χάρτες εμφανίζουν κι ορισμένα μειονεκτήματα που αφορούν τεχνικούς περιορισμούς, πνευματικά δικαιώματα, την ασφάλεια, την αξιοπιστία και την τεχνική πολυπλοκότητα.

Το διαδίκτυο πολλές φορές δεν έχει την υποδομή να εξυπηρετήσει την εφαρμογή αξιόπιστα. Στην περίπτωση μάλιστα που ο διαδικτυακός χάρτης στηρίζεται σε εξωτερικές πηγές δεδομένων, ο αρχικός δημιουργός του διαδικτυακού χάρτη δεν έχει τη δυνατότητα να εγγυηθεί ότι οι πληροφορίες της εφαρμογής θα διατεθούν απρόσκοπτα.

Επίσης, προβλήματα εντοπίζονται στον περιορισμένο χώρο και στην κακή ανάλυση της οθόνης του Ηλεκτρονικού Υπολογιστή. Αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα στους κινητούς διαδικτυακούς χάρτες, οι οποίοι παρουσιάζονται σε οθόνες με μικρή διάσταση και χαμηλή ανάλυση. Βέβαια η τεχνολογική πρόοδος μπορεί να συνδράμει, ώστε να αρθούν τα τεχνικά προβλήματα και οι περιορισμοί. Παράπλευρα, διαπιστώνεται η έλλειψη ποιότητας και ακρίβειας. Αρκετοί διαδικτυακοί χάρτες υστερούν ποιοτικά σε συμβολισμούς, σε περιεχόμενο πληροφοριών και σε ακριβή διατύπωση των δεδομένων.

Δεν πρέπει να μας διαλάβει της προσοχής μας και η πολυπλοκότητα στην ανάπτυξη των διαδικτυακών χαρτών τα προηγούμενα χρόνια. Σίγουρα έχει αυξηθεί η διάθεση τεχνικών εργαλείων και μέσων ανάπτυξης τέτοιων διαδραστικών χαρτών. Πάντως για την ανάπτυξη και την παραγωγή τους στηρίζομαστε πλέον στη συγκέντρωση πολλών τεχνολογιών, προγραμμάτων, πληροφοριών, υπηρεσιών και πηγών.

Τέλος, ένα μελανό σημείο είναι και τα πνευματικά δεδομένα. Αυτό οφείλεται και στο κόστος της δημοσίευσης δεδομένων αλλά και στην ανάγκη διαφύλαξης των προσωπικών δεδομένων. Ιδιωτικά και προσωπικά δεδομένα ατόμων μπορούν να γίνουν αντικείμενο εύκολης πρόσβασης από τους χρήστες της εφαρμογής (68).

1.4.4 Σχεδίαση διαδικτυακών διαδραστικών χαρτών

Η ανάπτυξη διαδικτυακών διαδραστικών χαρτών έγκειται σε ειδικά λογισμικά γραφιστικού και σχεδιαστικού περιεχομένου και εξαρτάται κάθε φορά από τους σκοπούς που επιθυμεί να υλοποιήσει ο αρχικός δημιουργός της εφαρμογής. Ιδιαίτερη, πάντως, προσοχή οφείλουμε να επιστήσουμε στις παρακάτω προϋποθέσεις:

- Αρχικά, ο διαδραστικός χάρτης πρέπει να είναι ευανάγνωστος με την πρώτη επίσκεψη. Ένας σωστά σχεδιασμένος χάρτης στηρίζεται σε σύγχρονα γραφιστικά λογισμικά. Ο αναγνώστης έχει ανάγκη να εντοπίζει εύκολα τις πληροφορίες και τα δεδομένα του χάρτη, ώστε η διάδραση να είναι επιτυχής. Καλό είναι να προσθέσουμε ότι ο χρήστης ενός διαδικτυακού χάρτη καταναλώνει μικρότερο χρόνο επιμελούς προσοχής από εκείνη που έχει συνηθίσει να δείχνει σε έναν εκτυπωμένο χάρτη.
- Επίσης, τα δεδομένα και οι πληροφορίες του διαδικτυακού χάρτη πρέπει να παρέχονται με εύπεπτο και ξεκάθαρο τρόπο. Η εφαρμογή αναπόφευκτα έχει χρεία να ακολουθεί τις βασικές αρχές της χαρτογραφικής σχεδίασης. Ειδάλλως, εγκυμονεί ο κίνδυνος της δυσαναγνωσίας και της παρερμηνείας των πληροφοριών. Παράλληλα, ο σχεδιασμός οφείλει να δίνει τη δυνατότητα στον χρήστη να αποθηκεύει και να ανακαλεί από τη βραχύχρονη στη μακρόχρονη μνήμη τις πληροφορίες της εφαρμογής. Αυτό επιτυγχάνεται με τη χρήση πολυμέσων και ευχάριστων γραφικών τα οποία με τους συμβολισμούς τους παραπέμπουν στην αποκρυστάλλωση της πληροφορίας.
- Επιπλέον, ο ξεκάθαρος και αποτελεσματικός σχεδιασμός κερδίζει την εμπιστοσύνη του χρήστη. Έτσι, ο χρήστης αγκαλιάζει με μεγαλύτερη εμπιστοσύνη και τις πληροφορίες που του παρέχονται και εκφράζει την ασφάλειά του για την εγκυρότητά τους.
- Τέλος, ο δημιουργός της εφαρμογής οφείλει να επιλέξει τα κατάλληλα τεχνολογικά μέσα για τον χαρτογραφικό σχεδιασμό, ώστε να επιτύχει την εύκολη πρόσβαση και τη μεγαλύτερη δυνατή διάδραση εφαρμογής και χρηστών/αναγνωστών, αφού αυτός είναι ο βασικός σκοπός. Προς αυτήν την κατεύθυνση καλό είναι να αξιοποιούνται οι πιο διαδεδομένες και έγκυρες τεχνολογίες, ώστε να κατανοούνται και να επεξεργάζονται από τον όσο δυνατόν μεγαλύτερο αριθμό χρηστών (69).

1.4.5 Παραδείγματα διαδραστικών χαρτών

Χαρακτηριστικά και αξιόλογα είναι τα εργαλεία δημιουργίας και διαχείρισης διαδραστικών χαρτών από εκπαιδευτικούς. Για να γίνει η χρήση των διαδραστικών χαρτών μια μοναδική και εποικοδομητική εμπειρία για κάθε εκπαιδευτικό, υπάρχουν διαθέσιμα εργαλεία δημιουργίας τέτοιων χαρτών.

1.4.5.1 *Google Maps, Earth and Street View for Education*

Οι χάρτες Google (Google Maps) είναι ένα τέλειο μέσο που μπορεί να εξάψει το ενδιαφέρον των μαθητών για γεωγραφία χρησιμοποιώντας το. Παρέχει πηγές και πόρους που βοηθούν τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές να εξερευνήσουν, να δημιουργήσουν χάρτες και να αλληλεπιδράσουν μαζί τους. Οι μαθητές που διαβάζουν γεωγραφία είναι καλύτερα εφοδιασμένοι για να καταλάβουν και να εικονοποιήσουν τον κόσμο γύρω τους. Παράλληλα με την εκμάθηση των αρχών της χαρτογράφησης (διάβασμα ενός χάρτη, κατανόηση γεωγραφικού πλάτους και μήκους, μέτρηση αποστάσεων κτλ), ο κάθε εκπαιδευτικός μπορεί να ωθήσει τους μαθητές να εξερευνήσουν τον κόσμο και να σκεφτούν «χωρικά».

Η εφαρμογή Google Earth παρέχει ένα πλήθος τρόπων για αλληλεπίδραση και εξερεύνηση του κόσμου, των ωκεανών μέχρι και του διαστήματος. Στις παρακάτω κατηγορίες η εν λόγω εφαρμογή, μπορεί να ενισχύσει σημαντικά την εκπαιδευτική διαδικασία:

- Ιστορία: Χρησιμοποιώντας ιστορική εικονογράφηση, οι μαθητές μπορούν να ταξιδέψουν πίσω στον χρόνο και να δουν τη γειτονιά τους, την πόλη τους και άλλες περιοχές, καθώς και τις αλλαγές που έγιναν στην άροδο των χρόνων. Για παράδειγμα, όσον αφορά τις ΗΠΑ, οι μαθητές μπορούν να μάθουν περισσότερες πληροφορίες για τους προέδρους των ΗΠΑ, των πόλεων που γεννήθηκαν, μέχρι και τα στοιχεία των εκλογών, σύμφωνα με τα οποία κέρδισαν την προεδρία.
- Επιστήμες: Οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί μπορούν να εξερευνήσουν διαφορετικά φυσικά περιβάλλοντα σε όλες τις ηπείρους. Μπορούν να δουν πώς είναι η ζωή σε ερήμους, σε τροπικά δάση, σε στέπες, ακόμα και σε πολικές χώρες. Επίσης, δύνανται να μάθουν πως είναι ο πυθμένας διαφορετικών θαλασσών και το ανάγλυφο των διαφορετικών ωκεανών.

- Διάστημα: Όσο απίθανο κι αν ακούγεται, υπάρχει η δυνατότητα ενός διαδραστικού ταξιδιού στον Άρη, μέσω της εφαρμογής Mars in Google Earth. Μέσω φωτογραφιών που τραβήχτηκαν από τη NASA λίγες ώρες πριν, μαθητές και εκπαιδευτικοί μπορούν να ακολουθήσουν την πορεία των μη επανδρωμένων οχημάτων που έχουν σταλεί στον Άρη και να περιπλανηθούν σε διάσημες χαρτογραφημένες περιοχές του πλανήτη. Επιπλέον, δίδεται η ευκαιρία για διαδραστικά ταξίδια και στις περιοχές προσγείωσης στην επιφάνεια της Σελήνης.
- Μαθηματικά: Με τη χρήση της εφαρμογής Real World Math, οι μαθητές μπορούν να υπολογίσουν αποστάσεις σε διαφορετικές μονάδες μέτρησης, να μάθουν διαφορετικές μαθηματικές έννοιες, να υπολογίσουν τη γωνία κλίσης σε μονοπάτια πεζοπορίας και σε πίστες του σκι, χρησιμοποιώντας στην πράξη τριγωνομετρικές εξισώσεις και τύπους.
- Γεωγραφία: Με διαφορετικούς τοπογραφικούς χάρτες, οι μαθητές μπορούν να συγκρίνουν και να αντιπαραθέτουν διαφορετικούς τρόπους γεωγραφικής αναπαράστασης μιας περιοχής. Μπορούν, επίσης, να εξασκηθούν στην αναγνώριση και διαφοροποίηση μεταξύ των φυσικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών σε μερικές από τις μεγαλύτερες πόλεις του κόσμου.

Η εφαρμογή Google Street View δίνει τη δυνατότητα στους δασκάλους και στους μαθητές να εξερευνήσουν και να γνωρίσουν μερικούς από τους μεγαλύτερους θησαυρούς του κόσμου από κοντά, χωρίς να βγουν από τη σχολική αίθουσα. Σε συνεργασία με το πολιτιστικό ινστιτούτο της Google, ιστορίες και πληροφορίες σχετικά με τα θαύματα του αρχαίου και μοντέρνου κόσμου (World Wonders Project), έργα τέχνης διαφόρων καλλιτεχνών (Art Project), ιστορίες σχετικές με το ολοκαύτωμα των Εβραίων από τους Ναζί (70), ψηφιοποιημένα βιβλικά κείμενα, η κληρονομιά του Nelson Mandela στην ανθρωπότητα γίνονται άμεσα διαθέσιμα (71)

1.4.5.2 Visits

Το visits είναι ένα διαδικτυακό εργαλείο με σκοπό τη δημιουργία ιστορικής χρονοϊστορίας με διαφορετικές τοποθεσίες και μέρη, κάνοντας χρήση χαρτών Google και εικόνων Flickr. Το εργαλείο αυτό δίνει τη δυνατότητα στους χρήστες να χρησιμοποιούν τις διαθέσιμες πληροφορίες από τα παραπάνω μέσα, για να δημιουργήσουν χρονοϊστορία. Τα γεγονότα της χρονοϊστορίας παρουσιάζονται με μια

ομάδα κύκλων. Παρόλο που είναι ένα εργαλείο γενικού σκοπού, μπορεί να έχει κάποιες χρήσιμες εφαρμογές, ώστε να γίνει η μάθηση πιο διασκεδαστική (72)

1.4.5.3 *Scribble Maps*

Οι χάρτες Scribble είναι ένα εργαλείο, όπου ο χρήστης μπορεί να πληκτρολογήσει και να σχεδιάσει πάνω σε χάρτες. Στο εργαλείο αυτό είναι διαθέσιμες επίσης οι επιλογές μεγέθυνσης και αναζήτησης. Οι χρήστες έχουν τη δυνατότητα να κάνουν μεγέθυνση (ζουμ), να σχεδιάσουν κύκλους, να πληκτρολογήσουν κείμενο, καθώς και να σχεδιάσουν πλαίσια. Χάρτες που δημιουργήθηκαν βάσει των χαρτών Scribble μπορούν να ενσωματωθούν μέσα σε μια ιστοσελίδα ή να κοινοποιηθούν μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Οι χάρτες Scribble είναι ένα εργαλείο που καλύπτει τις ανάγκες ενός μεγάλου εύρους χρηστών, ανάμεσα στους οποίους συγκαταλέγονται σπουδαστές, κυβερνήσεις, αλλά και ο στρατός, καθώς είναι ένας εύκολος τρόπος να δημιουργήσεις εικόνες και δεδομένα χαρτών δωρεάν (73)

1.4.5.4 *MapFab*

Ένα από τα μεγαλύτερα πλεονεκτήματα της χρήσης του εργαλείου MapFab έναντι των χαρτών Google έγκειται στο ότι δε χρειάζεται η ύπαρξη λογαριασμού χρήστη για τη δημιουργία εξατομικευμένων χαρτών. Ο χρήστης έχει τη δυνατότητα να επεξεργαστεί και να τροποποιήσει τους χάρτες, να σχεδιάσει κύκλους, γραμμές (καθώς και αλλάξει το χρώμα τους) και πολύγωνα πάνω στον χάρτη. (74) (75)

1.5 Παραδείγματα ιστορικών χαρτών με διάδραση

Πληθώρα διαδραστικών χαρτών, αξιόλογων και με άδειες χρήσης για εκπαιδευτικούς σκοπούς, μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει από το Φωτόδεντρο. Πρόκειται για αξιόπιστους χάρτες ως προς το περιεχόμενό τους. Η διάδραση τους δεν είναι η ίδια, καθώς ποικίλει ανάλογα με την ανάγκη που θέλει να εξυπηρετήσει. Για παράδειγμα, στην παρακάτω Εικόνα 1-1 φαίνεται διαδραστικός χάρτης που δείχνει τους εμπορικούς δρόμους των μινωιτών με τη χρήση βελών σε κίνηση (animatedarrows), δίχως να δίνει τη δυνατότητα στον χρήστη να αντλήσει περισσότερες πληροφορίες για τους παραπάνω δρόμους. Η διάδραση, λοιπόν, είναι άκρως περιορισμένη στην επιλογή «Εμπορικοί Δρόμοι Μινωιτών». Μετά από αυτό, η εφαρμογή επιστρέφει στην αρχική της κατάσταση.

Εικόνα 1-1 Διαδραστικός χάρτης από το Φωτόδεντρο με περιορισμένη διάδραση (76)

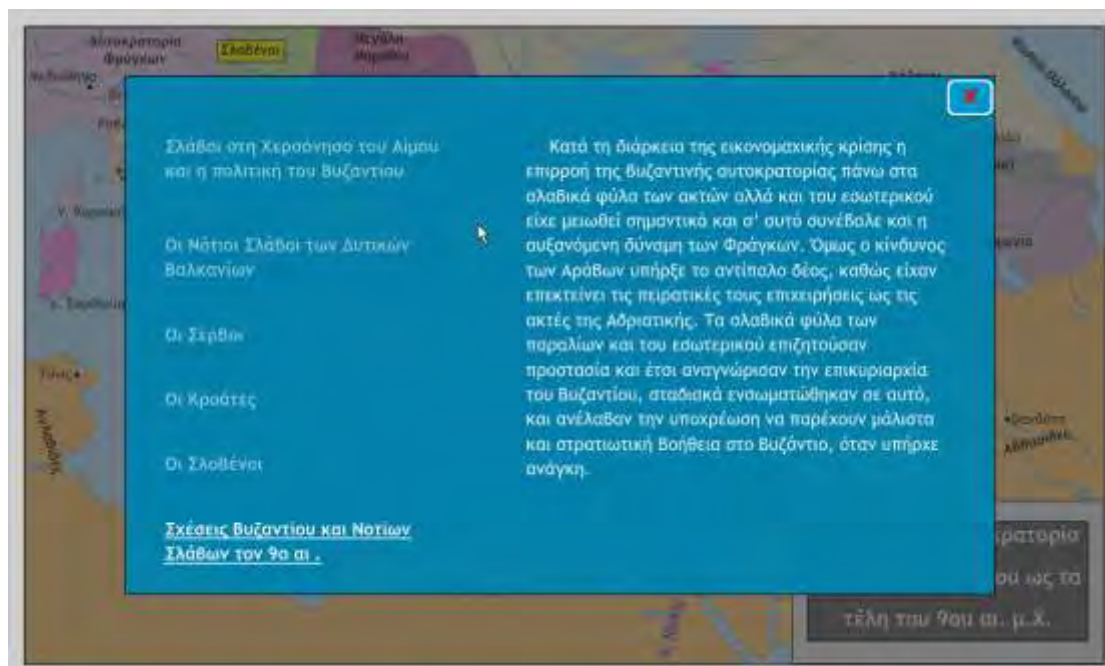
<http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-lor-8521-9509>

Μια δεύτερη εκδοχή διαδραστικών χαρτών στην πλατφόρμα του Φωτόδεντρου είναι οι χάρτες με περισσότερη διάδραση. Στην κατηγορία αυτή, δίνεται στον χρήστη η δυνατότητα να επιλέξει κάποιο χρωματισμένο χάρτη και να του εμφανιστεί σε μορφή παραθύρου πληροφοριακό υλικό για το αντικείμενο που επέλεξε. Η παρουσίαση δεν έχει εικόνα, ήχο και βίντεο, παρά μόνο κείμενο. Είναι σαφώς περισσότερο φιλικός ο τρόπος παρουσίασης γεγονότων προς τον χρήστη σε σχέση με την πρότερη κατηγορία, αλλά δεν ανταποκρίνεται στον βαθμό που θα περίμενε ο χρήστης. Παράδειγμα χαρτών της κατηγορίας αυτής φαίνεται στις παρακάτω εικόνες (Εικόνα 1-2, Εικόνα 1-3) «Σλάβοι» της Βυζαντινής περιόδου.

Εικόνα 1-2 Διαδραστικός από Φωτόδεντρο, με πλούσια διάδραση (77)

<http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-lor-8521-9386>

Εικόνα 1-3 Υλικό από διάδραση σε Φωτόδεντρο (77)

<http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-lor-8521-9386>

Συμπληρωματική, της ίδια κατηγορίας χαρτών, είναι και η περίπτωση χαρτών όπου η επιλογή δεν γίνεται με οπτικοακουστικό περιεχόμενο αλλά με κείμενο σε

μορφή μενού. Δηλαδή, η διάδραση είναι στο κείμενο και το αποτέλεσμα φαίνεται με αλληλοεπικαλυπτόμενους χάρτες (Εικόνα 1-4 Διάδραση με μενού .

Εικόνα 1-4 Διάδραση με μενού (78)

<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/9360?locale=en>

Η παρακάτω Εικόνα 1-5 μπορεί να θεωρηθεί ως βελτίωση της ίδιας κατηγορίας καθώς, αντί του μενού, λειτουργεί με λεζάντα. Η επιλογή αυτής της εφαρμογής ενεργοποιεί και εμφανίζει οπτικό υλικό.

Εικόνα 1-5 Διάδραση με λεζάντα αντί μενού (79)

<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/9315?locale=el>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : Τεχνολογίες Υλοποίησης

2.1 Εισαγωγή

Η ραγδαία εξάπλωση του διαδικτύου έχει οδηγήσει σε μία ανάλογη αύξηση των υποστηριζόμενων τεχνολογιών ιστοσελίδων, όπου πέρα από τα τυπικά website υποστηρίζουν και ένα μεγάλο πλήθος πρωτότυπων εργαλείων για τη δημιουργία τους. Αυτή η εργασία ασχολείται με τη δημιουργία μιας δυναμικής διαδικτυακής εκπαιδευτικής εφαρμογής, καλύπτοντας όλα τα βήματα από την επιλογή των κατάλληλων τεχνολογιών μέχρι και τη συγγραφή του κώδικα, με αναλυτική παρουσίαση της διαδικασίας. Τα εργαλεία-τεχνολογίες που χρησιμοποιήθηκαν είναι HTML5, SQL/MySQL, Bootstrap, PHP, Apache Web Server και JavaScript.

2.2 HTML5

HTML (**H**ypertext **M**arkup **L**anguage) είναι ο κώδικας που χρησιμοποιείται για να διαρθρώσει την ιστοσελίδα και το περιεχόμενό της. Δεν είναι μια γλώσσα προγραμματισμού αλλά μια γλώσσα σήμανσης που ορίζει τη δομή του περιεχομένου που θέλουμε να παρουσιάσουμε. Η HTML γράφεται υπό τη μορφή στοιχείων (elements) . Κάθε στοιχείο μπορεί να περιέχει κείμενο, αρχεία εικόνας, πίνακες , κώδικα μορφοποίησης του περιεχομένου ακόμα και εντολές σε γλώσσες όπως η Javascript , που επηρεάζουν τη συμπεριφορά της ιστοσελίδας και από στατική την κάνουν διαδραστική (80) (81)

Η παραδοσιακή ανατομία ενός HTML στοιχείου αποτελείται από μια ετικέτα έναρξης (opening tag) με κάποιες παραμέτρους (attributes) που διαμορφώνουν το περιεχόμενο του στοιχείου, μια ετικέτα λήξης (closing tag) και ανάμεσά τους το ζητούμενο περιεχόμενο.

Για παράδειγμα, αν θέλαμε να προβάλλουμε στην ιστοσελίδα μας ένα κείμενο σαν παράγραφο, το στοιχείο HTML θα είχε την εξής δομή:

```
<p class="editor-note">Η σταδιακή παρακμή του Βυζαντίου ...</p>
```

Ετικέτα Έναρξης

Περιεχόμενο

Ετικέτα Λήξης

Με τον ίδιο τρόπο, ο δημιουργός της ιστοσελίδας μπορεί να ενσωματώσει λίστες, πίνακες, υπερσυνδέσμους για μετάβαση σε άλλες ιστοσελίδες, εικόνες, διαδραστικές φόρμες και άλλα αντικείμενα, καθώς και στοιχεία μορφοποίησης των παραπάνω. Συνθέτοντας τα παραπάνω HTML στοιχεία με τρόπο που ο φυλλομετρητής ιστοσελίδων (web browser) αντιλαμβάνεται, δημιουργείται μια ολόκληρη HTML σελίδα. Στην ιστοσελίδα που παρουσιάζεται εν τέλει στον τελικό χρήστη, οι ετικέτες δεν εμφανίζονται, παρά μόνο το περιεχόμενο με τον τρόπο μορφοποίησης που έχει καθοριστεί.

Η **HTML5** είναι η τελευταία έκδοση της HTML (80), με νέα στοιχεία, παραμέτρους και συμπεριφορές καθώς και ένα μεγαλύτερο εύρος τεχνολογιών σε σχέση με τις προηγούμενες εκδόσεις που επιτρέπουν τη δημιουργία πολυδιάστατων και πανίσχυρων Web εφαρμογών και ιστοσελίδων. Επιγραμματικά, αναβαθμίσεις έγιναν στις παρακάτω κατηγορίες (82):

- Συνδεσιμότητα: Επιτρέπεται η επικοινωνία με τον server με νέους και πρωτοποριακούς τρόπους (μόνιμη σύνδεση μεταξύ ιστοσελίδας και server και ανταλλαγή μη HTML δεδομένων, ο server μπορεί να στέλνει ειδοποιήσεις στον client χωρίς να του έχει ζητηθεί κ.α)
- Πολυμέσα : Νέα HTML στοιχεία επιτρέπουν τον καλύτερο χειρισμό βίντεο, φωνής και εικόνας.
- Επίδοση: Βελτιστοποιείται η χρήση των υπολογιστικών πόρων και επιταχύνεται η δυνατότητα προσαρμογής (integration).
- Λειτουργία εκτός σύνδεσης και αποθηκευτικός χώρος: Επιτρέπεται στις ιστοσελίδες η αποθήκευση δεδομένων στην πλευρά του client τοπικά και η λειτουργία εκτός σύνδεσης υποστηρίζεται επιτυχώς σε μεγαλύτερο βαθμό.
- Δυνατότητες Μορφοποίησης (Styling): Επιτρέπεται στους δημιουργούς της ιστοσελίδας μια πληθώρα επιλογών με καινούρια φόντα, γραφικά στυλ, καινούρια πλαίσια παρουσίασης κ.α.

2.3 SQL/ MySQL

Το περιεχόμενο της ιστοσελίδας μας (κείμενο, εικόνες κτλ.) είναι αποθηκευμένο σε μια βάση δεδομένων τύπου MySQL (83). Η MySQL είναι ένα σύστημα διαχείρισης σχεσιακών βάσεων δεδομένων ανοικτού κώδικα (open-source Relational Database Management System, RDBMS) που επιτρέπει την αποθήκευση, επανάκτηση,

επεξεργασία και διαχείριση μεγάλου όγκου πληροφοριών σε μια οργανωμένη και συνεκτική μορφή, χρησιμοποιώντας τη γλώσσα προγραμματισμού SQL (Structured Query Language). Αξίζει να γίνει κατανοητή η διαφορά ανάμεσα σε MySQL και SQL, καθώς το πρώτο είναι ένα λογισμικό βάσεων δεδομένων, το οποίο χρησιμοποιεί για τις παραπάνω ενέργειες τη γλώσσα προγραμματισμού SQL (84). Τα δεδομένα στην MySQL είναι αποθηκευμένα σε μορφή αντικειμένων που ονομάζονται πίνακες (tables). Κάθε πίνακας έχει μία ή περισσότερες στήλες (columns) που ονομάζονται πεδία (fields) και το κάθε πεδίο κρατά συγκεκριμένες πληροφορίες για το εισαχθέν στοιχείο (entry/record) στον πίνακα αυτό.

Για παράδειγμα, αν θέλαμε να καταχωρήσουμε στη βάση δεδομένων μας έναν πίνακα με τα στοιχεία των πελατών της επιχείρησής μας, θα είχαμε τον εξής πίνακα:

Entries	ID	Όνομα	Διεύθυνση	Πόλη	Τηλέφωνο	ΤΚ
	1					
	2					
	3					

Στήλες-Πεδία (Fields)

Με τη χρήση συγκεκριμένων εντολών SQL, ο χρήστης μπορεί να κάνει μεταξύ άλλων τις παρακάτω ενέργειες:

- Εκτέλεση ερωτημάτων (queries) στη βάση δεδομένων
- Ανάκτηση δεδομένων
- Εισαγωγή/Διαγραφή/Ανανέωση νέων στοιχείων (insert/delete/update entries)
- Δημιουργία/Διαγραφή νέων πινάκων
- Διαχείριση των επιτρεπόμενων ενεργειών επί συγκεκριμένων πινάκων.

Η τελευταία έκδοση της MySQL 8.0 έρχεται με πολλά καινούρια στοιχεία και δυνατότητες, όσον αφορά την αξιοπιστία, τη διαχειρισσιμότητα των δεδομένων, την ασφάλεια και την ταχύτητα προσπέλασης τους, καθώς και εκτενέστερη γκάμα νέων συναρτήσεων και συντακτικών επιλογών για τους προγραμματιστές (85) (86).

2.4 PHP

PHP (Hypertext Preprocessor) είναι μια γλώσσα προγραμματισμού ανοιχτού λογισμικού ειδικά σχεδιασμένη για δημιουργία σελίδων με δυναμικό περιεχόμενο. Ο κώδικας PHP ενσωματώνεται μέσα σε HTML σελίδες και εκτελείται από τον server (server-scripting language) (εκεί που είναι αποθηκευμένες) κάθε φορά που ο χρήστης επισκέπτεται τις σελίδες αυτές. Η εκτέλεση ενός κώδικα PHP έχει ως αποτέλεσμα την παραγωγή κώδικα HTML που στέλνεται τελικά στον φυλλομετρητή (web browser) του χρήστη (87).

Βασικές Αρχές Λειτουργίας

Η PHP, όπως αναφέραμε, εκτελείται σε ένα web server. Ο Web browser ενός χρήστη κάνει μια αίτηση για μια συγκεκριμένη Web σελίδα. Ο Web server λαμβάνει την αίτηση, ανακαλεί το αρχείο PHP (PHP script) που απαιτείται για την παραγωγή της HTML σελίδας και το περνά στη μηχανή PHP για επεξεργασία. Η μηχανή PHP αρχίζει την ανάλυση του PHP κώδικα επικοινωνώντας, αν υπάρχει ανάγκη με τον διακομιστή της βάσης δεδομένων. Μόλις η μηχανή PHP ολοκληρώσει την εκτέλεση του προγράμματος, ο Web server διαμορφώνει την τελική HTML σελίδα και τη στέλνει στον Web browser του χρήστη.

Η γλώσσα PHP έχει υψηλή απόδοση, παρέχει διασυνδέσεις με πολλά διαφορετικά συστήματα βάσεων δεδομένων (MySQL στην περίπτωση μας), έχει ενσωματωμένες βιβλιοθήκες για πολλές συνηθισμένες Web διαδικασίες, είναι open-source, έχει χαμηλό κόστος και υψηλή μεταφερσιμότητα και διαθέτει αρκετά frameworks με καλό documentation, που διευκολύνει σε μεγάλο βαθμό τους προγραμματιστές (88).

Η τελευταία έκδοση της PHP 7.3 παρέχει μια πληθώρα επιλογών στους προγραμματιστές που βελτιστοποιούν την επίδοση και την ασφάλεια των εφαρμογών PHP. Ανανεωμένες επιλογές σύνταξης που βοηθούν στην καλύτερη αναγνωσιμότητα και διαχείριση του πηγαίου κώδικα, επιλογές για κατάλληλο χειρισμό λαθών κατά τη διάρκεια της εκτέλεσης του κώδικα, δυνατότητες ασφαλέστερης αποθήκευσης κωδικών είναι μερικές από τις βελτιώσεις της έκδοσης αυτής (89).

2.5 Apache Web Server

Ο Apache είναι ένας διακομιστής Web ανοικτού λογισμικού που χρησιμοποιείται σε περισσότερα από 46% ιστοσελίδων στον κόσμο. Το επίσημο όνομα είναι Apache HTTP Server και διαχειρίζεται από την εταιρεία Apache Software Foundation.

Η δουλειά ενός διακομιστή ιστού (web server) είναι να εξυπηρετεί ιστοσελίδες στον παγκόσμιο ιστό. Για να πετύχει αυτό τον στόχο, δρα ως ενδιάμεσος μεταξύ ενός διακομιστή (server) που έχει το πραγματικό περιεχόμενο και του πελάτη (ή πελατών) που ζητά το περιεχόμενο αυτό. Παρόλο που ο Apache αποκαλείται server, δεν είναι ένας φυσικός server αλλά περισσότερο ένα λογισμικό που εκτελείται σε έναν διακομιστή. Δημιουργεί μια HTTP σύνδεση λοιπόν μεταξύ ενός διακομιστή και των φυλλομετρητών ιστού (website browsers), όπως Mozilla, Google Chrome, Safari, ενώ παράλληλα μεταφέρει αρχεία μεταξύ τους (client-server structure). Ο Apache είναι ένα λογισμικό που λειτουργεί σε Unix και σε Windows (cross-platform software), καθιστώντας το ως τον πιο διαδεδομένο web server. Ο Apache μπορεί εύκολα να προσαρμοστεί στις ανάγκες μιας εφαρμογής, γιατί έχει μια δομή με πολλά ξεχωριστά κομμάτια (modules), η οποία δίνει τη δυνατότητα στους διαχειριστές να ενεργοποιούν/απενεργοποιούν λειτουργίες εύκολα (90) (91).

Η τελευταία έκδοση Apache HTTP Server 2.4 παρέχει μεταξύ άλλων σημαντικές βελτιώσεις στη διαχείριση μνήμης και υπολογιστικών πόρων και διευκολύνει την παραμετροποίηση σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό (92).

2.6 Bootstrap

Το γνωστό κοινωνικό δίκτυο Twitter δημιούργησε μια πανίσχυρη τεχνολογική βάση που λέγεται Bootstrap. Πρόκειται για ένα πακέτο από έτοιμα συστατικά και λειτουργίες ιστοσελίδων (π.χ. buttons, navigation bars, alerts, tabs κ.ά.) γραμμένα σε open source κώδικα Html,Css,Javascript (διαθέσιμο στο Github) έτοιμα για να εφαρμοστούν και να λειτουργήσουν άμεσα από οποιοδήποτε developer (93). Το Bootstrap αναπτύχθηκε από τους Mark Otto και Jacob Thornton στο Twitter, και κυκλοφόρησε ως ένα open source προϊόν τον Αύγουστο του 2011. Τον Ιούνιο του 2014 Bootstrap ήταν το έργο No.1 στο GitHub. Έχει χρησιμοποιηθεί σε πολυάριθμα site μεταξύ των οποίων σε Project της NASA αλλά και από τον Λευκό Οίκο. Δεν είναι τυχαίο που είχε τόσο μεγάλη επιτυχία, καθώς διευκολύνει και απλουστεύει πολύ

τη δημιουργία ιστοσελίδων προσφέροντας μια καλαίσθητη, εύκολη και ευέλικτη υποδομή για front-end developers και designers. Η έκδοση 4 δηλώνει εξαρχής ακόμη πιο συμβατή με mobile συσκευές, τις οποίες και βάζει σε απόλυτη προτεραιότητα, ενώ διαθέτει και αρκετά άλλα ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά.

Με την εξέλιξη των κινητών συσκευών, το να κατασκευαστεί ένα site που να συμβαδίζει με τις νέες τεχνολογίες, είναι χρονοβόρο. Χρησιμοποιώντας μια έτοιμη τεχνολογική βάση που είναι ευέλικτη και χρησιμοποιεί σύγχρονα πρότυπα και έχει ελεγχθεί διεξοδικά, πετυχαίνουμε το καλύτερο, δυνατό αποτέλεσμα. Οι λόγοι που με βοήθησαν στο να επιλέξω το Bootstrap συνοψίζονται παρακάτω:

- **Εύκολο στη χρήση:** Οποιοσδήποτε με βασικές γνώσεις HTML και CSS μπορεί να το χρησιμοποιήσει.
- **Συμβατό με mobile συσκευές:** Το site φαίνεται το ίδιο σε smartphones, tablets, desktops.
- **Δημιουργία responsive website:** Μπορούμε να κρύψουμε κάποιο περιεχόμενο ανάλογα με το μέγεθος της οθόνης. Προσθέτοντας για παράδειγμα μια κλάση .visible σε ένα στοιχείο, μπορούμε να το κάνουμε ορατό μόνο σε laptop.
- **Συμβατότητα με όλους τους browsers:** Σύστημα εκκίνησης που είναι συμβατό με όλα τα σύγχρονα προγράμματα περιήγησης (Google Chrome, Firefox, Internet Explorer, Safari, και Opera). Μια από τις προκλήσεις που συναντούν οι προγραμματιστές είναι ότι το site φαίνεται διαφορετικό σε διαφορετικούς web browsers.
- **Τεκμηρίωση:** Όχι μόνο προσφέρει μορφοποίηση για σχεδόν κάθε στοιχείο μιας τυπικής ιστοσελίδας ή εφαρμογής Web, αλλά παρέχει επίσης μια ικανοποιητική τεκμηρίωση με παραδείγματα και demo.
- **Βασική μορφοποίηση για τα περισσότερα στοιχεία HTML5:** Μια ιστοσελίδα έχει πολλά διαφορετικά στοιχεία, όπως επικεφαλίδες, λίστες, πίνακες, κουμπιά, φόρμες, κλπ. Όλα αυτά τα βασικά στοιχεία της HTML5 έχουν μορφοποιηθεί και ενισχυθεί με επεκτάσιμες κλάσεις της Bootstrap. (94) (95)

2.7 JavaScript

Η JavaScript (JS) είναι μια δυναμική γλώσσα προγραμματισμού, με ασθενείς τύπους και είναι μέρος των ιστοσελίδων ιστού (web pages), των οποίων η υλοποίηση επιτρέπει τα σενάρια από την πλευρά του πελάτη (client-side scripts) να επικοινωνούν με τον χρήστη, να ανταλλάσσουν δεδομένα ασύγχρονα δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο δυναμικές ιστοσελίδες. Με άλλα λόγια, κάθε φορά που μια ιστοσελίδα προσφέρει περισσότερες δυνατότητες - από το να παρουσιάζει στατικό περιεχόμενο - παρουσιάζει δυναμικό περιεχόμενο που ανανεώνεται με την πάροδο του χρόνου. Για παράδειγμα, οι διαδραστικοί χάρτες, 2D/3D γραφικά κ.α συνήθως χρησιμοποιούν Javascript (96) (97) .

Η Javascript έγινε στην αρχή γνωστή σαν Livescript, αλλά στη συνέχεια η Netscape άλλαξε το όνομα της σε Javascript, πιθανότατα λόγω του μεγάλου ενθουσιασμού που είχε προκαλέσει η Java. Η Javascript που εκτελείται στην πλευρά του πελάτη (client-side scripting Javascript) είναι και η πιο γνωστή μορφή της γλώσσας. Το σενάριο (script) είτε εμπεριέχεται είτε συνδέεται με το HTML αρχείο που ζητείται από τον web-browser (πελάτης-client). Αυτό σημαίνει πως η ιστοσελίδα δεν είναι στατική αλλά εμπεριέχει προγράμματα που αλληλεπιδρούν με τον χρήστη, ελέγχουν τη λειτουργία του browser και δυναμικά δημιουργούν HTML περιεχόμενο.

Ως κυριότερα πλεονεκτήματα της Javascript μπορούμε να αναφέρουμε τα εξής επιγραμματικά (98):

1. Λιγότερη αλληλεπίδραση με τον διακομιστή ιστού (web server)

Με τη Javascript, είναι εφικτός ο έλεγχος του περιεχομένου που εισάγει ο χρήστης, πριν η σελίδα σταλεί στον web server για περαιτέρω επεξεργασία. Αυτό εξοικονομεί αρκετό φορτίο στον web server κάνοντας τον πιο λειτουργικό και πιο γρήγορο στην απόκριση του.

2. Άμεση ενημέρωση (feedback) στους επισκέπτες της σελίδας

Η Javascript επιτρέπει την άμεση ειδοποίηση του χρήστη σε κάθε προσπάθεια αλληλεπίδρασής του με τη σελίδα και τον ειδοποιεί σε περίπτωση που κάτι δεν είναι έγκυρο ή κάποιο περιεχόμενο που απαιτείται για τη σωστή επεξεργασία της σελίδας από τον server λείπει. Για παράδειγμα, η Javascript μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να

ελεγχθεί κατά πόσο καταχωρήθηκε σωστά το email του χρήστη στο αντίστοιχο πεδίο χωρίς να χρειαστεί ο χρήστης να ανανεώσει την ιστοσελίδα.

3. Αυξημένη Διαδραστικότητα

Πολλαπλές διεπαφές μπορούν να δημιουργηθούν που αντιδρούν στην αλληλεπίδραση του χρήστη με το πάτημα του ποντικιού πάνω σε ένα κουμπί της σελίδας, είτε μέσω του πληκτρολογίου.

4. Επαυξημένες Λειτουργίες και πολυπλοκότητα

Παρόλα αυτά, υπάρχουν και περιορισμοί στη λειτουργία της που αξίζει να σημειωθούν:

1. Για λόγους ασφαλείας δεν επιτρέπεται η ανάγνωση και η εγγραφή αρχείων.
2. Δεν χρησιμοποιείται για δικτυακές εφαρμογές καθώς δεν υποστηρίζει τέτοιες λειτουργίες ακόμα.
3. Δεν παρέχει multi-threading και multi-core επιλογές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : Υλοποίηση κατασκευής

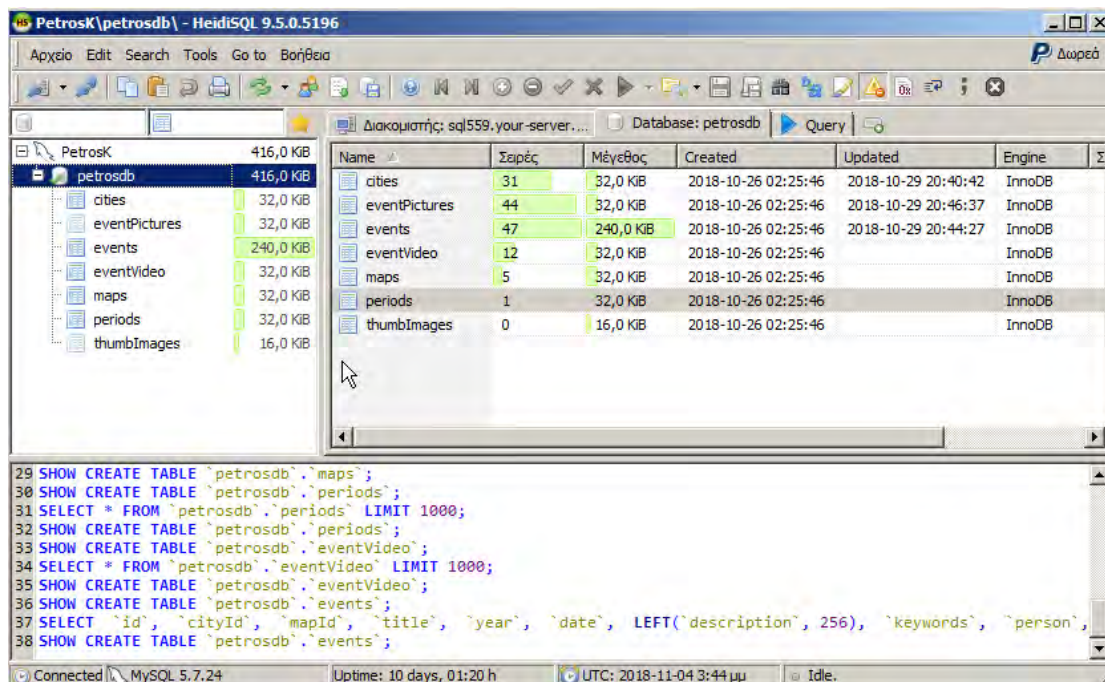
3.1 Εισαγωγή

Στόχος της παρούσας ενότητας είναι η περιγραφή του τρόπου καθώς και των βημάτων σχεδίασης και υλοποίησης της εφαρμογής. Επειδή, πρόκειται για διαδικτυακή εφαρμογή δυναμικού περιεχομένου, αρχικός μου στόχος είναι η αποθήκευση της πληροφορίας (χάρτες και κείμενα των ιστορικών γεγονότων) σε μια βάση δεδομένων η οποία θα είναι προσβάσιμη από την κύρια εφαρμογή μου. Η εφαρμογή χωρίζεται ουσιαστικά σε δύο μέρη, το πρώτο αφορά το frontend και το δεύτερο το backend. Πρόκειται για την εφαρμογή που «τρέχει» στο χρήστη (web browser, smartphone) και την εφαρμογή που κάνει τη διαχείριση και ανάκτηση της πληροφορίας από και προς τη βάση δεδομένων και το frontend αντίστοιχα.

3.2 Βάση δεδομένων

Η Βάση Δεδομένων που χρησιμοποιήσαμε για τη λειτουργία της εφαρμογής είναι η MySQL. Πρόκειται για μια από τις πιο διαδεδομένες βάσεις δεδομένων κυρίως στην κατασκευή διαδικτυακών εφαρμογών και ιστοσελίδων. Λειτουργεί και συνεργάζεται με άριστο τρόπο με τη Back-end γλώσσα προγραμματισμού PHP, για τη συνεργασία των οποίων έχουν γραφτεί πάρα πολύ καλές βιβλιοθήκες.

Η ανάλυση της Βάσης (MySQL:petrosdb) φαίνεται στην παρακάτω Εικόνα 3-1. Η αποστολή και επεξεργασία των δεδομένων με τη βάση γίνεται με το εργαλείο HeidiSQL 9.5 η οποία λειτουργεί σε Windows (free).

Εικόνα 3-1 Σχεδιασμός της Βάσης Δεδομένων

Οι πίνακες που έχουμε χρησιμοποιήσει είναι οι παρακάτω:

3.2.1 Πόλεις (Cities)

Στον πίνακα αυτόν αποθηκεύονται οι πόλεις που εμφανίζονται στους χάρτες. Οι πόλεις καταχωρούνται άπαξ με στοιχεία το όνομά τους, τις συντεταγμένες τους στους χάρτες και την ακτίνα του κύκλου που σχηματίζουν πάνω στον χάρτη κατά τη διάρκεια της δυναμικής φόρτωσής τους. Στην παρακάτω εικόνα 3-2, φαίνεται με έντονη υπογράμμιση η πόλη του Βελιγραδίου στη θέση (390,14) και ακτίνα κύκλου 11 pixels. Να σημειώσω εδώ, πως τα παρακάτω δεδομένα φορτώνονται τοπικά στον φυλλομετρητή με την επιλογή/εναλλαγή του κάθε χάρτη περιόδου από τον server (βλ. παρακάτω).

PetrosK\petrosdb\cities\ - HeidiSQL 9.5.0.5196

Database: petrosdb Πίνακας: cities Data

petrosdb.cities: 41 rows total (approximately)

id	name	x	y	r
13	AZAZIA	670	210	12
22	ANTIOXEIA	660	210	14
32	ΑΠΟΥΛΙΑ	353	104	11
42	ΑΡΤΑ	419	142	10
33	ΒΕΛΙΓΡΑΔΙ	390	14	11
18	BENETIA	320	30	15
25	ΒΕΡΟΙΑ	515	60	13
30	ΒΡΙΝΔΗΣΙΟ	375	120	12
16	ΓΕΝΟΥΑ	230	55	15
31	ΔΑΜΑΣΚΟΣ	650	235	11
36	ΔΗΜΗΤΡΙΤΣΙ	490	102	11
21	ΔΟΡΥΛΑΙΟ	570	140	12
3	ΔΥΡΡΑΧΙΟ	410	95	10
8	ΕΔΕΣΣΑ	660	175	14
39	ΖΑΡΑ	360	48	11
35	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	460	125	11
23	ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ	640	300	14
28	ΚΑΣΤΑΜΟΝΗ	620	92	11
5	ΚΕΡΚΥΡΑ	400	125	11
20	ΚΑΡΦΜΟΝ	166	30	15

```

29 SHOW CREATE TABLE `petrosdb`.`maps`;
30 SHOW CREATE TABLE `petrosdb`.`periods`;
31 SELECT * FROM `petrosdb`.`periods` LIMIT 1000;
32 SHOW CREATE TABLE `petrosdb`.`periods`;
33 SHOW CREATE TABLE `petrosdb`.`eventVideo`;
34 SELECT * FROM `petrosdb`.`eventVideo` LIMIT 1000;

```

Εικόνα 3-2 Σχεδιασμός Πίνακα πόλεων

3.2.2 Γεγονότα (Events)

Σ' αυτόν τον πίνακα αποθηκεύονται τα κρίσιμότερα δεδομένα της εφαρμογής. Όπως έχω γράψει στην περιγραφή των τεχνικών προδιαγραφών της εφαρμογής, η εφαρμογή λειτουργεί αμιγώς δυναμικά, φορτώνοντας τα δεδομένα της κάθε επιλογής από την MySQL και όχι στατικά από την ιστοσελίδα. Τα δεδομένα που ενδιαφέρουν κυρίως τον χρήστη της εφαρμογής είναι αυτά που αποθηκεύονται στον παρόντα πίνακα. Είναι αυτά που περιγράφουν το γεγονός που συνέβη σε μια συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, σε μια συγκεκριμένη πόλη από συγκεκριμένους ηγέτες-αντιπάλους.

Τα στοιχεία μια εγγραφής στον παραπάνω πίνακα (events) μας δίνουν την ταυτότητα του ιστορικού γεγονότος. Η δομή του συγκεκριμένου πίνακα φαίνεται στην παρακάτω Εικόνα 3-3. Το κάθε γεγονός έχει συσχετισμό με την πόλη και με την περίοδο. Έτσι, εξασφαλίζουμε πως σε κάποια πόλη μπορεί να έχουμε συσχετίσει πολλά γεγονότα, αλλά αυτά εμφανίζονται μόνο για τη συγκεκριμένη περίοδο και όχι σε όλους τους χάρτες.

Database: petrosdb Πίνακας: events

Όνομα: events

Σχόλιο:

Columns: Προσθήκη Διαγραφή Up Down

#	Name	Τύπος δεδομένων	Length/Set	Unsigned	Allow NULL	Zerofill	Default
1	id	INT	11	☐	☐	☐	AUTO_INCREM...
2	cityId	INT	11	☐	☐	☐	0
3	mapId	INT	11	☐	☐	☐	0
4	title	VARCHAR	200	☐	☐	☐	No default
5	year	VARCHAR	25	☐	☐	☐	No default
6	date	VARCHAR	25	☐	☒	☐	NULL
7	description	VARCHAR	20000	☐	☐	☐	No default
8	keywords	VARCHAR	200	☐	☐	☐	No default
9	person	VARCHAR	155	☐	☒	☐	NULL
10	antipaloi	VARCHAR	155	☐	☒	☐	NULL
11	battlefield	VARCHAR	255	☐	☒	☐	NULL

Εικόνα 3-3 Δομή πίνακα γεγονότων (events)

3.2.3 Περίοδοι (Periods)

Στον πίνακα αυτόν αποθηκεύω τις περιόδους που αφορούν την εργασία. Στην παρούσα στιγμή, πραγματευόμαστε μόνο μία περίοδο, την Υστεροβυζαντινή. Υπάρχει η δυνατότητα για επέκταση των περιόδων στο μέλλον.

petrosdb.periods: 1 rows total (approximately) Next

id	map	title	description
1	maps\startMap.png	ΥΣΤΕΡΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: 1025-1453 μ.Χ.	Η σταδιακή παρακμή του Βυζαντίου

Εικόνα 3-4 Η περίοδο της εργασίας μας (Υστεροβυζαντινή))

3.2.4 Χάρτες (Maps)

Στον πίνακα maps αποθηκεύουμε τους χάρτες των περιόδων

Database: petrosdb | Πίνακας: maps | Data | Query

petrosdb.maps: 5 rows total (approximately)

id	year	map	title
1	11ος	maps\map1025.png	ΧΑΡΤΗΣ ΜΕ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1025 - 1095
2	11ος-12ος	maps\map1095.png	0
3	12ος-13ος	maps\map1170.png	0
4	13ος-14ος	maps\map1270.png	0
5	15ος	maps\map1400.png	0

Εικόνα 3-5 Χάρτες για τις πέντε (5) περιόδους

3.2.5 Εικόνες Γεγονότων (EventPictures)

Σ' αυτόν τον πίνακα αποθηκεύω τις εικόνες που συσχετίζονται με το γεγονός.

Για ένα γεγονός μπορώ να έχω παραπάνω της μίας εικόνας.

Database: petrosdb | Πίνακας: eventPictures | Data | Query

petrosdb.eventPictures: 44 rows total (approximately)

id	eventid	map	description	link	copyright
1	1	maps\ve1.jpg	Πατριός Γ' ο Αργυρός - αυτοκράτορας (1028-1034)	#	#
2	1	maps\ve2.jpg	Νίκαια	#	#
3	3	https://upload.wikimedia.org/wiki...	Battle of Manzikert: One of Allah's Days	https://commons.wikimedia...	© title="By O-Mustafin (O...
4	6	maps\komninos.jpg	Αλέξιος Α' Κομνηνός	maps\komninos.jpg	#

Εικόνα 3-6 Συσχετισμός εικόνων με γεγονότα

3.2.6 Βίντεο Γεγονότων (EventVideo)

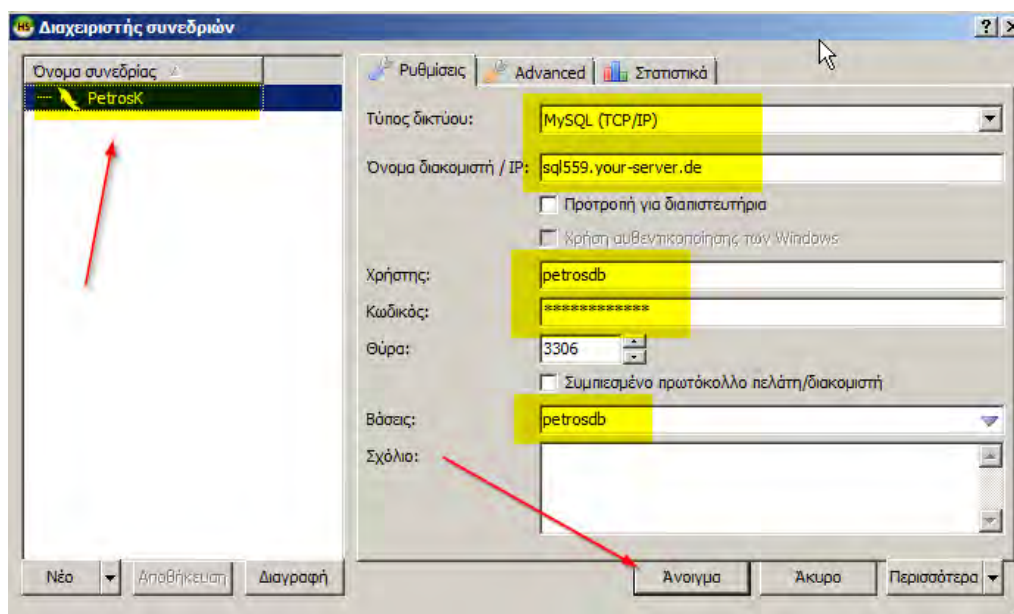
Στον πίνακα αυτόν αποθηκεύω τα βίντεο που συσχετίζονται με το γεγονός.

Για ένα γεγονός μπορώ να έχω παραπάνω του ενός βίντεο.

id	link	eventid
1	https://www.youtube.com/embed/VO68tplwtFo	3
2	https://www.youtube.com/embed/xHapUF_AoNY	14
4	https://www.youtube.com/embed/OGmmakgUd4w	22
5	https://www.youtube.com/embed/bp43bhE03x0	23
6	https://www.youtube.com/embed/u3hB9YUQ7Co	24
7	https://www.youtube.com/embed/OGmmakgUd4w	25
8	https://www.youtube.com/embed/p4Onfq9otA	26
9	https://www.youtube.com/embed/x2HICysRVAY	27
10	https://www.youtube.com/embed/yxGXaYIFEFk	28
11	https://www.youtube.com/embed/v0aiUurAWv8	46
12	https://www.youtube.com/embed/GgDmlw1XcUo	46
13	https://www.youtube.com/embed/X4O2EITKkNA	46

Εικόνα 3-7 Συσχετισμός βίντεο με γεγονότα

Για την ολοκλήρωση των ενεργειών που σχετίζονται με τη βάση δεδομένων, συνδεόμαστε από τον υπολογιστή μας στην εφαρμογή διαχείρισης και, αφού συνδεθούμε, επιλέγουμε τον σχετικό πίνακα και κάνουμε τη επιθυμητή επεξεργασία. Η σύνδεση φαίνεται στην παρακάτω Εικόνα 3-8:

Εικόνα 3-8 Σύνδεση με τη βάση δεδομένων

3.3 Κώδικας εφαρμογής

Η συγγραφή του κώδικα της εφαρμογής έγινε με το IDE Visual Studio Code (Free). Ο κώδικας χωρίζεται σε δύο (2) μέρη, το back-end και το front-end. Σε ό,τι αφορά το backend, ο κώδικας γράφτηκε σε php. Είναι το κομμάτι της εφαρμογής που αναλαμβάνει την επικοινωνία με τη βάση δεδομένων. Σε ό,τι αφορά το front-end, η ιστοσελίδα είναι δομημένη σε HTML5, για τη μορφοποίηση χρησιμοποιώ το JavaScript framework Bootstrap 4.0, το οποίο με τη σειρά του κάνει αιτήσεις Ajax σε αιτήσεις (trigger events) γραμμένα σε JavaScript.

3.3.1 Backend (PHP)

Αρχικά, έφτιαξα την συνάρτηση με την οποία συνδέεται η εφαρμογή μου με τη βάση δεδομένων. Ο κώδικας της φαίνεται παρακάτω:

```

1 <?php
2     $servername = "sql559.your-server.de";
3     $username = "petrosdb";
4     $password = "*****";
5     $database = "petrosdb";
6
7     // Create connection
8     $conn = new mysqli($servername, $username, $password, $database);
9
10    // Check connection
11    if ($conn->connect_error) {
12        die("Connection failed: " . $conn->connect_error);
13    }
14    ?>
15

```

Αφού συνδεθούμε με τη βάση επιτυχώς, πρέπει να φορτώσουμε στην αρχική σελίδα όλες τις δυναμικές πληροφορίες που δομούν την εφαρμογή, όπως οι χρονολογικές περίοδοι, οι χάρτες, κτλ. Οι πληροφορίες αυτές ανακτώνται από τη βάση φορτώνοντας την αρχική σελίδα index.html.

3.3.2 Frontend (HTML5, JavaScript)

Η επίκληση των συναρτήσεων που αναλαμβάνουν την παραπάνω διαδικασία γίνεται, με πέρασμα στην onload() τις συναρτήσεις Timeline() και getPeriod(). Ο σχετικός κώδικας φαίνεται παρακάτω:

```

1 <head>
2     <!-- Required meta tags -->
3     <meta charset="utf-8">
4     <meta name="viewport" content="width=device-width, initial-scale=1, shrink-to-fit=no">
5     <script src="/js/loading.js"></script>
6     <!-- Bootstrap CSS -->
7     <link rel="stylesheet" href="https://maxcdn.bootstrapcdn.com/bootstrap/4.0.0/css/bootstrap.min.css"
8         integrity="sha384-Gn5384xqI1aoWKA+Js67K0650wXAa+4jV7w2O3gsqF1csV2DtkMXtCYoI" crossorigin="anonymous">
9     <link rel="stylesheet" href="petros.css"/>
10    <title>Petros Kordas</title>
11 </head>
12 <body onload="Timeline(); getPeriod();">
13

```

Για να καταλάβουμε τη λογική του κώδικα, πρέπει να δούμε τον τρόπο που εκτελείται ένα αίτημα από το front-end στο back-end. Από το front-end, για παράδειγμα η συνάρτηση Timeline(), η οποία είναι γραμμένη σε JavaScript,

αναλαμβάνει να «ζητήσει» από το back-end δεδομένα. Το αίτημα είναι ένα ajax request. Παρακάτω φαίνεται ο κώδικας σε JavaScript:

```
function Timeline(){
2   var ajaxRequest; // The variable that makes Ajax possible!
3   $(".showDetails").hide();
4   try {
5       // Opera 8.0+, Firefox, Safari
6       ajaxRequest = new XMLHttpRequest();
7   }catch (e) {
8       // Internet Explorer Browsers
9       try {
10          ajaxRequest = new ActiveXObject("Msxml2.XMLHTTP");
11      }catch (e) {
12          try{
13              ajaxRequest = new ActiveXObject("Microsoft.XMLHTTP");
14          }catch (e){
15              // Something went wrong
16              alert("Your browser broke!");
17              return false;
18          }
19      }
20  }
21  ajaxRequest.onreadystatechange = function(){
22      if(ajaxRequest.readyState == 4){
23          var ajaxDisplay = document.getElementById('timeline');
24          ajaxDisplay.innerHTML = ajaxRequest.responseText;
25      }
26  }
27  ajaxRequest.open("GET", "../queries/buildTimeline.php");
28  ajaxRequest.send(null);
29  }
30
31 }
```

Στη συνέχεια, εκτελείται η συνάρτηση buildTimeline.php η οποία ανακτά από τη βάση δεδομένων τους χάρτες (*SELECT * FROM maps ORDER BY year ASC*) κατά αύξουσα χρονολογική σειρά και τους επιστρέφει στον «αιτούντα» που δεν είναι άλλος από τη συνάρτηση Timeline() η οποία με τη σειρά της αναλαμβάνει και στέλνει τα δεδομένα στην ιστοσελίδα μας στο:

``

Η ίδια ακολουθία λειτουργιών ακολουθείται και για την ανάκτηση των υπόλοιπων δεδομένων ης εφαρμογής, πχ χάρτες, επιλογή πόλης, γεγονότα.

```

1 <?php
2     require_once("connection.php");
3
4     $sql = "SELECT * FROM maps ORDER BY year ASC";
5     $result = mysqli_query($conn, $sql);
6
7     if (mysqli_num_rows($result) > 0) {
8
9         $qs = "<nav class=\"navbar navbar-light\" >";
10        while($row = mysqli_fetch_assoc($result)) {
11            $qs .= "<h3><a href=\"\#\" onclick='loadMap(\"\".$row['id'].\"\")'\">";
12                class=\"badge badge-info\">".$row['year']. "</a></h3>";
13        }
14        $qs .= "</nav>";
15        echo $qs;
16
17    } else {
18        echo " NONE results";
19    }
20 ?>
21
22

```

3.4 Λειτουργία εφαρμογής

Ο χρήστης της εφαρμογής μπορεί να επιλέξει στον φυλλομετρητή του τον παρακάτω σύνδεσμο:

<http://petros.labstem.gr>

Η εφαρμογή ανοίγει και εμφανίζεται η παρακάτω σελίδα.

Εικόνα 3-9 Αρχική σελίδα εφαρμογής

Στο πάνω μέρος εμφανίζονται τα στοιχεία που περιγράφουν την περίοδο την οποία πραγματευόμαστε (ΥΣΤΕΡΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: 1025-1453). Τα στοιχεία αυτά είναι αποθηκευμένα στον πίνακα periods της βάσης δεδομένων όπως αναφέραμε και προηγούμενα.

Από κάτω ακριβώς εμφανίζεται η Χρονογραμμή (Timetable) η οποία μας βοηθάει στην πλοήγηση γεγονότων ανά χρονική περίοδο. Τα γεγονότα έχουν ταξινομηθεί ανά περίοδο, οπότε ο χρήστης αυτό που έχει να κάνει, είναι να επιλέξει με το ποντίκι του τη χρονική περίοδο που επιθυμεί. Οι περίοδοι είναι οι παρακάτω (ανά αιώνα):

1. 11^{ος}
2. 11^{ος}-12^{ος}
3. 12^{ος}-13^{ος}
4. 13^{ος}-14^{ος}
5. 15^{ος}

Επιλέγοντας για παράδειγμα την περίοδο 11ος-12ος εμφανίζεται ο χάρτης με τα γεγονότα της συγκεκριμένης περιόδου και οι πόλεις στις οποίες αφορούν τα γεγονότα.

Εικόνα 3-10 Χάρτης γεγονότων του 11ου-12ου αιώνα

Επίσης, υπάρχει και η δυνατότητα προβολής όλων των γεγονότων για την επιλεγμένη περίοδο ανά χρονολογική σειρά. Συγκεκριμένα, πατώντας το κουμπί «Λίστα Γεγονότων», εμφανίζονται τα γεγονότα, όπως φαίνονται παρακάτω:

60

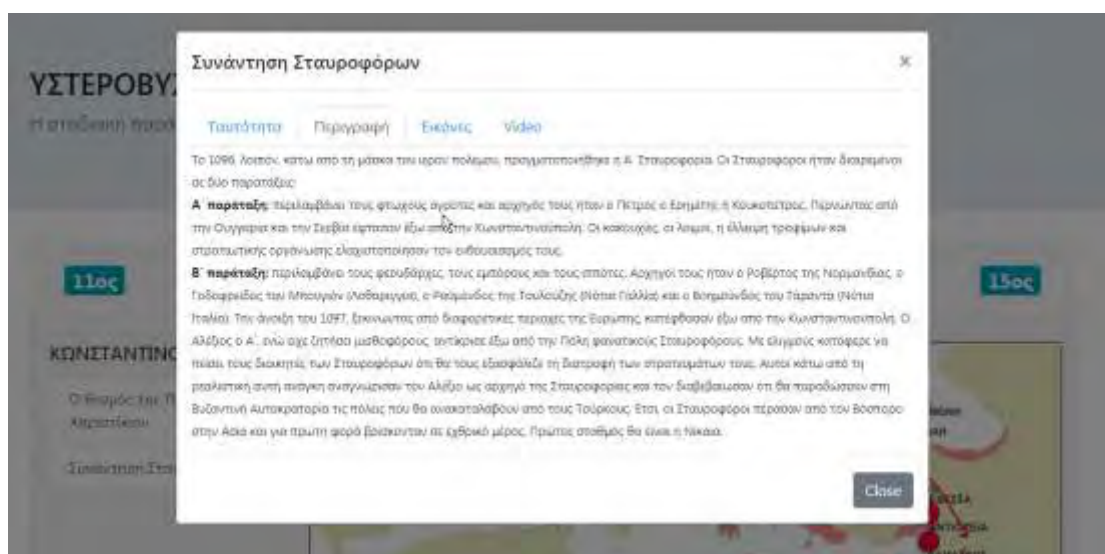
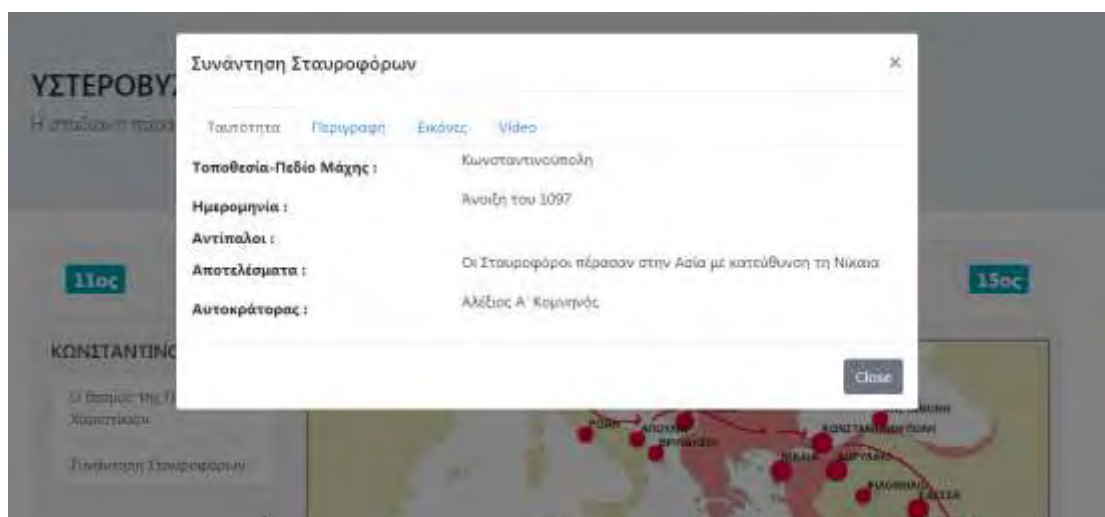
ΥΣΤΕΡΟΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: 1025-1453 μ.Χ.

Η σταδιακή παρακμή των Βυζαντινών

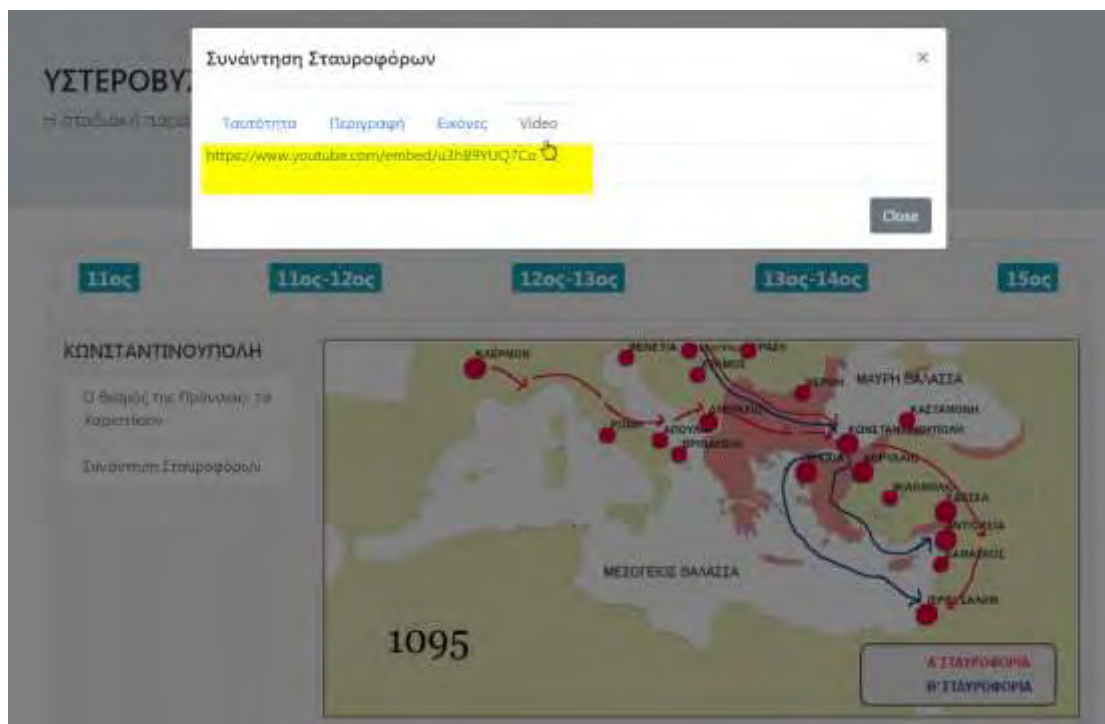
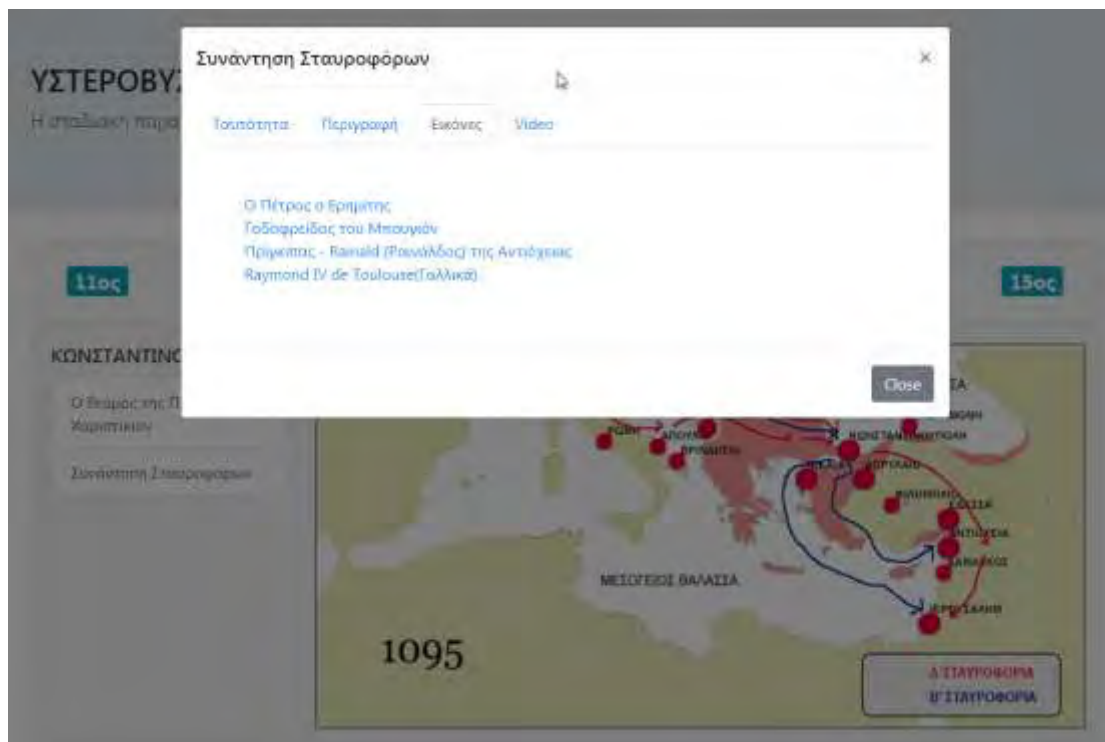

Εικόνα 3-12 Προβολή γεγονότων μετά από επιλογή πόλης

Ο χρήστης της εκπαιδευτικής εφαρμογής, για παράδειγμα επιλέγει από τα δύο παραπάνω το δεύτερο γεγονός: «Συνάντηση Σταυροφοριών» και αμέσως του εμφανίζεται στην οθόνη ένα παράθυρο με την ταυτότητα, την περιγραφή, εικόνες και βίντεο που σχετίζονται με το γεγονός. Περισσότερες λεπτομέρειες φαίνονται στην παρακάτω εικόνα 3-13:

Εικόνα 3-13 Προβολή ταυτότητας και περιγραφής γεγονότων

Εικόνα 3-14 Προβολή εικόνων και βίντεο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΛΟΗΓΗΣΗ

4.1 Εισαγωγή - Χάρτες

Η παρούσα εφαρμογή περιλαμβάνει πέντε διαδραστικούς χάρτες, οι οποίοι δημιουργήθηκαν με τη χρήση πέντε στατικών χαρτών από το Wikipedia. Οι χάρτες αυτοί παρουσιάζουν τα γεγονότα της Ύστερης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (1025-1453 μ.Χ.) και αποδεικνύουν με τον πιο απτό τρόπο πως η Βυζαντινή Αυτοκρατορία οδηγήθηκε, μετά τον θάνατο του Βασιλείου Β΄ του Βουλγαροκτόνου (1025), στην κατάρρευση και στην άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους το 1453. Το ιστορικό υλικό διαμοιράστηκε σ' αυτούς τους πέντε χάρτες, περιλαμβάνοντας πολεμικά, πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά και θρησκευτικά γεγονότα, ως εξής:

- 1^{ος} χάρτης: 1025-1094 (11^{ος} αιώνας)
- 2^{ος} χάρτης: 1095-1169 (11^{ος} - 12^{ος} αιώνας)
- 3^{ος} χάρτης: 1170-1269 (12^{ος} - 13^{ος} αιώνας)
- 4^{ος} χάρτης: 1270-1399 (13^{ος} – 14^{ος} αιώνας)
- 5^{ος} χάρτης: 1400-1453 (15^{ος} αιώνας)

Κατά τη διάρκεια της πλοήγησης στην ιστοσελίδα petros.labstem.gr ο χρήστης μπορεί μέσω της χρονογραμμής (timeline) [11^{ος}/11^{ος}-12^{ος}/12^{ος}-13^{ος}/13^{ος}-14^{ος}/15^{ος}] να εισέλθει στον κάθε διαδραστικό χάρτη. Κάτω αριστερά υπάρχει η λίστα των γεγονότων με χρονολογική σειρά, ώστε να γνωρίζει τα γεγονότα που περιέχονται και με ευκολία να τα μελετά ο χρήστης, ώστε να αποφεύγεται η αποσπασματικότητα της ιστορικής γνώσης. Η κάθε κόκκινη κουκίδα (tools) ενεργοποιείται με χεράκι και αντιστοιχεί σε περιοχές που διαδραματίστηκαν τα γεγονότα. Η κάθε πόλη ή περιοχή μπορεί να περιέχει περισσότερα από ένα γεγονότα. Με την ενεργοποίηση της κουκίδας εμφανίζεται αριστερά το μενού των γεγονότων. Το κάθε γεγονός περιλαμβάνει ταυτότητα, περιγραφή, εικόνες, βίντεο. Να σημειωθεί ότι στις εικόνες και στα βίντεο δεν παρέχεται πάντα προσφερόμενο υλικό.

Στη συνέχεια θα προχωρήσω σε μια συνοπτική παρουσίαση του ιστορικού υλικού, όπως ακριβώς παρατίθεται στην ιστοσελίδα, ώστε να γίνει κατανοητή η επιλογή του συγκεκριμένου υλικού, η οποία βασικό στόχο έχει να ερμηνεύσει την

κατάρρευση, όπως αναφέραμε, της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, ώστε η εν λόγω εφαρμογή να αποτελέσει ένα χρήσιμο εργαλείο στην εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά και ωφέλιμο για κάθε χρήστη, που επιθυμεί να φρεσκάρει ή να εμπλουτίσει τις ήδη υπάρχουσες γνώσεις του γι' αυτήν την τόσο σπουδαία ιστορική περίοδο.

4.2 1ος χάρτης (11ος αιώνας)

4.2.1 Μακεδονική Δυναστεία και Διάδοχοι (867-1059)

Ο Βασίλειος ο Β΄ στέφτηκε αυτοκράτορας το 976. Η εποχή ήταν δύσκολη, καθώς ο ανώτερος κλήρος, οι δυνατοί και η στρατιωτική αριστοκρατία της Μ. Ασίας διεκδικούσε προνόμια. Αρχικά αντιμετώπισε τις επαναστάσεις-συνωμοσίες των Σκληρών και Φωκάδων, σημαντικών στρατηγών της Ανατολίας. Μέσα στο κλίμα των εμφυλίων πολέμων διαπίστωσε ότι έπρεπε να στηριχτεί στους μικροϊδιοκτήτες και προσπάθησε να προστατεύσει τους φτωχούς αγρότες. Μάλιστα ο Βασίλειος οφείλει πολλά στη συμμαχία του με τον ηγεμόνα των Ρώσων, Βλαδίμηρο, τον οποίο πάντρεψε με την αδερφή του Άννα. Από το 988/989 αρχίζει και ο εκχριστιανισμός των Ρώσων.

Ο Βασίλειος ο Β΄ οφείλει τη φήμη του στα πολεμικά κατορθώματα του εναντίον των Βουλγάρων. Ο τσάρος των Βουλγάρων Σαμουήλ ήταν οξύνους και ικανός στρατηγός, ο οποίος εκστράτευσε σε όλη την Ελλάδα, σκορπώντας τον όλεθρο. Μπροστά στον αφανισμό του Ελληνισμού ο Βασίλειος έστειλε τον αξιόλογο στρατηγό Νικηφόρο Ουρανό. Οι δύο στρατοί συναντιούνται στον Σπερχειό ποταμό (περιοχή της Αλαμάνας) το 997. Παρά την ορμητικότητα του Σπερχειού ο Νικηφόρος κατάφερε να περάσει το ποτάμι και να χτυπήσει τους Βούλγαρους στα νώτα τους. Τα νερά του Σπερχειού βάφτηκαν από το αίμα των Βουλγάρων και μόλις που ξέφυγε ο Σαμουήλ. Για πρώτη φορά νικούν συντριπτικά οι Βυζαντινοί τους Βούλγαρους και οι νότιες επαρχίες της Αυτοκρατορίας απαλλάσσονται από τον βουλγαρικό κίνδυνο.

Συνεχίστηκαν οι νίκες του Βασιλείου και ο Σαμουήλ προσπαθούσε να αποφύγει τον πόλεμο σε ανοιχτό πεδίο μάχης. Γι' αυτό αποφασίζει να σταματήσει τον Βασίλειο σε βραχώδη περιοχή, στο στενό του Κλειδιού. Στο μεταξύ ο Νικηφόρος Βοτανειάτης αντιμετώπισε με επιτυχία τον στρατό του Νεστορίτση που πήγε να καταλάβει ως αντιπερισπασμό τη Θεσσαλονίκη, με εντολή του Σαμουήλ. Όταν κατέφτασε ο Βοτανειάτης στο στρατόπεδο του Βασιλείου, έγινε συμβούλιο

στρατηγών και ο σπουδαίος Νικηφόρος Ξιφίας αποφάσισε να οδηγήσει το στράτευμά του τη νύχτα μέσα από τις απόκρημνες πλαγιές και να βρεθεί πίσω από τους Βούλγαρους. Το πρωί της 29^{ης} Ιουλίου 1014 οι Βυζαντινοί κατατρόπωσαν τους Βούλγαρους. 15000 στρατιώτες Βούλγαροι αιχμαλωτίστηκαν. Ο Βασίλειος τότε έδωσε διαταγή να χωριστούν σε λόχους των 100. Από αυτούς οι 99 θα τυφλώνονταν και ο εκατοστός θα γινόταν μονόφθαλμος. Όταν επέστρεψαν στη Βουλγαρία, ο Σαμουήλ δεν άντεξε το θέαμα και από καρδιακό επεισόδιο απεβίωσε σε δυο μέρες, στις 15 Σεπτεμβρίου 1014. Από το γεγονός αυτό ο Βασίλειος ονομάστηκε «Βουλγαροκτόνος». Έτσι ξεκληρίστηκε ένας από τους πιο αξιόμαχους στρατούς και για πολλά χρόνια οι Βούλγαροι σταμάτησαν τις αξιώσεις τους επί των εδαφών της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Ο Βασίλειος ο Β΄, μετά από σύντομη ασθένεια, απεβίωσε στις 15 Δεκεμβρίου 1025. Μετέτρεψε το Βυζάντιο σε παγκόσμια δύναμη, καθώς τα όπλα είχαν θριαμβεύσει και οι κατακτήσεις συντέλεσαν στην ανάπτυξη του εμπορίου. Δυστυχώς οι διάδοχοί του δε θα φανούν αντάξιοί του και ο διεθνής ρόλος και η ακτινοβολία Βυζαντίου θα σβήνουν σιγά σιγά.

4.2.1.1 Κοινωνικά – οικονομικά γεγονότα

4.2.1.1.1 Η παρακμή του Βυζαντίου (1025-1081)

Το χρονικό διάστημα 1025-1071 ακολούθησε τέτοια παρακμή που αποτελεί ιστορικό φαινόμενο. Βασικοί λόγοι ήταν η ανικανότητα που επέδειξαν από τη μια οι περισσότεροι αυτοκράτορες και οι πολιτικοί αρχηγοί και η παρουσία από την άλλη επικίνδυνων εχθρών, όπως των Αράβων, των Νορμανδών, των Πατζινάκων και των Σελτζούκων. Παρά την παρουσία σπουδαίων στρατηγών και σοφών ανδρών επικράτησαν τα συμφέροντα και η αλαζονική συμπεριφορά με δυσμενή επακόλουθα για την πορεία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Χαρακτηριστική είναι η διαμάχη της δυναστείας των Δουκών με τον Ρωμανό Διογένη που οδήγησε τους Τούρκους σε νίκη στο Μαντζικέρτ το 1071 και την εύκολη διείσδυσή τους στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας. Οι συνεχείς, επίσης, πόλεμοι έδωσαν ιδιαίτερη δύναμη στους στρατιωτικούς οι οποίοι καταχράστηκαν αρκετές φορές την εξουσία τους σε βάρος του λαού και η θεματική οργάνωση άρχισε να διαλύεται, ιδιαίτερα κατά την εποχή του Κωνσταντίνου του Μονομάχου. Έτσι, οι γεωργοί-στρατιώτες που συνέβαλαν μέχρι τότε αποφασιστικά στην άμυνα της αυτοκρατορίας, αποδυναμώθηκαν και αυτό βοήθησε τα επεκτατικά σχέδια των Τούρκων

4.2.1.1.2 Κατάργηση του Αλληλέγγυου 1028

Τοποθεσία	Κωνσταντινούπολη
Ημερομηνία	1028
Αντίπαλοι	Μεγαλοκτηματίες (Δυνατοί) – Μικροϊδιοκτήτες
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ρωμανός Γ΄ ο Αργυρός
Αποτέλεσμα	Κατάργηση του Αλληλέγγυου

4.2.1.2 Πολεμικά γεγονότα

4.2.1.2.1 Η μάχη του Αζαζίου 1030

Τοποθεσία	Βόρεια Συρία, κοντά στο Χαλέπι
Ημερομηνία	10 Αυγούστου 1030
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Άραβες
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ρωμανός Γ΄ Αργυρός
Αποτέλεσμα	Ήττα των Βυζαντινών

4.2.1.2.2 Η κατάληψη της Έδεσσας 1032

Τοποθεσία	Έδεσσα (σημερινή Sanliurfa στη Νοτιανατολική Τουρκία)
Ημερομηνία	1032
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Άραβες
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ρωμανός Γ΄ Αργυρός
Αποτέλεσμα	Κατάληψη της πόλης από τους Βυζαντινούς

4.2.1.2.3 Η μάχη της Ρομέττα 1038

Τοποθεσία	Ρομέττα Σικελίας
Ημερομηνία	1038
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Άραβες
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μιχαήλ Δ΄ ο Παφλαγών
Αποτέλεσμα	Νίκη των Βυζαντινών

4.2.1.2.4 Η μάχη Καπέτρου 1049

Τοποθεσία	ΒΑ Μ.Ασίας (χωριό Pasinler ή Basean)
Ημερομηνία	18 Σεπτεμβρίου 1049
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί - Σελτζούκοι Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Κωνσταντίνος Θ΄ Μονομάχος
Αποτέλεσμα	Δεν υπήρξε νικητής

4.2.1.3 Εμφύλιες διαμάχες

4.2.1.3.1 Η μάχη του Οστρόβο 1043

Τοποθεσία	Οστρόβο, πλησίον της λίμνης Βεγορίτιδος (ή κοντά στην Αμφίπολη)
Ημερομηνία	Μάιος 1043
Αντίπαλοι	Εμφύλιος
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Κωνσταντίνος Θ΄ Μονομάχος
Αποτέλεσμα	Νίκη των επαναστατών, θάνατος όμως του στρατηγού Μανιάκη

4.2.1.3.2 Επίθεση εναντίον της Κωνσταντινούπολης 1047

Τοποθεσία	Κωνσταντινούπολη
Ημερομηνία	25-28 Σεπτεμβρίου 1047
Αντίπαλοι	Εμφύλιος
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Κωνσταντίνος Θ΄ Μονομάχος
Αποτέλεσμα	Ολιγορμία και ήττα του επαναστάτη Λέοντος του Τορνικίου

4.2.1.3.3 Μάχη του Άδη (Πετρώς) 1057

Τοποθεσία	Πετρώ, πλησίον της Νίκαιας (σήμερα Iznik, στη ΒΔ Μικρά Ασία)
Ημερομηνία	20 Αυγούστου 1057
Αντίπαλοι	Εμφύλιος
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μιχαήλ ΣΤ΄ ο Στρατιωτικός
Αποτέλεσμα	Οι στασιαστές νικούν τον Βυζαντινό στρατό υπό την καθοδήγηση του Ισαάκιου Κομνηνού

4.2.1.4 Θρησκευτικά γεγονότα

4.2.1.4.1 Σχίσμα του 1054

Τοποθεσία	Κωνσταντινούπολη
Ημερομηνία	16-24 Ιουλίου 1054
Αντίπαλοι	Μιχαήλ Κηρουλάριος (Πατριάρχης)-

	Λέων Θ΄ (Πάπας)
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Κωνσταντίνος Θ΄ Μονομάχος
Αποτέλεσμα	Σχίσμα μεταξύ των Εκκλησιών (Ανατολής- Δύσης)

4.2.2 Η Δυναστία των Δούκων (1059-1081)

4.2.2.1 Πολεμικά γεγονότα

4.2.2.1.1 Η μάχη της Σεβάστειας 1070

Τοποθεσία	Σεβάστεια (σημερινό Σαβάς)
Ημερομηνία	1070
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί - Σελτζούκοι Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ρωμανός Δ΄ Διογένης
Αποτέλεσμα	Νίκη των Τούρκων

4.2.2.1.2 Κατάληψη του Μπάρι Ιταλίας 1071

Τοποθεσία	Μπάρι Ν. Ιταλίας
Ημερομηνία	5 Αυγούστου 1068- 16 Απριλίου 1071
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί- Νορμανδοί
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ρωμανός Δ΄ Διογένης
Αποτέλεσμα	Κατάκτηση της Νότιας Ιταλίας από τους Νορμανδούς

4.2.2.1.3 Η Μάχη στο Μαντζικέρτ 1071

Τοποθεσία	Μαντζικέρτ (σημ. Melazgherd)
Ημερομηνία	26 Αυγούστου 1071
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί- Σελτζούκοι Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ρωμανός Δ΄ Διογένης
Αποτέλεσμα	Συντριπτική νίκη των Τούρκων

4.2.2.2 Εμφύλιες διαμάχες

4.2.2.2.1 Μάχη Νίκαιας 1078

Τοποθεσία	Νίκαια, σήμερα Iznik, στη ΒΔ Μικρά Ασία
Ημερομηνία	Μάρτιος 1078
Αντίπαλοι	Εμφύλιος
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μιχαήλ Ζ΄ Δούκας
Αποτέλεσμα	Ο στρατηγός Νικηφόρος Βοτανειάτης στασιάζων νικά και γίνεται αυτοκράτορας

4.2.3 Η Δυναστεία των Κομνηνών (1081-1185)

4.2.3.1 Πολεμικά γεγονότα

4.2.3.1.1 Νορμανδικές Επιδρομές – Η μάχη στο Δυρράχιο 1081

Τοποθεσία	Δυρράχιο (σημ. Αλβανίας)
Ημερομηνία	18 Οκτωβρίου 1081
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί- Νορμανδοί

Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Αλέξιος Α΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Νίκη των Νορμανδών και προέλαση στη Βόρεια Ελλάδα. Μετά τον θάνατο του Γισκάρδου το 1085 ο Νορμανδικός κίνδυνος ατονεί.

4.2.3.1.2 Η Μάχη του Λεβουνίου 1091

Τοποθεσία	Λεβούνιο, ανατολικά του Έβρου, κοντά στον Εργινία ποταμό και στην παραλιακή πόλη Αίνο
Ημερομηνία	29 Απριλίου 1091
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί- Πετσενέγγοι (ή Πατζινάκες)
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Αλέξιος Α΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Συντριπτική ήττα των Πετσενέγγων

4.2.3.2 Οικονομικά γεγονότα

Ιταλικές Ναυτικές Δημοκρατίες: Σχέσεις με το Βυζάντιο

4.2.3.2.1 Βενετία

Τοποθεσία	Βενετία
Ημερομηνία	1082
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί-Βενετοί
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Αλέξιος Α΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Χρυσόβουλλο

4.2.3.2.2 Γένουα

Τοποθεσία	Γένουα/ Γένοβα Ιταλίας
Ημερομηνία	11 ^{ος} αιώνας
Γεγονός	Οικονομική διείσδυση στην Ανατολική Μεσόγειο

4.2.3.2.3 Πίζα

Τοποθεσία	Πίζα Ιταλίας
Ημερομηνία	11 ^{ος} αιώνας
Γεγονός	Κυριαρχία στο Τυρρηνικό πέλαγος, ανταγωνισμός με τους Γενουάτες στη Δυτική Μεσόγειο

4.3 2^{ος} χάρτης (11^{ος}-12^{ος} αιώνας)

4.3.1 Η Δυναστεία των Κομνηνών (1081-1185)

4.3.1.1 Σταυροφορίες

4.3.1.1.1 Α΄ Σταυροφορία

4.3.1.1.1.1 Σύνοδος στο Κλερμόν της Γαλλίας 1095

Τοποθεσία	Κλερμόν Γαλλίας
Ημερομηνία	Νοέμβριος 1095
Γεγονός	Σύγκληση συνόδου από τον Πάπα Ουρβανό Β΄
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Αλέξιος Α΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Κήρυξη της Α΄ Σταυροφορίας

4.3.1.1.1.2 Οι Σταυροφόροι φτάνουν στην Κωνσταντινούπολη και περνούν στην Ασία 1097

Τοποθεσία	Κωνσταντινούπολη
Γεγονός	Συνάντηση Σταυροφόρων
Ημερομηνία	Άνοιξη του 1097
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Αλέξιος Α΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Οι Σταυροφόροι πέρασαν στην Ασία με κατεύθυνση τη Νίκαια

4.3.1.1.1.3 Κατάληψη της Νίκαιας 1097

Τοποθεσία	Νίκαια Μικρά Ασίας (σημ. Iznik)
Ημερομηνία	14 Μαΐου – 19 Ιουνίου 1097
Αντίπαλοι	Σταυροφόροι/Βυζαντινοί – Σελτζούκοι Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Αλέξιος Α΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Ανακατάληψη της Νίκαιας

4.3.1.1.1.4 Η Μάχη στο Δορύλαιο 1097

Τοποθεσία	Δορύλαιο Μικρά Ασίας (Εσκή Σεχίρ)
Ημερομηνία	Ιούλιος 1097
Αντίπαλοι	Σταυροφόροι/Βυζαντινοί – Σελτζούκοι Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Αλέξιος Α΄ Κομνηνός

Αποτέλεσμα	Νίκη των Σταυροφόρων
------------	----------------------

4.3.1.1.1.5 Ίδρυση του πρώτου Λατινικού κρατιδίου στην Έδεσσα 1098

Τοποθεσία	Έδεσσα Συρίας
Ημερομηνία	1098
Αντίπαλοι	Σταυροφόροι- Τούρκοι
Ηγέτης Σταυροφόρων	Βαλδουίνος
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Αλέξιος Α΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Ίδρυση Λατινικού κράτους

4.3.1.1.1.6 Κατάληψη της Αντιόχειας 1098

Τοποθεσία	Αντιόχεια
Ημερομηνία	Ιούνιος 1098
Αντίπαλοι	Σταυροφόροι- Τούρκοι
Ηγέτης Σταυροφόρων	Βοημούνδος
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Αλέξιος Α΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Κατάληψη της πόλης από τους Σταυροφόρους

4.3.1.1.1.7 Κατάληψη της Ιερουσαλήμ 1099

Τοποθεσία	Ιερουσαλήμ
Ημερομηνία	15 Ιουλίου 1099
Αντίπαλοι	Σταυροφόροι- Αιγυπτιακή δυναστεία Φατιμίδων (Μουσουλμάνοι)

Ηγέτης Σταυροφόρων	Γοδοφρείδος
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Αλέξιος Α΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Κατάληψη της πόλης από τους Σταυροφόρους. Τέλος της Α΄ Σταυροφορίας

4.3.1.1.2 Β΄ Σταυροφορία (1147-1149)

4.3.1.1.2.1 Κήρυξη της Β΄ Σταυροφορίας 1145

Τοποθεσία	Ρώμη Ιταλίας
Ημερομηνία	1 ^η Δεκεμβρίου 1145
Αποτέλεσμα	Βούλλα του Πάπα Ευγένιου Γ΄ – Έναρξη της Δεύτερης Σταυροφορίας

4.3.1.1.2.2 Η μάχη της Δαμασκού 1148

Τοποθεσία	Δαμασκός Συρίας
Ημερομηνία	1148
Αντίπαλοι	Σταυροφόροι- Μουσουλμάνοι/Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μανουήλ Α΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Ήττα των Σταυροφόρων- Τέλος της Β΄ Σταυροφορίας

4.3.1.2 Πολεμικά γεγονότα

4.3.1.2.1 Η πολιορκία του Δυρραχίου

Τοποθεσία	Δυρράχιο
Ημερομηνία	1108

Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Λατίνοι (Βοημούνδος του Τάραντα)
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Αλέξιος Α΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Η συνθήκη της Δεαβόλεως. Ο Βοημούνδος υποτελής στον Βυζαντινό Αυτοκράτορα

4.3.1.2.2 Η μάχη στο Φιλομήλιο της Φρυγίας 1116

Τοποθεσία	Φιλομήλιο Φρυγίας (σημ. Aksehir Golu Τουρκίας)
Ημερομηνία	Φθινόπωρο 1116
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Τούρκοι (Σουλτάνος του Ικονίου)
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Αλέξιος Α΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Νίκη των Βυζαντινών

4.3.1.2.3 Η μάχη της Βερόης 1122

Τοποθεσία	Βερόη (πλησίον της Στάρα Ζαγόρα της Βουλγαρίας)
Ημερομηνία	1122
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Πετσενέγγοι (Πατζινάκοι)
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Β΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Συντριπτική νίκη των Βυζαντινών

4.3.1.2.4 Η μάχη στη Ράση 1122-1223

Τοποθεσία	Σερβία ή Ράση (Rassia, Raska) [σημ. Novi-Bazar]
Ημερομηνία	1122-1223
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Σέρβοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Β΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Ήττα των Σέρβων- Βυζαντινή επικυριαρχία

4.3.1.2.5 Η μάχη στο φρούριο του Χράμου 1128

Τοποθεσία	Φρούριο του Χράμου (πλησίον Δούναβη και της αρχαίας πόλης Ledarata)
Ημερομηνία	1128
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Ούγγροι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Β΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Ήττα των Ούγγρων

4.3.1.2.6 Η μάχη στην Κασταμονή 1130

Τοποθεσία	Κασταμονή (Ιστορική πόλη της Παφλαγονίας στη Βορειοδυτική Μικρά Ασία, τουρκ. Καστάμονου)
Ημερομηνία	1130
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Δανισμενδίτες (Τούρκοι Νομάδες)
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Β΄ Κομνηνός

Αποτέλεσμα	Νίκη των Βυζαντινών
------------	---------------------

4.3.1.2.7 Η πολιορκία της Αντιόχειας 1137

Τοποθεσία	Αντιόχεια Συρίας
Ημερομηνία	Αύγουστος 1137
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Πριγκηπάτο της Αντιόχειας
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Β΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Παράδοση της πόλης στους Βυζαντινούς

4.3.1.2.8 Εκστρατεία στην Απουλία 1155

Τοποθεσία	Αγκώνα Ιταλίας
Ημερομηνία	1155
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί-Νορμανδοί
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μανουήλ Α΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Νίκη των Βυζαντινών και κυριαρχία στην περιοχή της Απουλίας

4.3.1.2.9 Η μάχη του Βρινδησίου 1156

Τοποθεσία	Βρινδήσιο (Μπρίντιζι Ιταλίας)
Ημερομηνία	1156
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί-Νορμανδοί
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μανουήλ Α΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Ήττα των Βυζαντινών και οριστική αποχώρησή τους από την Ιταλία

4.3.1.2.10 Οριστική υποταγή του πριγκιπάτου της Αντιόχειας 1158-1159

Τοποθεσία	Αντιόχεια Συρίας
Ημερομηνία	1158-1159
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί-Λατινικά κρατίδια Ανατολής
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μανουήλ Α΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Οριστική υποταγή του πριγκιπάτου της Αντιόχειας στο Βυζάντιο

4.3.1.2.11 Η μάχη του Βελιγραδίου 1167

Τοποθεσία	Βελιγράδι Σερβίας
Ημερομηνία	1167
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί-Ούγγροι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μανουήλ Α΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Νίκη των Βυζαντινών

4.3.1.3 Κοινωνικά - οικονομικά γεγονότα

4.3.1.3.1 Ο θεσμός της Πρόνοιας- το Χαριστίκιον

Τοποθεσία	Κωνσταντινούπολη
Χρονολογία	11 ^{ος} -12 ^{ος} αιώνας
Γεγονότα	Ο θεσμός της Πρόνοιας και το Χαριστίκιον
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Αλέξιος Α΄ Κομνηνός (1081-1118)

Αποτέλεσμα	Στρατιωτική ισχυροποίηση του βυζαντινού κράτους και οικονομική άνθιση των μοναστηριών
------------	---

4.3.1.3.2 Βενετία – Ιταλική ναυτική πόλη

Τοποθεσία	Βενετία Ιταλίας
Ημερομηνία	1118-1143
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Β΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Υιοθέτηση της εμπορικής συνθήκης του 1082

4.4 3ος χάρτης (12ος-13ος αιώνας)

4.4.1 Δυναστεία των Κομνηνών (1081-1185)

4.4.1.1 Πολεμικά γεγονότα

4.4.1.1.1 Η μάχη του Μυριοκεφάλου 1176

Τοποθεσία	Μυριοκέφαλο
Ημερομηνία	17 Σεπτεμβρίου 1176
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Σελτζούκοι Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μανουήλ Α΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Καταστροφική ήττα των Βυζαντινών

4.4.1.1.2 Η μάχη Υελίου και Λειμμόχειρος 1177

Τοποθεσία	Αντιόχεια Μαιάνδρου (ΝΔ Μ.Ασία)
Ημερομηνία	1177

Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Σελτζούκοι Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μανουήλ Α΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Εξόντωση μεγάλης δύναμης των Σελτζούκων Τούρκων

4.4.1.1.3 Η άλωση της Θεσσαλονίκης 1185

Τοποθεσία	Θεσσαλονίκη
Ημερομηνία	24 Αυγούστου 1185
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Νορμανδοί
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Άλωση της πόλης και σφαγή των κατοίκων

4.4.1.2 Πολιτικά – Διπλωματικά γεγονότα

4.4.1.2.1 Το συνέδριο στη Βενετία 1177

Τοποθεσία	Βενετία
Ημερομηνία	1177
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Βενετοί (Δυτικοί)
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μανουήλ Α΄ Κομνηνός
Αποτέλεσμα	Συνθήκη της Βενετίας που έβαζε τέλος στην έχθρα ανάμεσα στη Γερμανία, τους Λογγοβάρδους και τον πάπα

4.4.1.2.2 Άνοδος στην εξουσία του Ανδρόνικου Α΄ Κομνηνού 1183

Τοποθεσία	Κωνσταντινούπολη
Ημερομηνία	1183
Αντίπαλοι	Εμφύλιος
Γεγονός	Ενθρόνιση του Ανδρόνικου Α΄ Κομνηνού. Παταγώδης αποτυχία της πολιτικής του

4.4.2 Η Δυναστεία των Αγγέλων (1185-1204)

4.4.2.1 Πολεμικά γεγονότα

4.4.2.1.1 Η μάχη του Δημητρίσιου 1185

Τοποθεσία	Δημητρίσι, νότια των Σερρών
Ημερομηνία	07 Νοεμβρίου 1185
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Νορμανδοί
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ισαάκιος Β΄ Άγγελος
Αποτέλεσμα	Συντριπτική νίκη των Βυζαντινών

4.4.2.1.2 Πόλεμοι των Βυζαντινών με τους Βούλγαρους: Η μάχη της Τράβνα 1187 – Η μάχη της Αρκαδιουπόλεως 1194

Τοποθεσία	Τράβνα της Κεντρικής Βουλγαρίας – Αρκαδιούπολη της Ανατολικής Θράκης (σημ.Luleburgaz)
Ημερομηνία	1190

Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Βούλγαροι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ισαάκιος Β΄ Άγγελος
Αποτέλεσμα	Νίκες των Βουλγάρων και αναγέννηση του Βουλγαρικού κράτους

4.4.2.1.3 Η μάχη του Μοράβα 1190

Τοποθεσία	Ποταμός Μοράβας (Νότια Σερβία)
Ημερομηνία	1190
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Σέρβοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ισαάκιος Β΄ Άγγελος
Αποτέλεσμα	Νίκη των Βυζαντινών

4.4.2.2 Σταυροφορίες

4.4.2.2.1 Γ΄ Σταυροφορία (1189-1192)

Τοποθεσία	Ιεροσόλυμα
Ημερομηνία	1189-1192
Αντίπαλοι	Χριστιανοί-Μουσουλμάνοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ισαάκιος Β΄ Άγγελος
Αποτέλεσμα	Αποτυχία των Δυτικών Χριστιανών

--	--

4.4.2.2.2 Δ' Σταυροφορία 1198-1204

4.4.2.2.2.1 Καταστροφή της Ζάρας 1202

Τοποθεσία	Ζάρα
Ημερομηνία	Νοέμβριος 1202
Αντίπαλοι	Σταυροφόροι-Σταυροφόροι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Αλέξιος Γ΄
Αποτέλεσμα	Καταστροφή της Ζάρας

4.4.2.2.2.2 Άλωση της Κωνσταντινούπολης 1204

Τοποθεσία	Κωνσταντινούπολη
Ημερομηνία	11-13 Απριλίου 1204
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί-Σταυροφόροι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Αλέξιος Ε΄ ο Δούκας (Μούρτζουφλος)
Αποτέλεσμα	Άλωση της Πόλης από τους Σταυροφόρους

4.4.3 Η Δυναστεία των Λασκαριδών (1204-1261)

4.4.3.1 Πολεμικά γεγονότα

4.4.3.1.1 Η κατάληψη των Ελληνικών νησιών από τους Βενετσιάνους

Οι Βενετοί κατέλαβαν το Δουκάτο της Νάξου το 1207, τα νησιά του Ιονίου (την Κέρκυρα το 1207 και τη Ζάκυνθο και την Κεφαλλονιά το 1209) και την Κρήτη το 1212. Οι Κρητικοί επαναστάτησαν αρκετές φορές από το 1212 έως το 1236 χωρίς επιτυχία.

4.4.3.1.2 Η μάχη στην Αντιόχεια Μαιάνδρου 1211

Τοποθεσία	Αντιόχεια Μαιάνδρου (ΝΔ Μικρά Ασία)
Ημερομηνία	1211
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί- Σελτζούκοι Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Θεόδωρος Α΄ Λάσκαρης
Αποτέλεσμα	Νίκη γοήτρου των Βυζαντινών.

4.4.3.1.3 Η μάχη του Ρύνδακου 1211

Τοποθεσία	Ρύνδακος ποταμός, περιοχή Προύσσας, ΒΔ Μικρά Ασία
Ημερομηνία	15 Οκτωβρίου 1211
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί- Λατίνοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Θεόδωρος Α΄ Λάσκαρης
Αποτέλεσμα	Νίκη Λατίνων – Εξασφάλιση των κτήσεων στη ΒΔ Μικρά Ασία

--	--

4.4.3.1.4 Η μάχη του Ποιμανηνού 1224

Τοποθεσία	Ποιμανηνό, νότια της Κυζίκου – ΒΔ Μικρά Ασία
Ημερομηνία	Αρχές 1224
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί Νίκαιας – Λατίνοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Γ΄ Δούκας Βατάτζης
Αποτέλεσμα	Νίκη των Βυζαντινών – Οι Λατίνοι χάνουν τις κτήσεις τους στη Μικρά Ασία

4.4.3.1.5 Απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης 1224

Τοποθεσία	Θεσσαλονίκη
Ημερομηνία	Δεκέμβριος 1224
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί-Φράγκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Γ΄ Δούκας Βατάτζης [Επικεφαλής: Θεόδωρος Κομνηνός Δούκας της Ήπειρου]
Αποτέλεσμα	Κατάληψη της πόλης από τους Βυζαντινούς του Δεσποτάτου της

	Ηπείρου
--	---------

4.4.3.1.6 Η μάχη της Κλοκότνιτσας 1230

Τοποθεσία	Κλοκότνιτσα (κοντά στο σημερινό Χάσκοβο της ΝΑ Βουλγαρίας)
Ημερομηνία	Μάρτιος 1230
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί Θεσσαλονίκης – Βούλγαροι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Γ΄ Δούκας Βατάτζης (Επικεφαλής: Θεόδωρος Άγγελος Δούκας της Ηπείρου)
Αποτέλεσμα	Συντριπτική ήττα των Βυζαντινών. Η πτώση του δεσποτάτου της Ηπείρου

4.4.3.1.7 Η πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από Βυζαντινούς και Βούλγαρους 1236

Τοποθεσία	Κωνσταντινούπολη
Ημερομηνία	1236
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί Νίκαιας/Βούλγαροι – Λατίνοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Γ΄ Δούκας Βατάτζης
Αποτέλεσμα	Πολιορκία της Πόλης – Ασυμφωνία πολιορκητών

--	--

4.4.3.1.8 Τα πολιτικά και πολεμικά γεγονότα στο κράτος της Θεσσαλονίκης και Ηπείρου (1235-1246). Είσοδος του Ιωάννη Βατάτζη στη Θεσσαλονίκη

Τοποθεσία	Θεσσαλονίκη
Ημερομηνία	Δεκέμβριος 1246
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί Νίκαιας – Βυζαντινοί της Ηπείρου
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Γ΄ Δούκας Βατάτζης
Αποτέλεσμα	Η Θεσσαλονίκη ευρωπαϊκή κτήση της αυτοκρατορίας της Νίκαιας

4.4.3.1.9 Εισβολή στη Ρόδο 1249-1250

Τοποθεσία	Ρόδος
Ημερομηνία	1250
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί Νίκαιας – Λατίνοι (Γενοβέζοι)
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Γ΄ Δούκας Βατάτζης
Αποτέλεσμα	Οι Βυζαντινοί νικούν τους Γενοβέζους που είχαν εισβάλει στη Ρόδο

--	--

4.4.3.1.10 Μάχη της Αδριανουπόλεως 1256

Τοποθεσία	Αδριανούπολη
Ημερομηνία	Ιανουάριος 1256
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί Νίκαιας – Βούλγαροι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Θεόδωρος Β΄ Λάσκαρης
Αποτέλεσμα	Μεγάλης σημασίας νίκη των Βυζαντινών

4.4.3.1.11 Μάχη της Πελαγονίας (Καστοριά) 1259

Τοποθεσία	Πελαγονία (πλησίον της Καστοριάς)
Ημερομηνία	Σεπτέμβριος 1259
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί Νίκαιας – Λατίνοι και Έλληνες (Μιχαήλ Β΄ δεσπότης της Ηπείρου, Γουλιέλμος Β΄ της Αχαΐας)
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Δ΄ Δούκας Λάσκαρης
Αποτέλεσμα	Νίκη των Βυζαντινών με συνέπεια τη σύντομη ανακατάληψη της Κωνσταντινούπολης

4.4.3.1.12 Ανακατάληψη της Κωνσταντινούπολης 1261

Τοποθεσία	Κωνσταντινούπολη
Ημερομηνία	25 Ιουλίου 1261
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί Νίκαιας – Λατίνοι

Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Νίκη των Βυζαντινών και ανακατάληψη της Πόλης

4.4.3.2 Πολιτικά γεγονότα

4.4.3.2.1 Ο διαμελισμός της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (1204)

Οι Σταυροφόροι και οι Βενετοί, μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1204, προχώρησαν στον διαμελισμό της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και ίδρυσαν το Βασίλειο της Κωνσταντινούπολης, το Βασίλειο της Θεσσαλονίκης, το Πριγκηπάτο της Αχαΐας και το Δουκάτο των Αθηνών. Οι ισχυροί Βυζαντινοί διαφεύγοντας προσπάθησαν να αναβιώσουν τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία δημιουργώντας την Αυτοκρατορία της Νίκαιας, την Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας και το Δεσποτάτο της Ηπείρου.

4.4.3.2.2 Εξωτερική και εσωτερική πολιτική του Ιωάννη Γ΄ Δούκα Βατάτζη (1222-1254)

Ο Ιωάννης Βατάτζης κατάφερε να καταστήσει την Αυτοκρατορία της Νίκαιας σπουδαία δύναμη με τους κατάλληλους διπλωματικούς ελιγμούς στο εξωτερικό και ανορθώνοντας την οικονομία της στο εσωτερικό.

4.4.4 Η Δυναστεία των Παλαιολόγων (1261-1453)

4.4.4.1 Πολεμικά γεγονότα

4.4.4.1.1 Οι πρώτες συγκρούσεις του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου με τους Φράγκους της Αχαΐας (1261-1264)

Τοποθεσία	Πελοπόννησος (Μάχη Πρίνιτσας - Μάχη Μακρυπλαγίου)
Ημερομηνία	1261-1264
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Φράγκοι του Πριγκιπάτου της Αχαΐας
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος

Αποτέλεσμα	Εκχώρηση στους Βυζαντινούς των οχυρών της Μονεμβασιάς, του Μυστρά, της Μάνης και του Ιερακίου/ Νίκες των Φράγκων στην Πρίνιτσα (1263) και στο Μακρυπλάγι (1264)
------------	---

4.4.4.2 Πολιτικά γεγονότα

4.4.4.2.1 Σχέσεις Μιχαήλ Η΄ με τους Γενουάτες και τους Βενετούς- Η συνθήκη του Βυζαντίου και της Βενετίας (4 Απριλίου 1268)

Τοποθεσία	Κωνσταντινούπολη
Ημερομηνία	4 Απριλίου 1268
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Βενετοί
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Ο Μιχαήλ με τη συνθήκη εμποδίζει τη συνδρομή του Βενετικού ή Γενοβέζικου στόλου στις δυτικές δυνάμεις που είναι εχθρικές προς το Βυζάντιο.

4.5 4^{ος} χάρτης (13^{ος}-14^{ος} αιώνας)

4.5.1 Η Δυναστεία των Παλαιολόγων (1261-1453)

4.5.1.1 Θρησκευτικά γεγονότα

4.5.1.1.1 Η σύνοδος της Λυών και τα επακόλουθά της 1274

Τοποθεσία	Λυών Γαλλίας
Ημερομηνία	06 Ιουλίου 1274
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Πάπας της Ρώμης

Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Ένωση των δύο Εκκλησιών

4.5.1.1.2 Ησυχαστές – 14^{ος} αιώνας

Τοποθεσία	Άγιο Όρος
Ημερομηνία	Το πρώτο ήμισυ του 14 ^{ου} αιώνα
Αντίπαλοι	Ησυχαστές – Εχθροί των Ησυχαστών
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Παλαιολόγοι
Αποτέλεσμα	Η επίσημη αναγνώριση των Ησυχαστών από τη σύνοδο των Βλαχερνών το 1351

4.5.1.2 Πολεμικά γεγονότα

4.5.1.2.1 Ναυμαχία της Δημητριάδος 1275

Τοποθεσία	Δημητριάδα Βόλου
Ημερομηνία	1275
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Λατίνοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Νίκη των Βυζαντινών σε ναυμαχία εναντίον Ενετών και Λομβαρδών – Ανακατάληψη Εύβοιας και αρκετών νησιών του Αιγαίου Πελάγους

4.5.1.2.2 Σικελικός Εσπερινός 1282

Τοποθεσία	Παλέρμο Σικελίας
Ημερομηνία	31 Μαρτίου 1282

Αντίπαλοι	Βυζαντινοί/ Σικελοί – Δυτικοί (Κάρολος Ανδεγαυός)
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Απομάκρυνση των Γάλλων από τη Σικελία – Ο Κάρολος εγκαταλείπει τα σχέδιά του εναντίον του Βυζαντίου.

4.5.1.2.3 Η μάχη του Βαφέως 1302

Τοποθεσία	Βαφεύς (Ανατολικά της Νικομήδειας, σημ. Izmit στη ΒΔ Μικρά Ασία)
Ημερομηνία	27 Ιουλίου 1302
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Οθωμανοί Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ανδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Πρώτη νίκη των Οθωμανών επί ενός βυζαντινού μισθοφορικού στρατού

4.5.1.2.4 Η μάχη της Άπρου 1305 – Καταλανικές Εταιρείες

Τοποθεσία	Άπρος της Ανατολικής Θράκης (κοντά στο σημερινό χωριό Kermeyan, δυτικά της Ραιδεστού και του Μαρμαρά)
Ημερομηνία	Ιούλιος 1305
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Καταλανοί
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ανδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος (συναυτοκράτορας Μιχαήλ Θ΄ Παλαιολόγος)
Αποτέλεσμα	Η Καταλανική εταιρεία νικά ένα

	Βυζαντινό στράτευμα
--	---------------------

4.5.1.2.5 Η μάχη στον Κηφισσό της Βοιωτίας 1311 – Καταλανικές Εταιρείες (Δουκάτο των Αθηνών)

Τοποθεσία	Κηφισσός Βοιωτίας (κοντά στο σημερινό χωριό Σκριπό)
Ημερομηνία	15 Μαρτίου 1311
Αντίπαλοι	Καταλανοί – Γάλλοι/ Φράγκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ανδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Η Καταλανική εταιρεία νικά τους Φράγκους και το Δουκάτο των Αθηνών τίθεται κάτω από τον έλεγχό τους

4.5.1.2.6 Πολιορκία και κατάληψη της Προύσας 1326

Τοποθεσία	Προύσα (σημ Bursa στη ΒΔ Μικρά Ασία)
Ημερομηνία	6 Απριλίου 1326
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Οθωμανοί Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ανδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Η κατάληψη της Προύσας από τους Μωαμεθανούς

4.5.1.2.7 Η μάχη του Πελεκάνου 1329

Τοποθεσία	Μάλτεπε της ΒΔ Μικράς Ασίας, κοντά στη Νικομήδεια (σημ. Izmit)
-----------	--

Ημερομηνία	10-11 Ιουνίου 1329
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Οθωμανοί Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ανδρόνικος Γ΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Οδυνηρή ήττα των Βυζαντινών και οριστική απώλεια της Μικράς Ασίας

4.5.1.2.8 Η μάχη στο Βελμπούντς 1330

Τοποθεσία	Βελμπούντς (σημ. Kyustendil, δυτική Βουλγαρία)
Ημερομηνία	28 Ιουλίου 1330
Αντίπαλοι	Σέρβοι – Βούλγαροι /Βυζαντινοί
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ανδρόνικος Γ΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Νίκη των Σέρβων και στερέωση της Σερβικής ηγεμονίας στη Βαλκανική χερσόνησο

4.5.1.2.9 Η πτώση της Νίκαιας 1331

Τοποθεσία	Νίκαια Βιθυνίας (σημ. Ιζνίκ)
Ημερομηνία	2 Μαρτίου 1331
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Οθωμανοί Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ανδρόνικος Γ΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Οδυνηρή ήττα των Βυζαντινών και οριστική απώλεια της Μικράς Ασίας

4.5.1.2.10 Εισβολή των Βυζαντινών στη Θεσσαλία 1333

Τοποθεσία	Νέαι Πάτραι (Υπάτη Φθιώτιδας)
Ημερομηνία	1333
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Δεσποτάτο της Ηπείρου (Δεσπότης της Ηπείρου Ιωάννης Orsini)
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ανδρόνικος Γ΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Προσάρτηση της Θεσσαλίας στο Βυζάντιο

4.5.1.2.11 Κατάληψη της Νικομήδειας 1337

Τοποθεσία	Νικομήδεια Μικράς Ασίας (σημ. Izmit)
Ημερομηνία	1337
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Οθωμανοί Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ανδρόνικος Γ΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Κατάληψη από τους Οθωμανούς της τελευταίας μεγάλης πόλης στη Βιθυνία

4.5.1.2.12 Εισβολή των Βυζαντινών στην Ήπειρο 1337

Τοποθεσία	Άρτα
Ημερομηνία	1337
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Δεσποτάτο της Ηπείρου
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ανδρόνικος Γ΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Προσάρτηση του Δεσποτάτου της Ηπείρου στο Βυζάντιο

4.5.1.2.13 Η ναυμαχία της Χίου (1339)

Τοποθεσία	Χίος
Ημερομηνία	1339
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί/ Σελτζούκοι – Γενοβέζοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ανδρόνικος Γ΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Προσάρτηση Χίου και κατάληψη της Φώκαιας από τους Βυζαντινούς

4.5.1.2.14 Η μάχη του Πτελεού 1348

Τοποθεσία	Πτελεό Θεσσαλίας
Ημερομηνία	1348
Αντίπαλοι	Σέρβοι – Βυζαντινοί
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Προέλαση των Σέρβων και κατάκτηση της Θεσσαλίας

4.5.1.2.15 Η ναυμαχία του Βοσπόρου 1352- Ο Μαύρος Θάνατος του 1348

Τοποθεσία	Κωνσταντινούπολη
Ημερομηνία	13 Φεβρουαρίου 1352
Αντίπαλοι	Γενοβέζοι- Βενετοί
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Στ΄ Καντακουζηνός
Αποτέλεσμα	Ναυμαχία στον Βόσπορο μεταξύ Γενοβέζων και Βενετών χωρίς νικητή

4.5.1.2.16 Κατάληψη της Καλλίπολης 1354

Τοποθεσία	Καλλίπολη (σημ. Gelibolu στα Δαρδανέλλια)
Ημερομηνία	2 Μαρτίου 1354
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Οθωμανοί Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Στ΄ Καντακουζηνός
Αποτέλεσμα	Κατάληψη της πόλης από τους Οθωμανούς

4.5.1.2.17 Η προσπάθεια βαλκανικής συμμαχίας και η μάχη της Καλλίπολης 1366

Τοποθεσία	Καλλίπολη (σημ. Gelibolu στα Δαρδανέλλια)
Ημερομηνία	23 Αυγούστου 1366
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί/ Σταυροφόροι της Σαβοΐας – Οθωμανοί Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Ανακατάληψη της πόλης

4.5.1.2.18 Η μάχη της Μαρίτσας 1371

Τοποθεσία	Μαρίτσα Έβρου (σημ. Τσερμέν ή Τσερνομέν, 20 μίλια δυτικά της Αδριανούπολης)
Ημερομηνία	26 Σεπτεμβρίου 1371
Αντίπαλοι	Σέρβοι – Οθωμανοί Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος

Αποτέλεσμα	Ήττα των Σέρβων
------------	-----------------

4.5.1.2.19 Δουκάτο της Αθήνας – Φλωρεντινή οικογένεια Ατσαγιόλι 1388

Τοποθεσία	Αθήνα
Ημερομηνία	1388
Αντίπαλοι	Ατσαγιόλι-Καταλανοί/ Ναββαράιοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Κυριαρχία της Φλωρεντινής οικογένειας Ατσαγιόλι

4.5.1.2.20 Η μάχη του Κοσσυφοπέδιου 1389

Τοποθεσία	Κοσσυφοπέδιο (σημ. Κόσσοβο)
Ημερομηνία	15 Ιουνίου 1389
Αντίπαλοι	Σέρβοι/ Βόσνιοι – Οθωμανοί Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Νίκη των Τούρκων

4.5.1.2.21 Η άλωση της Φιλαδέλφειας 1390

Τοποθεσία	Φιλαδέλφεια (σημ. Αλασεχίρ Μικράς Ασίας)
Ημερομηνία	Φθινόπωρο 1390
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Οθωμανοί Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Ζ΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Άλωση της πόλης από τους Τούρκους

4.5.1.2.22 Η Σταυροφορία του Σιγισμούνδου και η μάχη της Νικόπολης 1396

Τοποθεσία	Νικόπολη (Κοντά στον Δούναβη, σημ. Βόρεια Βουλγαρία)
Ημερομηνία	25 Σεπτεμβρίου 1396
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί/ Σταυροφόροι (Ούγγροι) – Οθωμανοί Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Αποτυχία της Σταυροφορίας

4.5.1.2.23 Η εκστρατεία του Στρατάρχη Boucicaut 1399

Τοποθεσία	Κωνσταντινούπολη
Ημερομηνία	1398/1399
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί/ Γάλλοι – Οθωμανοί Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Στρατιωτικές επιτυχίες χωρίς αντίκρισμα

4.5.1.3 Εμφύλιες διαμάχες

4.5.1.3.1 Πρώτος Εμφύλιος Πόλεμος (1321-1328)

Τοποθεσία	Αδριανούπολη/ Κωνσταντινούπολη
Ημερομηνία	1321-1328
Αντίπαλοι	Ανδρόνικος Β΄ – Ανδρόνικος Γ΄
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ανδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος

Αποτέλεσμα	Κατάληψη της εξουσίας από τον Ανδρόνικο Γ΄
------------	--

4.5.1.3.2 Δεύτερος Εμφύλιος Πόλεμος (1341-1347/1354)

Τοποθεσία	Διδυμότειχο/ Κωνσταντινούπολη
Ημερομηνία	Οκτώβριος 1341 – Φεβρουάριος 1347
Αντίπαλοι	Ιωάννης Καντακουζηνός – Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος/ Ιωάννης Απόκαυκος
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Ο Καντακουζηνός στέφεται αυτοκράτορας το 1347 και διατηρείται στην εξουσία έως το 1354

4.5.1.3.3 Το κίνημα των Ζηλωτών στη Θεσσαλονίκη (1342-1349)

Τοποθεσία	Θεσσαλονίκη
Ημερομηνία	1342-1349
Αντίπαλοι	Λαός της Θεσσαλονίκης (Κόμμα των Ζηλωτών) - Οπαδοί του Ιωάννη του Καντακουζηνού
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος/ Ιωάννης Στ΄ Καντακουζηνός
Αποτέλεσμα	Το κίνημα των Ζηλωτών δεν κατάφερε να παίξει ένα διαφορετικό ρόλο για μια ανεξάρτητη και ελεύθερη Θεσσαλονίκη.

--	--

4.5.1.3.4 Δυναστική έριδα στο Βυζάντιο 1376

Τοποθεσία	Κωνσταντινούπολη
Ημερομηνία	Αύγουστος 1376
Αντίπαλοι	Ιωάννης Ε΄ - Ανδρόνικος Δ΄
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Ο Ανδρόνικος βασίλευσε έως το 1379

4.5.1.3.5 Δυναστική έριδα στο Βυζάντιο 1390

Τοποθεσία	Κωνσταντινούπολη
Ημερομηνία	14 Απριλίου 1390
Αντίπαλοι	Ιωάννης Ε΄ - Ιωάννης Ζ΄
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Βραχύβια βασιλεία του Ιωάννη Ζ΄ Παλαιολόγου

4.6 5ος χάρτης (15ος αιώνας)

4.6.1 Η Δυναστεία των Παλαιολόγων (1261-1453)

4.6.1.1 Πολιτικά- Διπλωματικά γεγονότα

4.6.1.1.1 Το ταξίδι του Μανουήλ Β΄ στη Δύση(1399-1402)

Τοποθεσία	Παρίσι
Ημερομηνία	1399-1402

Αντίπαλοι	
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Ο Μανουήλ δεν πέτυχε μια αποτελεσματική στρατιωτική βοήθεια από τη Δύση.

4.6.1.2 Θρησκευτικά γεγονότα

4.6.1.2.1 Σύνοδος Φερράρας – Φλωρεντίας (1438/1439)

Τοποθεσία	Φερράρα/ Φλωρεντία
Ημερομηνία	6 Ιουλίου 1439
Αντίπαλοι	Ορθόδοξη – Καθολική Εκκλησία
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Ένωση των δύο Εκκλησιών

4.6.1.3 Κοινωνικά γεγονότα

4.6.1.3.1 Ο βυζαντινός κόσμος στις παραμονές της καταστροφής (1452)

Τοποθεσία	Κωνσταντινούπολη
Ημερομηνία	1452
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί (Ενωτικοί-Ανθενωτικοί)
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Τραγική η κατάσταση στην Πόλη

4.6.1.4 Πολεμικά γεγονότα

4.6.1.4.1 Η μάχη της Άγκυρας 1402

Τοποθεσία	Άγκυρα Τουρκίας
Ημερομηνία	28 Ιουλίου 1402
Αντίπαλοι	Τούρκοι – Μογγόλοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Νίκη των Μογγόλων

4.6.1.4.2 Η πολιορκία της Κωνσταντινούπολης 1422

Τοποθεσία	Κωνσταντινούπολη
Ημερομηνία	10 Ιουνίου – 24 Αυγούστου 1422
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος/ Ιωάννης Ζ΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Οι Τούρκοι απέτυχαν να καταλάβουν την Πόλη

4.6.1.4.3 Η ναυμαχία των Εχινάδων 1427

Τοποθεσία	Εχινάδες Νήσοι, Νοτιοδυτικά της Αιτωλοακαρνανίας
Ημερομηνία	1427
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί – Φράγκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Η τελευταία νίκη των Βυζαντινών στη θάλασσα

4.6.1.4.4 Κατάκτηση της Θεσσαλονίκης 1430

Τοποθεσία	Θεσσαλονίκη
Ημερομηνία	29 Μαρτίου 1430
Αντίπαλοι	Βενετοί – Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Οι Τούρκοι κατέλαβαν τη Θεσσαλονίκη

4.6.1.4.5 Κατάκτηση των Ιωαννίνων 1430

Τοποθεσία	Ιωάννινα
Ημερομηνία	Οκτώβριος 1430
Αντίπαλοι	Δεσποτάτο της Ηπείρου- Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Οι Τούρκοι κατέλαβαν τα Ιωάννινα

4.6.1.4.6 Η μάχη της Ναϊσσού 1443

Τοποθεσία	Ναϊσσός (Νις Σερβίας)
Ημερομηνία	23 Δεκεμβρίου 1443
Αντίπαλοι	Σταυροφόροι – Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Συντριπτική νίκη των Σταυροφόρων

4.6.1.4.7 Η μάχη της Βάρνας 1444

Τοποθεσία	Βάρνα Βουλγαρίας
Ημερομηνία	10 Νοεμβρίου 1444
Αντίπαλοι	Σταυροφόροι – Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Συντριβή των Σταυροφόρων

4.6.1.4.8 Η μάχη στο Εξαμίλιο 1446

Τοποθεσία	Εξαμίλιο (Ισθμός Κορινθίας)
Ημερομηνία	10 Δεκεμβρίου 1446
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί (Δεσποτάτο του Μιστρά) – Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Νίκη των Τούρκων

4.6.1.4.9 Η μάχη στο Κοσσυφοπέδιο 1448

Τοποθεσία	Κοσσυφοπέδιο (σημ. Κόσσοβο)
Ημερομηνία	19 Οκτωβρίου 1448
Αντίπαλοι	Ούγγροι/ Αλβανοί - Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Νίκη των Τούρκων

4.6.1.4.10 Οι πρώτες ενέργειες του Μωάμεθ Β΄ - Το χτίσιμο του κάστρου (1452)

Τοποθεσία	Κωνσταντινούπολη
-----------	------------------

Ημερομηνία	Αύγουστος 1452
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί - Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Ανοικοδόμηση του κάστρου Ρούμελη Χισάρ

4.6.1.4.11 Η άλωση της Κωνσταντινούπολης 1453

Τοποθεσία	Κωνσταντινούπολη
Ημερομηνία	29 Μαΐου 1453
Αντίπαλοι	Βυζαντινοί - Τούρκοι
Βυζαντινός Αυτοκράτορας	Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος
Αποτέλεσμα	Άλωση της Πόλης – Κατάλυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

5.1 Σκοπός και στόχοι της έρευνας

Μετά τη δημιουργία της εφαρμογής κρίνεται σκόπιμη και η αξιολόγησή της από τους χρήστες/εκπαιδευτικούς. Οι χρήστες που συμμετείχαν στο κάτωθι ερωτηματολόγιο, είχαν τη δυνατότητα να καταγράψουν τα στοιχεία που τους εντυπωσίασαν ή και τους προβλημάτισαν περισσότερο και να αναφέρουν πώς η εν λόγω εφαρμογή θα αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο στην εκπαιδευτική και όχι μόνο διαδικασία.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

A. Δημογραφικά στοιχεία

1. Φύλο

☐ Άνδρας

☐ Γυναίκα

2. Ηλικία

☐ 25-35

☐ 36-45

☐ 46-55

☐ 56 και άνω

3. Τίτλοι σπουδών

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

☐ Απόφοιτος Α.Ε.Ι. / Τ.Ε.Ι.

☐ Κάτοχος Μεταπτυχιακού Τίτλου

☐ Κάτοχος Διδακτορικού Τίτλου

☐

Άλλο:.....

4. Ποιο είναι το πεδίο της ειδικότητάς σας; (π.χ. ΠΕ01, ΠΕ02...)

5. Έτη υπηρεσίας

☐ έως 10

☐ 11 - 20

☐ 21 - 30

☐ 30 και άνω

B. Δεξιότητες – Επιμορφώσεις ΤΠΕ

6. Οι βασικές δεξιότητες στη χρήση Η/Υ είναι:

Έχετε δυνατότητα μιας επιλογής

☐ Άριστες

☐ Πολύ καλές

- ☐ Καλές
- ☐ Μέτριες
- ☐ Ανύπαρκτες

7. Έχετε παρακολουθήσει εκπαιδευτικά προγράμματα/σεμινάρια για τη χρήση των Η/Υ;

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν

☐ Α' Επιπέδου

☐ Β' Επιπέδου

☐

Άλλο:.....

8. Σε ποιον βαθμό χρησιμοποιείτε εργαλεία ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία;

Έχετε δυνατότητα μιας επιλογής

☐ Πάρα πολύ

☐ Πολύ

☐ Αρκετά

☐ Λίγο

☐ Καθόλου

9. Ποια εργαλεία ΤΠΕ χρησιμοποιείτε;

Γ. Αξιολόγηση εφαρμογής

10. Το περιβάλλον της εφαρμογής είναι φιλικό προς τον χρήστη

Έχετε δυνατότητα μιας επιλογής

☐ Πάρα πολύ

☐ Πολύ

☐ Αρκετά

☐ Λίγο

☐ Καθόλου

11. Αξιολογήστε την εφαρμογή σχετικά με την ευκολία πλοήγησης;

(1=χαμηλή έως 5=υψηλή)

Έχετε δυνατότητα μιας επιλογής

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

12. Αξιολογήστε την πληρότητα των δεδομένων που παρέχει η εφαρμογή (1=χαμηλή έως 5=υψηλή)

Έχετε δυνατότητα μιας επιλογής

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

13. Σε ποιο βαθμό η εφαρμογή ανταποκρίνεται στον αρχικό σχεδιασμό; (1=καθόλου έως 5=πάρα πολύ)

Έχετε δυνατότητα μιας επιλογής.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

14. Ποιο είναι το στοιχείο της εφαρμογής που σας εντυπωσίασε περισσότερο;

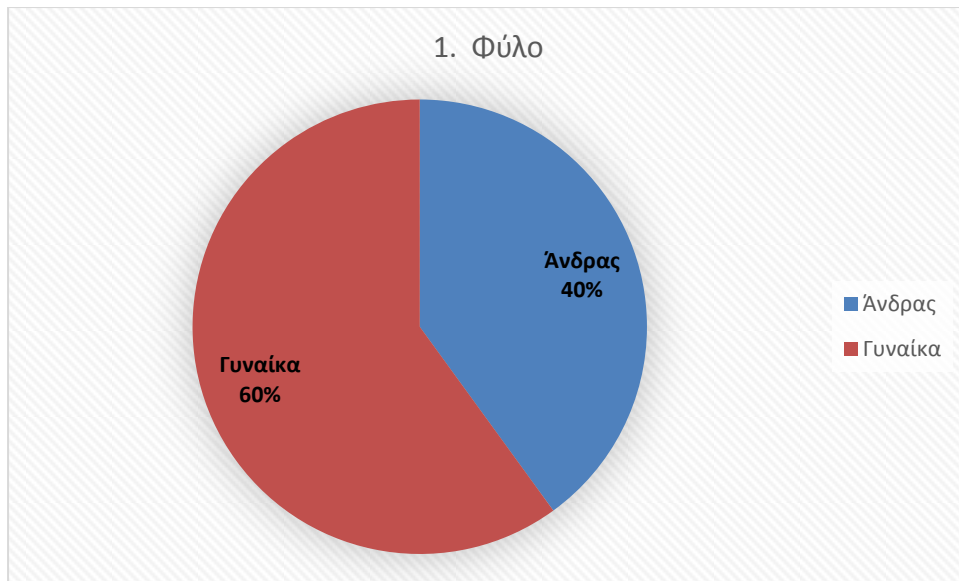
15. Ποιο είναι το στοιχείο της εφαρμογής που σας προβλημάτισε περισσότερο;

16. Πως πιστεύετε ότι η εν λόγω εφαρμογή θα αποτελέσει ένα χρήσιμο εργαλείο για την εκπαιδευτική διαδικασία αλλά και για το σύνολο των χρηστών που δεν αποτελούν μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας;

5.2 Δείγμα – Χαρακτηριστικά του

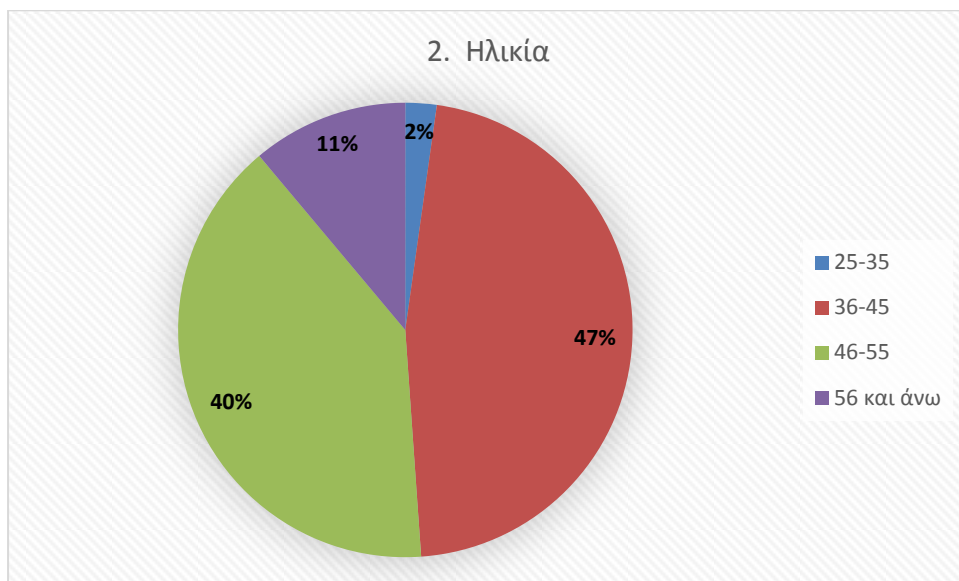
Το ερωτηματολόγιο δόθηκε και απαντήθηκε αποκλειστικά από εκπαιδευτικούς που δύνανται να διδάσκουν (είτε με πρώτη ή άλλη ανάθεση) το μάθημα της Βυζαντινής Ιστορίας στην Ε΄ Δημοτικού, στη Β΄ Γυμνασίου και στη Β΄ Λυκείου. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε από τις 7 έως τις 20 Φεβρουαρίου 2019

Αρχικά, κάναμε περιγραφική ανάλυση δύο ανεξάρτητων μεταβλητών, του φύλου και της ηλικίας. Συγκεκριμένα, απάντησαν στο ερωτηματολόγιο 45 εκπαιδευτικοί, 27 γυναίκες και 18 άνδρες. Το 60% ήταν γυναίκες και το 40% άνδρες.

Γράφημα 5-1: Πλήθος γυναικών και ανδρών του δείγματός μας

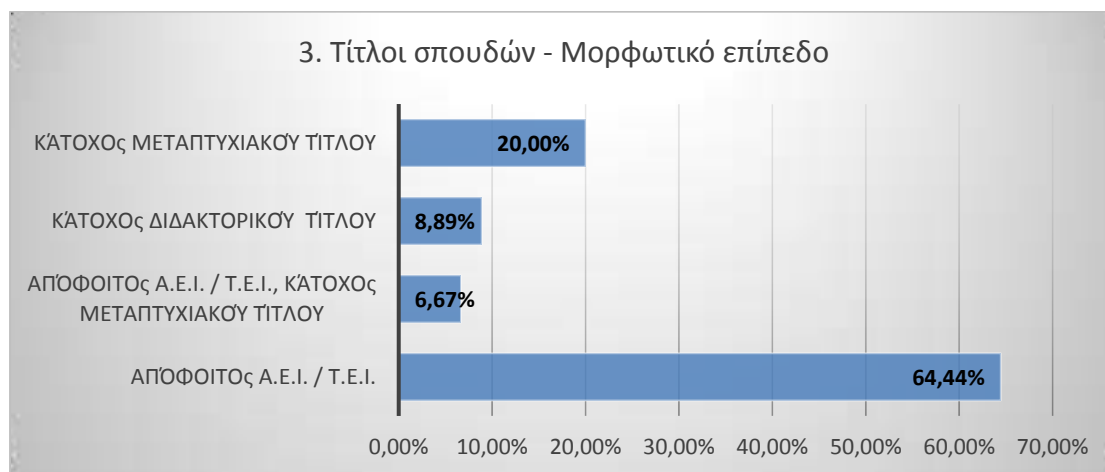
Το 2% είχε ηλικία 25-35 χρονών, το 47% 36-45, το 40% 46-55 και το 11% 56 και άνω.

Γράφημα 5-2: Πλήθος ατόμων διαφορετικών ηλικιών του δείγματός μας

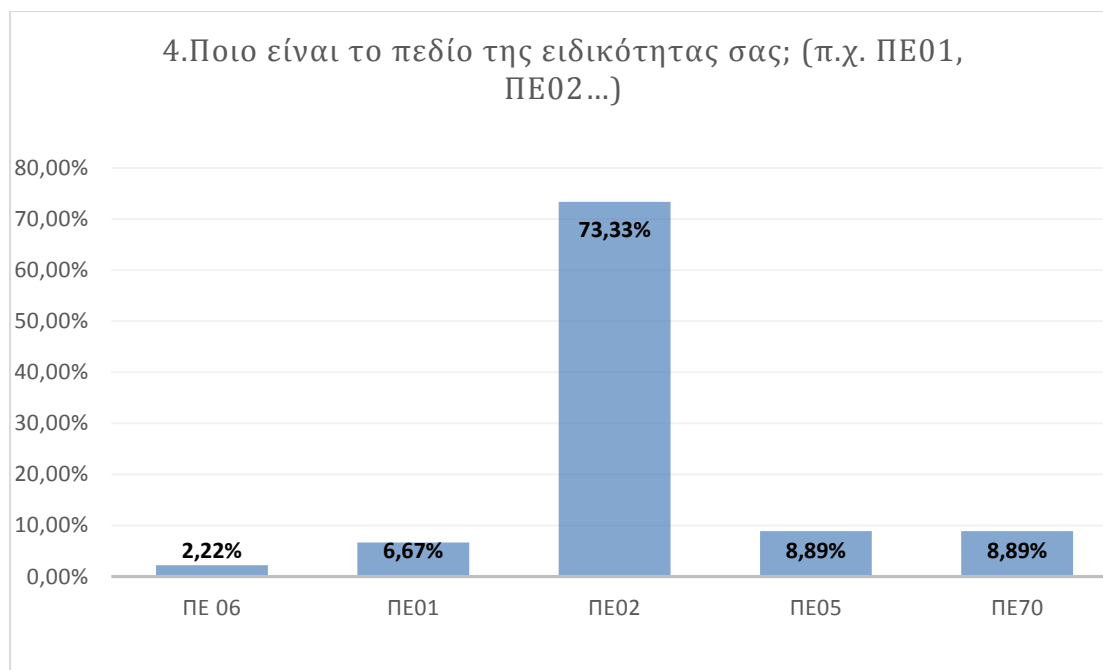
Στη συνέχεια προχωρήσαμε στη μελέτη του μορφωτικού επιπέδου, των τίτλων σπουδών, του πεδίου ειδικότητας και των ετών προϋπηρεσίας των εκπαιδευτικών:

- Το 20% είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου
- Το 8,89% είναι κάτοχοι διδακτορικού τίτλου
- Το 6,67% είναι απόφοιτοι ΑΕΙ/ΤΕΙ και κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου
- Το 64,44% είναι μόνο απόφοιτοι ΑΕΙ/ΤΕΙ

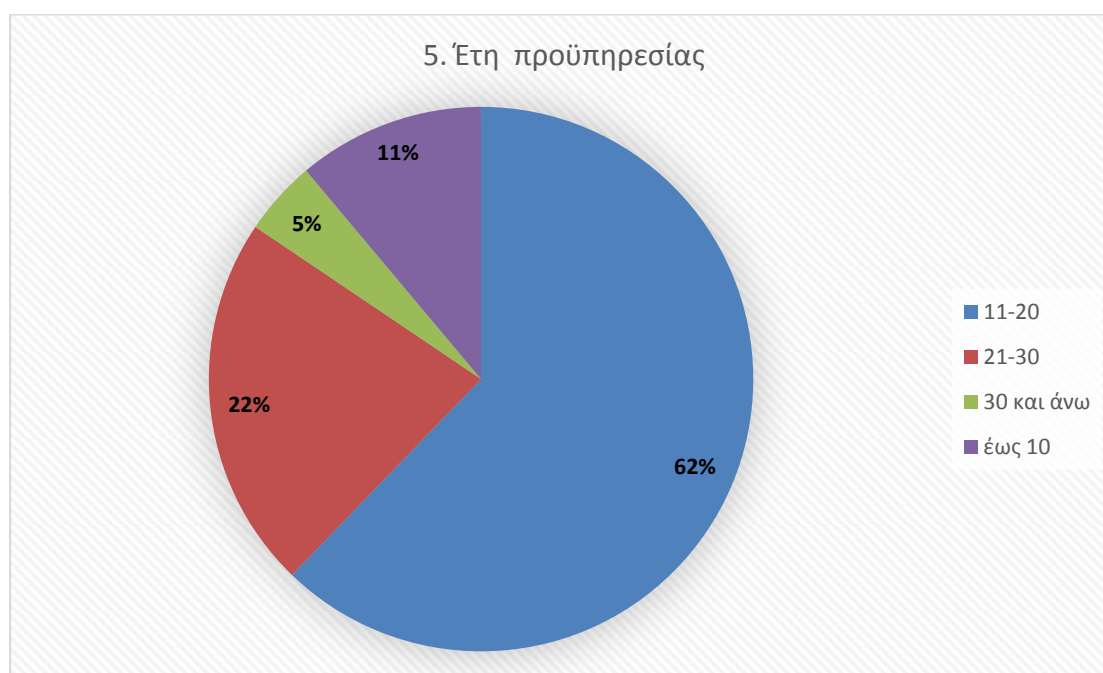
Γράφημα 5-3: Τίτλοι σπουδών – Μορφωτικό επίπεδο

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από φιλόλογους (ΠΕ02) 73,33%, θεολόγους (ΠΕ01) 6,67%, καθηγητές/τριες γαλλικών (ΠΕ05) 8,89%, καθηγητές/τριες αγγλικών (ΠΕ06) 2,22% και δασκάλους/ες (ΠΕ70) 8,89%

Γράφημα 5-4. Πεδίο ειδικότητας των εκπαιδευτικών του δείγματός μας

Το 11% του δείγματος διδάσκει έως 10 έτη, το 62% 11-20 έτη, το 22% 21-30 έτη και το 5% 30 έτη και άνω

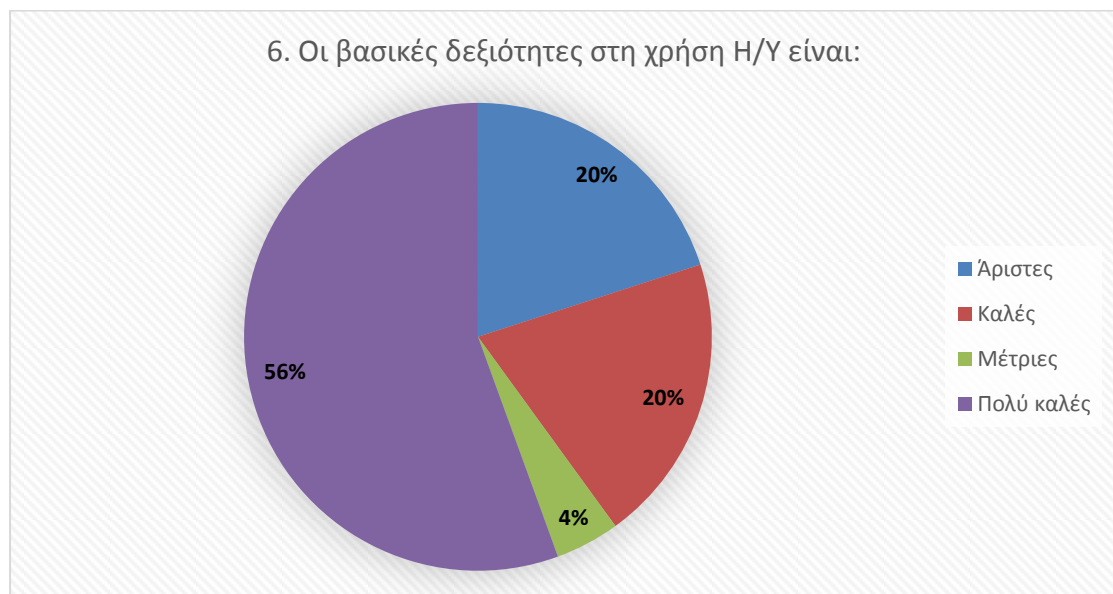

Γράφημα 5-5: Έτη προϋπηρεσίας των εκπαιδευτικών του δείγματός μας

Ακόμη, μελετήσαμε τις βασικές δεξιότητες των εκπαιδευτικών στη χρήση Η/Υ και τον βαθμό που χρησιμοποιούν εργαλεία ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία

Σχετικά με τις βασικές δεξιότητες των εκπαιδευτικών στη χρήση Η/Υ:

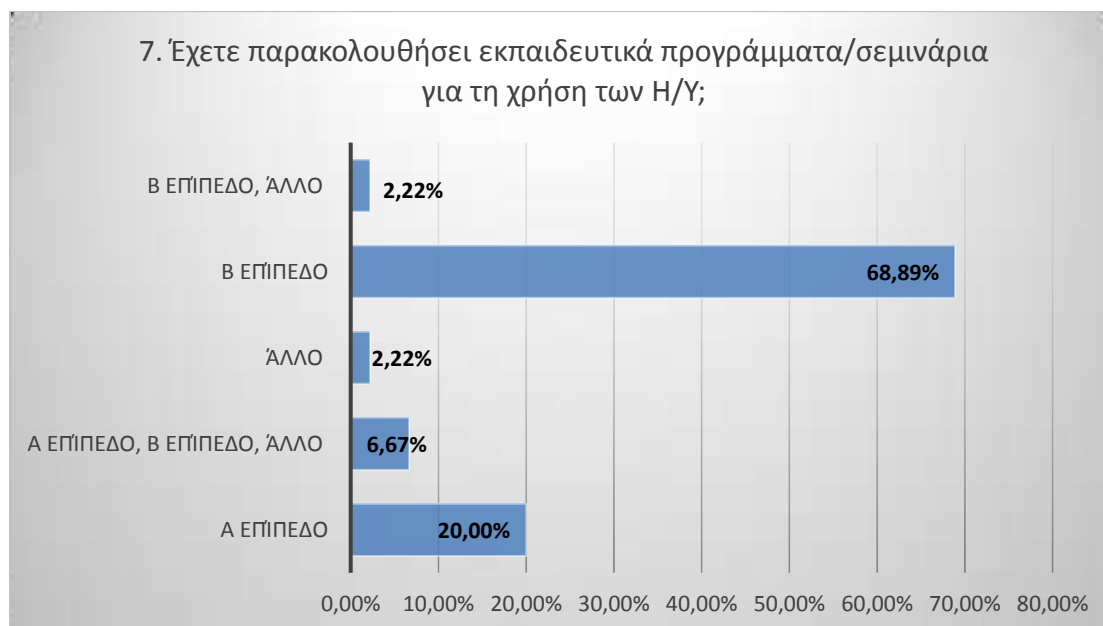
- για το 20% είναι άριστες
- για το 20% είναι καλές
- για το 4% είναι μέτριες
- για το 56% είναι πολύ καλές

Γράφημα 5-6: Οι βασικές δεξιότητες των εκπαιδευτικών του δείγματός μας στη χρήση Η/Υ

Όλοι οι εκπαιδευτικοί έχουν παρακολουθήσει εκπαιδευτικά προγράμματα/σεμινάρια για τη χρήση των Η/Υ:

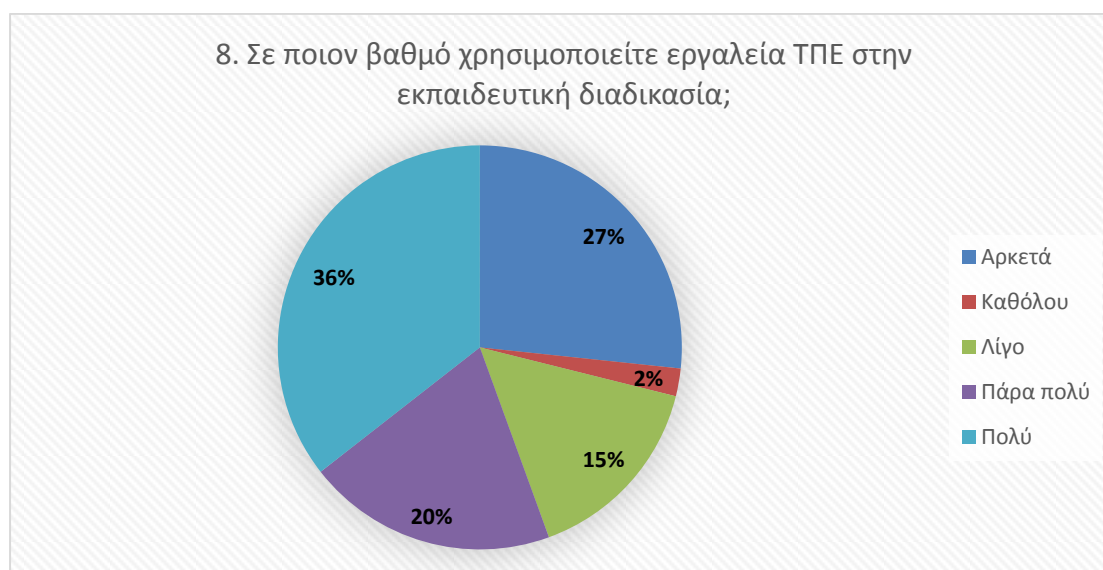
- το 2,22% Β' επίπεδο και κάποιο άλλο πρόγραμμα/σεμινάριο
- το 68,89% Β' επίπεδο
- το 2,22% κάποιο άλλο πρόγραμμα/ σεμινάριο από Α' και Β' επίπεδο
- το 6,67% Α' , Β' επίπεδο και κάποιο άλλο επιμορφωτικό πρόγραμμα/ σεμινάριο
- το 20% Α' επίπεδο

Γράφημα 5-7: Παρακολούθηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων/σεμιναρίων για τη χρήση των Η/Υ.

Οι εκπαιδευτικοί του δείγματος, εκτός από ένα ελάχιστο ποσοστό, χρησιμοποιούν εργαλεία ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία:

- το 27% Αρκετά
- το 2% Καθόλου
- το 15% Λίγο
- το 20% Πάρα πολύ
- το 36% Πολύ

Γράφημα 5-8: Βαθμός χρήσης εργαλείων ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία

Σύμφωνα με την ερώτηση (9), οι εκπαιδευτικοί στην πλειοψηφία τους διαπιστώθηκε ότι χρησιμοποιούν εφαρμογές μέσω κοινωνικής δικτύωσης (Youtube, Facebook), εφαρμογές γραφείου (Word, Excel, PowerPoint, Movie Maker), καθώς και εφαρμογές για μαζικά ανοικτά διαδικτυακά μαθήματα (Moodle, e-Class, Ελληνικός πολιτισμός, Διαδραστικό Βιβλίο, Hot potatoes).

5.3 Μέθοδος δειγματοληψίας

Επιλέξαμε η έρευνά μας να πραγματοποιηθεί διαδικτυακά, καθώς είναι ο πιο σύγχρονος, άμεσος και ελκυστικός τρόπος άντλησης γνώσεων και πληροφοριών. Σε αντίθεση με τον παραδοσιακό τρόπο συγκέντρωσης και επεξεργασίας ερωτηματολογίων (π.χ. σε έντυπη μορφή), ο διαδικτυακός τρόπος μας προσφέρει την απαιτούμενη ευκολία για την καταχώρηση και επεξεργασία των αποτελεσμάτων.

Τα ερωτηματολόγια που κλήθηκαν να συμπληρώσουν οι εκπαιδευτικοί ήταν προαιρετικής φύσεως και τηρήθηκε αυστηρά η ανωνυμία. Μέσω του εργαλείου Google Forms δημιουργήσαμε ερωτηματολόγια, που στάλθηκαν στα προσωπικά e-mail 100 περίπου εκπαιδευτικών. Πληκτρολογώντας το URL, το ερωτηματολόγιο εμφανιζόταν στην ιστοσελίδα. Οι εκπαιδευτικοί απαντούσαν στα ερωτηματολόγια και αυτόματα αποθηκεύονταν τα δεδομένα στην εφαρμογή Google Forms. Στην αρχή του ερωτηματολογίου συμπεριλήφθηκε επιστολή, με την οποία διασφαλιζόταν η ανωνυμία των συμμετεχόντων. Οι ερωτήσεις (6), (8), (10), (11), (12) και (13) που συμπεριλάβαμε ήταν κλειστού τύπου και της πεντάβαθμης κλίμακας Likert. Οι ερωτήσεις (9), (14), (15) και (16) ήταν ανοιχτού τύπου και απαιτούσαν σύντομη περιγραφή.

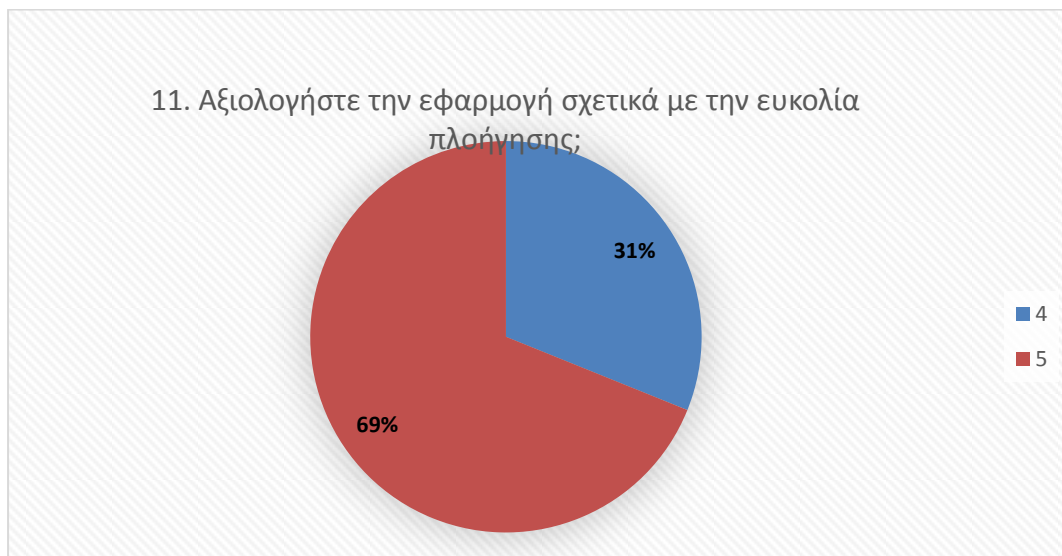
5.4 Αποτελέσματα

Το 5% διαπίστωσε ότι το περιβάλλον της εφαρμογής είναι αρκετά φιλικό προς τον χρήστη, το 64% πάρα πολύ και το 31% πολύ.

Γράφημα 5-9: Η φιλικότητα του περιβάλλοντος εφαρμογής

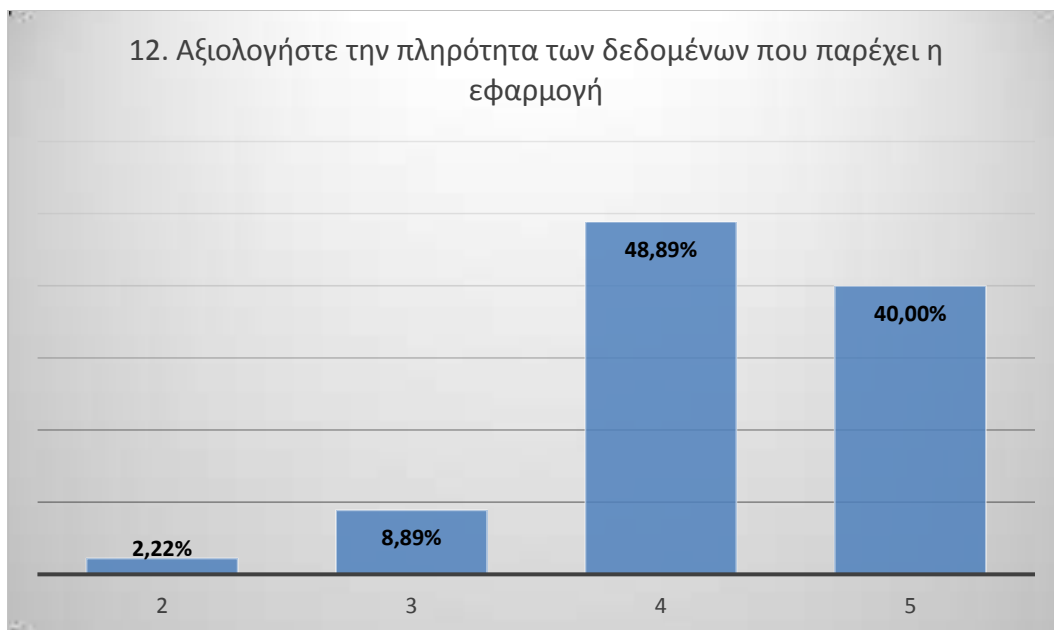
Το δείγμα της έρευνας αξιολόγησε θετικά την εφαρμογή σχετικά με την ευκολία πλοήγησης. Συγκεκριμένα το 31% την αξιολόγησε με (4) και το 69% με (5)

Γράφημα 5-10: Ευκολία πλοήγησης της εφαρμογής

Σχετικά με την πληρότητα των δεδομένων που παρέχει η εφαρμογή:

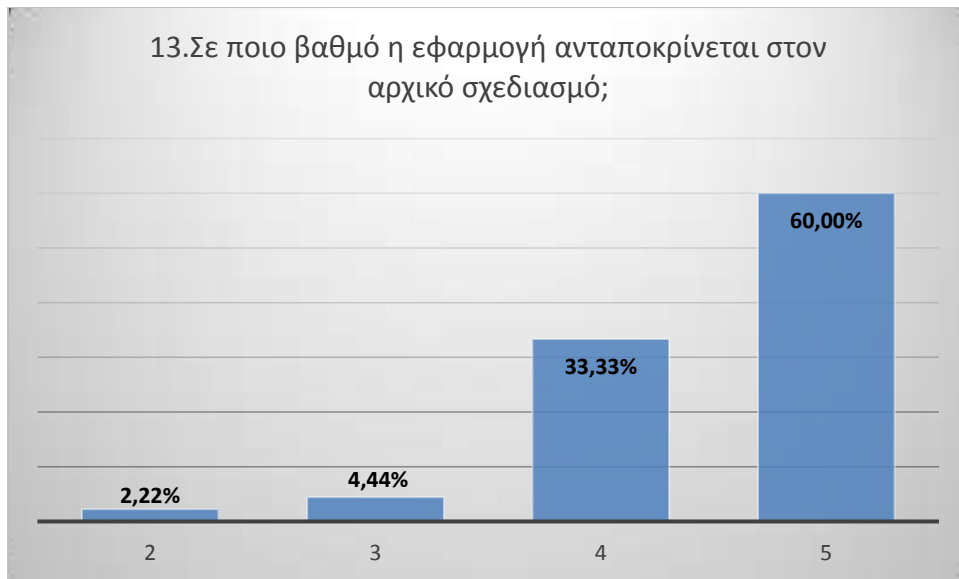
- το 2,22% την αξιολόγησε με (2)
- το 8,89% με (3)
- το 48,89% με (4)
- το 40,00% με (5)

Γράφημα 5-11: Η πληρότητα των δεδομένων της εφαρμογής

Η εφαρμογή ανταποκρίνεται στον αρχικό σχεδιασμό για το σύνολο των ερωτηθέντων ικανοποιητικά:

- για το 2,22% με 2
- για το 4,44% με 3
- για το 33,33 με 4
- για το 60,00% με 5

Γράφημα 5-12: Ο βαθμός ανταπόκρισης της εφαρμογής στον αρχικό σχεδιασμό

Σχετικά με την ερώτηση (14) «ποιο είναι το στοιχείο της εφαρμογής που σας εντυπωσίασε περισσότερο;» οι περισσότεροι ερωτηθέντες/θείσες επικεντρώθηκαν στην ευκολία της πλοήγησης, στη διαδραστικότητα - σχεδιασμό των χαρτών και στην πληρότητα, δομή και οργάνωση των πληροφοριών που διέπουν την ιστορική αφήγηση. Ελάχιστοι εξέφρασαν την εντύπωση τους αναφερόμενοι σε συγκεκριμένα ιστορικά γεγονότα, όπως στον Πρώτο Εμφύλιο Πόλεμο (1321-1328). Συγκεκριμένα το δείγμα της έρευνας εντυπωσιάστηκε:

- από τη σύνδεση του χάρτη και της γεωγραφικής εικόνας με τα γεγονότα
- από τον ήχο των βίντεο και την καθαρότητα της εικόνας
- από τη λεπτομερειακή καταγραφή, άμεση, σαφή και λογική παράθεση των ιστορικών γεγονότων
- από την εύκολη, άμεση και διαδραστική πρόσβαση στα γεγονότα
- από τη σχεδίαση της πορείας των Σταυροφοριών στον δεύτερο και τρίτο χάρτη
- από τη δυνατότητα να βλέπει κανείς τα γεγονότα από τη λίστα και από τον χάρτη
- από την αντιστοιχία τόπου-χρόνου-πληροφορίας
- από τη λογική παράθεση και χρονική ακολουθία των γεγονότων με συνεκτικό και εποπτικό τρόπο

- από την εξοικονόμηση χρόνου, ώστε να γίνει κατανοητή η έκταση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και η σταδιακή συρρίκνωσή της

Σχετικά με την ερώτηση (15) «Ποιο είναι το στοιχείο της εφαρμογής που σας προβληματίσε περισσότερο;» το 49% περίπου (22 στους 45) κατέγραψε ότι δεν προβληματίστηκε για κάτι. Το 51% περίπου (23 στους 45) διατύπωσε τους κάτωθι προβληματισμούς:

- Η ποιότητα και το περιεχόμενο της εικόνας, τα χρώματα της εφαρμογής
- Οι καρτέλες πληροφοριών περιέχουν κυρίως κείμενο- μονοτροπική παρουσίαση. Ο μαθητής θα πρέπει πάλι να διαβάσει. Θα περίμενε κανείς μια πιο ισόρροπη σχέση με τα πολυτροπικά μέσα (εικόνες και βίντεο)
- Η έλλειψη οδηγιών χρήσης της εφαρμογής
- Η αποσπασματικότητα των ιστορικών γεγονότων
- Δε λειτουργούν μερικές φορές οι υπερσύνδεσμοι –έλλειψη δεδομένων (κλικάρισμα κουκίδων)
- Δεν εμπλέκονται οι μαθητές, καθώς δε συμπεριλαμβάνονται κάποιες διαδραστικές ασκήσεις, όπως σταυρόλεξα, για την αυτοαξιολόγησή τους
- Η ύπαρξη μιας μόνο χρονολογίας σε κάθε χάρτη
- Η μη προβολή της χρονολογίας σε κάθε ιστορικό γεγονός
- Η επιφανειακή μελέτη των ιστορικών γεγονότων, καθώς εκλείπουν οι κατάλληλες πηγές για επιβεβαίωση ή πληρέστερη κατανόηση
- Η έλλειψη υπερσυνδέσμων σε κάθε ιστορικό γεγονός για ευκολότερη πλοήγηση
- Ο μεγάλος όγκος των πληροφοριών
- Φτωχό πληροφοριακό υλικό
- Η μάχη στον Κηφισό της Βοιωτίας (1311)- Καταλανικές Εταιρείες (Δουκάτο των Αθηνών)

Τέλος, στην ερώτηση (16) το σύνολο του δείγματος εξέφρασε την άποψη ότι εν λόγω εφαρμογή θα αποτελέσει ένα χρήσιμο εργαλείο για την εκπαιδευτική διαδικασία αλλά και για το σύνολο των χρηστών που δεν αποτελούν μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας. Αποτελεί μια άρτια δομημένη και επαρκώς εμπλουτισμένη

πηγή ιστορικών δεδομένων σε ένα εύχρηστο ψηφιακό περιβάλλον. Μπορεί με κατάλληλη προσαρμογή της να χρησιμοποιηθεί ως αφόρμηση για τη διαδραστική παρουσίαση της Ύστερης Βυζαντινής Ιστορίας κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Ακόμα και για οποιονδήποτε αναγνώστη μπορεί να αποτελέσει πηγή ενημέρωσης σημαντικών γεγονότων που οδήγησαν το Βυζάντιο από την ακμή στην πτώση και τελικά στην κατάληψη της Πόλης από τους Τούρκους το 1453.

Ο ρόλος των ΤΠΕ ως μέσο ποιοτικής μάθησης είναι δεδομένος. Η ιστοσελίδα έχει χαρακτηριστικά διαδραστικής μάθησης που διευκολύνουν τον εκπαιδευόμενο ή τον εκπαιδευτή, αλλά και τον απλό αναγνώστη να ανατρέξει άνετα και φιλικά στα ιστορικά γεγονότα που τον ενδιαφέρουν αλλά και να του κεντρίσουν το ενδιαφέρον για περαιτέρω συζήτηση. Η εκπαιδευτική εμπειρία κρίνεται θετική και παράλληλα μετατρέπει την εμπειρία της μάθησης σε μια ενδιαφέρουσα περιήγηση χρήσιμη ακόμη και για συλλογή στοιχείων για εργασίες την συγκεκριμένη περίοδο. Η εφαρμογή δρα ενεργητικά και οδηγεί τον χρήστη να ολοκληρώνει την εκπαιδευτική ή μη διαδικασία με μεγάλη ευχαρίστηση και ικανοποίηση.

Σίγουρα η εφαρμογή θα βοηθήσει συμπληρωματικά στην εκπαιδευτική διαδικασία, αφού χρησιμοποιηθεί στο εργαστήριο πληροφορικής κατά τη διεξαγωγή του μαθήματος. Συντελεί στην οπτικοποίηση των γεγονότων και στον γεωγραφικό και χωροχρονικό προσανατολισμό του χρήστη. Ιδιαίτερα θα συνδράμει σε μια συνολική θεώρηση - ανακεφαλαίωση της ιστορικής περιόδου, αφού συνοψίζει τα ιστορικά γεγονότα, τα συνδυάζει με εικόνες και βίντεο. Με τον απαραίτητο διάλογο μέσα στην τάξη τα γεγονότα θα αποτυπωθούν καλύτερα στη μνήμη των μαθητών και η εκπαιδευτική διαδικασία θα επιταχυνθεί.

Παράλληλα, ενθαρρύνει όλους τους δυνητικούς χρήστες – και δη τους φιλόστορες – να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους και να βάλουν σε τάξη όσα ήδη ήξεραν για την εν λόγω σημαντική ιστορική εποχή με ευχάριστο, άμεσο, εύληπτο και παραστατικό τρόπο, χωρίς να ξοδέψουν πολύτιμο χρόνο. Ίσως οι αναγνώστες που δεν ανήκουν στην εκπαιδευτική κοινότητα θα χρειαστούν περαιτέρω σαφείς οδηγίες χρήσης και πιθανότατα έναν εμπλουτισμό των ιστορικών δεδομένων με πηγές και όχι μόνο βίντεο ή εικόνες.

Επιπλέον, θεωρήθηκε ότι η εν λόγω εφαρμογή θα μπορούσε να συμπεριληφθεί σε μία έγκυρη εκπαιδευτική τράπεζα πληροφοριών ή να αναρτηθεί

στη Wikipedia ή να προωθηθεί στο google store, ώστε να είναι προσβάσιμη ανά πάσα στιγμή για οποιονδήποτε ενδιαφερόμενο. Εκτός της εκπαιδευτικής διαδικασίας δύναται να αποτελέσει το έναυσμα για τη δημιουργία μιας βάσης δεδομένων (ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια) για μεγαλύτερες ιστορικές περιόδους.

Εν κατακλείδι η εφαρμογή παρουσιάζει τα ιστορικά γεγονότα με ελκυστικό τρόπο. Μέσω των διαδραστικών χαρτών οι χρήστες, ακόμα και οι μη εξοικειωμένοι με την τεχνολογία, κατανοούν το περιεχόμενό της κρατώντας αμείωτο ενδιαφέρον τους. Βοηθά τον εκπαιδευτικό να συγκροτήσει την περιγραφή των ιστορικών γεγονότων με έναν εξαιρετικά ενδιαφέροντα τρόπο, τον απομακρύνει από την απλή και επιγραμματική παράθεση γεγονότων, τον διευκολύνει στην παράθεση πηγών, εικόνων, βίντεο σχετικά με το θέμα/τοποθεσία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ξεκινώντας να δημιουργήσουμε αυτή την εφαρμογή, είχαμε θέσει ως στόχο να βελτιώσουμε την εκπαιδευτική διαδικασία κατά τη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας. Επειδή η εφαρμογή βρίσκεται σε πειραματικό στάδιο, θελήσαμε να αξιολογηθεί σε πρώτη φάση από εκπαιδευτικούς που μπορούν να διδάξουν το μάθημα της Βυζαντινής Ιστορίας, ώστε να αποτυπωθεί ευκρινώς αν μπορεί να αποτελέσει ένα χρήσιμο εργαλείο. Εξάλλου, ο εκπαιδευτικός αποτελεί πλέον τον καθοδηγητή της εκπαιδευτικής διαδικασίας και από τη δική του κρίση και την παρέμβασή του εξαρτάται αν αυτή η εφαρμογή θα ανταποκριθεί στις ανάγκες του μαθήματος, είτε στην αίθουσα της πληροφορικής, είτε στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Κατά την αξιολόγηση της εφαρμογής οι εκπαιδευτικοί στο σύνολό τους εξέφρασαν θετικά σχόλια, αλλά προέβησαν και σε σημαντικές επισημάνσεις βελτίωσης της υπάρχουσας εφαρμογής. Μας δίνεται, έτσι, η δυνατότητα της ανατροφοδότησης, ώστε να αλλάξουν, να διορθωθούν ορισμένα σημεία της ή να γίνουν οι αναγκαίες προσθήκες στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό, ώστε οι χρήστες να βοηθηθούν ακόμη περισσότερο.

Αυτή η εφαρμογή των πολυμέσων, καθώς περιλαμβάνει εκτός από κείμενο σταθερά γραφικά (εικόνες) και βίντεο, φιλοδοξεί να οπτικοποιήσει το μάθημα της Ιστορίας. Με αυτόν τον τρόπο οι εκπαιδευόμενοι/χρήστες ενεργοποιούνται, κατανοούν το περιεχόμενο των διδακτικών ενοτήτων και εμπεδώνουν τις έννοιες. Παράλληλα, ο εκπαιδευτικός θα έχει ένα χρήσιμο εργαλείο στην προσπάθειά του να παρουσιάσει το διδακτικό του αντικείμενο με σαφή και αναλυτικό τρόπο μέσα στην αίθουσα. Η διαδικασία μάθησης δε θα στηρίζεται πλέον στην πειθαρχία, αλλά θα ανοίξει τον ορίζοντα της ανακάλυψης. Ο μαθητής δύναται να αποτυπώσει στη μνήμη του πιο εύκολα τα ιστορικά γεγονότα, καθώς είναι αποδεδειγμένο ότι ενθουσιάζεται με την οπτική και ακουστική παρουσίαση τους μέσα στον χώρο και στον χρόνο.

Μέχρι τώρα ο εκπαιδευτικός ακολουθούσε τον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας, παρουσίαζε την ιστορική αφήγηση, την οποία τη συνδύαζε με τις ιστορικές πηγές που διαθέτει το βιβλίο ή κάποιες οι οποίες δίδονται σε έντυπη μορφή. Στην καλύτερη περίπτωση, όταν είναι διαθέσιμη η αίθουσα του εργαστηρίου

Πληροφορικής, κατάφερνε να πλοηγηθεί στο διαδίκτυο. Οπωσδήποτε η είσοδος σε ιστοσελίδες με ιστορικές αναφορές, όπως Wikipedia, Ευρετήριο Βυζαντινών μαχών, και η χρήση youtube με βίντεο και εικόνες καθιστούσε το μάθημα πιο πολυτροπικό και σαφέστατα πιο ενδιαφέρον. Δεν μπορούσε, όμως, να αποφευχθεί η αποσπασματικότητα της γνώσης, καθώς ο εκπαιδευτικός δεν είχε τη δυνατότητα να εμφανίσει στους εκπαιδευόμενους συνολικά την ιστορική περίοδο με τα πιο σημαντικά ιστορικά (πολεμικά, οικονομικά, κοινωνικά, πολιτικά) γεγονότα ενταγμένα σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο. Βέβαια, κάθε εκπαιδευτική σχολική μονάδα καλείται να λύσει το πρόβλημα της χρήσης της αίθουσας της Πληροφορικής. Το μάθημα της Ιστορίας δε νοείται να πραγματοποιείται σε μία παραδοσιακή αίθουσα.

Η εφαρμογή αυτή δίνει τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να παρουσιάσει τα γεγονότα της συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου ενταγμένα σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο. Η οπτικοποίηση των γεγονότων και ο γεωγραφικός και χωροχρονικός προσανατολισμός του χρήστη είναι δεδομένος. Οπωσδήποτε κερδίζεται χρόνος, καθώς δεν υπάρχει λόγος αναζήτησης σε διάφορα sitemaps, που πολλές φορές είναι χρονοβόρα. Η συγκροτημένη περιγραφή των ιστορικών γεγονότων απομακρύνει από την απλή παράθεση τους και διευκολύνει τη διάδραση χρήστη- υπολογιστή. Προκειμένου να αποφευχθεί η κούραση από το πλήθος των πληροφοριών, η παρουσίαση γίνεται με τη μορφή της ανεστραμμένης πυραμίδας, ακολουθώντας τον τρόπο που οι δημοσιογράφοι μας παρουσιάζουν την είδηση (Τίτλος, Δημοσιογραφική Περίληψη, Εκτενής περιγραφή της είδησης). Πάνω σ' αυτό το μοτίβο παρουσιάζουμε τη λίστα γεγονότων, τον τίτλο, την ταυτότητα, την περιγραφή, τις εικόνες και τα βίντεο.

Σίγουρα η αξιολόγηση της εφαρμογής από τους εκπαιδευτικούς μας έδωσε τη δυνατότητα να τη βελτιώσουμε. Προχωρήσαμε σε μια επισταμένη και προσεχτική ενεργοποίηση των κουκίδων. Δημιουργήσαμε λίστα γεγονότων σε κάθε χάρτη και με εύληπτο τρόπο παρουσιάζουμε τα χρονικά όρια κάθε χάρτη. Κατά την είσοδο στην ιστοσελίδα δίνονται πλέον οδηγίες χρήσεις, ώστε να διευκολυνθεί ακόμη περισσότερο ο χρήστης. Επίσης, προσθέσαμε και πηγές στο κομμάτι της περιγραφής, ώστε οι χρήστες να ελέγξουν την εγκυρότητα και αξιοπιστία της ιστορικής αφήγησης.

Βέβαια, οι εκπαιδευτικοί που αξιολόγησαν την εφαρμογή, θεωρούν ότι θα μπορούσε να συμπεριληφθεί σε μία έγκυρη εκπαιδευτική τράπεζα πληροφοριών, να αναρτηθεί στη Wikipedia, να προωθηθεί στο google store και γενικά να αποτελέσει μια μόνιμη ιστοσελίδα εύκολα προσβάσιμη στον κάθε χρήστη.

Εν κατακλείδι η εφαρμογή βρίσκεται ακόμη σε πιλοτικό στάδιο. Αρχικός στόχος ήταν να αποτελέσει ένα σύγχρονο επικουρικό και χρήσιμο εργαλείο για τους εκπαιδευτικούς. Μπορεί, βέβαια, να επεκταθεί και στις άλλες περιόδους της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Όταν αποτελέσει εφαρμογή χρήσης από τους εκπαιδευόμενους, αλλά και σε ευρύτερο πλαίσιο, θα μπορούμε με μεγαλύτερη ασφάλεια να κρίνουμε την αποδοτικότητα και την ευχρηστία της. Οπωσδήποτε μια μελλοντική ποσοτική έρευνα, που θα αξιολογήσει τα δεδομένα της εφαρμογής, θα αποτελέσει εφαλτήριο για τη δυναμική και τη χρηστικότητα της. Επιπλέον, μια ποιοτική έρευνα με υποκείμενα χρήστες αυτής της εφαρμογής θα αποδείξει τη συμβολή της στην εκπαιδευτική διαδικασία, την ευχρηστία της για κάθε χρήστη που δεν ανήκει στην εκπαιδευτική κοινότητα και την ανάγκη ανατροφοδότησης και βελτίωσής της.

Βιβλιογραφία

1. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας & Θρησκευμάτων. <https://www.minedu.gov.gr/>. [Ηλεκτρονικό] 2 11 2018. <http://tiny.cc/o34d5y>.
2. Κεραμιδά, Κ. *Η ενσωμάτωση των τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνιών στη διδασκαλία των μαθηματικών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση : οικοσυστημική προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη : Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2010.
3. Απόψεις εκπαιδευτικών για την εφαρμογή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση. Γιαβρίμης, Π., και συν. Κόρινθος : Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, 2010.
4. Τζιμογιάννης, Α. Προετοιμασία του Σχολείου της Κοινωνίας της Πληροφορίας. Προς ένα Ολοκληρωμένο Μοντέλο Ένταξης των ΤΠΕ στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*. 2002, 122, σσ. 55-65.
5. Τάσση, Όλγα. Οι σχέσεις των εκπαιδευτικών με τις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και Επικοινωνιών στο σχολείο. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών– Επιστημονικών Θεμάτων*. 2014, 1, σσ. 200-215.
6. Ακουμιανάκης, Δ. *Διεπαφή χρήστη-Υπολογιστή*. Αθήνα : Κλειδάριθμος, 2006. σσ. 30-35,46-47,116.
7. Μαρμαράς, Ν. και Ναθαναήλ, Δ. *Εισαγωγή στην Εργονομία*. Αθήνα : Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015.
8. Ακουμιανάκης, Δ. *Διεπαφή χρήστη-Υπολογιστή*. Αθήνα : Κλειδάριθμος, 2006.
9. Βοσνιάδου, Σ. *Γνωσιακή Επιστήμη : Η νέα επιστήμη του νου*. s.l. : Gutenberg, 2004.
10. Αβούρης, Ν., και συν. *Εισαγωγή στην αλληλεπίδραση ανθρώπου - υπολογιστή*. Αθήνα : Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2015.
11. Ακουμιανάκης, Δ. *Διεπαφή χρήστη - Υπολογιστή*. Αθήνα : Κλειδάριθμος, 2006. σσ. 157-160.
12. Rifkin, J. *Η εποχή της πρόσβασης*. Αθήνα : Λιβάνης, 2001.
13. Rivero, V. *Teaching Your Students. Building connections - through online learning and a rigorous curriculum - is a must for today's students*. 2006.
14. Zhang, D., και συν. Can E-Learning Replace Traditional Classroom Learning? Evidence and Implication of the Evolving E-Learning Technology. *Communication of the ACM*. 2004, Τόμ. 47, 5, σσ. 75-79.
15. Masie, E. The real truth about e - learning's future. IT Training. *IT Training Magazine Online*. [Ηλεκτρονικό] 2001.
16. Κορωναίου, Α. *Εκπαιδύοντα εκτός σχολείου. συμβολή των Οπτικοακουστικών Μέσων και των Νέων Τεχνολογιών*. Αθήνα : Μεταίχμιο, 2001.

17. Κελπανίδης, Μ. *Δια βίου μάθηση. Κοινωνικές προϋποθέσεις και Λειτουργίες-Δεδομένα και διαπιστώσεις*. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα, 2004.
18. Δημαράκη, Ε. και Κυνηγός, Π. *Νοητικά Εργαλεία και Πληροφοριακά Μέσα: Παιδαγωγική Αξιοποίηση της Σύγχρονης Τεχνολογίας για την Μετεξέλιξη της Εκπαιδευτικής Πρακτικής*. Αθήνα : Καστανιώτης.
19. *Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση*. Δημητρακοπούλου, Α. Αθήνα : Καστανιώτη, 2002. Τόμ. α', σσ. 325-334.
20. Collins, M. και Berge, Z. *Facilitating interactions in computer mediated online courses*. 1996.
21. *Ο εν δυνάμει αναγεννητικός ρόλος του υπολογιστή ως γνωστικού εργαλείου στο πλαίσιο της εκπαίδευσης*. Ράπτης, Α. και Ράπτη, Α. Ιωάννινα : Σύλλογος Καθηγητών Πληροφορικής Ηπείρου, 1999. Πρακτικά του Πανελληνίου Συνεδρίου του Συλλόγου Καθηγητών Πληροφορικής Ηπείρου, Πληροφορική και Εκπαίδευση. σσ. 35-53.
22. Διαμαντάκη, Κ., Ντάβου, Μ. και Πανούσης, Γ. *Νέες Τεχνολογίες και Παλαιοί Φόβοι στο Σχολικό Σύστημα*. Αθήνα : Παπαζήση, 2001.
23. Λαφατζή, Ι. Ν. *Τεχνολογίες στην εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη : Αφοί Κυριακίδη, 2005.
24. Φαναριώτης, Π. *Η εκπαίδευση στο Σύγχρονο Κοινωνικοοικονομικό & Τεχνολογικό Περιβάλλον. Συστήματα, στρατηγικές και Νέες Τεχνολογίες στην Πορεία προς την Εκπαιδευτική Αλλαγή*. Αθήνα : Σταμούλης, 2004.
25. McKenzie, J. *From technology refusal to technology acceptance: A reprise. From Now On. The Educational Technology Journal*. [Ηλεκτρονικό] 1994.
<http://www.fno.org/may94fno.html>.
26. Κόκκοτας, Π. *Σύγχρονες προσεγγίσεις στη διδασκαλία των φυσικών επιστημών. Η εποικοδομητική προσέγγιση της διδασκαλίας και της μάθησης*. 2η . Αθήνα : Αυτοέκδοση, 1998.
27. Σολομωνίδου, Χ. *Εκπαιδευτική τεχνολογία. Μέσα, υλικά, διδακτική χρήση και αξιοποίηση*. Αθήνα : Καστανιώτης, 1999.
28. Κολιάδης, Ε. *Θεωρίες Μάθησης και Εκπαιδευτική Πράξη*. Αθήνα : Αυτοέκδοση, 1997.
29. Δανασσής-Αφεντάκης, Α. *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική. Σύγχρονες Τάσεις της Αγωγής*. Αθήνα : Αυτοέκδοση, 1997.
30. Miyake. *Constructive interaction and the iterative process of understanding. Cognitive Science*. 1986, 10, σσ. 151-177.
31. Al-Khalifa, H. S. και Al-Salman, A. S. *From Web 1.0 to Web 2.0 and Beyond: Is the Web becoming more accessible for people with visual impairments. Australian Computer Society*. 2006, 214, σσ. 145-154.

32. Berners-Lee, Tim. *Weaving the Web*. San Fransisco : Harper Collins, 1999.
33. Cormode, G. και Krishnamurthy, B. Key differences between web 1.0 and web 2.0. *First Monday*. 2008, Τόμ. 13, 6.
34. Crook, C., και συν. *Becta Report: Web 2.0 technologies for learning: The current landscape – opportunities, challenges and tensions*. London : BECTA, 2008.
35. West, J.A. και West, M.L. *Using Wikis for Online Collaboration. The Power of the Read-Write Web*. San Fransisco : Jossey Bass, 2009.
36. Stahl, G. *Group cognition: Computer support for building collaborative knowledge*. Cambridge : MA:MIT Press, 2006.
37. Carroll, F., και συν. Exploring how social media can enhance the teaching of action research. *Action Research*. 2012, Τόμ. 10, σσ. 170-188.
38. Wood, P. Blogs as liminal space: student teachers at the threshold. *Technology, Pedagogy and Education*. 2012, Τόμ. 21, 1, σσ. 85-99.
39. Ebner, M., και συν. Microblogs in Higher Education - A chance to facilitate informal and process - oriented learning? *Computers and Education*. 2010, 55, σσ. 92-100.
40. Dunlap, J. και Lowenthal, P. Tweeting the night away: Using Twitter to enhance social presence. *Journal of Information Systems Education*. 2009b, Τόμ. 20, σσ. 129-135.
41. Ophus, J. και Abbit, J. Exploring the Potential Perceptions of Social Networking Systems in University Courses. *MERLOT Journal of Online Learning and Teaching*. 2009, Τόμ. 5, 4.
42. McCarthy, J. Blended learning environments. Using social networking sites to enhance the first year experience. *Australasian Journal of Educational Technology*. 2010, Τόμ. 26, 6, σσ. 729-740.
43. Bosch, E. Using online social networking for teaching and learning: Facebook use at the University of Cape Town. *Communication: South African Journal for Communication Theory & Research*. 2009, Τόμ. 35, 2, σσ. 185-200.
44. Kayri, M. και Cak, O. An applied study on educational use of Facebook as a Web 2.0 tool: The sample lesson of computer networks and communication. *International journal of computer science & information Technology*. 2010, Τόμ. 2, 4, σσ. 48-58.
45. Shih, R.C. Can Web 2.0 technology assist college students in learning English writing? Integrating Facebook and peer assessment with blended learning. [επιμ.] 829-845. *Australasian Journal of Educational Technology*. 2011, Τόμ. 27, 5.
46. Cress, U. και Kimmerle, J. A systemic and cognitive view on collaborative knowledge building with wikis. *Computer – Supported Collaborative*. 2008, Τόμ. 3, 2, σσ. 105-122.

47. Wheeler, S. και Wheeler, D. Using wikis to promote quality learning in teacher training. *Learning, Media and Technology*. 2009, Τόμ. 34, 1, σσ. 1-10.
48. Grant, L. "I DON'T CARE DO UR OWN PACE!" A case study of using wikis for collaborative work in a UK secondary school. *Learning, Media and Technology*. 2009, Τόμ. 34, 2, σ. 105.
49. Cole, M. Using Wiki technology to support student engagement: Lessons from the trenches. *Computers & Education*. 2009, Τόμ. 52, 1, σσ. 141-146.
50. Greenhow, C., Robelia, B. και Hughes, J. Web 2.0 and classroom research. What path should we take now? *Educational Researchers*. 2009, Τόμ. 38, 4, σσ. 246-359.
51. Choy, S. και Ng, K. Implementing wiki software for supplementing online learning. *Australasian Journal of Educational Technology*. 2007, Τόμ. 23, 2, σσ. 209-226.
52. Διερεύνηση της μαθησιακής αποτελεσματικότητας βασισμένης σε wiki δραστηριότητας στο πλαίσιο της εκπαίδευσης σε ΤΠΕ. Τσέλιος, Ν., Γεωργούτσου, Μ. και Παναγιωτάκη, Π. 2011. Πρακτικά 2ου Πανελλήνιου Συνεδρίου «Ένταξης και χρήσης των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία». Τόμ. Α', σσ. 857-866.
53. McMartin, F. Open educational content: Transforming access to education. In T. Iiyoshi & M.S.V. Kumar (Eds.). *Opening up education*. 2008, σσ. 135-148.
54. Bloom, N. Ya gotta love video. *Tooling & Production*. 2009, Τόμ. 75, 34, σσ. 38-39.
55. White, J. Coffy, YouTube, and Uncle Ben: The use of film and new media in the teaching of African American Studies of the University of Hawaii. *New Media in Higher Education*. 2009, Τόμ. 42, 1/2, σσ. 47-53.
56. Park, J. Video allows young scientists new ways to be seen. *Learning and Leading with Technology*. 2009, Τόμ. 36, 8, σσ. 34-35.
57. Berk, R. Multimedia teaching with video clips: TV, movies, YouTube, and mtvU in the college classroom. *International Journal of Technology in Teaching and Learning*. 2009, Τόμ. 5, 1, σσ. 1-21.
58. Papp, R. Virtual worlds and social networking: reaching the millennials. *Journal of Technology Research*. 2010, 2, σσ. 1-15.
59. Floon, G. Using avatars and virtual environments in learning. What do they have to offer? *British Journal of Educational Technology*. 2010, Τόμ. 41, 1, σσ. 108-122.
60. Li, L. και Pitts, J. Does It Really Matter? Using Virtual Office Hours to Enhance Student-Faculty Interaction. *Journal of Information Systems Education*. 2009, Τόμ. 20, 2, σσ. 175-185.
61. Harris, A. και Rea, A. Web 2.0 and Virtual World Technologies: A Growing Impact on IS Education. *Journal of information Systems Education*. 2009, Τόμ. 20, 2, σσ. 137-144.

62. Psotka, J. Interactive learning environments and games. *Interactive Learning Environments*. 2012, Τόμ. 20, 4, σσ. 309-310.
63. Aguaded, I. The MOOC Revolution: A new form of education from the technological paradigm? *Comunicar*. 41, July 2013, Τόμ. 17, σσ. 7-8.
64. Massive Open Online Courses. [Ηλεκτρονικό] [Παραπομπή: 6 11 2018.] <http://europestartsmooc.weebly.com/tauiota-epsiloniotanualphaiota-taualpha-moocs.html>.
65. Παπαδάκης, Σ. και Καλογιαννάκης, Μ. MOOC «Massive Open Online Courses»: Μια πρώτη επισκόπηση του πεδίου. *ΝΕΟΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ*. Ιανουάριος 2014, 2ο.
66. Μπέζιουλας, Μ. Πτυχιακή Εργασία «Κατασκευή διαδραστικών χαρτών για τη Σαλαμίνα». Αθήνα: Αθήνα : ΕΣΤΙΑ – Ψηφιακό Αποθετήριο της Βιβλιοθήκης και Κέντρο Πληροφόρησης, 2007.
67. Neumann, A. Web Mapping and Web Chartography. *Springer Handbook of Geographic Information*. 2012.
68. Γεωργούσης, Κ.Γ. Εποπτεία Κυκλοφοριακού Φόρτου σε Πραγματικό Χρόνο. Αθήνα : ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, Σχολή Αγρονόμων & Τοπογράφων Μηχανικών, 2010.
69. Βασιλοπούλου, Σ. Πτυχιακή Εργασία «Δημιουργία εκπαιδευτικού διαδραστικού χάρτη με χρήση της τεχνολογίας FLASH». Πύργος : s.n., 2017.
70. Ολοκαύτωμα Εβραίων. [Ηλεκτρονικό] [Παραπομπή: 12 11 2018.] <https://www.google.com/culturalinstitute/about/yadvashem>.
71. Google Maps Education. [Ηλεκτρονικό] [Παραπομπή: 1 12 2018.] <http://maps.google.com/help/maps/education/>.
72. Visits. [Ηλεκτρονικό] [Παραπομπή: 11 11 2018.] <http://v.isits.in/>.
73. Educational Maps. [Ηλεκτρονικό] [Παραπομπή: 25 10 2018.] <https://www.scribblemaps.com/>.
74. MapFab.com. [Ηλεκτρονικό] [Παραπομπή: 1 11 2018.] <https://www.mapfab.com/editor/new>.
75. EdTechReview. [Ηλεκτρονικό] [Παραπομπή: 5 12 2018.] <http://edtechreview.in/news/1516-tools-for-teachers-to-create-and-manage-intetactive-maps>.
76. Φωτόδεντρο. [Ηλεκτρονικό] [Παραπομπή: 10 10 2018.] <http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-lor-8521-9509>.
77. Σλάβοι Βυζαντινής Περιόδου. [Ηλεκτρονικό] [Παραπομπή: 24 11 2018.] <http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-lor-8521-9386>.

78. Οθωμανική Αυτοκρατορία. [Ηλεκτρονικό] [Παραπομπή: 3 11 2018.] <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/9360?locale=el>.
79. Εκστρατεία του Μ.Αλεξάνδρου. [Ηλεκτρονικό] [Παραπομπή: 2 11 2018.] <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/9315?locale=el>.
80. WIKIPEDIA. [Ηλεκτρονικό] 12 10 2018. <https://el.wikipedia.org/wiki/HTML>.
81. MOZILLA. [Ηλεκτρονικό] 12 12 2018. https://developer.mozilla.org/en-US/docs/Learn/Getting_started_with_the_web/HTML_basics.
82. MOZILLA. [Ηλεκτρονικό] 3 12 2018. <https://developer.mozilla.org/en-US/docs/Web/Guide/HTML/HTML5>.
83. MySQL . [Ηλεκτρονικό] 25 10 2018. <https://el.wikipedia.org/wiki/MySQL>.
84. GURU SITE. [Ηλεκτρονικό] 2 12 2018. <https://www.guru99.com/sql-vs-mysql.html>.
85. MySQL. [Ηλεκτρονικό] 22 9 2018. <https://dev.mysql.com/doc/relnotes/mysql/8.0/en/>.
86. Silberschatz, Abraham, Korth, Henry και Sudarshan, S. *Συστήματα Βάσεων Δεδομένων*. 4η. Αθήνα : Γκιούρδας Μ., 2009. σσ. 135-187.
87. WIKIPEDIA. *PHP*. [Ηλεκτρονικό] 1 12 2018. <https://el.wikipedia.org/wiki/PHP>.
88. Tutorials Point. *PHP - Introduction*. [Ηλεκτρονικό] 12 11 2018. https://www.tutorialspoint.com/php/php_introduction.htm.
89. php.net. *PHP Released*. [Ηλεκτρονικό] 1 12 2018. <http://php.net/>.
90. wikipedia. [Ηλεκτρονικό] 1 12 2018. https://en.wikipedia.org/wiki/Apache_HTTP_Server.
91. Tutorial Point. *Web Server*. [Ηλεκτρονικό] 6 12 2018. https://www.tutorialspoint.com/internet_technologies/web_servers.htm.
92. Apache. [Ηλεκτρονικό] 23 9 2018. https://httpd.apache.org/docs/2.4/new_features_2_4.html.
93. Bootstrap. *Bootstrap*. [Ηλεκτρονικό] 1 11 2018. <https://getbootstrap.com/>.
94. ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. *Bootstrap*. [Ηλεκτρονικό] 15 9 2018. [https://en.wikipedia.org/wiki/Bootstrap_\(front-end_framework\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Bootstrap_(front-end_framework)).
95. w3schools.com. *Bootstrap 4 Get Started*. [Ηλεκτρονικό] 6 10 2018. https://www.w3schools.com/bootstrap4/bootstrap_get_started.asp.
96. wikipedia. *Javascript*. [Ηλεκτρονικό] 9 12 2018. <https://el.wikipedia.org/wiki/JavaScript>.
97. MOZILLA. [Ηλεκτρονικό] 25 11 2018. https://developer.mozilla.org/en-US/docs/Learn/JavaScript/First_steps/What_is_JavaScript.

98. Tutorials Poinr. [Ηλεκτρονικό] 3 12 2018.
https://www.tutorialspoint.com/javascript/javascript_overview.htm.
99. Ostrogorsky, Georg. *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*. Αθήνα : Στέφανος Βασιλόπουλος, 1979. Τόμ. 2ος.
100. Guillou, Andre. *Ο Βυζαντινός Πολιτισμός*. [μεταφρ.] Paolo Odorico και Σμαράγδα Τσαχανταρίδου. 2η. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα, 1998.
101. Σαββίδης, Αλέξης. *Μελέτες Βυζαντινής Ιστορίας 11ου-13ου αιώνα*. Αθήνα : Καρδαμίτσα, 1986.
102. Καραγιαννόπουλος, Ιωάννης. *Ιστορία Βυζαντινού Κράτους*. Θεσσαλονίκη : Σάκκουλας, 1981. Τόμ. Β'.
103. Vasiliev, A. *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*. Αθήνα : Μπεργκαδής, 1954.
104. Βάλτερ, Ζεράρ. *Η καθημερινή Ζωή στο Βυζάντιο στον αιώνα των Κομνηνών (1081-1180)*. Αθήνα : Παπαδήμα, 1988.
105. Vasiliev, Alexander . *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας 324-1453*. Αθήνα : Μπεργκαδής, 1954. σσ. 441-443.
106. Lanning, Michael. *Οι 100 μεγαλύτερες μάχες όλων των εποχών*. Αθήνα : Ενάλιος, 2004.
107. Βρυώνης, Σπύρος. *Η παρακμή του Μεσαιωνικού Ελληνισμού στη Μικρά Ασία και η διαδικασία εξισλαμισμού*. Αθήνα : Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1996.
108. Ζακυθηνός, Διονύσιος. *Βυζαντινή Ιστορία 324-1071*. Αθήνα : Αφοί Μυρτίλη, 1972. Τόμ. Ι.
109. Julius, John . *A Short History of Byzantium*. Norwich : Viking, 1997.
110. Λεβενιώτης, Γεώργιος Α. . *Η πολιτική κατάρρευση του Βυζαντίου στην ανατολή*. Θεσσαλονίκη : s.n., 2007.
111. Γλυκατζή-Αρβελέρ, Ελένη, και συν. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*. Αθήνα : Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., 1980. σ. 62. Τόμ. Θ'.
112. Ανάστος, Μίλτων, και συν. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*. Αθήνα : Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., 1979. σ. 139. Τόμ. Η'.
113. Κορδάτος, Γιανής. *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*. Αθήνα : 20ος αιώνας, 1959. σσ. 419-432. Τόμ. 1ος.
114. Ζακηθινός, Διονύσιος. *Βυζαντινή Ιστορία 324-1071*. Αθήνα : Αδελφοί Μυρτίλη, 1972. σσ. 468-469. Τόμ. Α'.
115. Peters, Edward M. . *First Crusade the Chronicle of Fulcher of Chartres*. [επιμ.] University of Pennsylvania Press. *Sources of Medieval History*. 1971, σ. 16.

116. Σαββίδης, Αλέξιος και Hendrickx, Benjamin. *Εισαγωγή στη Βυζαντινή Ιστορία (284-1461)*. [επιμ.] Β'. Αθήνα : Ηρόδοτος, 2008.
117. Νομικού, Χ. *Οι Σταυροφορίες (Ανατολή και Ισλάμ)*. Αθήνα : Δημιουργία, 1990.
118. Αμάντος, Κωνσταντίνος. *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*. Αθήνα : Ο.Ε.Δ.Β., 1977. σ. 179. Τόμ. 2ος.
119. Ostrogorsky, Georg. *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*. Αθήνα : Βασιλόπουλος Στέφανος, 1981. σσ. 36-39. Τόμ. Γ'.
120. Obolensky, Dimitri. *Η Βυζαντινή Κοινοπολιτεία*. Θεσσαλονίκη : Βανιάς, 1991. σσ. 268-271. Τόμ. Α'.
121. Wikipedia. *Η μάχη του Μυριοκέφαλου*. [Ηλεκτρονικό] [Παραπομπή: 15 1 2019.] <https://bit.ly/2CJUFXM>.
122. Donald, Nicol. *Βιογραφικό Λεξικό της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*. Αθήνα : Ελληνική Ευροεκδοτική, 1993.
123. Παπάκου-Λαγού, Αυγή. *Ανδρόνικος Α' Κομνηνός ο "Φιλόλαος"*. Αθήνα : Gutenberg, 1988. Τόμ. Β'.
124. Βιλλαρδουίνος, Γοδεφρείδος. *Η κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης*. [μεταφρ.] Κώστας Αντύπας. Β'. Αθήνα : Χατζηνικολή, 1985.
125. Κορδάτος, Γιάννης. *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (1204-1453)*. Αθήνα : 20ς Αιώνας, 1960. σσ. 29-30. Τόμ. Β'.
126. Vasiliev, A. *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας 324-1204*. Αθήνα : Μπεργαδής, 1954. Τόμ. Α.
127. Γιαννακόπουλος, Κωνσταντίνος. *Ο Αυτοκράτωρ Μιχαήλ Παλαιολόγος και η Δύσις (1258-1282)*. Αθήνα : Καραβιά, 1969.
128. —. *Βυζαντινή Ανατολή και Λατινική Δύση*. Αθήνα : Εστία, 1966.
129. Πάνου, Δημήτριος. *Οι Καταλανοί στη Βοιωτία*. Λεβάδεια : Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Λιβαδειάς, 1994.
130. Νεράντζη-Βαρμάζη, Βασιλική. *Το Βυζάντιο και η Δύση (1354-1369)*. Θεσσαλονίκη : Βανιάς, 1993.
131. Τσάρας, Γιάννης. *Η τελευταία άλωση της Θεσσαλονίκης (1430)*. Θεσσαλονίκη : Κυριακίδη, 1981.
132. Ρανσιμάν, Στήβεν. *Η άλωση της Κωνσταντινούπολης 1453*. Αθήνα : Μπεργαδής, 1979.
133. Αλεξανδρόπουλος, Μήτσος. *Η Πολιορκία και η Άλωση της Πόλης από τους Τούρκους το 1453 (Το Ρωσικό χρονικό του Νέστορα Ισκεντάρη)*. Αθήνα : Κέδρος, 1978.

134. Ήμελλος, Στέφανος. *ΘΡΥΛΛΟΥΜΕΝΑ για την άλωση και την εθνική αποκατάσταση*.
Αθήνα : Σύλλογος προς διάδοσιν Ωφέλιμων Βιβλίων, 1991.

Αναφορές - Εικόνες

(2018, 9 9). Ανάκτηση από Φτερωτό λιοντάρι της Βενετίας:

<https://gr.depositphotos.com/12632681/stock-photo-winged-lion-of-venice.html>

(2018, 11 13). Ανάκτηση από Le città Marinere:

<http://dyj59w791s2zy.cloudfront.net/scene/898233896338980865?remix=>

Comic N Play. (2018, 09 12). Ανάκτηση από NORMANΔΟΙ - Οι άνθρωποι του βορρά

εισβάλλουν στην ανατολή: <http://www.comic-n-play.gr/paixnidia/arxeia-paixnidia/63-normandoi.html>

HUFFPOST. (2018, 12 2). Ανάκτηση από Όταν οι Καταλανοί μισθοφόροι εισέβαλαν και ρήμαξαν την Ελλάδα: Η συγγνώμη και η αποζημίωση μετά από 700 χρόνια:

https://www.huffingtonpost.gr/2017/10/02/eidhseis-diethnes-katalanoi-mis8oforoι-ellada-syggnmw-apozhmiwsh_n_18161510.html

PINTEREST. (2018, 10 12). Ανάκτηση από 29 Απριλίου 1091-Ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Αλέξιος Α΄ ο Κομνηνός νικά του Πετσενέγκους και τους εξαφανίζει από την ιστορία.:

<https://www.pinterest.de/pin/228205906096685997>

pontosnews. (2018, 10 25). Ανάκτηση από Άλωση Κωνσταντινούπολης: Μνημόσυνο για τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο: [http://www.pontos-news.gr/article/12197/alosi-](http://www.pontos-news.gr/article/12197/alosi-konstantinoypolis-mnimosyno-gia-ton-konstantino-palaiologo)

[konstantinoypolis-mnimosyno-gia-ton-konstantino-palaiologo](http://www.pontos-news.gr/article/12197/alosi-konstantinoypolis-mnimosyno-gia-ton-konstantino-palaiologo)

READER.GR. (2018, 11 28). Ανάκτηση από Σαν σήμερα το μεγάλο Σχίσμα των Εκκλησιών το

1054 μ.Χ: https://www.reader.gr/sites/default/files/styles/reader_l/public/wp-content/uploads/2013/07/BeFunky_sxisma_1054.jpg.jpg?itok=90vq95m6

The Royal Chronicles. (2018, 11 1). Ανάκτηση από Τα Βασιλικά Χρονικά:

<http://www.royalchronicles.gr/ta-vassilika-flamoula-kai-oi-bizantines-simees/>

thessaloniki. (2018, 11 30). Ανάκτηση από ΚΑΣΤΑΜΟΝΗΣ:

<http://www.thessalonikinfo.gr/kastamonu/>

WIKIWAND. (2018, 12 13). Ανάκτηση από Πάπας Ιννοκέντιος Γ΄: <http://tiny.cc/nwov4y>

Αντέχουμε.... (2018, 10 10). Ανάκτηση από Λουκάς Νοταράς : ένας μάρτυρας της Αλώσεως:

<https://antexoume.files.wordpress.com/2014/05/7mage0000140a.jpg?w=613&h=376>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΑ. (2018, 10 26). Ανάκτηση από Πέτρος ο Ερημίτης: <http://tiny.cc/g1mnv4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 11 12). Ανάκτηση από Ρωμανός Γ΄ ο Αργυρός - αυτοκράτορας(1028-1034): <http://tiny.cc/6plv4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 10 12). Ανάκτηση από Βυζαντινή Αυτοκρατορία: <http://tiny.cc/o8iv4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 12 15). Ανάκτηση από Στέφανος Α΄ Νεμάνια: <http://tiny.cc/onnv4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 11 12). Ανάκτηση από Αλέξιος Δ΄ Άγγελος: <http://tiny.cc/saov4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 10 30). Ανάκτηση από Σικελικός Εσπερινός: <http://tiny.cc/vcov4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 11 11). Ανάκτηση από Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος: <http://tiny.cc/lfov4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 10 11). Ανάκτηση από Θεόδωρος Β΄ Λάσκαρης: <http://tiny.cc/phov4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 12 1). Ανάκτηση από Μιχαήλ Β΄ Κομνηνός Δούκας: <http://tiny.cc/kkov4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 12 16). Ανάκτηση από Ιβάν Ασέν Β΄: <http://tiny.cc/ftov4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 10 19). Ανάκτηση από Ισαάκιος Β΄ Άγγελος: <http://tiny.cc/muov4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 11 10). Ανάκτηση από Δουκάτο της Νάξου: <http://tiny.cc/93ov4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 12 1). Ανάκτηση από Ιωάννης Γ΄ Δούκας Βατάτζης: <http://tiny.cc/dbpv4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 11 11). Ανάκτηση από Ενρίκο Ντάντολο: <http://tiny.cc/0bpv4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 08 25). Ανάκτηση από Αλέξιος Δ΄ Άγγελος: <http://tiny.cc/tdpv4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 12 1). Ανάκτηση από Λατινοκρατία: <http://tiny.cc/9lrv4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 11 11). Ανάκτηση από Δ΄ Σταυροφορία: <http://tiny.cc/worv4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 12 12). Ανάκτηση από Δεσποτάτο της Ηπείρου: <http://tiny.cc/qrvv4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 10 5). Ανάκτηση από Μανουήλ Α΄ Κομνηνός: <http://tiny.cc/iupv4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 10 2). Ανάκτηση από Ανδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος: <http://tiny.cc/iupv4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 10 21). Ανάκτηση από Λέων Τορνίκιος: <http://tiny.cc/4jjw4y>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 11 14). Ανάκτηση από Γεώργιος Μανιάκης:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/5/52/Georgios_Maniakes2.jpg/200px-Georgios_Maniakes2.jpg

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 11 11). Ανάκτηση από Ναυτικές δημοκρατίες:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/1c/Naval_Jack_of_Italy.svg/200px-Naval_Jack_of_Italy.svg.png

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 12 18). Ανάκτηση από Κάρολος ΣΤ΄ της Γαλλίας:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/0a/Charles_VI_de_France_-_Dialogues_de_Pierre_Salmon_-_Bib_de_Gen%C3%A8ve_MsFr165f4.jpg/220px-Charles_VI_de_France_-_Dialogues_de_Pierre_Salmon_-_Bib_de_Gen%C3%A8ve_MsFr165f4.jpg

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 10 12). Ανάκτηση από Ταμερλάνος:
<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/43/Tamerlan.jpg/220px-Tamerlan.jpg>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 9 12). Ανάκτηση από Μάχη της Άγκυρας:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/8/8f/Chlebowski-Bajazyt_w_niewoli.jpg/250px-Chlebowski-Bajazyt_w_niewoli.jpg

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 11 16). Ανάκτηση από Μουράτ Β΄:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/c/ce/II._Murat.jpg/220px-II._Murat.jpg

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 11 23). Ανάκτηση από Πάπας Ευγένιος Δ΄:
<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/33/PapstEugen.jpg>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 11 30). Ανάκτηση από Μάρκος ο Ευγενικός:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/17/Mark_of_Ephesus.jpg/220px-Mark_of_Ephesus.jpg

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 12 12). Ανάκτηση από Ιωάννης Ουνιάδης:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/40/Hunyady_J%C3%A1nos.jpg/200px-Hunyady_J%C3%A1nos.jpg

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 9 9). Ανάκτηση από Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/12/Constantine_XI_Palaiologos_miniature.jpg/220px-Constantine_XI_Palaiologos_miniature.jpg

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 11 4). Ανάκτηση από Σκεντέρμπεης:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/df/Gjergj_Kastrioti.jpg/220px-Gjergj_Kastrioti.jpg

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 11 12). Ανάκτηση από Μωάμεθ Β΄ ο Πορθητής:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/f3/Sarayi_Album_10a.jpg/220px-Sarayi_Album_10a.jpg

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 10 10). Ανάκτηση από Πάπας Νικόλαος Ε΄:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/b3/Paus_Nicolaas_V_door_Peter_Paul_Rubens.jpg/220px-Paus_Nicolaas_V_door_Peter_Paul_Rubens.jpg

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 10 12). Ανάκτηση από Άλωση της Κωνσταντινούπολης (1453):

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/65/MoldovitaConstantinople.jpg/300px-MoldovitaConstantinople.jpg>

ΒΙΚΠΑΙΔΕΙΑ. (2018, 10 12). Ανάκτηση από Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/db/Manuel_II_Paleologus.jpg

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ. (2018, 12 1). Ανάκτηση από Η ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΛΥΟΝ:

<http://vizantinaistorika.blogspot.com/2014/05/1274.html>

ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΑ. (2018, 11 14). Ανάκτηση από Ανδρόνικος Κομνηνός, ο Αλκιβιάδης

του Βυζαντίου: http://vizantinaistorika.blogspot.com/2014/01/blog-post_17.html

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ. (2018, 12 12). Ανάκτηση από Ανδρόνικος, Γ' Παλαιολόγος (1296 -

1341): <https://www.greekencyclopedia.com/andronikos-g-palaiologos-1296-1341-p651.html>

Θέματα Ελληνικής Ιστορίας. (2018, 12 11). Ανάκτηση από Ιωάννης Β' Κομνηνός (1118-1143):

μια βιογραφία: <http://www.istorikathemata.com/2016/02/1118-1143.html>

Ιστολόγιο για την Ελληνική Ιστορία και Προϊστορία. (2018, 11 12). Ανάκτηση από The

Turkification of the greek populations in Asia Minor and the greek Muslims of Anatolia:

<http://greekhistoryandprehistory.blogspot.com/2016/12/the-turkification-of-greek-populations.html>

ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ. (2018, 11 15). Ανάκτηση από ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΕΣ : Γ'

ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ (1189 - 1192) (ΜΕΡΟΣ Δ')

http://greekworldhistory.blogspot.com/2013/11/1189-1192_2113.html

ΜΗΧΑΝΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ. (2018, 12 3). Ανάκτηση από Οι λόγοι που ο Βουλγαροκτόνος έκαψε τα μάτια 15.000 αιχμαλώτων. Η βάρβαρη τιμωρία που οδήγησε τον Τσάρο Σαμουήλ να πεθάνει από το σοκ... : <https://www.mixanitouxronou.gr/giati-o-voulgaroktonos-tiflose-15-000-voulgarous-o-tsaros-samouil-pethane-apo-to-sok/>

ΟΛΑ ΤΑ ΚΑΛΑ ΧΩΡΑΝΕ. (2018, 11 12). Ανάκτηση από <http://tiny.cc/6plv4y>

ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ. (2018, 11 13). Ανάκτηση από "Μαύρο" αφιέρωμα : Η Πόλις Εάλω: Η «μαύρη» επέτειος της κατάληψης της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους...!!!: http://orthodoxiep.blogspot.com/2018/05/blog-post_29.html

ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ. (2018, 11 16). Ανάκτηση από «Καταλανική Εταιρεία»: Οι φοβεροί μισθοφόροι που προκάλεσαν τεράστιες καταστροφές στην Ελλάδα του 14ου αιώνα: <https://www.protothema.gr/stories/article/645316/katalaniki-etairieia-oi-foveroi-misthoforoi-pou-prokalesan-terasties-katastrofes-stin-ellada-tou-14ou-aiona/>

Αναφορές - Βίντεο

YOUTUBE. (2018, 11 10). Ανάκτηση από Ουζμπεκιστάν: Σαχριζάμπ - Uzbekistan: Shahrizabz:

<https://www.youtube.com/watch?v=K8aPVJ7g4Qg>

YOUTUBE. (2018, 10 12). Ανάκτηση από Η Άλωση της Κωνσταντινούπολης:

<https://www.youtube.com/watch?v=K0clObTe7aw>

YOUTUBE. (2018, 11 12). Ανάκτηση από Η ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ 1453 (THE

FALL OF KONSTANTINOPLE): <https://www.youtube.com/watch?v=ZiMYX0yEXNg>

YOUTUBE. (2018, 9 15). Ανάκτηση από ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ 1054 μ Χ the schism:

<https://www.youtube.com/watch?v=FMNNTJzVWB0>

YOUTUBE. (2018, 9 9). Ανάκτηση από Flashmob Nürnberg 2014 - Ode an die Freude:

<https://www.youtube.com/watch?v=a23945btJYw>

YOUTUBE. (2018, 12 1). Ανάκτηση από Giuseppe Verdi - I Vespri Siciliani - Overture:

<https://www.youtube.com/watch?v=s8182UIWpbo>

YOUTUBE. (2018, 11 25). Ανάκτηση από Obertura. I Vespri Sciliani. Giuseppe Verdi. Zubin

Mehta.: <https://www.youtube.com/watch?v=WodoUXIdnwg&index=6&list=RDyoBWFzj-YgY>

YOUTUBE. (2018, 12 14). Ανάκτηση από Η ανάκτηση της Πόλης από το Μιχαήλ Η', τον

Παλαιολόγο: https://www.youtube.com/embed/mYW2vQ_CNAk

YOUTUBE. (2018, 12 1). Ανάκτηση από Η ΑΛΩΣΗ 1204:

<https://www.youtube.com/embed/X4O2EiTKKNA>

YOUTUBE. (2018, 12 3). Ανάκτηση από ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΕΣ:

<https://www.youtube.com/embed/GgDmlw1XcUo>

YOUTUBE. (2018, 12 12). Ανάκτηση από Σταυροφορίες 1095 - 1204:

<https://www.youtube.com/embed/v0aiUurAWv8>

YOUTUBE. (2018, 12 3). Ανάκτηση από ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ 1η ΣΤ:

<https://www.youtube.com/embed/yxGXaYIFEfk>

YOUTUBE. (2018, 12 1). Ανάκτηση από ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ 1η Ε:

<https://www.youtube.com/embed/x2HICySRVAY>

YOUTUBE. (2018, 10 10). Ανάκτηση από ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ 1η Δ:

<https://www.youtube.com/embed/p4Onfqh9otA>

YOUTUBE. (2018, 12 14). Ανάκτηση από ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ 1η Γ:

<https://www.youtube.com/embed/OGmmakgUd4w>

YOUTUBE. (2018, 11 13). Ανάκτηση από ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ 1η Β:

<https://www.youtube.com/embed/u3hB9YUQ7Co>

YOUTUBE. (2018, 12 14). Ανάκτηση από ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ 1η Α:

<https://www.youtube.com/embed/bp43bhE03x0>

YOUTUBE. (2018, 12 10). Ανάκτηση από ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Β Ο ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΣ:

https://www.youtube.com/embed/xHapUF_AoNY

YOUTUBE. (2018, 10 3). Ανάκτηση από The Battle of Manzikert:

<https://www.youtube.com/embed/VO68tplwtFo>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α – ΚΩΔΙΚΑΣ

Index.html

```
<!doctype html>
<html lang="en">
  <head>
    <!-- Required meta tags -->
    <meta charset="utf-8">
    <meta name="viewport" content="width=device-width, initial-
scale=1, shrink-to-fit=no">
    <script src="./js/loading.js"></script>
    <!-- Bootstrap CSS -->
    <link rel="stylesheet"
href="https://maxcdn.bootstrapcdn.com/bootstrap/4.0.0/css/bootstr
ap.min.css" integrity="sha384-
Gn5384xqQ1aoWXA+058RXPxPg6fy4IWvTNh0E263XmFcJlSAwiGgFAW/dAiS6JXm"
crossorigin="anonymous">
    <link rel="stylesheet" href="petros.css"/>
    <title>Petros Kordas!</title>
  </head>
  <body onload="Timeline(); getPeriod();">
    <div class="jumbotron jumbotron-fluid">
      <div class="container">
        <h2 class="display-5"><span id="period"></span></h2>
        <p class="lead"><span id="periodComment"></span></p>
      </div>
    </div>

    <div class="container">
      <div class="row">
        <div class="col-xs-12 col-md-12">
          <div class="card">
            <div class="card-header">
              <span id="timeline"></span>
            </div>
```

```

<div class="card-body text-dark">
  <div class="row">

    <div class="col-xs-12 col-md-3 cityEvents">
      <h5 class="card-title"></h5>
      <div class="list-group"></div>
    </div>
    <div class="col-xs-12 col-md-9">
      <span id="basicmap"></span>
    </div>
  </div>
  <div class="row">
    <div class="col-xs-12 col-md-12">

      </div>
    </div>
    <div class="card-footer">
      <button id="eventListButton" class="btn btn-
primary" type="button" data-toggle="collapse" data-
target="#eventsList" aria-expanded="false" aria-
controls="eventsList">

        Λίστα Γεγονότων
      </button>

      <div class="float-right"><strong>Διπλωματική
Μεταπτυχιακή Εργασία</strong></div><br>
      <small class="text-muted"></small>
    </div>
    <div class="collapse" id="eventsList">

      Γεγονότα ....

    </div>
  </div>
</div>
</div>
</div>
</div>
</div>

```

```

    <div class="modal fade" id="eventModal" tabindex="-1"
role="dialog" aria-labelledby="eventModalLabel" aria-
hidden="true">
    <div class="modal-dialog modal-lg" role="document">
        <div class="modal-content">
            <div class="modal-header">
                <h5 class="modal-title eventTitle"></h5>
                <button type="button" class="close" data-
dismiss="modal" aria-label="Close">
                    <span aria-hidden="true">&times;</span>
                </button>
            </div>
            <div class="modal-body">
                <div class="nav nav-tabs" id="v-pills-tab"
role="tablist" aria-orientation="vertical">
                    <a class="nav-link active" id="v-pills-home-tab"
data-toggle="pill" href="#v-pills-home" role="tab" aria-
controls="v-pills-home" aria-selected="true">Ταυτότητα</a>
                    <a class="nav-link" id="v-pills-profile-tab"
data-toggle="pill" href="#v-pills-profile" role="tab" aria-
controls="v-pills-profile" aria-selected="false">Περιγραφή</a>
                    <a class="nav-link" id="v-pills-messages-tab"
data-toggle="pill" href="#v-pills-messages" role="tab" aria-
controls="v-pills-messages" aria-selected="false">Εικόνες</a>
                    <a class="nav-link" id="v-pills-settings-tab"
data-toggle="pill" href="#v-pills-settings" role="tab" aria-
controls="v-pills-settings" aria-selected="false">Video</a>
                </div>
                <div class="tab-content" id="pills-tabContent">
                    <div class="tab-pane fade show active" id="v-
pills-home" role="tabpanel" aria-labelledby="v-pills-home-tab">
                        <table>
                            <tbody>
                                <tr><th scope="row" style="width:
290px">Τοποθεσία-Πεδίο Μάχης :</th><td><p
class="eventBattleField"></p></td></tr>

```

```

        <tr><th scope="row">Ημερομηνία :</th><td><p
class="eventdate"></p></td></tr>
        <tr><th scope="row">Αντίπαλοι :</th><td><p
class="eventAntipaloi"></p></td></tr>
        <tr><th scope="row">Αποτελέσματα
:</th><td><p class="eventkeywords"></p></td></tr>
        <tr><th scope="row">Αυτοκράτορας
:</th><td><p class="eventPerson"></p></td></tr>
    </tbody>
</table>

</div>
<div class="tab-pane fade" id="v-pills-profile"
role="tabpanel" aria-labelledby="v-pills-profile-tab"><small
class="eventdescription"></small></blockquote></div>
<div class="tab-pane fade pictures" id="v-pills-
messages" role="tabpanel" aria-labelledby="v-pills-messages-
tab">cc</div>
<div class="tab-pane fade videos" id="v-pills-
settings" role="tabpanel" aria-labelledby="v-pills-settings-
tab">ddd</div>
</div>
</div>
<div class="modal-footer">
    <!-- <button type="button" class="btn btn-
primary">Save changes</button> -->
    <button type="button" class="btn btn-secondary"
data-dismiss="modal">Close</button>
</div>
</div>
</div>
</div>

<!-- Optional JavaScript -->
<script src="https://code.jquery.com/jquery-
3.2.1.slim.min.js" integrity="sha384-
KJ3o2DKtIkvYIK3UENzmM7KCkRr/rE9/Qpg6aAZGJwFDMVNA/GpGFF93hXpG5KkN"
crossorigin="anonymous"></script>

```

```

<script
src="https://cdnjs.cloudflare.com/ajax/libs/popper.js/1.12.9/umd/
popper.min.js" integrity="sha384-
ApNbgh9B+Y1QKtv3Rn7W3mgPxhU9K/ScQsAP7hUibX39j7fakFPskvXusvfa0b4Q"
crossorigin="anonymous"></script>

<script
src="https://maxcdn.bootstrapcdn.com/bootstrap/4.0.0/js/bootstrap
.min.js" integrity="sha384-
JZR6Spejh4U02d8jOt6vLEHfe/JQGiRRSQQxSfFWpilMquVdAyjUar5+76PVCmYl"
crossorigin="anonymous"></script>

</body>
</html>

```

Loading.js

```

var mapID;
var eventlistvisible = false;

function getPeriod(){
    var ajaxRequest; // The variable that makes Ajax possible!

    try {
        // Opera 8.0+, Firefox, Safari
        ajaxRequest = new XMLHttpRequest();
    }catch (e) {
        // Internet Explorer Browsers
        try {
            ajaxRequest = new ActiveXObject("Msxml2.XMLHTTP");
        }catch (e) {
            try{
                ajaxRequest = new
ActiveXObject("Microsoft.XMLHTTP");
            }catch (e){
                // Something went wrong
                alert("Your browser broke!");
            }
        }
    }
}

```

```

        return false;
    }
}

ajaxRequest.onreadystatechange = function() {
    if (ajaxRequest.readyState == 4) {
        var periodDisplay =
document.getElementById('period');
        var periodDisplay2 =
document.getElementById('periodComment');
        var mapDisplay = document.getElementById('basicmap');
        res = JSON.parse(ajaxRequest.responseText);
        periodDisplay.innerHTML = res[0].title;
        periodDisplay2.innerHTML = res[0].description;
        mapDisplay.innerHTML = "<img src=\""+res[0].map+"\"
class=\"card-img-top\" alt=\"Εκπαιδευτικός χάρτης\">";
    }
}

ajaxRequest.open("GET", "../queries/getPeriods.php");
ajaxRequest.send(null);
}

function loadMap(mapid) {
    var ajaxRequest; // The variable that makes Ajax possible!
    mapID = mapid;
    $(".showDetails").hide();
    $(".cityEvents").hide();
    try {
        // Opera 8.0+, Firefox, Safari
        ajaxRequest = new XMLHttpRequest();
    } catch (e) {
        // Internet Explorer Browsers
        try {
            ajaxRequest = new ActiveXObject("Msxml2.XMLHTTP");
        } catch (e) {
            try {
                ajaxRequest = new
ActiveXObject("Microsoft.XMLHTTP");
            } catch (e) {

```

```

        // Something went wrong
        alert("Your browser broke!");
        return false;
    }
}

}

ajaxRequest.onreadystatechange = function(){
    if(ajaxRequest.readyState == 4){
        var mapDisplay = document.getElementById('basicmap');
        var map = "<img src=\"" + ajaxRequest.responseText + "\"
class=\"card-img-top\" alt=\"Εκπαιδευτικός χάρτης\"
usemap=\"#\" + mapid + "\">";
        map += "<map name=\"" + mapid + "\">";
        map += "</map>";
        mapDisplay.innerHTML = map;
        getCities(mapid);
        getAllEvents(mapid);
    }
}

$cmd = "../queries/loadMap.php?q="+mapid;
ajaxRequest.open("GET", $cmd, true);
ajaxRequest.send(null);
}

function getCities(mapId){
    var ajaxRequest; // The variable that makes Ajax possible!
    try {
        // Opera 8.0+, Firefox, Safari
        ajaxRequest = new XMLHttpRequest();
    } catch (e) {
        // Internet Explorer Browsers
        try {
            ajaxRequest = new ActiveXObject("Msxml2.XMLHTTP");
        } catch (e) {
            try{
                ajaxRequest = new
ActiveXObject("Microsoft.XMLHTTP");
            } catch (e) {
                // Something went wrong
            }
        }
    }
}

```



```

        alert("Your browser broke!");
        return false;
    }
}

ajaxRequest.onreadystatechange = function(){
    if(ajaxRequest.readyState == 4){
        document.getElementById ( "eventListButton"
).style.visibility = "visible" ;
        var citiesDisplay = document.getElementById(mapId);
        res = JSON.parse(ajaxRequest.responseText);
        $(".cityEvents").hide();
        res.forEach(element => {
            var newSpot = document.createElement("area");
            newSpot.shape = "circle";
            newSpot.alt = element.name;
            newSpot.coords =
element.x+","+element.y+","+element.r;
            newSpot.href = "#";
            //    newSpot.onmouseover = function(){
            //        $(".cityEvents").hide();
            //        $("h5.card-title").text(element.name);
            //        $("h5.card-title").show();
            //        getEvent(element.id,mapID);
            //    };
            newSpot.onclick = function(){
                $(".cityEvents").show();
                $("h5.card-title").text(element.name);
                getEvent(element.id,mapID);
            };
            $("map[name='"+mapId+"'']").append(newSpot);
        });
    }
}

ajaxRequest.open("GET", "../queries/getCities.php?q="+mapId);
ajaxRequest.send(null);
}

function getEvent(cityid,mapid){

```

```

var ajaxRequest; // The variable that makes Ajax possible!
$(".showDetails").hide();
try {
    // Opera 8.0+, Firefox, Safari
    ajaxRequest = new XMLHttpRequest();
}catch (e) {
    // Internet Explorer Browsers
    try {
        ajaxRequest = new ActiveXObject("Msxml2.XMLHTTP");
    }catch (e) {
        try{
            ajaxRequest = new ActiveXObject("Microsoft.XMLHTTP");
        }catch (e){
            // Something went wrong
            alert("Your browser broke!");
            return false;
        }
    }
}

ajaxRequest.onreadystatechange = function(){
    if(ajaxRequest.readyState == 4){
        res = JSON.parse(ajaxRequest.responseText);
        $(".list-group").text("");
        res.forEach(element => {
            var e = "<a href=\"\#\"
onclick=\"\previewEvent(\"+element.id+\");\" class=\"\list-group-item
list-group-item-action\" data-toggle=\"\modal\" data-
target=\"\#eventModal\">"+element.title+"</a>";

            $(".list-group").append(e);
        })
    }
}

ajaxRequest.open("GET",
"..../queries/getEvent.php?mapId="+mapID+"&cityId="+cityid);
ajaxRequest.send(null);
}

function getAllEvents(mapid){

```

```

var ajaxRequest; // The variable that makes Ajax possible!
$("#showDetails").hide();
try {
    // Opera 8.0+, Firefox, Safari
    ajaxRequest = new XMLHttpRequest();
}catch (e) {
    // Internet Explorer Browsers
    try {
        ajaxRequest = new ActiveXObject("Msxml2.XMLHTTP");
    }catch (e) {
        try{
            ajaxRequest = new ActiveXObject("Microsoft.XMLHTTP");
        }catch (e){
            // Something went wrong
            alert("Your browser broke!");
            return false;
        }
    }
}

ajaxRequest.onreadystatechange = function(){
    if(ajaxRequest.readyState == 4){
        res = JSON.parse(ajaxRequest.responseText);
        $("#eventsList").text("");
        var e= "<dl class=\"row\">";
        res.forEach(element => {
            e += "<dt class=\"col-sm-1\">" + element.year + "</dt>";
            e += "<dd class=\"col-sm-11\"><strong>" + element.title + "</strong>- <cite title=\"Source Title\">" + element.keywords + "</cite></dd>";
        })
        e += "</dl>";
        $("#eventsList").append(e);
    }
}

ajaxRequest.open("GET",
"..../queries/getAllEvents.php?mapId="+mapID);
ajaxRequest.send(null);
}

```

```

function previewEvent(eventid){
    var ajaxRequest; // The variable that makes Ajax possible!
    try {
        // Opera 8.0+, Firefox, Safari
        ajaxRequest = new XMLHttpRequest();
    }catch (e) {
        // Internet Explorer Browsers
        try {
            ajaxRequest = new ActiveXObject("Msxml2.XMLHTTP");
        }catch (e) {
            try{
                ajaxRequest = new ActiveXObject("Microsoft.XMLHTTP");
            }catch (e){
                // Something went wrong
                alert("Your browser broke!");
                return false;
            }
        }
    }

    ajaxRequest.onreadystatechange = function(){
        if(ajaxRequest.readyState == 4){
            res = JSON.parse(ajaxRequest.responseText);
            $(".eventTitle").text("");
            $(".eventPerson").text("");
            $(".eventkeywords").text("");
            $(".eventdescription").text("");
            $(".eventdate").text("");
            $(".eventBattleField").text("");
            $(".eventAntipaloi").text("");
            $(".showDetails").show();
            res.forEach(element => {
                // var e ="<a href=\"\#\" \"
                onclick=\"console.log(\"+element.id+\");\" class=\"list-group-item
                list-group-item-action\">"+element.title+"</a>";
                $(".eventTitle").append(element.title);
                $(".eventPerson").append(element.person);
                $(".eventkeywords").append(element.keywords);
                $(".eventdescription").append(element.description);
                $(".eventdate").append(element.date);
            });
        }
    }
}

```

```

        $(".eventBattleField").append( element.battlefield);
        $(".eventAntipaloi").append(element.antipaloi);
        loadPictures(element.id);
        loadVideos(element.id);
    })
}
}
ajaxRequest.open("GET",
"..../queries/previewEvent.php?eventid="+eventid);
ajaxRequest.send(null);
}

function loadPictures(eventid){
    var ajaxRequest; // The variable that makes Ajax possible!
    try {
        // Opera 8.0+, Firefox, Safari
        ajaxRequest = new XMLHttpRequest();
    }catch (e) {
        // Internet Explorer Browsers
        try {
            ajaxRequest = new ActiveXObject("Msxml2.XMLHTTP");
        }catch (e) {
            try{
                ajaxRequest = new ActiveXObject("Microsoft.XMLHTTP");
            }catch (e){
                // Something went wrong
                alert("Your browser broke!");
                return false;
            }
        }
    }
    $(".pictures").empty();
    ajaxRequest.onreadystatechange = function(){
        if(ajaxRequest.readyState == 4){
            res = JSON.parse(ajaxRequest.responseText);

            res.forEach(element => {
                // s = "<a href=\""+element.link+"\"
target=\"_blank\"><img src=\""+element.map+"\" class=\"img-

```

```

fluid\" height=\"202px\"
alt=\"\"+element.description+\"\"></a></br>";
    // s += "<div>" + element.description + "</div>";
    s = "<a href=\"\"+element.map+\"\"
target=\"_blank\">\"+element.description+\"</a></br>";
    // s += "<div>" + element.description + "</div>";
    $(".pictures").append(s);
    })
    }
    }
    ajaxRequest.open("GET",
    "../queries/loadPictures.php?eventid="+eventid);
    ajaxRequest.send(null);
}

function loadVideos(eventid){
    var ajaxRequest; // The variable that makes Ajax possible!
    try {
        // Opera 8.0+, Firefox, Safari
        ajaxRequest = new XMLHttpRequest();
    }catch (e) {
        // Internet Explorer Browsers
        try {
            ajaxRequest = new ActiveXObject("Msxml2.XMLHTTP");
        }catch (e) {
            try{
                ajaxRequest = new ActiveXObject("Microsoft.XMLHTTP");
            }catch (e){
                // Something went wrong
                alert("Your browser broke!");
                return false;
            }
        }
    }
    $(".videos").empty();
    ajaxRequest.onreadystatechange = function(){
        if(ajaxRequest.readyState == 4){
            res = JSON.parse(ajaxRequest.responseText);

```

```

        res.forEach(element => {
            s = "<a href=\""+element.link+"\"
target=\"_blank\">"+element.link+"</a></br>";
            // s = "<div class=\"embed-responsive embed-responsive-
16by9\"><iframe class=\"embed-responsive-item\"
src=\""+element.link+"\" allowfullscreen></iframe></div></br>";
            $(".videos").append(s);
        })
    }
    }
    ajaxRequest.open("GET",
"..../queries/loadVideos.php?eventid="+eventid);
    ajaxRequest.send(null);
}

function Timeline(){
    var ajaxRequest; // The variable that makes Ajax possible!
    $(".showDetails").hide();
    try {
        // Opera 8.0+, Firefox, Safari
        ajaxRequest = new XMLHttpRequest();
    }catch (e) {
        // Internet Explorer Browsers
        try {
            ajaxRequest = new ActiveXObject("Msxml2.XMLHTTP");
        }catch (e) {
            try{
                ajaxRequest = new
ActiveXObject("Microsoft.XMLHTTP");
            }catch (e){
                // Something went wrong
                alert("Your browser broke!");
                return false;
            }
        }
    }
    }
    ajaxRequest.onreadystatechange = function(){
        if(ajaxRequest.readyState == 4){
            var ajaxDisplay = document.getElementById('timeline');

```

```

        ajaxDisplay.innerHTML = ajaxRequest.responseText;
    }
}
ajaxRequest.open("GET", "../queries/buildTimeline.php");
ajaxRequest.send(null);
}

```

Petros.css

```

#eventListButton {
    visibility: hidden;
}
.card-body {
    background-color: #f5f5f5;
}
.card-img-top {
    z-index: -1;
    width: 800px;
    height: 400px;
    border: 2px solid grey;
    margin-bottom: 20px;
}
.pictures {
    margin: 30px;
    padding: 20px;
}
p.videos {
    margin-bottom: 30px;
    padding: 20px;
}

```

Buildtimeline.php

```
<?php
```



```

require_once("connection.php");

$sql = "SELECT * FROM maps ORDER BY year ASC";
$result = mysqli_query($conn, $sql);

if (mysqli_num_rows($result) > 0) {

    $qs = "<nav class=\"navbar navbar-light\" >";
    while($row = mysqli_fetch_assoc($result)) {
        $qs .= "<h3><a href=\"#\""
onclick='loadMap(\"\".$row['id'].\"\")' class=\"badge badge-
info\>\".$row['year'].\"</a></h3>";
    }
    $qs .= "</nav>";
    echo $qs;

} else {
    echo " NONE results";
}
?>

```

Connection.php

```

<?php
    $servername = "sql559.your-server.de";
    $username = "petrosdb";
    $password = "Petr0sKorda$";
    $database = "petrosdb";

    // Create connection
    $conn = new mysqli($servername, $username, $password,
    $database);

    // Check connection
    if ($conn->connect_error) {
        die("Connection failed: " . $conn->connect_error);
    }

```

```
}  
  
?>
```

getAllEvents.php

```
<?php  
require_once("connection.php");  
$mapid = $_GET['mapId'];  
  
$sql = "SELECT * from events where mapId = $mapid order by year";  
$result = mysqli_query($conn, $sql);  
  
$data = array();  
if (mysqli_num_rows($result) > 0) {  
    // output data of each row  
    while($row = mysqli_fetch_assoc($result)) {  
        $data[] = $row;  
    }  
    echo json_encode($data);  
} else {  
    echo " NONE results";  
}  
  
?>
```

getCities.php

```
<?php  
require_once("connection.php");  
$mapid = $_GET['q'];  
  
$sql = "SELECT distinct cities.* from cities, events where  
events.cityId = cities.id and events.mapId = $mapid";
```

```

$result = mysqli_query($conn, $sql);

if (mysqli_num_rows($result) > 0) {
    $data = array();
    while($row = mysqli_fetch_assoc($result)) {
        $data[] = $row;
    }
    echo json_encode($data);
} else {
    echo " NONE results";
}

// $conn->close();
?>

```

getEvent.php

```

<?php
require_once("connection.php");
$mapid = $_GET['mapId'];
$cityid = $_GET['cityId'];

$sql = "SELECT * from events where mapId = $mapid and cityId =
$cityid order by year";
$result = mysqli_query($conn, $sql);

$data = array();
if (mysqli_num_rows($result) > 0) {
    // output data of each row
    while($row = mysqli_fetch_assoc($result)) {
        $data[] = $row;
    }
    echo json_encode($data);
} else {
    echo " NONE results";
}

```

```
// $conn->close();  
?>
```

getPeriods.php

```
<?php  
require_once("connection.php");  
  
$sql = "SELECT * FROM periods LIMIT 1";  
$result = mysqli_query($conn, $sql);  
$data = array();  
if (mysqli_num_rows($result) > 0) {  
    // output data of each row  
    while($row = mysqli_fetch_assoc($result)) {  
        $data[] = $row;  
    }  
    echo json_encode($data,true);  
} else {  
    echo " NONE results";  
}  
  
// $conn->close();  
?>
```

loadMap.php

```
<?php  
require_once("connection.php");  
$mapid = $_GET['q'];  
// $mapid = mysql_real_escape_string($mapid);  
$sql = "SELECT map FROM maps WHERE id = $mapid";  
$result = mysqli_query($conn, $sql);  
if (mysqli_num_rows($result) > 0) {  
    while($row = mysqli_fetch_assoc($result)) {  
        echo $row['map'];  
    }  
}
```

```

    }
} else {
    echo " NONE results";
}
?>

```

loadPictures.php

```

<?php
require_once("connection.php");
$eventid = $_GET['eventid'];

$sql = "SELECT * from eventPictures where eventid = $eventid";
$result = mysqli_query($conn, $sql);

$data = array();
if (mysqli_num_rows($result) > 0) {
    // output data of each row
    while($row = mysqli_fetch_assoc($result)) {
        $data[] = $row;
    }
    echo json_encode($data);
} else {
    echo " NONE results";
}

// $conn->close();
?>

```

loadVideos.php

```

<?php
require_once("connection.php");
$eventid = $_GET['eventid'];

$sql = "SELECT * from eventVideo where eventId = $eventid";

```

```

$result = mysqli_query($conn, $sql);

$data = array();
if (mysqli_num_rows($result) > 0) {
    // output data of each row
    while($row = mysqli_fetch_assoc($result)) {
        $data[] = $row;
    }
    echo json_encode($data);
} else {
    echo " NONE results";
}

// $conn->close();
?>

```

[previewEvent.php](#)

```

<?php
require_once("connection.php");
$eventid = $_GET['eventid'];

$sql = "SELECT * from events where id = $eventid";
$result = mysqli_query($conn, $sql);

$data = array();
if (mysqli_num_rows($result) > 0) {
    // output data of each row
    while($row = mysqli_fetch_assoc($result)) {
        $data[] = $row;
    }
    echo json_encode($data);
} else {
    echo " NONE results";
}

// $conn->close();
?>

```

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β – ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΧΑΡΤΗΣ 1ος (11ος αιώνας)

Κατάργηση του Αλληλέγγυου (1028)

Η σύντομη βασιλεία του Ρωμανού Γ΄ του Αργυρού διακρίνεται για την κατάργηση του «αλληλέγγυου», που αποτελούσε μέχρι τότε τη βάση του βυζαντινού φορολογικού συστήματος. Έτσι, ευνοήθηκαν οι μεγαλοκτηματίες (Δυνατοί), οι οποίοι διέλυσαν τη μικροϊδιοκτησία. Τα κτήματα των γεωργών και των στρατιωτών πέρασαν στα χέρια των δυνατών και οι ιδιοκτήτες μετατράπηκαν σε δουλοπάροικους. Αυτό είχε τεράστιες επιπτώσεις, καθώς το βυζαντινό κράτος έχασε τους αγρότες-στρατιώτες που συνέβαλαν στην οικονομική ευρωστία και την αμυντική οχύρωση του και το είχαν καταστήσει παγκόσμια δύναμη. (99) (100) (101)

Το Σχίσμα του 1054

Το Σχίσμα των δύο Εκκλησιών (Ανατολικής-Δυτικής) τον Ιούλιο του 1054, μετά από αφορισμούς και αναθεματισμούς εκατέρωθεν, σήμανε την οριστική ρήξη και την παύση της επικοινωνίας τους. Βασικοί μοχλοί σύγκρουσης αποτέλεσαν το παπικό πρωτείο και το filioque. Η αλαζονική συμπεριφορά του Καρδινάλιου Ουμβέρτου, εκπροσώπου του Πάπα, και η σκληρή στάση του Πατριάρχη εξώθησαν τις διαπραγματεύσεις σε αδιέξοδο. Αν και το Σχίσμα εξασφάλιζε την ανεξαρτησία του Πατριάρχη, οι συνέπειές του στάθηκαν ολέθριες για τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία μπροστά στο φάσμα της τουρκικής απειλής. (102) (103) (104)

Η μάχη στο Μαντζικέρτ (1071)

Ο Ρωμανός Δ΄ Διογένης πραγματοποίησε, υπό το πέπλο πολιτικής ίντριγκας, την τρίτη και τελευταία εκστρατεία του εναντίον των Τούρκων το 1071 στο Μαντζικέρτ της Αρμενίας. Οι Τούρκοι υπό την καθοδήγηση του Άλπ- Αρσλάν δημιούργησαν πανικό στις τάξεις του βυζαντινού στρατού, ειδικά μετά και την προσχώρηση των Ούζων και τη φήμη ότι οι βυζαντινοί ηττώνται. Παρά τη γενναιότητα του Ρωμανού στο πεδίο της μάχης ο βυζαντινός στρατός υπέστη

πανωλεθρία και για πρώτη φορά βασιλιάς πιάνεται αιχμάλωτος. Η ήττα αυτή στάθηκε μοιραία. Αν και η Βυζαντινή Αυτοκρατορία δεν έχανε προς στιγμή εδάφη, δε θα υπήρχε όμως στρατός στη συνέχεια, για να αποκρούσει τις μελλοντικές τουρκικές επιδρομές. Κλονίστηκε έτσι η κυριαρχία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στη Μικρά Ασία, η οποία αποτελούσε μέχρι τότε αναπόσπαστο τμήμα της. (105) (106) (101) (107)

Νορμανδικές Επιδρομές – Η μάχη στο Δυρράχιο (1081)

Οι Νορμανδοί τον 11^ο αιώνα εγκατέστησαν το βασίλειό τους στη Νότια Ευρώπη, καταλαμβάνοντας και την Αγγλία. Σαφής στόχος τους πλέον αποτελεί η εξάπλωσή τους προς Ανατολάς.

Ο ηγεμόνας τους, Ροβέρτος Γισκάρδος, με πρόσχημα τη ματαίωση της μνηστείας της κόρης του με τον γιο του Μιχαήλ Ζ΄ του Δούκα, προετοίμαζε πλέον την επίθεσή του προς το Βυζαντινό κράτος. Αρχικά ο γιος του Βοημούνδος, ως αρχηγός του στόλου και του στρατού, προχώρησε στην κατάληψη καίριων θέσεων στη Βόρεια Ήπειρο.

1^η Εκστρατεία

- Μάιος 1081: κατάληψη της Κέρκυρας
- 18 Οκτωβρίου αλώνεται το Δυρράχιο (σπουδαία θέση ελέγχουσα θαλάσσιους και χερσαίους δρόμους), παρά την αντίσταση του σπουδαίου στρατηγού Γεωργίου Παλαιολόγου και την παρουσία του ίδιου του αυτοκράτορα (Αλεξίου Α΄ Κομνηνού) και πολυπληθών δυνάμεων
- Ανακόπτεται η προέλαση των Νορμανδών εξαιτίας της πολιορκίας της Ρώμης από τους Γερμανούς (καρπός της Βυζαντινής διπλωματίας)
- Ο Βοημούνδος προελαύνει, όμως, στη ΒΔ Μακεδονία και στη Δ. Θεσσαλία. Άνοιξη του 1083 ηττάται στη Λάρισα χάρη στη γενναία αντίσταση του Λέοντος Κεφαλά. Στην πορεία ο Βυζαντινός στρατός επιτίθεται και ελευθερώνει τις καταληφθείσες πόλεις και περιοχές

2^η Εκστρατεία

- Φθινόπωρο 1084: Παρά την ήττα στο λιμάνι της Κασσιόπης ο Γισκάρδος κυριαρχεί στο νησί της Κέρκυρας
- 1085 εκστρατεία προς την Κεφαλληνία
- 17 Ιουνίου 1085 πεθαίνει ο Γισκάρδος ασθενών και η επίθεση των Νορμανδών λαμβάνει τέλος
- Όποιες επιθετικές πρωτοβουλίες αναληφθούν, θα συμπεριληφθούν μέσα στο πλαίσιο των Σταυροφοριών (108) (107)

Η μάχη του Λεβουνίου (1091)

Οι Πετσενέγγοι, λαός τουρκικής καταγωγής, κατάφεραν στα μέσα του 11^{ου} αιώνα, να περάσουν τον Δούναβη και να εγκατασταθούν στην περιοχή του Αίμου. Πολλές φορές επιτέθηκαν εναντίον της Θράκης και οι αυτοκράτορες του Βυζαντίου έσπευσαν προς αναχαίτισή τους. Ιδιαίτερα ο Αλέξιος Α΄ ο Κομνηνός έδειξε επιμονή προς την αντιμετώπιση του νομαδικού εχθρού και μάλιστα ηττήθηκε στη Δρίτσα (Δορυστόλαιο), ώστε να προκληθεί μεγάλη κρίση στην Αυτοκρατορία. Οι Πετσενέγγοι στη συνέχεια με επιδρομές κατέλαβαν τη Φιλιπούπολη και ο Αλέξιος ζήτησε ειρήνη. Ακολούθησε συνδυασμένη επίθεση των Πετσενέγγων από την ξηρά και του Τούρκου Τζαχά (Δυνάστης της Σμύρνης) από τη θάλασσα εναντίον της Κωνσταντινούπολης. Ο Αλέξιος επιζητώντας μισθοφορικό στρατό από τη Δύση, τελικά έτυχε τη βοήθεια των Κουμάνων (τέως συμμάχων των Πετσενέγγων) με την προσφορά χρυσού. Τελικά την 29^η Απριλίου 1091 διεξήχθη η μάχη στο Λεβούνιο, όπου οι Πετσενέγγοι υπέστησαν ολοκληρωτική καταστροφή. Η νίκη αυτή ήταν σπουδαίας σημασίας, καθώς η αυτοκρατορία ανέκαμψε και οι ευρωπαϊκές κτήσεις δε διέτρεχαν πια κίνδυνο. Εγκαινιάστηκε έτσι μια νέα εποχή με τον Αλέξιο, καθώς ο ίδιος και οι απόγονοί του θα εξασφαλίσουν τη σταθερότητα. (108) (109)

Κατάληψη του Μπάρι Ιταλίας (1071)

Στα τέλη της Δυναστείας των Μακεδόνων εμφανίστηκαν οι Νορμανδοί, οι οποίοι προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν την εσωτερική κρίση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και τις διαφορές της με τη Ρώμη. Ο αγώνας δε των Βυζαντινών με τους Σελτζούκους Τούρκους είχε εξασθενήσει τις δυνάμεις τους στη Δύση. Ο ικανός αρχηγός των Νορμανδών, Ροβέρτος Γυισκάρδος, στόχευε στην κατάκτηση της

Βυζαντινής Ν. Ιταλίας και μετά από αμφότερες επιτυχίες των αντιπάλων πολιορκήσε το Μπάρι, το κύριο κέντρο της Βυζαντινής δύναμης. Ο στόλος των Νορμανδών έπαιξε καταλυτικό ρόλο στο στρατιωτικό εγχείρημα του Ροβέρτου. Μετά από τριετή πολιορκία το Μπάρι κατακτήθηκε από τους Νορμανδούς στις 16 Απριλίου 1071 . Η κατάκτηση του Μπάρι σήμανε το τέλος της Βυζαντινής κυριαρχίας στη Νότια Ιταλία. Φυσικά ο φιλόδοξος Ροβέρτος κατέστρωνε σχέδια πέρα από τις εκτάσεις της Νότιας Ιταλίας. Πράγματι η πτώση του Μπάρι στη Δύση και η ήττα των Βυζαντινών στο Ματζικέρτ στην Ανατολή τον Αύγουστο του ίδιου έτους έφεραν σε πολύ δύσκολη θέση τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. (103) (101)

Η κατάληψη της Έδεσσας (1032)

Μετά τον θάνατο του Βασιλείου Β΄ οι μουσουλμάνοι άρχισαν να κινούνται επιθετικά και μάλιστα με επιτυχία γύρω από την πόλη Χαλέπι. Όμως ο ικανότατος στρατηγός Μανιάκης Γεώργιος κατέλαβε την πόλη της Έδεσσας το 1031/1032 και πήρε την απόκρυφη επιστολή του Ιησού Χριστού προς τον Βασιλιά της Έδεσσας, Άβγαρο. Ο Αυτοκράτορας ο Ρωμανός Γ΄ Αργυρός ζήτησε ειρήνη, θέτοντας δύο όρους προς τον Χαλίφη, δηλαδή την ανοικοδόμηση όλων των κατεστραμμένων εκκλησιών (και του Ναού της Αναστάσεως στα Ιεροσόλυμα) και το δικαίωμα να διορίζει τον Πατριάρχη στα Ιεροσόλυμα. Πράγματι ο Χαλίφης δεν έφερε αντίρρηση και ο Ναός της Αναστάσεως αποτέλεσε από το 1046 ένα περίλαμπρο οικοδόμημα. (103) (110)

Η μάχη της Ρομέττας (1038)

Ο Αυτοκράτορας Μιχαήλ ο Δ΄ στην προσπάθειά του ν' αντιμετωπίσει τους Άραβες στη Σικελία αποφάσισε να οργανώσει εκστρατεία. Έχοντας γνώση των επιτυχιών του Γεωργίου Μανιάκη τον διόρισε «στρατηγό-αυτοκράτορα». Μετά την αποβίβαση του βυζαντινού στρατού στο Ρήγιο της Ν. Ιταλίας και την κατάληψη της Μεσσήνης, οι Άραβες προσπάθησαν να συσπειρωθούν και ν' αντιμετωπίσουν τους Βυζαντινούς στη Ρομέττα. Οι τελευταίοι ενισχύθηκαν από τον σπουδαίο Νορβηγό ήρωα (μετέπειτα βασιλιά) Χαρντραάντε και από μισθοφορικά στρατεύματα της Ευρώπης, κυρίως της Ρωσίας. Τελικά οι Άραβες υπέστησαν βαριά ήττα και ο

Γεώργιος Μανιάκης συνέχισε την προέλαση του Βυζαντινού στρατού με επιτυχία.
(105)

Ιταλικές ναυτικές δυνάμεις: Σχέσεις με το Βυζάντιο

Βενετία

Η Βενετία ευρισκόμενη σε νευραλγική γεωγραφική θέση δραστηριοποιήθηκε στο θαλάσσιο εμπόριο. Σ' αυτό συνέβαλε αποφασιστικά και η σχέση της με το Βυζάντιο – υποτελής αρχικά και σύμμαχος από τα τέλη του 10^{ου} αιώνα. Με το χρυσόβουλλο του Βασιλείου Β' (992) οι Βενετοί είχαν φορολογικές ελαφρύνσεις και περιορισμένο έλεγχο των εμπορικών πλοίων τους.

Το χρυσόβουλλο του Αλεξίου Α' (1082) έδωσε τη δυνατότητα στους Βενετούς να αποκτήσουν περισσότερα προνόμια και να εισβάλλουν οικονομικά στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Ο Αλέξιος Α', κάτω από την πίεση της Νορμανδικής απειλής (Δυρράχιο, 1081) και με δεδομένη την αποστρατιωτικοποίηση που επήλθε μετά τον θάνατο του Βασιλείου του Β', αναγκάστηκε να ζητήσει τη βοήθεια των Βενετών με σημαντικά ανταλλάγματα.

- Παραχωρήθηκαν αξιώματα στον Δόγη και στον Πατριάρχη της Βενετίας, με τις ανάλογες χρηματικές απολαβές.
- Οι Βενετοί θα μπορούσαν να κατοικούν σε μία κεντρική συνοικία της Κωνσταντινούπολης, βορειοδυτικά της Αγίας Σοφίας.
- Οι Βενετοί εξασφάλισαν την εμπορική ελευθερία τους στα πιο σημαντικά λιμάνια του Βυζαντίου. Οι Βυζαντινοί διατήρησαν το εμπορικό μονοπώλιο τους μόνο στην περιοχή του Εύξεινου Πόντου (απαραίτητη για τροφοδοσία της πρωτεύουσας)
- Οι Βενετοί απαλλάχτηκαν από πολλούς φόρους και δασμούς και κυρίως από «το κομμέρκιον» (φόρος της Βυζαντινής αυτοκρατορίας επί της αξίας των διακινούντων εμπορευμάτων)

Με τα προνόμια αυτά η Βυζαντινή αυτοκρατορία έβαλε τις βάσεις, όχι μόνο για την οικονομική καθίζησή της, αλλά και για την υπονόμευση της ίδιας της ύπαρξής της. Οι Βενετοί έτσι κατάφεραν να εξουσιάζουν εμπορικά όλη την Ανατολική Μεσόγειο.
(111)

Γένουα

Η δημοκρατία της Γένουας (σημ. Γένοβας) έκανε αισθητή την παρουσία της στα οικονομικά δρώμενα της Μεσογείου από τον 10^ο αιώνα. Ξεκίνησε την εμπορική της δραστηριότητα στη Δυτική Μεσόγειο. Μετά τις Σταυροφορίες διείσδυσε οικονομικά και στην Ανατολική Μεσόγειο, προχωρώντας σε συμφέρουσες εμπορικές συμφωνίες. (111)

Πίζα

Η δημοκρατία της Πίζας έκανε σημαντική την παρουσία της στο θαλάσσιο χώρο από τις αρχές του 11^{ου} αιώνα. Το 1016 συμμάχησε με τους Γενουάτες, προκειμένου να αποκρούσουν τις επιδρομές των Σαρακηνών. Η κυριαρχία της έγινε σημαντική στο Τυρρηνικό πέλαγος. Στους δύο επόμενους αιώνες η δύναμη της θα φτάσει στο απόγειο. Ο ανταγωνισμός της με τη δημοκρατία της Γένουας στη Δυτική Μεσόγειο θα είναι συνεχής. (111)

Η μάχη του Οστρόβου (1043)

Μετά τον θάνατο του Βασιλείου Β΄ εμφανίστηκε έντονα η τόνωση της κεντρικής πολιτικής διοίκησης. Οι διανοούμενοι και οι γραφειοκράτες κατέλαβαν πολλά αξιώματα. Όλα αυτά γίνονταν εις βάρος των στρατιωτικών, οι οποίοι φυσικά τέθηκαν στο περιθώριο. Κατά συνέπεια οι αριστοκράτες της επαρχίας αντέδρασαν και προκλήθηκαν επαναστάσεις.

Μια τέτοια επανάσταση που φανερώνει τη δυσaréσκεια των αριστοκρατών της επαρχίας προς τη νέα πολιτική στάση είναι και αυτή του Γεωργίου Μανιάκη. Ο σπουδαίος αυτός στρατηγός ήταν ήδη γνωστός από την άλωση της Έδεσσας αλλά και από τα κατορθώματά του στην Ιταλία. Τον Φεβρουάριο του 1043 με μισθοφορικό στράτευμα περνώντας από το Δυρράχιο κατευθυνόταν προς την Κωνσταντινούπολη. Κοντά στη λίμνη του Οστρόβου τον αντιμετώπισε ο σεβαστοφόρος Στέφανος με το στράτευμά του. Παρά τη νίκη των επαναστατών ο στρατηγός Γεώργιος Μανιάκης σκοτώθηκε. Έτσι, η επανάσταση απέτυχε και οι μισθοφόροι υποταγμένοι στον αυτοκράτορα εγκαταστάθηκαν στη Μακεδονία. (112) (101) (107)

Επίθεση εναντίον της Κωνσταντινούπολης (1047)

Ένα ακόμα δείγμα της αντίδρασης των αριστοκρατών της επαρχίας προς την κεντρική διοίκηση είναι και το κίνημα του Λέοντα του Τορνικίου. Στις 14 Σεπτεμβρίου 1047, έχοντας την υποστήριξη αρκετών στρατηγών του θέματος της Μακεδονίας, αναγορεύθηκε στην Αδριανούπολη από τον στρατό αυτοκράτορας και κίνησε προς την Κωνσταντινούπολη. Αν και αρχικά οι επαναστάτες στις 28 Σεπτεμβρίου συνέτριψαν τους υπερασπιστές της πόλης («πολίτες» και «δήμου»), ο Λέοντας δε θέλησε να λεηλατήσει την πρωτεύουσα. Με την ολιγωρία του, όμως, βρήκε την επόμενη μέρα τις πύλες της πόλης κλειστές και τα τείχη επανδρωμένα, καθώς είχαν φτάσει ενισχύσεις από την Ανατολή και τη Βουλγαρία. Οι οπαδοί του Λέοντα, μετά τις ανεπιτυχείς προσπάθειες κατάληψης της πόλης, σιγά σιγά αυτομολούσαν προς τον αυτοκράτορα και τελικά ο Λέοντας αιχμαλωτίστηκε και τυφλώθηκε στις 24 Δεκεμβρίου 1047.

Με την ήττα του Λέοντα του Τορνικίου έγινε σαφές ότι οι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης υποστήριζαν με θέρμη και αυταπάρνηση τον αυτοκράτορά τους τον Κωνσταντίνο Θ' τον Μονομάχο. Έτσι, κανείς δε θα μπορούσε να αλώσει την Πόλη, όταν έχει τόσο πιστούς πολίτες. (112) (101) (107)

Η μάχη του Άδη (Πετρόης) το 1057

Ο Μιχαήλ ΣΤ', καθαρά γραφειοκράτης, ανεβαίνοντας στον θρόνο στις 22 Αυγούστου 1056 επιδίωξε με δωρεές και προνόμια να πάρει με το μέρος του τον πληθυσμό της Κωνσταντινούπολης. Από την άλλη στη διοίκηση των επαρχιών προώθησε υπαλλήλους καριέρας και όχι αριστοκράτες στρατιωτικούς. Χαρακτηριστικοί είναι οι έπαινοί του προς τον Κατακαλών Κεκαυμένο, ο οποίος προήχθη στα υψηλόβαθμα κλιμάκια του στρατού χάρη στα στρατιωτικά του κατορθώματα και χωρίς να έχει ευγενική καταγωγή.

Το Πάσχα μάλιστα του 1057 ο Μιχαήλ ΣΤ' αρνήθηκε στους στρατιωτικούς την επίδοση υψηλών τίτλων και χρηματικών δωρεών. Οι στρατιωτικοί δυσαρεστήθηκαν για τον παραγκωνισμό τους, αφού μάλιστα αυτοί αγωνίζονταν στα πεδία της μάχης για την προστασία της Βασιλεύουσας. Έτσι εκδηλώθηκε *συνωμοσία* στην οποία πήραν μέρος αρκετοί αρχηγοί των μεγάλων οικογενειών της Μικράς Ασίας (ο Ισαάκιος Κομνηνός, Κωνσταντίνος Δούκας, ο Μιχαήλ Βούρτζης, ο

Βρυέννιος, ο Ρωμανός Σκληρός, ο Νικηφόρος Βοτανειάτης κ.α.). Η επανάσταση στηρίχτηκε αρκετά, καθώς ο Κατακαλών Κεκαυμένος πέτυχε τη βοήθεια των Φράγκων και Ρως μισθοφόρων της Μ. Ασίας. Στις 8 Ιουνίου 1057 ο Ισαάκιος Κομνηνός αναγορεύθηκε «αυτοκράτωρ Ρωμαίων» στην Παφλαγονία. Κατόπιν οι επαναστάτες προχώρησαν με τον στρατό τους, κυρίευσαν τη Νίκαια και στην Πετρώη τον Αύγουστο του 1057 νίκησαν τα μακεδονικά στρατεύματα που είχε στείλει ο αυτοκράτορας Μιχαήλ.

Ο Μιχαήλ ΣΤ΄ δεν μπόρεσε, μετά την νίκη των επαναστατών, να εμποδίσει τις ταραχές και να συμβιβαστεί με τον Ισαάκιο. Βλέποντας ότι ο λαός της Πόλης ήταν διαιρεμένος, μετά και την παρέμβαση του πατριάρχη, Μιχαήλ Κηρουλάριου, αναγκάστηκε να αποσυρθεί και έγινε μοναχός. Έτσι στις 31 Αυγούστου 1057 ο Ισαάκιος εισήλθε στην Πόλη και την επόμενη στέφθηκε βασιλιάς στην Αγία Σοφία. Μετά το γεγονός αυτό η στρατιωτική αριστοκρατία θα κυβερνούσε την αυτοκρατορία. (112)

Η μάχη της Νίκαιας (1078)

Η ήττα των Βυζαντινών στο Μαντζικέρτ οδήγησε τη Μικρά Ασία σε πλήρη διάλυση και τη χερσόνησο του Αίμου σε μεγάλες ταραχές και επαναστάσεις. Τα μέτρα του Νικηφορίτζη (υπουργός οικονομικών), προκειμένου να ανταπεξέλθει οικονομικά η Αυτοκρατορία, προκάλεσαν τη μεγάλη δυσφορία των αριστοκρατών της επαρχίας. Τον Ιανουάριο του 1078 ο Νικηφόρος Βοτανειάτης, δούκας των Ανατολικών, έχοντας πετύχει τη βοήθεια των Τούρκων, αυτοανακηρύχθηκε αυτοκράτορας. Τον Μάρτιο βάδισε στη Νίκαια ανενόχλητα και την κατέλαβε. Στο μεταξύ η κοινωνία της Πόλης επαναστάτησε και ανάγκασε τον Μιχαήλ Ζ΄ να γίνει μοναχός στη Μονή Στουδίου, ανακηρύσσοντας τον Νικηφόρο Αυτοκράτορα. Στις 3 Απριλίου 1078 εισήλθε στη Βασιλεύουσα. (111) (101) (107)

Η μάχη του Σπερχειού (997) - Βασίλειος Β΄ Βουλγαροκτόνος

Ο Βασίλειος ο Β΄ στέφτηκε αυτοκράτορας το 976. Η εποχή ήταν δύσκολη, καθώς ο ανώτερος κλήρος, οι δυνατοί και η στρατιωτική αριστοκρατία της Μ. Ασίας διεκδικούσε προνόμια. Αρχικά αντιμετώπισε τις επαναστάσεις-συνωμοσίες των Σκληρών και Φωκάδων, σημαντικών στρατηγών της Ανατολίας. Μέσα στο κλίμα των εμφυλίων πολέμων διαπίστωσε ότι έπρεπε να στηριχτεί στους μικροϊδιοκτήτες και

προσπάθησε να προστατεύσει τους φτωχούς αγρότες. Μάλιστα ο Βασίλειος οφείλει πολλά στη συμμαχία του με τον ηγεμόνα των Ρώσων, Βλαδίμηρο, τον οποίο τον πάντρεψε με την αδερφή του Άννα. Από το 988/989 αρχίζει και ο εκχριστιανισμός των Ρώσων.

Ο Βασίλειος ο Β΄ οφείλει τη φήμη του στα πολεμικά κατορθώματα του εναντίον των Βουλγάρων. Ο τσάρος των Βουλγάρων Σαμουήλ ήταν οξύνους και ικανός στρατηγός, ο οποίος εκστράτευσε σε όλη την Ελλάδα, σκορπώντας τον όλεθρο. Μπροστά στον αφανισμό του Ελληνισμού ο Βασίλειος έστειλε τον αξιόλογο στρατηγό Νικηφόρο Ουρανό. Οι δύο στρατοί συναντιούνται στον Σπερχειό ποταμό (περιοχή της Αλαμάνας) το 997. Παρά την ορμητικότητα του Σπερχειού ο Νικηφόρος κατάφερε να περάσει το ποτάμι και να χτυπήσει τους Βούλγαρους στα νώτα τους. Τα νερά του Σπερχειού βάφτηκαν από το αίμα των Βουλγάρων και μόλις που ξέφυγε ο Σαμουήλ. Για πρώτη φορά νικούν συντριπτικά οι Βυζαντινοί τους Βούλγαρους και οι νότιες επαρχίες της Αυτοκρατορίας απαλλάσσονται από τον βουλγαρικό κίνδυνο. (113) (100)

Η μάχη στο Κλειδί (1014) - Βασίλειος Β΄ Βουλγαροκτόνος

Συνεχίστηκαν οι νίκες του Βασιλείου και ο Σαμουήλ προσπαθούσε να αποφύγει τον πόλεμο σε ανοιχτό πεδίο μάχης. Γι' αυτό αποφασίζει να σταματήσει τον Βασίλειο σε βραχώδη περιοχή, στο στενό του Κλειδιού. Στο μεταξύ ο Νικηφόρος Βοτανειάτης αντιμετώπισε με επιτυχία τον στρατό του Νεστορίτση που πήγε να καταλάβει ως αντιπερισπασμό τη Θεσσαλονίκη με εντολή του Σαμουήλ. Όταν κατέφτασε ο Βοτανειάτης στο στρατόπεδο του Βασιλείου, έγινε συμβούλιο στρατηγών και ο σπουδαίος Νικηφόρος Ξιφίας αποφάσισε να οδηγήσει το στράτευμά του τη νύχτα μέσα από τις απόκρημνες πλαγιές και να βρεθεί πίσω από τους Βούλγαρους. Το πρωί της 29^{ης} Ιουλίου 1014 οι Βυζαντινοί κατατρόπωσαν τους Βούλγαρους. 15000 στρατιώτες Βούλγαροι αιχμαλωτίστηκαν. Ο Βασίλειος τότε έδωσε διαταγή να χωριστούν σε λόχους των 100. Από αυτούς οι 99 θα τυφλώνονταν και ο εκατοστός θα γινόταν μονόφθαλμος. Όταν επέστρεψαν στη Βουλγαρία, ο Σαμουήλ δεν άντεξε το θέαμα και από καρδιακό επεισόδιο απεβίωσε σε δυο μέρες, στις 15 Σεπτεμβρίου 1014. Από το γεγονός αυτό ο Βασίλειος ονομάστηκε «Βουλγαροκτόνος». Έτσι ξεκληρίστηκε ένας από τους πιο αξιόμαχους στρατούς και

για πολλά χρόνια οι Βούλγαροι σταμάτησαν τις αξιώσεις τους επί των εδαφών της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Ο Βασίλειος ο Β΄, μετά από σύντομη ασθένεια, απεβίωσε στις 15 Δεκεμβρίου 1025. Μετέτρεψε το Βυζάντιο σε παγκόσμια δύναμη, καθώς τα όπλα είχαν θριαμβεύσει και οι κατακτήσεις συντέλεσαν στην ανάπτυξη του εμπορίου. Δυστυχώς οι διάδοχοί του δε θα φανούν αντάξιοί του και ο διεθνής ρόλος του και η ακτινοβολία Βυζαντίου θα αργοσβήνουν. (113) (104)

Η μάχη του Αζάζιου (1030)

Οι Άραβες συνέχιζαν να πιέζουν τις Βυζαντινές κτήσεις στη Συρία, ιδιαίτερα μετά τον θάνατο του Βασίλειου Β΄ του Βουλγαροκτόνου. Ο δούκας της Αντιόχειας, Μιχαήλ ο Σπονδύλης, επιχειρώντας να καταλάβει το Χαλέπι, ηττάτο συνεχώς. Μάλιστα στις 31 Οκτωβρίου 1029 ο βυζαντινός στρατός έπαθε μεγάλη ζημιά. Έτσι, ο αυτοκράτορας ο Ρωμανός Γ΄ ο Αργυρός αποφάσισε σπουδαία εκστρατεία εναντίον των Μουσουλμάνων της Συρίας, θέλοντας να φανεί αντάξιος των προκατόχων του. Η βυζαντινή στρατιά κατέφθασε στην Αντιόχεια τον Ιούλιο και συγκρούστηκε με τους Άραβες στις 10 Αυγούστου 1030 στο φρούριο Αζάζιον, που βρισκόταν βόρεια του Χαλεπίου. Οι προφυλακές δεν άντεξαν στην πίεση των Αράβων και το στράτευμα εξαιτίας των λίγων τροφίμων και της έλλειψης νερού έφυγε ατάκτως. Ο Ρωμανός υποχώρησε στην Αντιόχεια και το Σεπτέμβριο του 1031 υπεγράφη συνθήκη ειρήνης. Το εμιράτο του Χαλεπίου κατέστη πάλι υποτελές. (114)

Η μάχη Καπέτρου (1049)

Καθώς το Αραβικό κράτος βρισκόταν σε διάσπαση, οι Σελτζούκοι Τούρκοι εμφανίστηκαν στον μουσουλμανικό κόσμο ως οι υπερασπιστές της ενότητάς του. Ο Κωνσταντίνος Θ΄, αν και διεκήρυττε την επικρατούσα ησυχία επί των ημερών του, γρήγορα θα συνειδητοποιήσει τις επεκτατικές βλέψεις των Σελτζούκων. Από τα μέσα του 11^{ου} αιώνα θα αρχίσουν τις οργανωμένες επιθέσεις. Από τη Βασπρακανία ξεκίνησε η μεγάλη εκστρατεία των Τουρκικών δυνάμεων το 1048. Την άμυνα της επαρχίας ανέλαβαν ο ντόπιος στρατηγός Ααρών και ο στρατηγός Ανίου και Ιβηρίας Κατακαλών Κεκαυμένος. Οι Τούρκοι προχώρησαν ως την Ιβηρία και λεηλάτησαν τη Θεοδοσιούπολη. Η επίθεση των Σελτζούκων σταμάτησε 18 Σεπτεμβρίου 1049 στη

μάχη που έλαβε χώρα στο φρούριο Καπέτρου στη Φασιανή, κατά την οποία οι στρατηγοί των Βυζαντινών αντιμετώπισαν επιτυχώς τους επιτιθέμενους, χωρίς ιδιαίτερα κέρδη. (114)

Η μάχη της Σεβάστειας (1070)

Η νίκη των Τούρκων στη Σεβάστεια αποτέλεσε το προοίμιο του Μαντζικέρτ. Ο Ρωμανός ο Δ΄ την άνοιξη του 1069, αφού αντιμετώπισε την ανταρσία του Ροβέρτου Κρισπίνου, αρχηγού των Φράγκων μισθοφόρων, ξεκίνησε να ξεκαθαρίσει την κατάσταση στην Ανατολική & ΝΑ Μικρά Ασία. Η δεύτερη εκστρατεία του αυτοκράτορα σταμάτησε την πορεία της στη Σεβάστεια. Στις πολεμικές επιχειρήσεις οι Τούρκοι λεηλάτησαν το Ικόνιο. Συνήθως οι Τούρκοι επέλεγαν τις επιδρομές, για να δημιουργήσουν προβλήματα στους Βυζαντινούς. Βέβαια στην τρίτη εκστρατεία θα έχουμε την τελική επικράτηση των Τούρκων με την κατάληψη του Μαντζικέρτ (1071) (114)

ΧΑΡΤΗΣ 2ος (11-12ος αιώνας)

Η Σύνοδος στο Κλερμόν της Γαλλίας (1095)

Ενώ οι Βυζαντινοί είχαν καταφέρει να αντιμετωπίσουν τους Πατζινάκες και αγωνίζονταν να εμποδίσουν την προέλαση των Τούρκων, η παρουσία των Σταυροφόρων στα τέλη του 11^{ου} αιώνα δημιούργησε ένα σπουδαίο κεφάλαιο στην παγκόσμια ιστορία.

Ήδη από τον 7^ο αιώνα η Μεσόγειος κατέστη μουσουλμανική μέσω των Αραβικών κατακτήσεων. Οι χριστιανοί μπορούσαν, όμως, ελεύθερα να ασκήσουν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα στις εκκλησίες τους και το προσκύνημα στους Αγίους Τόπους πραγματοποιούνταν χωρίς προσκόμματα, ακόμα και μετά την κυριαρχία της Αιγυπτιακής δυναστείας των Φατιμιδών στην Παλαιστίνη. Μελανή εξαίρεση ήταν η καταστροφή της Ιερουσαλήμ το 1009 από τον χαλίφη Χάκημ (ο Νέρων της Αιγύπτου). Το 1046 επί Κωνσταντίνου Θ΄ του Μονομάχου ο ναός της Αναστάσεως ανοικοδομήθηκε με λαμπρότητα και με τείχος ανθεκτικό σε κάθε μουσουλμανική επιδρομή. Το 1077 οι Σελτζούκοι Τούρκοι κατέλαβαν τους Αγίους Τόπους, δείχνοντας τη δέουσα ανοχή στους χριστιανικούς πληθυσμούς.

Την εποχή αυτή οι Βυζαντινοί μπροστά στον κίνδυνο των Σελτζούκων δεν σκέπτονταν τους χριστιανούς της Παλαιστίνης και ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός ζήτησε βοήθεια από τον Πάπα Ουρβανό Β΄. Ο Πάπας εκμεταλλεύτηκε την ευκαιρία που του δόθηκε και συνεκτιμώντας την κοινωνική-οικονομική κατάσταση και τα αντικρουόμενα συμφέροντα στη Δύση, έσπειρε την ιδέα της απελευθέρωσης των Αγίων Τόπων από τους «άπιστους». Έτσι, τον Νοέμβριο του 1095 ο Πάπας συγκάλεσε σύνοδο στο Κλερμόν της Νότιας Γαλλίας και κήρυξε την έναρξη της Α΄ Σταυροφορίας, προπαγανδίζοντας με φλογερό πάθος τις βιαιότητες των μουσουλμάνων προς τους χριστιανούς και τους Άγιους Τόπους. Υποσχέθηκε, ακόμη, κατάργηση χρεών και άφεση αμαρτιών. Χαρακτηριστικό είναι το κάτωθι απόσπασμα:

«Η γη όπου κατοικείτε στένεψε και δεν σας χωρεί, γιατί έχετε αυξηθεί πολύ. Δεν έχει άφθονα πλούτη και μόλις μπορεί να δώσει ψωμί σ' αυτούς που την καλλιεργούν. Αυτός είναι ο λόγος που αλληλοτρώγεσθε και πολεμάτε αναμεταξύ σας. Τώρα μπορεί να σταματήσει το μίσος σας, να σβήσει η έχθρα και να κοπάσει ο εσωτερικός πόλεμος. Πάρτε τον δρόμο προς τον Άγιο Τάφο, αποσπάσατε γη από τον άπιστο λαό και υποτάξτε την σεις. Όποιος εδώ είναι πικραμένος και φτωχός, εκεί θα είναι πλούσιος»

Στην πορεία θα είναι ακόμα πιο έντονος ο οικονομικός παρά ο θρησκευτικός παράγοντας σ' όλο αυτό το εγχείρημα. (115) (104) (113) (116)

Οι Σταυροφόροι φτάνουν στην Κωνσταντινούπολη και περνούν στην Ασία (1097)

Το 1096, λοιπόν, κάτω από τη μάσκα του ιερού πολέμου, πραγματοποιήθηκε η Α΄ Σταυροφορία. Οι Σταυροφόροι ήταν διαιρεμένοι σε δύο παρατάξεις:

Α΄ παράταξη: περιλαμβάνει τους φτωχούς αγρότες με αρχηγό τους τον Πέτρο τον Ερημίτη ή Κουκοπέτρο. Περνώντας από την Ουγγαρία και την Σερβία έφτασαν έξω από την Κωνσταντινούπολη. Οι κακουχίες, οι λοιμοί, η έλλειψη τροφίμων και στρατιωτικής οργάνωσης ελαχιστοποίησαν τον ενθουσιασμό τους.

Β΄ παράταξη: περιλαμβάνει τους φεουδάρχες, τους εμπόρους και τους ιππότες. Αρχηγοί τους ήταν ο Ροβέρτος της Νορμανδίας, ο Γοδοφρείδος του Μπουγιόν (Λοθαριγγία), ο Ραϋμόνδος της Τουλούζης (Νότια Γαλλία) και ο Βοημούνδος του Τάραντα (Νότια Ιταλία).

Την άνοιξη του 1097, ξεκινώντας από διαφορετικές περιοχές της Ευρώπης, κατέφθασαν έξω από την Κωνσταντινούπολη. Ο Αλέξιος ο Α΄, ενώ είχε ζητήσει μισθοφόρους, αντίκρισε έξω από την Πόλη φανατικούς Σταυροφόρους. Με ελιγμούς κατάφερε να πείσει τους διοικητές των Σταυροφόρων ότι θα τους εξασφάλιζε τη διατροφή των στρατευμάτων τους. Αυτοί κάτω από τη ρεαλιστική αυτή ανάγκη αναγνώρισαν τον Αλέξιο ως αρχηγό της Σταυροφορίας και τον διαβεβαίωσαν ότι θα παραδώσουν στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία τις πόλεις που θα ανακαταλάβουν από τους Τούρκους. Έτσι, οι Σταυροφόροι πέρασαν από τον Βόσπορο στην Ασία και για πρώτη φορά βρίσκονταν σε εχθρικό μέρος. Πρώτος σταθμός θα είναι η Νίκαια. (113) (104) (117)

Κατάληψη της Νίκαιας (1097)

Οι Σταυροφόροι έφτασαν και πολιορκήσαν τη Νίκαια τον Μάιο του 1097. Η πόλη ήταν πολύ καλά οχυρωμένη. Ο αποκλεισμός της πόλης από την ξηρά δημιούργησε πολλά προβλήματα στους πολιορκημένους. Στις πρώτες ανιμαχίες ο τουρκικός στρατός ηττήθηκε, αλλά συνέχιζε να εφοδιάζεται από τη λίμνη. Τότε ο Αλέξιος βοήθησε τους Σταυροφόρους με πολιορκητικές μηχανές και πλοιάρια. Μόλις ο σουλτάνος Κιλίτζ Αρσλάν αντιλήφθηκε την αδυναμία του να αντιμετωπίσει την κατάσταση, ήρθε σε μυστική συμφωνία με τους Βυζαντινούς και το βράδυ της 18^{ης} Ιουνίου παρέδωσε σ' αυτούς την πόλη. Έτσι ο Αλέξιος κατάφερε να καταλάβει τη Νίκαια, χωρίς να λεηλατηθεί από τους Σταυροφόρους. Βέβαια οι Λατίνοι δυσανεστήθηκαν, όταν είδαν τα βυζαντινά λάβαρα υψωμένα στην πόλη της Νίκαιας. Χωρίς να αποκομίσουν υλικά κέρδη προχώρησαν προς τον Νότο. Τα πρώτα σύννεφα στη σχέση Βυζαντινών και Σταυροφόρων είναι γεγονός. (111) (104) (117) (116) (107)

Η μάχη στο Δορύλαιο (1097)

Οι Τούρκοι, έχοντας χάσει τη Νίκαια, θέλησαν να πάρουν εκδίκηση. Ο Κιλίτζ Αρσλάν ανασύνταξε τον στρατό του και προσπάθησε να αιφνιδιάσει τον αντίπαλο τη στιγμή που στρατοπέδευε στο Δορύλαιο. Ο Βοημούνδος με τη συνοδεία του Βυζαντινού Τατίκιου δέχθηκε σφοδρά επίθεση από το σπουδαίο ιππικό των Τούρκων και τους ελαφρά οπλισμένους Τούρκους στρατιώτες. Οι απώλειες των Σταυροφόρων ήταν πάρα πολλές. Τελικά μετά την άφιξη των στρατευμάτων του Γοδεφρείδου και

του Βαλδουίνου οι Σταυροφόροι ανασυντάχθηκαν και οι Τούρκοι αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν. (111) (116) (107)

Ίδρυση του πρώτου Λατινικού κρατιδίου στην Έδεσσα (1098)

Μετά τη νίκη στο Δορύλαιο οι Σταυροφόροι κινήθηκαν προς τη Συρία. Οι Τούρκοι δεν τους επιτέθηκαν, απλά προσπαθούσαν να τους παρακωλύσουν στην εύρεση τροφίμων. Ο Βαλδουίνος αποσπάστηκε από το υπόλοιπο σώμα των Σταυροφόρων και μετά τον θάνατο της συζύγου του έβαλε ως κορυφαίο στόχο την απόκτηση χρήματος και εξουσίας. Η Έδεσσα ήταν μια πόλη όπου έσφυζε το εμπόριο αλλά ήταν χριστιανική και όχι μουσουλμανική. Με δυσκολία αντιμετώπιζαν οι κάτοικοί της τις επιδρομές των Τούρκων. Έτσι ο Αρμένιος ηγέτης της Έδεσσας, ο Τορός, ζήτησε τη βοήθεια του Βαλδουίνου με αντάλλαγμα τα κλειδιά της πόλης μετά τον θάνατό του. Ο Τορός δολοφονήθηκε με μυστηριώδη τρόπο και έτσι ο Βαλδουίνος άδραξε την ευκαιρία και ίδρυσε το πρώτο λατινικό κρατίδιο στην Ανατολή. (118)

Κατάληψη της Αντιόχειας (1098)

Ο Βαλδουίνος στράφηκε μετά το Δορύλαιο στην Έδεσσα, την οποία και την κατέλαβε. Το υπόλοιπο τμήμα των Σταυροφόρων έφτασε (Οκτώβριος του 1097) στην κοιλάδα του Ορόντου, προκειμένου να πολιορκήσει την πολύ καλά οχυρωμένη, με τετρακόσιους πύργους, πόλη της Αντιόχειας. Η Αντιόχεια βρισκόταν σε νευραλγικό εμπορικό σημείο και δεν υστερούσε σε πνευματικότητα από την Ιερουσαλήμ, καθώς εκεί ιδρύθηκε από τον Απόστολο Πέτρο η πρώτη ορθόδοξη εκκλησία. Ο στρατηγός του Αλέξιου Α΄, Τατίκιος, βοηθούσε πάντα τους Σταυροφόρους. Η πολιορκία κράτησε εννέα ολόκληρους μήνες, ώστε οι συνθήκες διαβίωσης ήταν πολύ σκληρές για τους Σταυροφόρους. Μπροστά στο άκουσμα τουρκικής βοήθειας, ο Βοημούνδος κατέλαβε την πόλη (Ιούνιος 1098), μετά από συνδιαλλαγή με κάποιους πολιορκημένους. Μετά την κατάληψη της πόλης ο Βοημούνδος άλλαξε στάση απέναντι στον Αλέξιο και δεν ήθελε να παραδώσει την Αντιόχεια στους Βυζαντινούς. (118) (104) (116) (107)

Κατάληψη της Ιερουσαλήμ (1099)

Ο Βαλδουίνος στην Έδεσσα και ο Βοημούνδος στην Αντιόχεια προσπαθούσαν να ισχυροποιήσουν την εξουσία τους στην περιοχή της Ανατολής. Ο στρατός των Σταυροφόρων ήταν πάρα πολύ κουρασμένος. Ο Γοδοφρείδος, όμως, κατάφερε να τους πείσει ότι ο τελικός στόχος τους ήταν η ελευθέρωση των Αγίων Τόπων από τους άπιστους. Έτσι, κοπιωδώς όδευαν προς τα Ιεροσόλυμα. Μετά από πολιορκία η πόλη κατελήφθη στις 15 Ιουλίου 1099 από τους Σταυροφόρους και ακολούθησε μεγάλη σφαγή των μουσουλμάνων. Ο Γοδοφρείδος εκλήθη υπερασπιστής του Τιμίου Σταυρού και ανακηρύχτηκε βασιλιάς των Ιεροσολύμων. Το βασίλειο των Ιεροσολύμων το διοίκησε ακολουθώντας το φεουδαρχικό σύστημα. Ο Αλέξιος ο Α΄ δεν ήρθε σε ρήξη με τον Γοδοφρείδο, επειδή δεν του παρέδωσε την πόλη. Εξάλλου ο Βοημούνδος ήδη του είχε δημιουργήσει τεράστια προβλήματα.

Η Α΄ Σταυροφορία τερμάτισε με τη δημιουργία του βασιλείου των Ιεροσολύμων και αρκετών λατινικών κρατιδίων. Οι Βυζαντινοί ένιωσαν αρχικά ανακουφισμένοι από την ανακατάληψη εδαφών και την περιστολή των Τούρκων, αλλά σίγουρα η παρουσία των Λατίνων στην Ανατολή θα τους εξάψει την ανησυχία, ιδιαίτερα στο άμεσο μέλλον. (118) (104) (117) (116)

Ο θεσμός της Πρόνοιας- το Χαριστίκιον

Ο θεσμός της Πρόνοιας

Ο Αλέξιος ο Α΄ και οι Κομνηνοί προσπάθησαν να ανορθώσουν τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Η άθλια οικονομική κατάσταση και η ανάγκη μισθοφορικών στρατευμάτων σαφώς εγκυμονούσε κινδύνους για την αμυντική προάσπιση του κράτους. Έτσι ο ντόπιος στρατός αποκτούσε μεγάλη σημασία.

Ο θεσμός, λοιπόν, της πρόνοιας συντέλεσε αποφασιστικά στη στρατιωτική ισχυροποίηση του βυζαντινού κράτους, βασική εξάλλου μέριμνα της στρατιωτικής αριστοκρατίας που εκπροσωπούσαν οι Κομνηνοί. Σήμαινε την εκχώρηση από τον αυτοκράτορα αγροτικών εκτάσεων ή του δικαιώματος είσπραξης φόρων στους στρατιωτικούς (προνοιάριους), ώστε να παρέχουν τις στρατιωτικές υπηρεσίες τους.

Κατά τη βασιλεία των Μακεδόνων και των Δούκων οι προνοιακές εκχωρήσεις δε συνοδεύονταν με στρατιωτικές υποχρεώσεις. Ο θεσμός της *πρόνοιας*, επί της βασιλείας του Αλέξιου Α΄ Κομνηνού (1081-1118), απέκτησε καθαρά στρατιωτική ισχύ και διατήρησε τον χαρακτήρα του μέχρι την άλωση της Κωνσταντινούπολης.

Ο προνοιάριος είχε την υποχρέωση να υπηρετήσει στρατιωτικά το κράτος και γι' αυτό επωνομαζόταν και «*στρατιώτης*». Ήταν έφιππος πολεμιστής και η στρατιωτική δύναμη του εξαρτιόταν από την έκταση του προνοιακού τιμαρίου. Οι προνοιάριοι δεν ήταν μικροκαλλιεργητές και προέρχονταν από την αριστοκρατία. Οι πρόνοιες ανήκαν στο κράτος και δεν επιτρεπόταν η πώληση (εκποίηση) και η μεταβίβασή τους. Το κράτος τις διέθετε ή τις αφαιρούσε κατά την επιθυμία του. Βέβαια ο προνοιάριος, όσο τις κατείχε, είχε την απόλυτη εξουσία, συνήθως μέχρι το τέλος της ζωής του. Πέρα από τα κτήματα εξουσίαζαν και τους αγρότες αυτών. Έτσι, οι τελευταίοι μεταβλήθηκαν σε παροίκους και είχαν την υποχρέωση να καταβάλλουν φόρους. Αυτό αποτελούσε και κίνητρο, για να επιδιώξει κάποιος τις πρόνοιες.

Είναι σαφής η σπουδαιότητα της πρόνοιας στην προσπάθεια ανόρθωσης του βυζαντινού κράτους. Γι' αυτό τα προνοιακά κτήματα αυξανόνταν συνεχώς. Ο θεσμός της πρόνοιας εκφράζει περίτρανα πως το φεουδαρχικό σύστημα εισχώρησε στο Βυζάντιο.

Χαριστίκιον

Ο Αλέξιος ο Α΄ έκαμε ορισμένες αλλαγές στο ονομαζόμενο χαριστίκιον με το οποίο μεταβιβαζόταν η διοίκηση των μοναστηριών και οι περιουσίες τους σε λαϊκούς. Το μέτρο αυτό εφαρμοσμένο από τον 11^ο αιώνα και εξής στόχευε στην οικονομική άνθιση των μοναστηριών. Παρόλη τη δυσарέσκεια μιας μερίδας του κλήρου, συνέχισε να εφαρμόζεται και με την υποστήριξη πολλών σπουδαίων εκκλησιαστικών ανδρών. Με αυτό εξασφαλιζόταν η οικονομική δράση των μονών που είχε περιορισθεί λόγω του αναπαλλοτρίωτου της εκκλησιαστικής περιουσίας. Βέβαια τώρα ο αυτοκράτορας είχε το δικαίωμα να εκχωρεί τις περιουσίες των μονών. Ο κάτοχος δεν έπρεπε κατ' ανάγκη να πραγματοποιήσει κάποια δημόσια λειτουργία, το κράτος όμως εξασφάλιζε τη δυνατότητα να πληρώνει τους υπαλλήλους του και παράλληλα δεν αυξανόταν υπερβολικά η ιδιοκτησία των μοναστηριών. Φυσικά πάντα υπήρχε δυσарέσκεια από τους εκκλησιαστικούς άρχοντες για τους χειρισμούς του αυτοκράτορα. Χαρακτηριστική ήταν η αντίδραση της Εκκλησίας,

όταν ο Αλέξιος ο Α΄ εκποίησε τους εκκλησιαστικούς θησαυρούς, προκειμένου να ανταποκριθεί στις πολεμικές επιχειρήσεις ενάντια στους Νορμανδούς και Πατζινάκες. Σε γενικές γραμμές, όμως, ο αυτοκράτορας και η Εκκλησία αγωνίζονταν από κοινού και σε πλαίσιο αμοιβαίας κατανόησης για τα συμφέροντα του Βυζαντίου. Ο Αλέξιος πρωτοστάτησε στον αγώνα της Εκκλησίας σε αιρετικά κινήματα (η διδασκαλία των Βογομίλων στους Σλάβους των Βαλκανίων) και πάντα προστάτευε την Ορθοδοξία έναντι φιλοσοφικών κλασικών απόψεων (Πλατωνικές, Αριστοτελικές απόψεις), ενδιαφέρθηκε δε για την εκκλησιαστική τάξη και για την ανανέωση της μοναστικής ζωής (Άγιο Όρος, Πάτμος) (119) (101)

Η πολιορκία του Δυρραχίου- Η συνθήκη της Δεαβόλεως (1108)

Ο Βοημούνδος, έχοντας στην κατοχή του την Αντιόχεια (1098), είχε διαταράξει τις σχέσεις του με το Βυζάντιο. Δεν τήρησε τον όρκο πίστης προς τον Βυζαντινό Αυτοκράτορα, αφού δεν παρέδωσε την πόλη σύμφωνα με αυτόν. Συνεχίζοντας την επιθετική του πολιτική οργανώνει στρατό στην Ιταλία και το 1107 καταφέρνει να τον μεταφέρει από το Μπάρι στον Αυλώνα, επιχειρώντας να καταλάβει το Δυρράχιο.

Ο Αλέξιος, συμμετέχοντας και ο ίδιος, ενεργεί διπλωματικά και στρατιωτικά. Αρχικά πέτυχε τη στήριξη των ναυτικών πόλεων της Ιταλίας (Πίζας, Γένουας, Βενετίας), ώστε να μη βοηθήσουν τον Βοημούνδο. Στη συνέχεια μετέφερε στρατεύματα και στόλο, ώστε να οχυρώσει τις πόλεις της Βόρειας Ηπείρου και ο Βοημούνδος να αποκοπεί από την Ιταλία και να μην μπορεί να έχει διέξοδο από την ξηρά. Τελικά ο Βοημούνδος εγκλωβίστηκε, δεν μπόρεσε να καταλάβει το Δυρράχιο και τον Σεπτέμβριο του 1108 ηττημένος επιδίωξε ειρήνη.

Ακολούθησε η περίφημη συνθήκη της Δεαβόλεως (πήρε την ονομασία από την κοιλάδα ποταμού Δεβόλη στη σημερινή Αλβανία) με σπουδαία πολιτική και νομική ισχύ. Ο Βοημούνδος δέχτηκε την υποτέλειά στον Βυζαντινό αυτοκράτορα, έχοντας την υποχρέωση να πολεμά ο ίδιος ή τα στρατεύματά του, όταν το Βυζάντιο τον χρειαστεί, και να παραχωρεί όσες περιοχές καταλάβει. Ως αντίτιμο θα εξουσίαζε την περιοχή της Αντιόχειας μέχρι τον θάνατό του και μετά θα παραδιδόταν στο Βυζάντιο. Επίσης καθορίστηκε ότι ο πατριάρχης της Αντιόχειας έπρεπε να είναι ορθόδοξος.

Παρόλο που δεν παραδόθηκε η Αντιόχεια μετά τον θάνατο του Βοημούνδου, οι ηγεμόνες της με την παραπάνω συνθήκη ήταν υποτελείς. Οι διάδοχοι του Αλεξίου, Ιωάννης και Μανουήλ, διατήρησαν αυτή τη σχέση, εφάρμοσαν έτσι και τους θεσμούς του φεουδαρχικού συστήματος, τους οποίους εκμεταλλεύτηκαν υπέρ του Βυζαντινού κράτους. (118) (111) (104)

Η μάχη στο Φιλομήλιο της Φρυγίας (1116)

Ο Αλέξιος σχεδίαζε την απομάκρυνση των Σελτζούκων Τούρκων από τη Μικρά Ασία, πράγμα που αποτελούσε πάγια πολιτική του. Η παρουσία των Σταυροφόρων και η στρατιωτική προετοιμασία του απέναντι στους Τούρκους τον βοήθησαν να επανακαταλάβει χαμένα βυζαντινά εδάφη και πόλεις. Έτσι, τα εδάφη από τον Μαίανδρο ποταμό έως την Άγκυρα και τα βόρεια παράλια του Εύξεινου Πόντου είχαν περιέλθει στη βυζαντινή επιρροή. Το Φθινόπωρο του 1116 τα βυζαντινά στρατεύματα στο Φιλομήλιο της Φρυγίας συνέτριψαν τον στρατό του σουλτάνου του Ικονίου. Η σύναψη της ειρήνης εξυπηρετούσε τους Βυζαντινούς. Όμως ο Αλέξιος έχοντας επίγνωση των αδυναμιών του Βυζαντίου, έδειξε σύνεση και μετριοπάθεια, τονίζοντας στον σουλτάνο του Ικονίου ότι επιθυμούσε κυρίως τη διακοπή των εχθροπραξιών και των επιδρομών του προς τους χριστιανικούς πληθυσμούς και την εκούσια υποταγή του στο βασίλειο των Ρωμαίων, ώστε να εξασφαλίσουν και οι Τούρκοι την ανοχή των Βυζαντινών. (111)

Βενετία – Ιταλική ναυτική πόλη

Με το χρυσόβουλο του 1082 οι Βενετοί απέκτησαν πολλά εμπορικά προνόμια στην Κωνσταντινούπολη, στην οποία σχημάτισαν ολόκληρη παροικία. Συμπεριφέρονταν, όμως, με αλαζονεία, ώστε να επικρατεί στο Βυζάντιο δυσάρεσκεια. Μετά τον θάνατο του Αλεξίου οι σχέσεις Βυζαντινών και Βενετών διερράγησαν ακόμη πιο πολύ. Ο Ιωάννης Β΄ αποφάσισε να καταστήσει άκυρες τις εμπορικές συμφωνίες με τους Βενετούς, καθώς εκτίμησε ότι υφίστατο νορμανδικός κίνδυνος μετά τις εσωτερικές αναταράξεις στην Απουλία. Άμεσα οι Βενετοί αντέδρασαν και με τον ισχυρό στόλο τους άρχισαν να λεηλατούν τα Βυζαντινά νησιά στην Αδριατική και στο Αιγαίο. Επειδή ο βυζαντινός στόλος ήταν ανίσχυρος, ο

Ιωάννης δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει την κατάσταση. Έτσι, από την αρχή της βασιλείας του ήλθε σε συνεννοήσεις με τους Βενετούς και τους αναγνώρισε τα εμπορικά προνόμια του 1082. Κατά τη βασιλεία του Ιωάννη και οι ναυτικές πόλεις της Γένουας και της Πίζας δέχτηκαν εμπορικά προνόμια, τα οποία όμως δεν δημιουργούσαν εμπόδιο στην εμπορική άνθηση της Βενετίας. (103)

Η μάχη της Βερόης (1122)

Ο Ιωάννης Β΄ Κομνηνός (1118-1143) από την αρχή της βασιλείας του προσπάθησε να ελέγξει τα δυτικά παράλια της Μικράς Ασίας αντιμετωπίζοντας σθεναρά τους Τούρκους. Το 1122 όμως αναγκάστηκε να αντιμετωπίσει τις επιδρομές των Πατζινάκων, οι οποίοι εμφανίστηκαν ξανά στο ιστορικό προσκήνιο, μετά την ήττα τους στη μάχη του Λεβουνίου το 1091. Οργάνωσε, λοιπόν, εκστρατεία και στη Βερόη όχι μόνο νίκησε, αλλά ουσιαστικά αφάνισε τον αντίπαλο. Οι Πατζινάκες δεν ενόχλησαν ξανά το Βυζάντιο. Ο Ιωάννης οδήγησε πολλούς αιχμαλώτους στην Αλμωπία της Μακεδονίας και άλλους χρησιμοποίησε ως μισθοφόρους στον βυζαντινό στρατό. Ακόμη δεν μπορούσε να δράσει ανενόχλητα στη Μικρά Ασία, αφού οι Ούγγροι εμφανίζουν επεκτατικές διαθέσεις. (114) (111)

Η μάχη στο φρούριο του Χράμου (1128)

Οι Κομνηνοί είχαν να αντιμετωπίσουν τις επεκτατικές βλέψεις των Ούγγρων στην Ελληνική χερσόνησο. Η Ουγγαρία είχε ασπαστεί τον Χριστιανισμό και η γεωγραφική θέση της έπαιζε σημαντικό ρόλο στην οικονομία της Ευρώπης. Το εμπόριο διά ξηράς και μέσω του Δούναβη οδήγησε τους Ούγγρους σε οικονομική άνθηση. Έτσι, οι Ούγγροι βασιλιάδες επιθυμούσαν διακαώς έξοδο στη θάλασσα. Προχώρησαν στην κατάληψη της Κροατίας, των Δαλματικών ακτών και άλλων πόλεων που βρίσκονταν σε βυζαντινή επικυριαρχία. Ο Αλέξιος προσπάθησε να προσεταιρισθεί την ανερχόμενη δύναμη και μάλιστα το 1108 ο υιός του και διάδοχος Ιωάννης παντρεύτηκε την κόρη του Ούγγρου Βασιλιά, Λαδισλάου, την ονομασθείσα Ειρήνη.

Ο βασιλιάς Στέφανος (1116-1131), με αφορμή την επέμβαση του Ιωάννη του Β΄ στις δυναστικές αντιθέσεις των Ούγγρων, αποφάσισε να αντιδράσει δυναμικά. Το καλοκαίρι του 1128 τα ουγγρικά στρατεύματα προέλασαν , πέρασαν τον Δούναβη,

διέλυσαν την πόλη Βρανίτσοβα και στη συνέχεια λεηλάτησαν τη Ναϊσσό και τη Σαρδική (Σόφια). Οι Βυζαντινοί αντιμετώπισαν στο φρούριο του Χράμου τον Ουγγρικό στρατό, τον οποίο νίκησαν κατά κράτος, και κατέλαβαν πάλι την πόλη της Βρανίτσοβας. Ο Στέφανος αναγκάστηκε να υπογράψει ειρήνη με τους Βυζαντινούς. Ο αυτοκράτορας Ιωάννης νικώντας τους Ούγγρους καλλιέργησε φιλικές σχέσεις μαζί τους, ιδιαίτερα μετά τη βασιλεία του Βέλα Β΄(1131-1141) (108)

Η μάχη στη Ράση (1122-1123)

Οι Σέρβοι αυτήν την περίοδο βρίσκονταν στην επιρροή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας με κάποια μορφή αυτονομίας. Η επεκτατική πολιτική των Ούγγρων ασκούσε πίεση και στους Σέρβους. Κατοικούσαν στην ορεινή περιοχή των Δυναρικών Άλπεων, στη Βοσνία και στο Μαυροβούνιο. Για αρκετό χρονικό διάστημα οι στρατηγοί του Θέματος του Δυρραχίου προσπαθούσαν να επιβληθούν στους Σέρβους αλλά γενικά δεν μπορούσαν να τα καταφέρουν πλήρως. Κατά συνέπεια οι βυζαντινοί αυτοκράτορες ανέχονταν την οργάνωση και τις Σερβικές δυναστείες.

Τον 11^ο και 12^ο αιώνα διακρίνονται δύο ισχυρά σερβικά κέντρα, η Διόκλεια στις Αδριατικές ακτές βόρεια του Δυρραχίου και η Σερβία ή Ράση, δίπλα στο σημερινό Novi-Bazar.

Ο Ιωάννης Β΄ ο Κομνηνός, μετά την εξουδετέρωση των Πατζινάκων και διαπιστώνοντας τις επαναστατικές διαθέσεις των Σέρβων δυναστών, αποφάσισε να τακτοποιήσει και εκεί την κατάσταση. Πραγματοποίησε εκστρατεία νικηφόρα έναντι των Σέρβων το 1122-1123 και εξασφάλισε την επικυριαρχία του Βυζαντίου για περισσότερα από 25 χρόνια. Μετά τη νίκη ο Ιωάννης μετακίνησε αρκετούς πληθυσμούς στη Μικρά Ασία και κυρίως στη Νικομήδεια.

Είναι γεγονός ότι οι Ούγγροι πολλές φορές υποκινούσαν τις εξεγέρσεις των Σέρβων εναντίον του Βυζαντίου. Ο γάμος του Βελά Β΄ (ηγεμόνα των Ούγγρων) το 1130 με τη κόρη του ηγεμόνα (ζουπάνου) της Σερβίας Uroch του Α΄ θα επηρεάσει την πολιτική των Σέρβων δυναστών (114) (111)

Η μάχη στην Κασταμονή (1130)

Ο Ιωάννης Β΄ έχοντας αντιμετωπίσει τους Πατζινάκες έστρεψε το ενδιαφέρον του στη Μικρά Ασία. Οργάνωσε, λοιπόν, εκστρατεία προκειμένου να αντιμετωπίσει τους Δανισμενδίτες (Τούρκοι νομάδες). Αυτοί ορμώμενοι από τη Σεβάστεια έκαναν πολλές καταστροφές στις γύρω περιοχές. Ο Ιωάννης αρχικά τους αντιμετώπισε και τους χτύπησε στην Κασταμονή της Παφλαγονίας το 1130 και αιχμαλώτισε αρκετούς. Αυτοί οπισθοχώρησαν στο εσωτερικό και με τη βοήθεια του Σουλτάνου του Ικονίου έκαμαν εκ νέου επιδρομές. Οι βυζαντινοί έφυγαν από την Κασταμονή. Ξαναήρθαν, όμως, με πολύ στρατό, και επανακατέλαβαν την Κασταμονή, τη Γάγγρα και έφτασαν μέχρι τη Νεοκαισάρεια του Πόντου (1139). Μετά ο βυζαντινός στρατός πολέμησε τους Σελτζούκους Τούρκους που λεηλατούσαν και κατέστρεφαν την περιοχή του Σαγγάριου. (113)

Η πολιορκία της Αντιόχειας (1137)

Ο Ιωάννης ο Β΄ μετά από την κατάλυση του εμιράτου των Δανισμανιδιδών το 1135, προκειμένου να υποτάξει την Αντιόχεια, έπρεπε να αντιμετωπίσει την ηγεμονία της Μικρής Αρμενίας στην Κιλικία. Ο πρίγκιπας της Λέων, διάδοχος του Ruben (αρμένιος ευγενής, ιδρυτής της ηγεμονίας το 1071), σε συνεργασία με τα κράτη των σταυροφόρων είχε αποσπάσει σημαντικά οχυρά της Κιλικίας και το κρατίδιο του ήταν ανάμεσα στο πριγκηπάτο της Αντιόχειας και τα εδάφη των Βυζαντινών στη Μικρά Ασία. Έτσι ο Ιωάννης ο Β΄ εκστράτευσε την άνοιξη του 1137 και οδήγησε τα βυζαντινά στρατεύματα σε θρίαμβο. Γρήγορα η Ταρσός, τα Άδανα και τα Μάμιστρα περιήλθαν στα χέρια των Βυζαντινών. Ο Λέων προσπάθησε να διαφύγει, αλλά μετά από ένα χρόνο μαζί με τους δύο γιους του αιχμαλωτίστηκε και οδηγήθηκε στην Κωνσταντινούπολη.

Μετά την υποταγή της Κιλικίας δεν υπήρχαν εμπόδια και ο Ιωάννης Β΄ τον Αύγουστο του 1137 βρέθηκε μπροστά στα τείχη της Αντιόχειας. Η πόλη παραδόθηκε μετά από σύντομη πολιορκία. Ο Ραϋμόνδος του Poitiers, γαμπρός του Βοημούνδου Β΄ διαβεβαίωσε με όρκο την υποταγή του στον αυτοκράτορα και παντού στα τείχη πλέον ανέμιζαν υψωμένα τα λάβαρα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Ο Ιωάννης τον επόμενο χρόνο εισήλθε θριαμβευτικά στην Αντιόχεια. (119) (104)

Δεύτερη Σταυροφορία - Έναρξη (1147-1149)

Στις 24 Δεκεμβρίου 1144 ο Ζένγκι (Μωαμεθανός άρχοντας) κατέλαβε την Έδεσσα της Συρίας και ακολούθησαν βιαιότητες και προς τους Ευρωπαίους δυτικούς και προς τους χριστιανούς της Ανατολής. Παράλληλα η Αντιόχεια κινδύνευε σοβαρά.

Οι Ευρωπαίοι συγκλονίστηκαν από την πτώση της Έδεσσας και στη Δύση αρχίζει να αναζωπυρώνεται το ενδιαφέρον για τους Αγίους Τόπους. Έτσι, την 1^η Δεκεμβρίου του 1145 ο πάπας Ευγένιος ο Γ΄ με βούλα κήρυξε τη Σταυροφορία. Διατυπώθηκε επίσημα ότι οι συμμετέχοντες στη Σταυροφορία θα λάβαιναν ως αντίτιμο άφεση αμαρτιών και η Εκκλησία θα παρείχε προστασία σ' αυτούς και στις οικογένειές τους.

Κύριος όμως εμπνευστής της Σταυροφορίας, λόγω εσωτερικών προβλημάτων του Πάπα, κατέστη ο βασιλιάς της Γαλλίας Λουδοβίκος ο Ζ΄ και κήρυκας της ιδέας ο μοναχός Βερνάρδος του Glairnaux (Κλαιρβώ). Ο τελευταίος κέρδισε τη συμμετοχή των Γάλλων με τις θερμές του εκκλήσεις και στη συνέχεια πήγε στη Γερμανία και έπεισε και τον Κονράδο τον Γ΄ να ασπαστεί τις απόψεις του παίρνοντας τον Τίμιο Σταυρό και να εμπνεύσει τους Γερμανούς σε δυναμική συμμετοχή. Παράλληλα ο Βερνάρδος πέτυχε να οργανώσουν οι φεουδάρχες δύο σταυροφορίες, τη μία προς τους μουσουλμάνους της Λισσαβώνας και την άλλη προς τους ειδωλολάτρες Σλαύους του ποταμού Έλβα. Η Σταυροφορία, λοιπόν, έπαιρνε πανευρωπαϊκό χαρακτήρα, με τη συμμετοχή μάλιστα των βασιλιάδων (Λουδοβίκου Ζ΄ και Κονράδου Γ΄). Τελικά το 1147 αποφασίστηκε να φτάσουν στην Κωνσταντινούπολη από την ξηρά. (103) (113) (111)

Η μάχη της Δαμασκού (1148)

Οι Γερμανοί Σταυροφόροι ξεκίνησαν τον Μάιο του 1147 και μετά από ένα μήνα οι Γάλλοι, μέσω Ουγγαρίας και Βαλκανικής με κατεύθυνση την Κωνσταντινούπολη. Όπως συνέβη και στην Α΄ Σταυροφορία, οι Σταυροφόροι στο πέρασμά τους προέβησαν σε βιαιότητες και λεηλασίες.

Ο Μανουήλ ο Α΄ δεν είδε με καλό μάτι ιδιαίτερα τη συμμετοχή των Γερμανών. Ο ίδιος ήταν θιασώτης της ιδέας περί συμμαχίας με τη Γερμανία, ώστε οι Βυζαντινοί να απομακρύνουν τους Νορμανδούς από την Ιταλία. Μάλιστα προς σ' αυτήν την κατεύθυνση παντρεύτηκε το 1146 τη γυναικαδελφή του Κονράδου τη Βέρθα (πήρε το όνομα Ειρήνη). Γι' αυτόν τον λόγο και σύμφωνα με το πέπλο

καχυποψίας των Βυζαντινών, ο Μανουήλ από τη μια οργάνωσε τις εμπορικές αγορές για τον ανεφοδιασμό των Σταυροφόρων και από την άλλη μερίμνησε για την ασφάλεια της Πόλης με οργάνωση του στρατού και την οχύρωση των τειχών.

Μόλις κατέφθασαν τα Γερμανικά στρατεύματα μπροστά στην Κωνσταντινούπολη, ο Μανουήλ μετά από διαβουλεύσεις τα μετέφερε στην Ασία. Στη Μικρά Ασία οι Γερμανοί βρέθηκαν γρήγορα μπροστά στην έλλειψη τροφίμων και σε πολεμική αναμέτρηση με τους Τούρκους υπέστησαν βαριά ήττα. Μόνο ένα πολύ μικρό τμήμα γύρισε στη Νίκαια. Οι Γάλλοι τώρα ανησύχησαν περισσότερο τον Μανουήλ, με δεδομένο ότι ο Ρογήρος, ο αρχηγός των Νορμανδών, προσπάθησε να προσεταιριστεί τον Λουδοβίκο, προτρέποντας τον να πραγματοποιήσει την πορεία του προς την Ανατολή από τις Νορμανδικές κτήσεις της Ιταλίας. Ο Μανουήλ προσπάθησε να μεταφερθούν και τα γαλλικά στρατεύματα στη Μικρά Ασία διαδίδοντας ψευδώς τις στρατιωτικές επιτυχίες των Γερμανών. Αργότερα οι Γάλλοι ενώθηκαν με τα υπολείμματα των Γερμανών. Αντιμετωπίζοντας την έλλειψη τροφίμων, την αρνητική διάθεση των κατοίκων και τις επιδρομές των Τούρκων διέσχισαν τη Λαοδικεία, την Αττάλεια, την Αντιόχεια και τελικά την άνοιξη του 1148 έφτασαν στους Αγίους Τόπους. Εκεί αποφασίστηκε να γίνει επίθεση στη Δαμασκό. Δυστυχώς αυτή η απόφαση δε βοήθησε τη συνεννόηση Δαμασκού και Ιερουσαλήμ και από την άλλη αύξησε τον ανταγωνισμό Δαμασκού και Χάλεπ. Ο ηγεμόνας της Δαμασκού αναγκάστηκε να ζητήσει την αρωγή του Νουρ Αλ Ντιν (διάδοχος του Ζένγκι) και ο μουσουλμανικός στρατός συνέτριψε τους Σταυροφόρους. Ο Κορνάδος απογοητευμένος έφυγε με πλοίο από την Παλαιστίνη και συναντώντας τον Μανουήλ στη Θεσσαλονίκη έκαμαν συμμαχία εναντίον του Νορμανδού Ρογήρου. Μετά από λίγους μήνες ο Λουδοβίκος επέστρεψε στη Γαλλία δια μέσου Νότιας Ιταλίας.

Τα αποτελέσματα της Β΄ Σταυροφορίας ήταν αρνητικά. Οι Μουσουλμάνοι αναθάρρησαν και ονειρεύονταν την επέκτασή τους σε όλες τις χριστιανικές κτήσεις στην Ανατολή. Εντάθηκε ακόμη πιο πολύ ο ανταγωνισμός μεταξύ Γάλλων – Γερμανών, μεταξύ των χριστιανών της Παλαιστίνης και της Ευρώπης και μεταξύ Βυζαντίου και Δύσης. Βέβαια έκδηλη είναι η απογοήτευση στη Δύση για ανάλογα εγχειρήματα (απελευθέρωσης χριστιανικών πληθυσμών από τους μουσουλμάνους) (103) (113) (111) (117) (116)

Εκστρατεία στην Απουλία (1155)

Το κράτος των Νορμανδών άρχισε να ακμάζει μετά τη στέψη του Ρογήρου Β΄ στο Παλέρμο το 1130. Αυτός κατάφερε να εξουσιάζει τη Σικελία και την Απουλία. Η δυναμική παρουσία των Νορμανδών θορύβησε το Βυζάντιο και τη Γερμανία. Ο Ιωάννης Β΄ ο Κομνηνός έσπευσε να συμμαχήσει με τον Λοθάριο και μετά τον θάνατό του με τον Κονράδο Γ΄. Η Πίζα πήρε μέρος κι αυτή στο αντινορμανδικό τόξο και ο Ιωάννης Β΄ εκχώρησε ξανά στη ναυτική αυτή ιταλική πόλη τα προνόμια που της είχε στερήσει ο πατέρας του ο Αλέξιος. Επήλθε όμως ο απρόσμενος θάνατος του στις 8 Απριλίου 1143 στο κυνήγι από δηλητηριασμένο βέλος.

Τον Ιωάννη τον διαδέχθηκε στον θρόνο ο μικρότερος γιος του ο Μανουήλ ο Α΄ (1143-1180). Ο Μανουήλ ήταν πολύ προικισμένος ηγεμόνας, με πολιτική αντίληψη και τολμηρό πνεύμα. Στήριζε διακαώς την κυριαρχία του Βυζαντίου σε παγκόσμιο επίπεδο και υιοθέτησε τον δυτικό τρόπο ζωής. Συνεχίζοντας την πολιτική του πατέρα αντιμετώπισε κι αυτός τον κίνδυνο των Νορμανδών, καθώς το Βυζάντιο δεν μπορούσε να αδιαφορήσει για όσα συνέβαιναν στη Μεσόγειο. Εξάλλου η ιδέα της οικουμενικής κυριαρχίας το απαιτούσε. Αρχικά προσπάθησε να εδραιώσει τη συμμαχία με τους Γερμανούς και παντρεύτηκε τη γυναικαδέλφη του Κονράδου, τη Βέθρα. Η Β΄ σταυροφορία με τη συμμετοχή των Γερμανών κλόνισε τις σχέσεις των δύο ανδρών.

Ο Ρογήρος κατά τη διάρκεια της Β΄ σταυροφορίας (1147-1149) εκμεταλλεύτηκε το γεγονός ότι ο Μανουήλ ήταν απασχολημένος στην Ανατολή. Το φθινόπωρο του 1147 έκανε απόβαση στην Κέρκυρα και κυριεύσε την Κόρινθο και τη Θήβα, τα οποία ήταν σπουδαία κέντρα καλλιέργειας του μεταξιού.

Όταν τελείωσε η Β΄ σταυροφορία, ο Κονράδος συμφώνησε με τον Μανουήλ στη Θεσσαλονίκη να πραγματοποιήσουν εκστρατεία εναντίον των Νορμανδών. Παράλληλα και οι Βενετοί συμάχησαν με τους Βυζαντινούς εναντίον των Νορμανδών, καθώς οι τελευταίοι αποτελούσαν εμπόδιο στην εμπορική τους ανάπτυξη.

Ο Ρογήρος αντέδρασε αποτελεσματικά. Κλείνοντας συμμαχία με τον δούκα του Well, ανάγκασε τον Κονράδο να μείνει στη Γερμανία, για να αντιμετωπίσει τις εσωτερικές διαμάχες. Από την άλλη υποκινούσε διαρκώς τους Ούγγρους και τους

Σέρβους εναντίον του Βυζαντίου. Παράλληλα ο βασιλιάς της Γαλλίας Λουδοβίκος Ζ΄, που είχε διασπείρει στη Δύση ότι κύριος υπεύθυνος της αποτυχίας της σταυροφορίας ήταν ο βυζαντινός αυτοκράτορας, ήταν σύμμαχος του Ρογήρου. Έτσι η Ευρώπη είχε χωριστεί στα δύο. Από τη μια το Βυζάντιο, η Γερμανία, η Βενετία και από την άλλη οι Νορμανδοί, ο Wellen, οι Γάλλοι, οι Ούγγροι και οι Σέρβοι.

Ο Μανουήλ μετά τον θάνατο του Κονράδου (1152), την αδυναμία συνεργασίας με τον Φρειδερίκο Α΄ Βαρβαρόσσα και τον θάνατο του Ρογήρου Β΄ (1154) αποφάσισε την εκστρατεία στην Ιταλία. Το 1155 έφτασε με στόλο στην Αγκώνα και αμέσως άρχισε τις επιχειρήσεις του. Με τη σύμπραξη των αποστατών των Νορμανδών κατάφερε να καταλάβει με ελάχιστη στρατιωτική δύναμη τις πιο σημαντικές πόλεις της Απουλίας. Όλη η περιοχή (από την Αγκώνα έως τον Τάραντα) αναγνώρισε τον Μανουήλ ως κυρίαρχό της. Το όραμα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας ήταν πια εφικτό και με την Ένωση των δύο Εκκλησιών. (119)

Η μάχη του Βρινδησίου (1156)

Σίγουρα ο Μανουήλ δε διέθετε τα κατάλληλα μέσα, για να πετύχει τον στόχο της οικουμενικότητας. Η ιδιομορφία των ευρωπαϊκών κρατών της Δύσης ήταν σημαντικό εμπόδιο στα σχέδια του. Οι βυζαντινές επιτυχίες το 1155 κατέστησαν τον Φρειδερίκο της Γερμανίας εχθρό του Βυζαντίου.

Έτσι, ο Νορμανδός βασιλιάς Γουλιέλμος (Wilhelm) Α΄ ξεκίνησε την αντεπίθεση. Οι Βυζαντινοί υπέστησαν βαριά ήττα στο Βρινδήσιο (Μπρίντιζι) και όλες οι βυζαντινές κατακτήσεις επανήλθαν στην εξουσία των Νορμανδών. Οι Βυζαντινοί έδειξαν ότι βασίζονταν στο χρήμα και στη διπλωματία και όχι στη στρατιωτική δύναμη. Ο Μανουήλ τώρα, διαπιστώνοντας ότι βασικός του αντίπαλος είναι πια ο Φρειδερίκος της Γερμανίας, το 1158 με τη βοήθεια του Πάπα υπέγραψε συνθήκη ειρήνης με τον Νορμανδό βασιλιά. Αν και δεν απώλεσε μέσα του ο Μανουήλ την ιδέα της οικουμενικής αυτοκρατορίας, η συνθήκη με τους Νορμανδούς και η απομάκρυνση του Βυζαντινού στρατού από την Ιταλία δεν άφηνε περιθώρια, για να ελπίζει στο μέλλον κανείς σε κάτι τέτοιο. (119)

Οριστική υποταγή του πριγκιπάτου της Αντιόχειας (1159)

Ο Μανουήλ, αν και απέτυχε στη Δύση, κατάφερε να υλοποιήσει το έργο του πατέρα του στα αδύναμα πλέον λατινικά κράτιδια της Ανατολής. Ο Αρμένιος ηγέτης

της Κιλικίας Thoros, που ήταν σύμμαχος με τον Rainald (Ραινάλδος) της Αντιόχειας δήλωσε το 1158 την πλήρη υποταγή του στον βυζαντινό αυτοκράτορα. Παράλληλα και ο Ραινάλδος αναγνώρισε τη βυζαντινή επικυριαρχία στο πριγκιπάτο της Αντιόχειας και υποχρεωνόταν να επικουρεί με τον στρατό του το Βυζάντιο. Ο διορισμός δε του Πατριάρχη της Αντιόχειας από τον Βυζαντινό Αυτοκράτορα κατέστη αναφαίρετο δικαίωμα.

Ο Ραινάλδος παρουσιάστηκε στον αυτοκράτορα ασκεπής, ανυπόδητος, με γυμνά τα χέρια ως τους αγκώνες, μ' ένα σκοινί γύρω από τον λαιμό και το ξίφος το κρατούσε στο αριστερό χέρι. Ακόμη ο Βαλδουίνος Γ', βασιλιάς των Ιεροσολύμων, αναγνώρισε την υποτέλεια του στον αυτοκράτορα. Χαρακτηριστικό των παραπάνω ήταν η είσοδος του Μανουήλ στην Αντιόχεια το 1159. Ο Βυζαντινός αυτοκράτορας προχωρούσε μεγαλοπρεπώς πάνω σε άσπρο άλογο, ο Βαλδουίνος πάνω σε κοινό άλογο σε αρκετή απόσταση και ο Ραινάλδος πεζός δίπλα στο βασιλικό άλογο.

Διαφαίνεται ότι τα προσκόμματα που δημιούργησαν τα ιδρυθέντα από τους Σταυροφόρους λατινικά κρατίδια στην Ανατολή είχαν αρθεί. Το Βυζάντιο ήταν κυρίαρχος και όλοι οι κάτοικοι της Χριστιανικής Ανατολής είδαν στο πρόσωπο του αυτοκράτορα τον φυσικό τους προστάτη. (119)

Η μάχη του Βελιγραδίου (1167)

Το Βυζάντιο είχε πιο στενές σχέσεις με την Ουγγαρία τον 12^ο αιώνα. Το 1104 ο Ιωάννης Β' Κομνηνός παντρεύτηκε την κόρη του Βασιλιά της Ουγγαρίας Πιρόσκα, η οποία ονομάστηκε «Ειρήνη». Όταν απεβίωσε το 1134, ανακηρύχθηκε από την Εκκλησία Αγία. Κατά συνέπεια ο Μανουήλ Α', Ούγγρος από την πλευρά της μητέρας του, υιοθέτησε και τους ανάλογους πολιτικούς χειρισμούς κατά τη διάρκεια της βασιλείας του (1143-1180) απέναντι στην Ουγγαρία.

Οι σχέσεις από τη βασιλεία του πατέρα του Ιωάννη Β' ευρίσκονταν πάντα σε ταραχή, καθώς άλλοτε η Ουγγαρία παρείχε επικουρικά στρατεύματα στο Βυζάντιο και άλλοτε επιτίθετο. Βέβαια το Βυζάντιο συνεχώς επενέβαινε στα εσωτερικά του Ουγγρικού Βασιλείου, παρέχοντας βοήθεια και άσυλο στους στασιαστές της δυναστείας του Αρπάδ. Μάλιστα ο Μανουήλ, ακολουθώντας αυτή την πολιτική, εισέβαλε στην Ουγγαρία πάνω από δέκα φορές από το 1143 έως το 1165. Βαθύ

μέλημα του αυτοκράτορα ήταν εξάλλου η επέκταση και η σταθεροποίηση του Βυζαντίου στη Δύση και η Ουγγαρία αποτελούσε μεγίστης σημασίας περιοχή στα ανατολικά σύνορα της Γερμανίας, καθώς ο Φρειδερίκος ήταν το σπουδαιότερο εμπόδιο. Η ενσωμάτωση, λοιπόν, της Ουγγαρίας στο Βυζάντιο έθετε τις βάσεις για την υλοποίηση του οικουμενικού σχεδίου του αυτοκράτορα.

Ο Μανουήλ προσπάθησε με πολλές εκστρατείες και διπλωματικούς χειρισμούς να υποτάξει πλήρως την Ουγγαρία αλλά απέτυχε και γι' αυτό προσανατολίστηκε σε μια ιδιάζουσα ένωση της με το Βυζάντιο. Σε μια τελευταία εκστρατευτική προσπάθεια οι Βυζαντινοί νικούν τους Ούγγρους κοντά στο Βελιγράδι το 1167. Υπεγράφη αμέσως συνθήκη ειρήνης, με συνέπεια η πόλη του Σίρμιου, η Κροατία και η Δαλματία να αποτελέσουν τμήματα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Ως το τέλος της βασιλείας του Μανουήλ (1180) οι μονάρχες των Ούγγρων είχαν ασπαστεί τη βυζαντινή επικυριαρχία και την ενσωμάτωση της Ουγγαρίας στη Βυζαντινή Κοινοπολιτεία. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι Ούγγροι δεσμεύτηκαν να μεριμνούν για τα συμφέροντα του Βυζαντίου και μέχρι τουλάχιστον και τη μάχη στο Μυριοκέφαλο (1176), όπου ηττήθηκαν οι Βυζαντινοί από τους Σελτζούκους Τούρκους, πολέμησαν στο πλευρό του αυτοκράτορα. (120)

ΧΑΡΤΗΣ 3ος (12ος -13ος αιώνας)

Η μάχη στο Μυριοκέφαλο (1176)

Ο Μανουήλ πράγματι τα περισσότερα χρόνια της βασιλείας του δραστηριοποιήθηκε στις υποθέσεις της Δύσης, μεριμνώντας για την οικουμενική επικυριαρχία του Βυζαντίου. Στο τέλος συνειδητοποίησε τον κίνδυνο που ελλόχευε η Ανατολή και η δράση των Σελτζούκων Τούρκων. Μη φερόμενος συνετά επέτρεψε στον Σουλτάνο του Ικονίου Κιλίντζ-Αρσλάν να διευρύνει την επιρροή του στη Μικρά Ασία σε βάρος των άλλων τουρκικών ηγεμονιών. Μάλιστα ο σουλτάνος του Ικονίου το 1175 μαζί με τους Αρμένιους της Κιλικίας έδειξε απειλητικές διαθέσεις προς το Βυζάντιο, με βαθιά στήριξη του Φρειδερίκου της Γερμανίας.

Για να προλάβει ο Μανουήλ τον εχθρό, αποφάσισε το 1176 να εκστρατεύσει εναντίον της πρωτεύουσας του σουλτανάτου του Ικονίου, οχυρώνοντας πρώτα το Δορύλαιο. Το καλοκαίρι του 1176 με πολλούς μισθοφόρους αλλά και σπουδαίους στρατηγούς (Ιωάννης και Ανδρόνικος Άγγελος, Βαλδουίνος κ.α.) κινήθηκε προς τη

Φρυγία και συναντήθηκε με τους Τούρκους στο Μυριοκέφαλο. Ο Κιλίντζ-Αρσλάν αιτήθηκε ειρήνη, αλλά ο Μανουήλ αρνήθηκε έχοντας εμπιστοσύνη στην πολυπληθή στρατιωτική του δύναμη. Στο μεταξύ ο συγγενής του αυτοκράτορα Ανδρόνικος Βατάτζης σκοτώθηκε στην Νεοκαισάρεια και ο στρατός του υπέστη πανωλεθρία. Αντίθετα από τις εκτιμήσεις του οι Βυζαντινοί υπέστησαν οδυνηρή ήττα στο Μυριοκέφαλο, γιατί οι Τούρκοι είχαν κλείσει καλά τα περάσματα μέσα στα Φρυγικά βουνά και δεν επέτρεψαν στον βυζαντινό στρατό να τους επιτεθεί σε ανοιχτό πεδίο. Το στράτευμα εξοντώθηκε κυριολεκτικά και ο ίδιος ο Μανουήλ ταύτισε την ήττα αυτή με εκείνη στο Μαντζικέρτ (1071). Αναγκάστηκε έτσι ο Μανουήλ να συνθηκολογήσει με τον σουλτάνο του Ικονίου με αντάλλαγμα φόρους και την κατεδάφιση του οχυρώματος στο Δορύλαιο.

Η ήττα των Βυζαντινών στις 17 Σεπτεμβρίου του 1176 ήταν μεγίστης σημασίας. Αρχικά οι Σελτζούκοι Τούρκοι εδραιώνονταν στη Μικρά Ασία, επεκτείνοντας συνεχώς την κυριαρχία τους. Το οικουμενικό όραμα του Μανουήλ απομακρυνόταν και από τη Δύση και την Ανατολή. Η αλήθεια είναι ότι οι Κομνηνοί πίστευαν λανθασμένα ότι ένας πολυπληθής και έμπειρος στρατός θα εξυπηρετούσε τα σχέδιά τους στην εξωτερική πολιτική. Εκείνο όμως που απαιτούσε η κατάσταση ήταν οι στέρεες οικονομικές βάσεις. Δυστυχώς κάτι τέτοιο δεν το έπραξαν, καθώς με την πολιτική τους προώθησαν τα συμφέροντα της αριστοκρατίας, της αστικής τάξης, των Βενετών και άλλων εμπορικών δυνάμεων. (111) (113) (121) (107)

Η μάχη Υελίου και Λειμνόχειρος (1177)

Οι Τούρκοι, μετά τη νίκη τους στο Μυριοκέφαλο (1176), δέχτηκαν την ειρήνη και δεν προσπάθησαν να καταστρέψουν ολοσχερώς τον Βυζαντινό στρατό. Ίσως να εμφορήθηκαν εκείνη τη στιγμή από σεβασμό προς τον αυτοκράτορα του Βυζαντίου ή να μην αξιολόγησαν ότι το βυζαντινό στράτευμα βρισκόταν σε αξιοθρήνητη κατάσταση.

Έτσι, σε μικρό χρονικό διάστημα οι Τούρκοι ξεκίνησαν τις επιδρομές τους, καθώς ζούσαν νομαδικά και δεν μπορούσαν να επιβιώσουν με την καλλιέργεια της γης και με τις εμπορικές δραστηριότητές τους. Το 1177 οι Τούρκοι έκαμαν επιδρομές στη κοιλάδα του ποταμού Μαιάνδρου και λεηλάτησαν πολλές πόλεις, όπως και την Αντιόχεια της Φρυγίας. Ο αυτοκράτορας Μανουήλ έστειλε τον στρατηγό του τον Ιωάννη Βατάτζη στην Αντιόχεια, για να τους αντιμετωπίσει. Τους νίκησε κατά

κράτος και σκότωσε τον αρχηγό των Τούρκων τον Ατάπακο (Atabeg). Οι Τούρκοι δε σταμάτησαν τις επιδρομές και προχώρησαν με λεηλασίες στην Καρία. (118) (107)

Το συνέδριο στη Βενετία (1177)

Ο Μανουήλ προσπάθησε να συνδεθεί με τις ναυτικές πόλεις της Γένουας και της Πίζας δίδοντάς τες προνόμια, προκειμένου να περιορίσει το Βενετικό εμπόριο. Το 1169-1170 δόθηκε η δυνατότητα στους Γενουάτες να εγκατασταθούν στην Κωνσταντινούπολη και να έχουν τελωνειακές απαλλαγές, ώστε να συνδράμουν το Βυζάντιο σε πολεμικές επιχειρήσεις. Κατά τον ίδιο τρόπο το 1170 ανανέωσε ο Μανουήλ τα προνόμια και στους Πιζάτες.

Στο μεταξύ οι Βενετοί επιτέθηκαν στην Αγκώνα και κατέλαβαν πενήντα επτά πόλεις στη Δαλματία. Με πρόσχημα την κατάληψη της Δαλματίας ο Μανουήλ το 1171 αποφάσισε αιφνιδιαστικά τη σύλληψη και τη φυλάκιση των Βενετών στο Βυζάντιο και τη δήμευση των περιουσιακών τους στοιχείων (πλοίων, κτημάτων...). Οι Βενετοί ως αντίποινα άρχισαν τις πειρατικές επιδρομές και προχώρησαν στην κατάληψη της Λέσβου και της Χίου. Πέρα από τις επιδρομές συμάχησαν το 1175 με τους Νορμανδούς, εχθρούς του Βυζαντίου. Η ήττα δε στο Μυριοκέφαλο (1176) ανάγκασε τον Μανουήλ να επιστρέψει στους Βενετούς τις δημευθείσες περιουσίες και να τους ανανεώσει τα προνόμια.

Το 1177 στο Συνέδριο της Βενετίας συναντήθηκαν ο πάπας, ο Φρειδερίκος, αυτοκράτορας της Γερμανίας και οι Λομβαρδικές πόλεις, όπου και συμφιλιώθηκαν. Η συμμαχία αυτή ήταν ένα σοβαρό πλήγμα για το Βυζάντιο όσο και η ήττα στο Μυριοκέφαλο. Αυτός ο συνασπισμός των δυνάμεων της Δύσης θα αποβεί μοιραίος σε λίγα χρόνια για το Βυζάντιο.

Δυστυχώς ο Μανουήλ, προσπαθώντας να υλοποιήσει το όνειρο της Παγκόσμιας αυτοκρατορίας, ήλπιζε στην ανάκτηση της Ιταλίας. Έπρεπε να συνειδητοποιήσει ότι αυτός αγώνας ήταν μάταιος και έτσι να αρκεστεί στην αμυντική απόκρουση των Νορμανδών και των Βενετών. Παράλληλα θα παραχωρούσε προνόμια στη Βενετία και στις άλλες ιταλικές ναυτικές πόλεις. Με αυτά εξασθένησε οικονομικά το Βυζάντιο και ετίθετο σε κίνδυνο η ανεξαρτησία του. (118) (103)

Βασιλεία Ανδρόνικου Α΄ Κομνηνού

Ο θάνατος του Μανουήλ (1180) φανέρωσε την αδυναμία της κρατικής μηχανής. Ο νόμιμος διάδοχος Αλέξιος Β΄ Κομνηνός ήταν δώδεκα χρονών και έτσι την αντιβασιλεία ανέλαβε η χήρα του αυτοκράτορα Μαρία της Αντιόχειας. Η εύνοια της προς ένα ανεψιό του νεκρού αυτοκράτορα πρωτοσεβαστό Αλέξιο Κομνηνό, ο οποίος ουσιαστικά κυβερνούσε, προκάλεσε την οργή της οικογένειας των Κομνηνών. Το καθεστώς αυτό ευνοούσε τους Ιταλούς εμπόρους, που συνεχώς πλούτιζαν, και οι μισθοφόροι της Δύσης στήριζαν την αντιβασιλεία. Το μένος εναντίον των Λατίνων κορυφώθηκε και πολλές φορές επιχειρήθηκε ατυχώς η ανατροπή του καθεστώτος, παρόλη τη στήριξη της Εκκλησίας και του λαού. Τελικά ο κατάλληλος άνδρας για την ευόδωση του παραπάνω σκοπού στάθηκε ο Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός, ξάδερφος του Μανουήλ και διοικητής σε περιοχή του Πόντου.

Ο Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός ήταν μια ενδιαφέρουσα προσωπικότητα. Ήταν πάνω από εξήντα χρονών και η ζωή του χαρακτηρίζεται περιπετειώδης. Η υπέρμετρη τόλμη του και η ερωτική του ζωή απασχολούσε καθημερινά το Βυζάντιο. Είχε έξοχη παιδεία, ήταν δεινός ρήτορας, γενναίος στα πεδία της μάχης και πρόσταζε το θάρρος του στην Αυλή. Βρισκόταν σε αντιζηλία με τον Μανουήλ και, παρόλη τη ματαιοδοξία του για την υπέρτατη αρχή, προτιμούσε την πλανώδια ζωή. Ο Ανδρόνικος επίσης διαφωνούσε και πολιτικά με τον Μανουήλ, καθώς μισούσε την αριστοκρατία της γαιοκτησίας και τη δυτικόφρονη πολιτική. Αυτή η στιγμή ήταν η πιο κατάλληλη, για να χτυπηθεί η φιλολατινική αντιβασιλεία.

Ο Ανδρόνικος προέλασε ανενόχλητος στη Μικρά Ασία και ο στρατός διαρκώς μεγάλωνε με την προσχώρηση των δυσारेσχημένων. Την άνοιξη του 1182 στρατοπέδευσε στη Χαλκηδόνα. Ο πρωτοσεβαστός Αλέξιος προσπάθησε να τον αντιμετωπίσει στον Βόσπορο με τον στόλο, αλλά ο Ανδρόνικος Κοντοστέφανος, διοικητής του στόλου, πήγε με το μέρος του σφετεριστή. Η επανάσταση του όχλου ολοκληρώθηκε στην Κωνσταντινούπολη με την τύφλωση του Αλέξιου και με τις λεηλασίες και τις φρικαλεότητες προς τους Δυτικούς της Πόλης.

Με αυτόν τρόπο ο Ανδρόνικος Α΄ ανέλαβε τη διοίκηση του Βυζαντίου. Παρουσιάστηκε αρχικά ως προστάτης του ανήλικου Αλεξίου Β΄ και τον Σεπτέμβριο του 1183 στέφεται αυτοκράτορας. Μετά από δύο μήνες ο νεαρός Αλέξιος βρέθηκε πνιγμένος και ο Ανδρόνικος παντρεύτηκε τη χήρα του δολοφονημένου ανεψιού του Άννα, κόρη του Λουδοβίκου Ζ΄.

Η πολιτική δράση του Ανδρόνικου διακρινόταν από αντιθέσεις. Προσπάθησε να αναγεννήσει την αυτοκρατορία και να καταπνίξει τα κακώς δρώμενα των προκατόχων του, χτυπώντας αδυσώπητα την αριστοκρατία. Πράγματι πολέμησε τη διαφθορά στο στράτευμα με ικανοποιητικούς μισθούς και καταργώντας την εξαγορά αξιωμάτων. Ο πληθυσμός στις επαρχίες της αυτοκρατορίας δεν υπέφερε πια από τις καταχρήσεις των διοικητικών υπαλλήλων του κράτους. Όμως για να επιβληθεί χρησιμοποίησε βία εναντίον ιδίως της αριστοκρατίας της γαιοκτησίας και έτσι η διακυβέρνηση από τον Ανδρόνικο μετατράπηκε σε καθεστώς τρομοκρατίας. Οι συνωμοσίες και οι εξεγέρσεις δημιουργούσαν εκρηκτική ατμόσφαιρα και το βυζάντιο ζούσε σε ρυθμούς εμφυλίου πολέμου. Ο Ανδρόνικος προσπάθησε να χτυπήσει ένα ζωντανό κομμάτι του κράτους, τους μεγαλογαιοκτήμονες που αποτελούσαν την κύρια στρατιωτική δύναμη, με αποτέλεσμα η μαζική εξόντωσή τους να οδηγήσει στη στρατιωτική κατάρρευση του κράτους. Ουσιαστικά η πολιτική του Ανδρόνικου απέτυχε παταγωδώς. (119) (122) (123)

Η άλωση της Θεσσαλονίκης (1185)

Τα χρόνια της βασιλείας του Ανδρόνικου Α΄ το Βυζάντιο δέχτηκε έντονες επιθέσεις από τους Νορμανδούς Σικελίας. Ο Ανδρόνικος χωρίς ουσιαστικό αποτέλεσμα μπροστά στον Νορμανδικό κίνδυνο προσπάθησε να προσεταιριστεί τον Σαλαδίν, ηγέτη της Αντιόχειας στη Συρία, και τους Βενετούς καταβάλλοντας αποζημιώσεις. Οι Νορμανδοί, αφού επιτέθηκαν στο Δυρράχιο τον Ιούνιο του 1185, το κυρίευσαν και κινήθηκαν προς τη Θεσσαλονίκη. Παράλληλα ο Νορμανδικός στόλος κατέλαβε τα νησιά του Ιονίου πελάγους, Κέρκυρα, Κεφαλλονιά και Ζάκυνθο. Στο παρελθόν ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός είχε καταφέρει να εμποδίσει τους Νορμανδούς να φτάσουν στη Θεσσαλονίκη. Τώρα προέλασαν ανενόχλητοι και στις 6 Αυγούστου πλησίασαν την πόλη. Στις 15 Αυγούστου κατέπλευσε και ο Νορμανδικός στόλος στο λιμάνι της και άρχισε η πολιορκία. Η πόλη αδυνατούσε να αντισταθεί λόγω ελλειπών ανεφοδιασμού και η Κωνσταντινούπολη άργησε να στείλει στρατιωτικές ενισχύσεις. Ο διοικητής της Δαυίδ Κομνηνός δεν μπόρεσε να φανεί αντάξιος των περιστάσεων. Έτσι στις 24 Αυγούστου 1185 η πόλη της Θεσσαλονίκης κυριεύθηκε από τους Νορμανδούς. Οι λεηλασίες και η βαρβαρότητα των νικητών δεν είχε προηγούμενο. Όπως φέρθηκαν οι Έλληνες στους Λατίνους στην Κωνσταντινούπολη πριν από τρία

χρόνια, έτσι και χειρότερα και με φρικαλέο τρόπο φέρθηκαν οι Νορμανδοί στους κατοίκους της δεύτερης πόλης της Αυτοκρατορίας της Θεσσαλονίκης. Στη συνέχεια οι Νορμανδοί προχώρησαν προς την Κωνσταντινούπολη. Μόνο ένα τμήμα του στρατού τους στράφηκε προς τις Σέρρες. (119) (123)

Η μάχη του Δημητρίσιου (1185)

Οι Νορμανδοί μετά τη νίκη τους στη Θεσσαλονίκη συνέχισαν με βασικό τους στόχο την Κωνσταντινούπολη. Εκεί η ατμόσφαιρα ήταν πολύ τεταμένη και μεγάλη η αγωνία μπροστά στο φάσμα της επίθεσης των Νορμανδών. Η κυβέρνηση δεν πήρε πολύ σκληρά μέτρα, κάτι που εξόργισε το πλήθος. Έτσι στις 12 Σεπτεμβρίου 1185 ο Ανδρόνικος Α΄, ο τελευταίος των Κομνηνών, κομματιάστηκε από το οργισμένο πλήθος στους δρόμους της πρωτεύουσας. Ο αυτοκράτορας, που ήταν πριν λίγα χρόνια ο σωτήρας του Βυζαντίου, οδηγήθηκε σε μια ατιμωτική πτώση. Παράλληλα η αριστοκρατία των φεουδαρχών ξανακέρδισε τα προνόμια της με την υποστήριξη της δυναστείας των Αγγέλων.

Η δυναστεία των Αγγέλων δεν άνηκε στις παλιές αριστοκρατικές οικογένειες. Η Θεοδώρα, η μικρότερη κόρη του Αλεξίου Α΄, νυμφεύθηκε με τον Κωνσταντίνο Άγγελο και ως συγγενείς τιμήθηκαν με ανώτερα αξιώματα. Ο Ισαάκιος Β΄ (1185-1195) ήταν εγγονός της Θεοδώρας και του Κωνσταντίνου και ανεβαίνοντας στον θρόνο ακολούθησε πολιτική τελείως αντίθετη από την ακραία του Ανδρόνικου. Φυσικά άμεσος ήταν ο κίνδυνος της Νορμανδικής προέλασης και η εκπόρθηση της πόλης. Ευτυχώς η Κωνσταντινούπολη δεν κινδύνευσε τελικά. Ο στρατός των Νορμανδών, κάτω από τις επιτυχίες του, επέδειξε απληστία και επήλθε ηθική κατάπτωση στις τάξεις του. Από την άλλη επιδημικές ασθένειες τον αποδεκάτισαν. Έτσι, ο Ισαάκιος έστειλε εναντίον των Νορμανδών τον ικανότατο στρατηγό Αλέξιο Βρανά, ο οποίος κατάφερε συντριπτική ήττα στον αντίπαλο πρώτα στη Μοσυνόπολη και μετά στο Δημητρίτσι Σερρών στις 7 Νοεμβρίου 1185. Οι Νορμανδοί μετά την ήττα τους έφυγαν από τη Θεσσαλονίκη και στη συνέχεια αποχώρησαν από το Δυρράχιο και την Κέρκυρα. Στα χέρια τους έμειναν η Κεφαλλονιά και η Ζάκυνθος, τις οποίες έχασε οριστικά το Βυζάντιο. (119)

Η μάχη της Τράβνας (1187)

Στα τέλη του 1185 οι αδελφοί Πέτρος και Ασάν επαναστάτησαν στη Βουλγαρία, καθώς το Βυζάντιο αρνήθηκε οποιαδήποτε παραχώρηση σε διεκδικούμενα εδάφη και πρόνοιες. Με οργισμένο το πλήθος για τη δυσβάσταχτη φορολογία τα δύο αδέλφια προχώρησαν στην πλήρη ανεξαρτησία και την ίδρυση του δεύτερου τσαρικού Βουλγαρικού κράτους.

Το 1186 το Βυζαντινό κράτος είχε να αντιμετωπίσει και εσωτερικά προβλήματα. Ο Αλέξιος Βρανάς, που νίκησε τους Νορμανδούς στο Δημητρίτσι, εστάλη από τον Ισαάκιο να καταστείλει την επανάσταση των Βουλγάρων. Αυτός όμως στην Αδριανούπολη στέφθηκε με την αυτοκρατορική πορφύρα και κινήθηκε εναντίον του Ισαακίου. Σκοτώθηκε σε μάχη στην Κωνσταντινούπολη το καλοκαίρι του 1186 και ο Ισαάκιος ανέλαβε αρχηγός του στρατού εναντίον των Βουλγάρων. Αρχικά η επανάσταση διαλύθηκε αλλά ο Πέτρος και ο Ασάν επανήλθαν υποστηριζόμενοι από τους Κουμάνους. Ο Ισαάκιος τον Οκτώβριο του 1186 κατάφερε να τους κερδίσει με μεγάλες απώλειες. Σε αποτυχία κατέληξε την άνοιξη του 1187 και μια νέα εκστρατεία που επιχείρησε ο αυτοκράτορας στα ορεινά της Βουλγαρίας (Τράβνα). Η παρουσία των Σέρβων με ηγέτη τον Στέφανο Νεμάνια και η επανάσταση στη Μικρά Ασία ανάγκασε τον Ισαάκιο να συνθηκολογήσει με τους Πέτρο και Ασάν, παίρνοντας ως όμηρο τον μικρότερο αδερφό τους Καλογιάννη και αναγνωρίζοντας το ανεξάρτητο Βουλγαρικό κράτος ανάμεσα στον Αίμο και τον Δούναβη. Με την ίδρυση της Αρχιεπισκοπής Τυρνόβου ο Βούλγαρος αρχιεπίσκοπος έστεψε τον Ασάν τσάρο στον ναό του Αγίου Δημητρίου στο Τύρνοβο. (119)

Η μάχη της Αρκαδιουπόλεως (1194)

Μετά το πέρας των Σταυροφορών και τον θάνατο του Φρειδερίκου το 1190 ο Ισαάκιος στράφηκε πάλι εναντίον των Βουλγάρων. Το 1190 οι Βυζαντινοί υπέστησαν βαριά ήττα. Πολιόρκησαν τα τείχη του Τυρνόβου (Βουλγαρική πρωτεύουσα) χωρίς αποτέλεσμα. Οπισθοχωρώντας ο στρατός των Βυζαντινών δέχτηκε αιφνιδιαστική επίθεση στα ορεινά του Αίμου και ο Ισαάκιος μόλις που γλίτωσε. Οι Βυζαντινοί συνέχισαν τις προσπάθειές τους αλλά και πάλι ηττήθηκαν στην Αρκαδιούπολη το 1194. Ο Ισαάκιος δεν σταμάτησε τον αγώνα του αλλά πριν προλάβει να ξεκινήσει μια νέα εκστρατεία εναντίον των Βουλγάρων, ο αδερφός του Αλέξιος στις 8 Απριλίου του 1195 τον κατέβασε από τον θρόνο και τον τύφλωσε. (119)

Η μάχη του Μοράβα (1190)

Στα χρόνια της βασιλείας του Ισαάκιου Β΄ ηγέτης των Σέρβων ήταν ο μέγας ζουπάνος Στέφανος Νεμάνια. Εκμεταλλεύτηκε την προστριβή των Βυζαντινών και των Βουλγάρων, συνέδραμε τους Βούλγαρους και προσπάθησε να αυξήσει την επικράτεια του σε βάρος της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Ο Ισαάκιος μετά το πέραςμα των Γερμανών Σταυροφόρων διά μέσου του Ελλήσποντου στη Μικρά Ασία στράφηκε, όχι μόνο εναντίον των Βουλγάρων στη Θράκη αλλά και εναντίον των Σέρβων. Οι Σέρβοι, όπως προαναφέρθηκε, εκμεταλλευόμενοι τις προστριβές Βυζαντινών και Βουλγάρων προχώρησαν σε πολλές κατακτήσεις και λεηλάτησαν αρκετές πόλεις από Prizren και τα Σκόπια έως τη Σόφια. Οι Σέρβοι όμως νικήθηκαν το φθινόπωρο του 1190 στον ποταμό Μοράβα από τους Βυζαντινούς και σύνηψαν ειρήνη διατηρώντας μόνο τις παλιές κτήσεις. Βέβαια η σύναψη ειρήνης αναγνώριζε έμμεσα το ανεξάρτητο κράτος των Σέρβων στα Βαλκάνια. Μάλιστα ο δευτερότοκος γιος του Νεμάνια Στέφανος νυμφεύθηκε την Ευδοκία, ανηψιά του Ισαακίου, και πήρε τον τίτλο του *σεβαστοκράτορος*. Έτσι ο Σέρβος διάδοχος εισήλθε στην ιεραρχία των βυζαντινών αξιωματικών και αυτό δήλωνε την υποταγή του στον βασιλιά και αυτοκράτορα του Βυζαντίου. (119)

Γ΄ Σταυροφορία (1189-1192)

Μετά τη δεύτερη Σταυροφορία οι Χριστιανικές κτήσεις στην Ανατολή αντιμετώπιζαν πολλά προβλήματα. Οι Μουσουλμάνοι συνεχώς προωθούνταν, καθώς οι πρίγκιπες διαφωνούσαν μεταξύ τους, ο στρατός τελούσε σε απειθαρχία και οι συνωμοσίες της αυλής και η προώθηση των ατομικών συμφερόντων εξασθενούσαν τη θέση των Χριστιανών. Κατά συνέπεια σπουδαίες πόλεις, όπως η Αντιόχεια και τα Ιεροσόλυμα, τελούσαν σε μόνιμο κίνδυνο. Από τη μια ο άρχοντας της Συρίας Νουρεδίν πολιορκούσε συνέχεια την Αντιόχεια. Από την άλλη ο Σαλαδίνος κατάργησε τη δυναστεία των Φατιμιδών στην Αίγυπτο και ίδρυσε τη δυναστεία των Εγίουβιδών. Όταν πέθανε ο Νουρεδίν, προχώρησε στην κατάληψη της Συρίας και του μεγαλύτερου τμήματος της Μεσοποταμίας. Ακολούθως πολιορκήσε το Βασίλειο των Ιεροσολύμων. Με αφορμή την επίθεση χριστιανών σε караβάνι μουσουλμάνων (σ' αυτό ταξίδευε κι η αδερφή του) έκανε επίθεση στο βασίλειο των Ιεροσολύμων και το 1187 κοντά στη λίμνη Τιβεριάδα κέρδισε τον στρατό των Χριστιανών. Ο Σαλαδίνος αιχμαλώτισε τον Βασιλιά των Ιεροσολύμων και άλλους Χριστιανούς πρίγκιπες.

Προχώρησε και στην κατάληψη σημαντικών λιμανιών, όπως της Βηρυττού, της Σιδώνας και της Ιάφας. Έτσι το φθινόπωρο του 1187 εύκολα κατέλαβε την Ιερά Πόλη, τα Ιεροσόλυμα.

Ο πάπας Κλήμης Γ΄ δραστηριοποιήθηκε για την πραγματοποίηση μιας νέας Σταυροφορίας και κέρδισε τη στήριξη του βασιλιά της Γαλλίας Φιλίππου Β΄, του βασιλιά της Αγγλίας Ριχάρδου Α΄ του Λεοντόκαρδου και της Γερμανίας Φρειδερίκου του Βαρβαρόσσα. Οι δύο πρώτοι προχώρησαν από τη Σικελία δια θαλάσσης με κατεύθυνση τους Άγιους Τόπους. Ο Φρειδερίκος, ξεκινώντας τον Μάιο του 1189 από τη Ρατισβόννη, βάδισε μέσα από την Ουγγαρία και ήρθε σε συνεννόηση με τους Σέρβους και τους Βούλγαρους. Ο Σαλαδίνος από την άλλη κάλεσε τους Μουσουλμάνους σε ανελέητο αγώνα εναντίον των Χριστιανών.

Βέβαια το Βυζάντιο και ο Ισαάκιος θα έπαιζαν καθοριστικό ρόλο στην επιτυχία όλης αυτής της προσπάθειας των Δυτικών. Η σφαγή των Λατίνων στην Κωνσταντινούπολη το 1182 είχε διαταράξει τις σχέσεις των χριστιανών της Δύσης και της Ανατολής. Από την άλλη οι φιλικοί δεσμοί του Φρειδερίκου με τους Νορμανδούς (ο υιός του παντρεύτηκε την κληρονόμο του Βασιλείου της Σικελίας) έκαναν τον αυτοκράτορα καχύποπτο. Έτσι, αν και οι απεσταλμένοι του υπέγραψαν συνθήκη στη Νυρεμβέργη με τον Φρειδερίκο, ο Ισαάκιος συμφώνησε με τον Σαλαδίνο ότι θα εμπόδιζε το πέρασμα των Δυτικών προς την Ανατολή με αντάλλαγμα την επιστροφή των Αγίων Τόπων στους Έλληνες. Ταυτόχρονα εκείνη την εποχή το Βυζάντιο αντιμετώπιζε την πίεση των Σέρβων και των Βουλγάρων. Οπότε οι επαφές και οι διευκολύνσεις αυτών προς τον Φρειδερίκο δημιουργούσαν πέπλο ανησυχίας στο Βυζάντιο.

Οι Γερμανοί βαδίζοντας προς την Ανατολή κατέλαβαν πρώτα τη Φιλιππούπολη (Αύγουστος 1189) και κυριεύοντας την Αδριανούπολη και τη Θράκη πλησίασαν στην Κωνσταντινούπολη. Τη δύσκολη εκείνη στιγμή ο Ισαάκιος αναγκάστηκε τον Φεβρουάριο του 1190 να έρθει σε συμφωνία με τον Φρειδερίκο με τους παρακάτω όρους: Με πλοία των Βυζαντινών τα γερμανικά στρατεύματα θα περνούσαν μέσω του Ελλησπόντου στη Μικρά Ασία, θα έδινε ομήρους στον Φρειδερίκο και θα εξασφάλιζε τη σίτιση των Σταυροφόρων. Έτσι, την άνοιξη του 1190 οι Γερμανοί πέρασαν τον Ελλήσποντο. Η πορεία τους στην Μικρά Ασία κατέστη κοπιώδης και κατέφθασαν στη Μικρά Αρμενία και Κιλικία. Ο Φρειδερίκος

όμως τον Ιούνιο 1190 πνίγηκε στον ποταμό Καλύκανδο της Σελεύκειας. Ο πιο επικίνδυνος αντίπαλος του Σαλαδίνου δεν υπήρχε πια.

Οι δύο άλλοι βασιλείς, ο Φίλιππος Β΄ και ο Ριχάρδος Α΄, όπως ειπώθηκε, το 1189 με τη συνδρομή των Νορμανδικών πλοίων έφτασαν στην Παλαιστίνη. Δεν προκάλεσαν ιδιαίτερα προβλήματα στο Βυζάντιο. Με ορμητήριο την Τύρο δεν μπόρεσαν να πλήξουν τους Μουσουλμάνους. Έτσι το 1192 ήρθαν σε συμφωνία με τον Σαλαδίνο, ο οποίος διατήρησε την κυριαρχία του στα Ιεροσόλυμα. Το μόνο όφελος ήταν η απόβαση του Ριχάρδου στην Κύπρο, την οποία την παρέδωσε το 1192 στον πρώην βασιλιά των Ιεροσολύμων Guy de Lusignan. Να σημειωθεί ότι η Κύπρος αποτελούσε στρατηγικής σημασίας νησί, καθώς από εκεί εύκολα οι Χριστιανοί της Δύσης θα μπορούσαν να εφορμούν στην Ανατολή και στους Άγιος Τόπους.

Τελικά η Γ΄ Σταυροφορία οδηγήθηκε σε αποτυχία. Το Βυζάντιο δεν μπόρεσε να τακτοποιήσει τις υποθέσεις στα βόρεια και τα ανατολικά σύνορα και έχασε οριστικά την Κύπρο, όπου οι Λουζιτανοί παρέμειναν στο νησί για τρεις περίπου αιώνες. Από την άλλη ο Σαλαδίνος διατήρησε τα προνόμια του. (103) (111) (117)

Δ΄ Σταυροφορία 1198-1204 (Καταστροφή της Ζάρας)

Η Δ΄ Σταυροφορία είναι ένα ιστορικό φαινόμενο όπου αναμειγνύονται τα θρησκευτικά αισθήματα με την επιθυμία για κέρδος και περιπέτεια. Οπωσδήποτε, όπως φάνηκε κι από τις άλλες σταυροφορίες, κυριάρχησαν τα κοσμικά και υλικά ελατήρια έναντι των πνευματικών. Κύρια απόδειξη η άλωση της Κωνσταντινουπόλεως το 1204 και όχι η απελευθέρωση των Αγίων Τόπων.

Στα τέλη του 12^{ου} αιώνα οι Γερμανοί επηρέαζαν αισθητά την Ιταλία και συνεχώς έδειχναν τις απειλητικές διαθέσεις τους στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Το 1198 εκλέχτηκε πάπας ο Ιννοκέντιος Γ΄ ο οποίος φρόντισε για την αποκατάσταση της παπικής εξουσίας, που υπέσκαπταν οι Γερμανοί βασιλείς, και για την ανάληψη της αρχηγίας για τη χριστιανική κίνηση εναντίον των Μουσουλμάνων. Γι' αυτόν τον λόγο ο πάπας ενάντια στους Hohenstaufen υποστήριζε τον Όθωνα Brunswick. Παράλληλα ήρθε σε διαπραγματεύσεις με τον αυτοκράτορα Αλέξιο Γ΄, ο οποίος ήλπιζε στην ανασυγκρότηση της αυτοκρατορίας στη θέση του Διεθνούς Γερμανικού

Κράτους. Μέσα σ' αυτό το κλίμα ο πάπας τονίζοντας την άθλια εικόνα των Αγίων Τόπων ζήτησε από όλους τους χριστιανούς βασιλείς να συμμετάσχουν σε μια νέα Σταυροφορία εναντίον των απίστων, υποσχόμενος άφεση αμαρτιών και πολλά άλλα προνόμια. Οι πιο σημαντικοί βασιλείς της Δύσης δεν ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα του πάπα. Ο βασιλιάς της Γαλλίας Φίλιππος Β΄ ήταν αφορισμένος από την Εκκλησία εξαιτίας του διαζυγίου του, ο Ιωάννης της Αγγλίας ως νέος στον θρόνο είχε να αντιμετωπίσει τους βαρώνους και στη Γερμανία συναγωνίζονταν για τον θρόνο ο Όθωνας του Branswick και ο Φίλιππος ο Σουηβός. Στη Σταυροφορία έλαβαν λοιπόν μέρος ο βασιλιάς της Ουγγαρίας και αρκετοί ιππότες της Βόρειας Γαλλίας. Έτσι, ο στρατός αποτελούνταν από Γάλλους, Άγγλους, Φλαμανδούς, Σικελούς και Γερμανούς.

Σημαντικό ρόλο στην τέταρτη Σταυροφορία διαδραμάτισε ο δόγης της Βενετίας Ερρίκος Δάνδολος. Παρόλο το προχωρημένο της ηλικίας του (ογδόντα και..) διακρινόταν για την έντονη δράση, την αγάπη για την πατρίδα του και διαφύλαττε σταθερά τα προνόμια του κράτους του. Προκειμένου να ευημερήσει η Δημοκρατία του Αγίου Μάρκου δε δίσταζε να εκμεταλλευτεί τις συνεργασίες και τις περιστάσεις. Στο άκουσμα της Σταυροφορίας, γνωρίζοντας τον πλούτο της Ανατολής, επιδίωξε από το Βυζάντιο να αποκατασταθούν όλα τα εμπορικά προνόμια που είχαν ατονήσει κατά τη δυναστεία των Κομνηνών. Δεν μπορούσε να ανεχθεί την παραχώρηση προνομίων στην Πίζα και στη Γένουα, γιατί πλήττονταν τα συμφέροντα της Βενετίας. Έτσι, άρχισε να σκέφτεται την πιθανότητα κατάκτησης του Βυζαντίου, για να εξασφαλίσει τα οικονομικά του προνόμια στην Ανατολή. Προκειμένου να πετύχει τους στόχους του, απειλούσε τον Αλέξιο Γ΄, όπως και ο πάπας, ότι θα προβεί στην αποκατάσταση του εκθρονισθέντος Ισαακίου Β΄.

Για την οργάνωση και προώθηση της ιδέας της Σταυροφορίας καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισαν ο πάπας της Ρώμης που αντιπροσώπευε τα πνευματικά αισθήματα και με ειλικρίνεια κήρυττε την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων από τους μουσουλμάνους, και ο δόγης της Βενετίας που αντιπροσώπευε τα κοσμικά αισθήματα και κυρίως επιδίωκε να διασφαλίσει τα οικονομικά προνόμια της Βενετίας. Επηρέασαν ακόμη τις εξελίξεις ο Αλέξιος πρίγκηπας και υιός του Ισαακίου Β΄ που είχε πάει στη Δύση και ο Φίλιππος ο Σουηβός της Γερμανίας που νυμφεύθηκε την αδερφή του πρίγκηπα.

Αρχηγός του Σταυροφορικού στρατού εκλέχτηκε ο κόμης της Καμπανίας Thibault, που ήταν αποδεκτός από όλους. Μετά τον ξαφνικό του θάνατο την ηγεσία της κινήσεως αυτής ανέλαβε ο Ιταλός πρίγκηπας Βονιφάτιος Μομφερατικός. Την εποχή αυτή μετά τον θάνατο του Σαλαδίνου (1193) τα μέλη της δυναστείας των Εγιουβιδών βρίσκονταν διαρκώς σε διαμάχη και συνεπώς τα πράγματα ήταν ευνοϊκά για τους Σταυροφόρους στην Παλαιστίνη.

Αποφασίστηκε, λοιπόν, οι Σταυροφόροι να συγκεντρωθούν στη Βενετία (Ιούνιος 1202), η οποία ανέλαβε την υποχρέωση αντί χρημάτων να τους μεταφέρει δια θαλάσσης στην Αίγυπτο, η οποία εξουσίαζε την Παλαιστίνη. Η κατάληψη της Αιγύπτου θα άνοιγε εύκολα τον δρόμο για την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων. Ο Δάνδολος απαίτησε όλο το χρηματικό ποσό από την αρχή και οι Σταυροφόροι μη έχοντας όλο το πόσο δέχτηκαν την πρόταση του να κυριεύσουν τη Δαλματική πόλη Ζάρα, που ήταν Βενετική κτήση και τώρα ήταν προσαρτημένη στην Ουγγαρία. Η πορεία των Σταυροφόρων άλλαξε, παρά τη συμμετοχή του βασιλιά της Ουγγαρίας και την έντονη διαμαρτυρία του Πάπα. Οι Σταυροφόροι λεηλάτησαν και κατέστρεψαν τη Ζάρα. Αντί για πόλεμο εναντίον των απίστων η Σταυροφορία ξεκίνησε με πόλεμο Σταυροφόρων εναντίον Σταυροφόρων.

Ο Πάπας μετά την καταστροφή της Ζάρας αφορίσε όλους τους Σταυροφόρους και στη συνέχεια μόνο τους Βενετούς. Τότε στη Ζάρα εμφανίστηκε και ο πρίγκηπας Αλέξιος Δ΄, γιος του Ισαακίου, και μια αντιπροσωπεία του γαμπρού του Γερμανού Φιλίππου του Σουηβού, που ζήτησαν την αποκατάσταση του στον βυζαντινό θρόνο. Υποσχέθηκε δε ο Αλέξιος να υποταγεί το Βυζάντιο θρησκευτικά στη Δυτική Εκκλησία της Ρώμης, να χορηγήσει μεγάλο χρηματικό ποσό και να πάρει μέρος στη Σταυροφορία. Τότε ο Δάνδολος συνειδητοποίησε τη μεγάλη ευκαιρία που παρουσιαζόταν. Παρά τις αρχικές αντιρρήσεις τελικά οι Σταυροφόροι με τους Βενετούς αποφάσισαν να περάσουν από την Κωνσταντινούπολη. Τελικά τον Μάιο του 1203 ξεκίνησε από τη Ζάρα με κατεύθυνση την Πόλη ο Βενετικός στόλος με τον Δάνδολο, τον Βονιφάτιο τον Μομφερατικό και τον πρίγκηπα Αλέξιο. (105) (124)

Δ΄ Σταυροφορία – Άλωση της Κωνσταντινούπολης

Οι Σταυροφόροι ξεκίνησαν στις 24 Μαΐου του 1203 από τη Ζάρα της Δαλματίας και έφτασαν στην Κωνσταντινούπολη τον επόμενο μήνα (23 Ιουνίου 1203), περνώντας από Δυρράχιο, την Κέρκυρα και παραπλέοντας το Ταΐναρο

σταμάτησαν στην Εύβοια και την Άνδρο. Παντού ο Αλέξιος Δ΄ γινόταν με επευφημίες δεκτός. Αποβιβάστηκαν στον Γαλατά, μπήκαν στον Κεράτιο Κόλπο και έκαψαν τα πλοία. Παράλληλα οι ιππότες έκαναν επίθεση στην Πόλη. Παρά τη συγκλονιστική αντίσταση των Βυζαντινών και των μισθοφόρων Βαράγγων η Πόλη κατελήφθη στις 17 Ιουλίου 1203 και αμέσως αποκατέστησαν στον θρόνο τον Ισαάκιο και έγινε η ανακήρυξη του γιου του Αλέξιου Δ΄ ως συναυτοκράτορα. Ο Αλέξιος Γ΄ πρόλαβε να ξεφύγει με όλους τους δημόσιους θησαυρούς. Αμέσως οι Σταυροφόροι και ο Δάνδολος απαίτησαν από τον Αλέξιο Δ΄ να επιδώσει το υποσχεθέν χρηματικό ποσό και να λάβει μέρος στη Σταυροφορία. Η αδυναμία του Αλέξιου να πληρώσει άμεσα προκάλεσε έκρυθμη κατάσταση. Στην Κωνσταντινούπολη το πλήθος εξοργίσθη με τους αυτοκράτορες, καθώς πίστεψαν ότι πρόδωσαν την Πόλη στους Σταυροφόρους. Προκλήθηκε, λοιπόν, επανάσταση και στις 28/29 Ιανουαρίου 1204 ανακηρύχθηκε αυτοκράτορας ο Αλέξιος Ε΄ ο Μούρτζουφλος εκθρονίζοντας τους δύο αυτοκράτορες. Ο Ισαάκιος απεβίωσε στη φυλακή και στις 8 Φεβρουαρίου δολοφονείται ο Αλέξιος.

Ο Μούρτζουφλος είχε εχθρική διάθεση προς τους Σταυροφόρους. Οι τελευταίοι μετά τον θάνατο του Ισαακίου και του Αλεξίου Δ΄ δεν είχαν καμία πλέον υποχρέωση απέναντι στο Βυζάντιο. Η κατάσταση ήταν ιδιαίτερα τεταμένη και οι Σταυροφόροι σε συνεννόηση με τους Βενετούς τον Μάρτιο του 1204 σχεδίασαν τη διαίρεση της Αυτοκρατορίας. Μετά τη συνθήκη αυτή οι Σταυροφόροι χτύπησαν ανελέητα την Πόλη και από ξηρά και από θάλασσα. Στις 13 Απριλίου του 1204 διαδραματίστηκε η κατάληψη της Πόλης. Ο Μούρτζουφλος κατάφερε να διαφύγει την ώρα που η Βασιλεύουσα περνούσε στα χέρια των Σταυροφόρων. Για τρεις ημέρες οι Σταυροφόροι λεηλατούσαν ό,τι έβρισκαν μπροστά τους, χωρίς να σεβαστούν τίποτα (εκκλησίες, λείψανα, έργα τέχνης, ατομικές περιουσίες...). Από τη μοιρασιά δεν έλειψαν και άνθρωποι της εκκλησίας. Πολλά ιερά λείψανα μεταφέρθηκαν σε γαλλικά μοναστήρια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τα τέσσερα ορειχάλκινα άλογα του Ιππόδρομου που βρίσκονται στον καθεδρικό ναό του Αγίου Μάρκου στη Βενετία.

Η άλωση της Κωνσταντινούπολης σήμαινε την επικράτηση των Φράγκων στον ελλαδικό χώρο για αρκετά χρόνια. (105) (117) (101)

Διαμελισμός της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (1204)

Οι Σταυροφόροι και οι Βενετοί στηριζόμενοι στη συνθήκη που είχαν συμφωνήσει τον Μάρτιο του 1204 προχώρησαν στον διαμελισμό της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Μεγάλη βαρύτητα στην υλοποίηση της συνθήκης είχε και ο εμπνευστής του διαμελισμού Ερρίκος Δάνδολος. Αρχικά αναγκαία ήταν η εκλογή του αυτοκράτορα και γι' αυτόν τον σκοπό συστάθηκε συμβούλιο απαρτιζόμενο από έξι Φράγκους και έξι Βενετούς. Ο Βονιφάτιος ο Μομφερατικός είχε τις περισσότερες πιθανότητες να εκλεγεί, καθώς προϊστάτο της Σταυροφορίας, είχε σχέσεις με το Βυζάντιο και ξεχώριζε για τις ικανότητες του. Ο Δάνδολος, όμως, δεν επιθυμούσε για τον αυτοκρατορικό θρόνο μια τέτοια ισχυρή προσωπικότητα και εκμεταλλευόμενος τη διάσπαση των Φράγκων κατάφερε την εκλογή του κόμη Βαλδουίνου της Φλάνδρας. Η στέψη του πραγματοποιήθηκε στις 16 Μαΐου 1204. Σύμφωνα με τη συνθήκη, επειδή αυτοκράτορας εκλέχθηκε από το σώμα των ιπποτών, ο νέος λατίνος πατριάρχης της Κωνσταντινουπόλεως θα ήταν Βενετός και έτσι εκλέχθηκε ο Θωμάς Μοροζίνης.

Ο Αυτοκράτορας Βαλδουίνος έλαβε το ένα τέταρτο της αυτοκρατορικής επικράτειας. Τα υπόλοιπα τρία τέταρτα θα μοιράζονταν κατά το ήμισυ στους Βενετούς και στους ιππότες. Έτσι, ο Βαλδουίνος κατείχε τη Θράκη και τη ΒΔ Μικρά Ασία και πολλά νησιά του Αιγαίου, όπως τη Λέσβο, τη Σάμο, τη Χίο.

Ο Βονιφάτιος δε δέχθηκε εδάφη της Μ. Ασίας και επέλεξε ευρωπαϊκές κτήσεις. Μετά από προστριβές οικειοποιήθηκε τη Θεσσαλονίκη και ίδρυσε το Βασίλειο της Θεσσαλονίκης που εκτεινόταν στη Μακεδονία και τη Θεσσαλία.

Τα σπουδαιότερα και μεγαλύτερα οφέλη αποκόμισαν βέβαια οι Βενετοί, οι οποίοι στερέωσαν την αύξουσα ισχύ τους με την απόκτηση λιμανιών και νησιών. Δυτικά ο αυτοκράτορας αρκέσθηκε στα λιμάνια της Κορώνης και της Μεθώνης στην Πελοπόννησο και στα λιμάνια του Δυρραχίου και της Ραγούσας στην Αδριατική. Στην κυριαρχία των Βενετών περιήλθαν τα νησιά του Ιονίου πελάγους, η Κρήτη αργότερα (αρχικά ανήκε στον Βονιφάτιο) και πολλά νησιά του Αιγαίου πελάγους (Εύβοια, Άνδρος, Νάξος). Τα τρία όγδοα της Πόλης, η Ανδριανούπολη και σπουδαία λιμάνια, όπως η Καλλίπολη, η Ραιδεστός, η Ηράκλεια, συμπλήρωναν την Ενετική κυριαρχία. Σύμφωνα με τη συνθήκη ο Δάνδολος δεν ήταν υποτελής στον αυτοκράτορα και κατάφερε να δημιουργήσει ένα αποικιακό κράτος που ήλεγχε όλους τους θαλάσσιους δρόμους.

Αντίθετα οι Φράγκοι παρουσιάζουν πιο χαλαρή οργάνωση, βασιζόμενοι στο φεουδαρχικό σύστημα και σε ένα πολύπλοκο σύστημα τιμαρίων. Στην κεντρική και νότια Ελλάδα δημιουργήθηκαν ηγεμονίες που εξαρτιόνταν περισσότερο από τον Βονιφάτιο, βασιλιά της Θεσσαλονίκης και όχι τόσο από τον αυτοκράτορα. Πράγματι ο Βονιφάτιος έφτασε μέχρι την Αθήνα και παραχώρησε την επικυριαρχία της Αττικής και της Βοιωτίας στον βουργούνδιο Όθωνα de la Roche. Με τη δική του, επίσης, υποστήριξη ο Γουλιέλμος Σαμπλίτης και ο Γοδεφρείδος Βιλλεαρδουίνος υπέταξαν την Πελοπόννησο. Εκεί ιδρύθηκε το πριγκηπάτο της Αχαΐας ή του Μορέως, που οργανώθηκε με ένα ιδιαίτερο τρόπο ακολουθώντας τον δυτικό-γαλλικό τρόπος ζωής και εξουσίας.

Ο βυζαντινός πληθυσμός, βέβαια, έβλεπε με αντιπάθεια τη λατινική κυριαρχία, αφού οι κατακτητές επέδειξαν υπέρμετρη αλαζονεία από τη μια και από την άλλη υπήρχαν τεράστιες διαφορές σε θέματα πίστης. Δεν πραγματοποιήθηκε η Ένωση των Εκκλησιών και η βία των κατακτητών επέβαλε την υποταγή των Ελλήνων στην εξουσία του Πάπα. Η οποιαδήποτε συνεννόηση φαινόταν πια αδύνατη. Παρόλη την ανεκτικότητα των φεουδαρχών του Βυζαντίου και του λαού, αρκετοί Βυζαντινοί ισχυροί μετακινήθηκαν σε περιοχές ελεύθερες από τους λατίνους κατακτητές. Οι φυγάδες αυτοί με τη συμπαράσταση των ντόπιων πληθυσμών δημιούργησαν κρατίδια και αγωνίστηκαν για την αναβίωση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (Αυτοκρατορία της Νίκαιας, Ηγεμονία-Δεσποτάτο της Ηπείρου, Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας). (119) (125) (101) (124)

Η κατάληψη των ελληνικών νησιών του Αιγαίου Πελάγους από τους Βενετσάνους [Δουκάτο της Νάξου 1207]

Κατά το μοίρασμα των Βυζαντινών κτήσεων τα πιο πολλά νησιά επιδόθηκαν στους Βενετούς. Οι Βενετοί δεν προχώρησαν στην κατάληψη τους, γιατί θα έπρεπε να ξοδέψουν σημαντικά ποσά, για να συντηρήσουν τις φρουρές και τους διοικητές τους. Γι' αυτόν τον λόγο έδωσαν τη δυνατότητα σε ιδιώτες φεουδάρχες, να καταλάβουν τα νησιά κάτω από τη σημαία του βενετικού αποικισμού.

Στην Κωνσταντινούπολη υπήρχαν πολλοί που θα ήθελαν και είχαν τις ικανότητες να αναλάβουν αυτή την πρωτοβουλία. Μια τέτοια προσωπικότητα ήταν ο ανεπιός του Δάνδολου, δόγη της Βενετίας, ο διαπραγματευτής της πώλησης της Κρήτης στη Βενετία και δικαστής στην Πόλη Μάρκος Σανούδος. Αμέσως μετά την

απόφαση του θείου του περί ελεύθερης ίδρυσης βενετικών αποικιών στα νησιά, συγκέντρωσε πολλούς τυχοδιώκτες, επάνδρωσε οκτώ γαλέρες με δικά του έξοδα και προχώρησε στο Αιγαίο, προκειμένου να ιδρύσει το δικό του δουκάτο.

Τα νησιά δε βρίσκονταν σε καλή κατάσταση και ήταν λογικό ο Σανούδος να μην αντιμετωπίσει μεγάλη αντίσταση. Μόνο ο δυνάστης της Ρόδου και της Καρπάθου Λέων Γαβαλάς (μόνος έφερνε τον τίτλο αυθέντης των Κυκλάδων) είχε τη δύναμη να εμποδίσει τον Σανούδο. Ο Σανούδος γρήγορα κατά τον πλου του στο Αιγαίο υπέταξε δεκαεπτά νησιά. Μόνο η Νάξος, το πλουσιότερο νησί των Κυκλάδων, του αντιστάθηκε. Είχαν βέβαια προλάβει και είχαν κάνει απόβαση στο νησί οι Γενοβέζοι πειρατές, καταλαμβάνοντας το βυζαντινό κάστρο.

Ο Σανούδος αποφασιστικά αποβιβάστηκε στο νησί καίγοντας τα πλοία των συντρόφων του, ώστε να πολεμήσουν χωρίς ενδοιασμούς για την κατάληψη του νησιού. Ακολούθησε η πολιορκία του βυζαντινού κάστρου και σε πέντε εβδομάδες οι Γενοβέζοι πειρατές παραδόθηκαν λόγω της έλλειψης τροφίμων. Έτσι, ιδρύθηκε το δουκάτο με πρωτεύουσα τη Νάξο και προσαρτημένα όλα σχεδόν τα Κυκλαδονήσια (Πάρος, Αντίπαρος, Κίμωλος, Μήλος, Αμοργός, Ίος, Κύθνος, Σίκινος, Σίφνος, Σύρος). Οι αδερφοί Ανδρέας και Ιερεμίας Γκίζη κατέκτησαν την Τήνο και τη Μύκονο, που δεν αναγνώριζαν τον Σανούδο. Στο δικό τους δουκάτο προσάρτησαν αργότερα τη Σύρο, τη Σκόπελο, τη Σκιάθο, τη Σέριφο και την Κέα.

Από τα άλλα νησιά του Αιγαίου η Λήμνος έγινε φέουδο των Navigajosi, τα Κύθηρα του Μάρκου Βενιέρη, τα Αντικύθηρα των Βιάρων και η Εύβοια (1205) του Ιάκωβου d' Avenses. (125)

Η κατάληψη των ελληνικών νησιών του Ιονίου Πελάγους από τους Βενετσάνους [1206]

Και την κατάληψη της Κέρκυρας οι Βενετοί την πραγματοποίησαν με το σχέδιο των βενετικών αποικιών από φεουδάρχες ιδιώτες. Βασικό τους εμπόδιο ήταν ο Γενοβέζος πειρατής Βετράνος, που είχε καταλάβει την Κέρκυρα λίγο πριν την τέταρτη Σταυροφορία. Το 1205 ο Βενετικός στόλος, καθώς μετέφερε στην Κωνσταντινούπολη τον πρώτο Λατίνο Πατριάρχη Θωμά, με πολύ κόπο κατέλαβε την Κέρκυρα, καθώς και οι κάτοικοι δεν έτρεφαν την καλύτερη άποψη για τους

Βενετούς. Μάλιστα μετά τον απόπλου του βενετικού στόλου ο Βετράνος επέστρεψε στην Κέρκυρα και έγινε καλοδεχούμενος από τους Κερκυραίους.

Όταν οι Βενετοί πληροφορήθηκαν την επιστροφή του Βετράνου στην Κέρκυρα, το 1206 έστειλαν στόλο, προκειμένου να επιβάλουν την τάξη και να διοικήσουν το νησί. Ο γιος του Δάνδολου ως αρχηγός του στόλου πήρε το φρούριο της Κέρκυρας μετά από σκληρή αντίσταση. Ο Βετράνος συνελήφθη στο πέλαγος μαζί με τους εξήντα συντρόφους του και σταυρώθηκε στην Κέρκυρα.

Διορίστηκε διοικητής στην Κέρκυρα και το 1207 δόθηκε σε ευγενείς Βενετσάνους η Κέρκυρα, οι Παξοί και άλλα μικρά νησιά, προκειμένου να τα συντηρούν και να πληρώνουν φόρο στη γαληνότατη δημοκρατία της Βενετίας. Έτσι, οι Βενετοί μπορούσαν να ασκούν προνομιακά τις εμπορικές δραστηριότητές τους στην περιοχή αυτή. Παράλληλα ο δόγης της Βενετίας εξήγγειλε φορολογικές ελαφρύνσεις και θρησκευτική ελευθερία στους ντόπιους κατοίκους.

Η Ζάκυνθος και η Κεφαλλονιά βρίσκονταν κάτω από τη κατοχή του κόμη και πειρατή Ορσίνι. Πληροφορούμενος το τραγικό τέλος του Βετράνου δήλωσε πίστη και υποταγή στον πάπα Ιννοκέντιο. Μετά από δύο χρόνια ο Ορσίνι υποχρεώθηκε να αναγνωρίσει την επικυριαρχία της Βενετίας. Η Βενετία, λοιπόν, ανέπτυξε ακόμη περισσότερο την ναυτιλία και το εμπόριο της στο Ιόνιο Πέλαγος. Ο Πάπας δυσαρεστημένος δεν ήταν σε θέση να διεκδικήσει κάτι από τα δύο νησιά. (125)

Η κατάληψη των ελληνικών νησιών από τους Βενετσάνους [Κρήτη]

Η θέση της Κρήτης δεν ήταν ακόμη ξεκάθαρη. Είχε πουληθεί από τον Βονιφάτιο στους Βενετούς, αλλά και οι Γενοβέζοι είχαν εγκατασταθεί στο νησί πολύ πιο πριν. Ο ανταγωνισμός ήταν διαρκής και η ενδυνάμωση της Βενετίας στο Αιγαίο όξυνε τις αντιθέσεις. Οι Βενετοί με προπύργιο τη Σπιναλόγκα σχεδίαζαν τη σταδιακή κατάληψη του νησιού. Από την πλευρά τους οι Γενοβέζοι αποβιβάστηκαν με ισχυρή φρουρά και αρχηγό τον πειρατή Ερρίκο Πεσκατόρε (κόμης της Μάλτας). Οι Κρητικοί αναγνώρισαν την υποταγή τους στον Γενοβέζο Πεσκατόρε. Οι Βενετοί ως αντιπερισπασμό με ισχυρές ναυτικές και στρατιωτικές δυνάμεις απομάκρυναν τους Γενοβέζους από την Κρήτη και τοποθέτησαν διοικητή τον Ιάκωβο Τιέπολδο. (αργότερα δόγης της Βενετίας).

Οι Γενοβέζοι θεώρησαν πραξικόπημα την παρουσία των Βενετών και ο Πεσκατόρε αιτήθηκε την παρέμβαση του Πάπα. Οι Βενετοί μετά από πέντε χρόνια κατάφεραν να εξουδετερώσουν τον Πεσκατόρε το 1212 και σταθεροποιήθηκαν στο νησί, παρακάμπτοντας τις εσωτερικές αντιστάσεις. (125)

Το Δεσποτάτο της Ηπείρου

Το Δεσποτάτο της Ηπείρου προήλθε μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους το 1204. Ιδρύθηκε από τον Μιχαήλ Άγγελο Κομνηνό, πρώτο ξάδερφο του Ισαάκιου Β'. Η γυναίκα του καταγόταν από τους Μελισσηνούς, σπουδαίους φεουδάρχες. Όταν οι Φράγκοι κατέλαβαν την Πόλη, ο τοπάρχης της Αιτωλίας και της Νικόπολης και συγγενής με τη σύζυγο του Μιχαήλ Συναχειρήμ ζήτησε τη στρατιωτική βοήθεια του Μιχαήλ. Πριν προλάβει να φτάσει ο Μιχαήλ στη Νικόπολη, ο Συναχειρήμ δολοφονήθηκε. Αρχικά τιμώρησε τους υπεύθυνους της δολοφονίας και στη συνέχεια προχώρησε στην οργάνωση του στρατού του και στην κατάληψη των Ιωαννίνων, του Δυρραχίου, της Αχρίδας, του Βελιγραδίου, της Βόνιτσας και της Κέρκυρας. Ο Μιχαήλ, ενώ αρχικά συμμάχησε με τον Βονιφάτιο, σταθεροποίησε τη θέση του στην περιοχή της Άρτας και κήρυξε πόλεμο εναντίον του, με στόχο να κυριεύσει όλη την Ήπειρο, την Αλβανία και την Αιτωλοακαρνανία. Με την ταχεία υλοποίηση του σχεδίου του ίδρυσε το Δεσποτάτο της Ηπείρου με πρωτεύουσα την Άρτα. Το νέο κράτος εκτεινόταν από το Δυρράχιο έως στη Ναύπακτο. Μάλιστα ο Μιχαήλ βρήκε πολλούς υποστηρικτές, καθώς ο

πατέρας του ο σεβαστοκράτωρ Ιωάννης υπήρξε διοικητής του θέματος της Ηπείρου και της Θεσσαλίας.

Ο Μιχαήλ, έχοντας ισχυροποιήσει τη θέση του, αμφισβήτησε τα δικαιώματα των Βενετών στα παράλια της Ηπείρου και στην Κέρκυρα και δεν αναγνώριζε την κυριαρχία του βασιλείου της Θεσσαλονίκης. Επίσης, κήρυξε την αυτονομία και την ανεξαρτησία του δικού του κράτους και δεν αναγνώριζε το κράτος της Νίκαιας. Στην αρχή όμως, ασκώντας διπρόσωπη πολιτική, ζήτησε από τον ιδρυτή του κράτους της Νίκαιας Λάσκαρη τον ετεροθαλή αδερφό του Θεόδωρο Δούκα Κομνηνό (συνεργάτη του Λάσκαρη στη Νίκαια) με το πρόσχημα ότι θα τον καταστήσει διάδοχό του. Το 1205 ο Μιχαήλ προσπάθησε να κυριεύσει την Πελοπόννησο, αλλά υπέστη βαριά ήττα από τους Φράγκους στη Μεθώνη. Παράλληλα οι Βενετοί κυριεύσαν την Κέρκυρα και το Δυρράχιο. Επιστρέφοντας ο Μιχαήλ κατέλαβε ξανά το Δυρράχιο και προχώρησε στην ενίσχυση των εμπορικών προνομίων στην οικογένεια των Ραγουζαίων στην Ήπειρο (ήταν εχθρικά διακείμενοι στους Βενετούς) και δήλωσε υποταγή στον Πάπα, ελπίζοντας να έχει την στήριξη του στις πολιτικές του επιδιώξεις. Άμεσα ο Μιχαήλ οργάνωσε τον στρατό του και έβαλε πάλι στόχο την κατάληψη της Πελοποννήσου. Με την αυτοκτονία του Σγουρού η Ακροκόρινθος και το Άργος κατελήφθησαν εύκολα και τοποθέτησε εκεί διοικητή τον αδερφό του Θεόδωρο.

Ιδιαίτερη ήταν η συμπεριφορά του Μιχαήλ προς τον Ερρίκο τον βασιλιά της Ρωμανίας (μετά τον θάνατο του Βαλδουίνου). Κατά την εκστρατεία του Ερρίκου στη Στερεά Ελλάδα αρχικά κράτησε ουδετερότητα. Μετά την ήττα των Λομβαρδών ο Μιχαήλ ζήτησε από τον Ερρίκο που βρισκόταν στη Θήβα να συμμαχήσουν. Προς επίρρωση των φιλικών προθέσεων έδειξε προθυμία να παντρεύει την κόρη του με τον Ευστάθιο, αδερφό του Ερρίκου. Σ' αυτήν την περίπτωση θα τον συνέδραμε από στεριά και θάλασσα. Ο Ερρίκος τελικά υπέγραψε συνθήκη συμμαχίας με τον Μιχαήλ.

Παρότι είχε έρθει σε προστριβή με τους Βενετσάνους, μέσα στα πλαίσια του καιροσκοπισμού και διαπιστώνοντας την ισχύ των Βενετών ο Μιχαήλ το 2010 ήλθε σε συνθήκη φιλίας. Ο δόγης της Βενετίας Πέτρος Ζιάνης πέτυχε την αναγνώριση από τον Μιχαήλ της επικυριαρχίας της Βενετίας στην Αιτωλοακαρνανία, στην Ήπειρο

και την Αλβανία. Παράλληλα πολλά κέρδη είχε κι ο Μιχαήλ, καθώς κυβερνούσε όλη την περιοχή, από το Δυρράχιο έως τον Κορινθιακό κόλπο.

Δεν πέρασε πολύς καιρός και σύννεφα κύκλωσαν τις σχέσεις Ερρίκου και Μιχαήλ. Ο Ερρίκος έβλεπε την οικονομική αδυναμία του κράτους του και προσπαθούσε να μεγαλώσει την επικράτεια του. Όμως βόρεια εμπόδιο ήταν οι Βούλγαροι, στη θάλασσα οι Βενετοί είχαν όλα τα εμπορικά προνόμια, στη Μικρά Ασία το κράτος της Νίκαιας ενισχυόταν και το κράτος της Τραπεζούντας του έφραζε τον δρόμο προς τη Μαύρη θάλασσα. Διαρκής ήταν κι ο φόβος του Ερρίκου, μήπως συμμαχήσουν Μιχαήλ και Λάσκαρης και κάνουν πόλεμο ενωμένοι εναντίον του. Γι' αυτό τον λόγο αποφάσισε να χτυπήσει πρώτος τον Μιχαήλ. Ο Μιχαήλ, πληροφορούμενος το σχέδιο του Ερρίκου, έστησε ενέδρα στον κοντόσταυλο του Ερρίκου Βούφφα, που είχε οργανώσει επίθεση στην περιοχή του Μιχαήλ. Αφού σκότωσε τους Φράγκους στρατιώτες, τον Βούφφα και τους καθολικούς παπάδες και ευγενείς, τους σταύρωσε. Πάρα τον αναθεματισμό του Πάπα και την οριστική ρήξη με τον Ερρίκο, οι Έλληνες κάτοικοι ενθουσιάστηκαν και ένιωσαν ότι πήραν εκδίκηση για όσα διαδραματίστηκαν από τους Λατίνους στην Πόλη το 1204.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα ο Ερρίκος δεν τόλμησε να πολεμήσει εναντίον του Μιχαήλ. Επίσης έχοντας ανάγκη το εμπόριο του κράτους από λιμάνια εξαπέλυσε επιδρομές το 1212-1214 και απομάκρυνε από το Δυρράχιο και την Κέρκυρα τους Βενετούς. Παράλληλα συμμαχώντας με τον Βούλγαρο Στρέζα επέδραμε αρκετές φορές εναντίον του Ερρίκου. Ο Μιχαήλ είχε αποκτήσει μεγάλη δύναμη και ο φόβος του ήταν μην καταλάβει κάποια άλλη δύναμη (Βούλγαροι, Λάσκαρης..) την Πόλη. Ο ίδιος όμως δολοφονήθηκε το 1216 από άνθρωπο του Πάπα, γιατί ο Μιχαήλ καταδίωκε τον καθολικό κλήρο. Διάδοχός του ήταν ο αδερφός του Θεόδωρος Άγγελος.

Το Δεσποτάτο της Ηπείρου, λοιπόν, ανεξάρτητα από την πολιτική των διοικητών του, κατάφερε ως το 1261 να εμποδίσει τους Βενετούς και τους Φράγκους να σταθεροποιήσουν τη δύναμη τους στη Βαλκανική χερσόνησο. (125) (101)

Η μάχη στην Αντιόχεια Μαιάνρου (1211)

Ο Θεόδωρος Α΄ Λάσκαρης σταθεροποίησε την εξουσία του στη δυτική Μικρά Ασία και οργάνωσε το νέο βυζαντινό κράτος με πρωτεύουσα τη Νίκαια. Η λατινική αυτοκρατορία οπωσδήποτε θα επιθυμούσε να αποτρέψει τη δημιουργία αυτού του νέου κράτους. Ο τοποτηρητής αρχικά και αυτοκράτορας από τις 20 Αυγούστου 1206 αδελφός του Βαλδουίνου Ερρίκος κυβέρνησε με μεγάλη σύνεση και έδειξε διαλλακτικότητα στους Έλληνες της Πόλης και στην αριστοκρατία. Κατάφερε, επίσης, να διευρύνει την κυριαρχία της αυτοκρατορίας στη Θράκη. Προς τα τέλη του 1206 με τον στρατό του ο Ερρίκος εμφανίστηκε στη Μικρά Ασία, αλλά λόγω των επιθέσεων του Καλογιάννη έκλεισε την άνοιξη του 1207 ανακωχή με τον Λάσκαρη για δύο χρόνια.

Η αυτοκρατορία της Νίκαιας, εκτός από τους Λατίνους της Κωνσταντινούπολης, είχε να αντιμετωπίσει και το σουλτανάτο του Ικονίου. Η μεταφορά της πρωτεύουσας των Βυζαντινών στη Νίκαια αποτελούσε μεγάλο πρόσκομμα στην προέλαση των Σελτζούκων Τούρκων στα παράλια της Μικράς Ασίας. Ο σουλτάνος μάλιστα συμμάχησε μυστικά με τους λατίνους της Πόλης το 1209 με τη συνδρομή των Βενετών. Ο Θεόδωρος Λάσκαρης ήρθε σε συνεννοήσεις με τον Λέοντα Β΄, βασιλιά της Μικράς Αρμενίας, που έβλεπε τον κίνδυνο των Σελτζούκων Τούρκων.

Αφορμή για πόλεμο έδωσε στον σουλτάνο του Ικονίου ο πρώην αυτοκράτορας Αλέξιος Γ΄. Ο σουλτάνος εκδήλωσε το κατακτητικό σχέδιο με τη δικαιολογία ότι ο Λάσκαρης θα παραδώσει τον θρόνο του στον δήθεν νόμιμο διάδοχό του. Πολλές μάχες διαδραματίστηκαν στην περιοχή της Αντιόχειας του Μαιάνδρου και οι Βυζαντινοί έχασαν υπολογίσιμες αναλογικά δυνάμεις. Την άνοιξη όμως του 1211 οι Βυζαντινοί της Νίκαιας νικούν και ο σουλτάνος σκοτώνεται στο πεδίο της μάχης. Ο Αλέξιος Γ΄ συλλαμβάνεται και μεταφέρεται σε μοναστήρι της Νίκαιας.

Η νίκη αυτή δεν πρόσθεσε στην αυτοκρατορία εδαφικά οφέλη. Είχε σπουδαίο, όμως, ψυχολογικό αντίβαρο, καθώς το νέο αυτό κρατίδιο άντεξε στην πίεση των απίστων. Ήταν μια νίκη γοήτρου. (119) (107)

Η μάχη του Ρύνδακου (1211)

Σύντομα άρχισαν οι προστριβές των Βυζαντινών της Νίκαιας με τους Λατίνους. Ο Θεόδωρος Λάσκαρης σχεδίαζε να επιτεθεί στην Πόλη με τον στόλο. Στην ουσία οι εχθροπραξίες διαδραματίστηκαν στη δυτική Μικρά Ασία. Ο λατίνος αυτοκράτορας Ερρίκος στις 15 Οκτωβρίου 1211 νίκησε τους βυζαντινούς στον ποταμό Ρύνδακο και προχώρησε στην Πέργαμο και το Νύμφαιο. Βέβαια οι μάχες έγιναν με ελάχιστες δυνάμεις και από τους δύο αντιπάλους και δεν έκριναν κάποιο σπουδαίο αποτέλεσμα. Το 1214 στο Νυμφαίο οι αντίπαλοι με συνθήκη ειρήνης καθόρισαν τα σύνορα. Η λατινική αυτοκρατορία κράτησε στην κυριαρχία της τη ΒΔ Μικρά Ασία έως το Αδραμύττιο στον νότο. Η αυτοκρατορία της Νίκαιας διατηρούσε στην κατοχή της την υπόλοιπη περιοχή έως το σουλτανάτο του Ικονίου. Υπήρξε, έτσι, αμοιβαία αναγνώριση της ύπαρξης των δύο αυτοκρατοριών. Η σταθερότητα αυτή οδήγησε την αυτοκρατορία των Λασκαρέων σε οικονομική άνθιση. Εξάλλου μετά τον θάνατο του Ερρίκου το 1216 η λατινική Ρωμανία τελούσε σε ταχεία παρακμή. (119) (101)

Η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης (1224)

Ο Ερρίκος αυτήν την περίοδο είχε να αντιμετωπίσει τους Λομβαρδούς στη Θεσσαλονίκη, οι οποίοι δεν αναγνώριζαν την επικυριαρχία του. Η χήρα του Βονιφάτιου Μαργαρίτα και κηδεμόνας του ανήλικου βασιλιά Δημητρίου δεν μπορούσε να ασκήσει την εξουσία της. Ο Ερρίκος βέβαια δεν επιθυμούσε την αυτονομία του βασιλείου της Θεσσαλονίκης και γι' αυτό έσπευσε στη Θεσσαλονίκη, για να επιβάλει την τάξη. Ξαφνικά όμως πέθανε στις 11 Ιουνίου 1216 και μετά από ένα μήνα ακριβώς απεβίωσε στη Ρώμη και ο Πάπας Ιννοκέντιος Γ' (τον διαδέχτηκε ο Ονώριος Γ'). Τα δύο τελευταία γεγονότα δημιούργησαν πολιτική κρίση. Από τη μια οι Φράγκοι και Βενετοί έπρεπε να βρουν τον κατάλληλο διάδοχο του Ερρίκου, που ήταν άτεκνος, και από την άλλη δεν ήταν γνωστή ποια στάση θα υιοθετούσε ο νέος Πάπας στις εκκλησιαστικές έριδες.

Διάδοχος, λοιπόν, ορίστηκε ο κόμης Πέτρος Κουρτεναί, που ήταν σύζυγος της Ιολάντας, αδερφής του Βαλδουίνου της Φλάνδρας και τοποτηρητής ο Κωνών της Βεθούνης. Ο Κουρτεναί, αφού στέφθηκε αυτοκράτορας στον ναό του Αγίου Λαυρεντίου στη Ρώμη, ξεκίνησε για την Κωνσταντινούπολη. Από το Μπρίντεζι οι Λατίνοι με βενετικά πλοία κατέπλευσαν στην Ήπειρο και προσπάθησαν να

καταλάβουν το Δυρράχιο. Εκεί σε μια σκληρή μάχη ο δεσπότης της Ηπείρου Θεόδωρος τους νίκησε. Τον Κουρτεναί τον αιχμαλώτισε και τον σκότωσε. Η γυναίκα του Ιολάντα (πήγε με άλλα πλοία στην Πόλη) στην Πελοπόννησο πάντρεψε την κόρη της Αγνή με τον μεγαλύτερο γιο του Βιλλεαρδουίνου και στη συνέχεια έφτασε στην Κωνσταντινούπολη. Όταν έγινε γνωστή η δολοφονία του Κουρτεναί, αποφάσισαν να κηρύξουν πόλεμο εναντίον του Θεοδώρου, ο οποίος στο μεταξύ δήλωνε υποταγή στον Πάπα. Η παρέμβαση του Πάπα, που είχε βασική μέριμνα να έχει τον πρώτο λόγο στα εκκλησιαστικά πράγματα της Ανατολής, και η αδυναμία των Λατίνων να οργανώσουν αξιόμαχο στρατό ματαίωσαν την εκστρατεία εναντίον του δεσποτάτου της Ηπείρου.

Η Ιολάντα στα πλαίσια της ισχυροποίησης της θέσης της πάντρεψε την κόρη της Μαρία με τον Λάσκαρη, ο οποίος με το συνοικέσιο αυτό απέβλεπε στον θρόνο της Πόλης. Με τον θάνατο της Ιολάντας το 1219 πάλι επίτροπος του θρόνου ήταν ο Κωνών της Βεθούνης και η διαδοχή στον θρόνο προκάλεσε προστριβές. Πέθανε επίσης και ο πατριάρχης Γερβάσιμος και ο Πάπας Ονώριος κάτω από την πίεση των ισχυρών Βενετών εξέλεξε τον Βενετσάνο Ματθαίο.

Σχετικά με τον θρόνο της Πόλης πάρθηκε απόφαση να στεφθεί αυτοκράτορας της Ρωμανίας ο γιός της Ιολάντας και του Πέτρου, Ροβέρτος. Ξεκινώντας από τη Γαλλία το 1220 στις 25 Μαρτίου του 1221 τον έστεψε βασιλιά ο Λατίνος Πατριάρχης Ματθαίος. Από την αρχή ήρθε σε συνεννόηση με τον Μαρίνο Μικέλη, τοπάρχη της Βενετίας, και ανανέωσε όλες τις συμφωνίες περί Βενετικών κτήσεων και εμπορικών προνομίων. Παράλληλα επικύρωσε τις παλιές συμφωνίες με τον Λάσκαρη.

Εκείνη την περίοδο ο Θεόδωρος, ο Δεσπότης της Ηπείρου, συνέχιζε επιτυχώς τις επιδρομές του και κατέλαβε την Αχρίδα, Περλεπέ, Ελβασάν, την Υπάτη στη Στερεά Ελλάδα, στη Μακεδονία το ισχυρό φρούριο Προύσακο και τις Σέρρες και στη Θεσσαλία τα Τέμπη και τον Πλαταμώνα. Όλες αυτές οι επιτυχίες του Θεόδωρου γέμισαν με αισιοδοξία τους Έλληνες πατριώτες της δυτικής Ελλάδας, ότι ήρθε ο καιρός να απαλλαγεί η Ανατολή από τους Φράγκους.

Στο μεταξύ η κατάσταση στη Θεσσαλονίκη ήταν έκρυθμη, ειδικά μετά τον θάνατο του Κουρτεναί. Η Μαργαρίτα και ο τοποτηρητής Γουϊδων Παλλαβιτσίνι δεν μπορούσαν να επιβληθούν. Ο επίτροπος του ανήλικου βασιλιά Δημητρίου ο Ουιέλμος ο Μομφερρατικός δεν βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη και ο Πάπας

προστάτευε προς στιγμή τον ανήλικο βασιλιά και τη μητέρα του τη Μαργαρίτα. Ο Θεόδωρος Δούκας της Ηπείρου, γνωρίζοντας την απουσία οργανωμένου στρατού και παρά τη διαταγή του Πάπα τον Δεκέμβρη του 1224 κατέλαβε την πόλη. Ο Δημήτριος κατέφυγε στην Ιταλία και ο Θεόδωρος έδωσε τον Λατίνο αρχιεπίσκοπο Βαρίνο, που είχε ασεβήσει στις ορθόδοξες εκκλησίες κατακλέβοντάς τις. Ο Θεόδωρος έγινε δεκτός από τους ορθόδοξους κατοίκους της ως μέγας ελευθερωτής και προχώρησε και στην κατάληψη φρουρίων και περιοχών έως την Αδριανούπολη. Μετά την άρνηση του μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνου Μεσοποταμίτη (αναγνώριζε ως νόμιμο αυτοκράτορα τον Ιωάννη Βατάτζη της Νίκαιας) ο Θεόδωρος στέφθηκε αυτοκράτορας από τον Δημήτριο Χωματηνό, αρχιεπίσκοπο της Βουλγαρίας. Η στέψη του βέβαια δημιούργησε μεγάλη ένταση μεταξύ των κρατών της Ηπείρου και της Νίκαιας, παρότι με Εκκλησιαστική Σύνοδο θεωρήθηκε σύμφωνη με τους εκκλησιαστικούς κανόνες.

Πέρα από τις έριδες που ξέσπασαν στον ορθόδοξο κλήρο, ο Θεόδωρος με τις στρατιωτικές επιτυχίες κλόνισε το κράτος των Λατίνων και αξίωσε τον θρόνο του Βυζαντίου. Ως φεουδάρχης που ήταν δεν αγκάλιασε τον λαό και δεν προσπάθησε να αναδιοργανώσει το κράτος του. Σχεδιάζοντας να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη συνάντησε ως αντίπαλο τον αυτοκράτορα της Νίκαιας Ιωάννη Βατάτζη, ο οποίος αποτέλεσε ένα σπουδαίο ηγέτη για την απομάκρυνση των Φράγκων από τη Θράκη. (125) (111) (101)

Η μάχη του Ποιμανηνού (1224)

Ο ιδρυτής της αυτοκρατορίας της Νίκαιας Θεόδωρος Α΄ Λάσκαρης κληροδότησε τον θρόνο στον Ιωάννη Δούκα Βατάτζη (1222-1254), ο οποίος ήταν σύζυγος της αδερφής του Θεοδώρου, της λόγιας Ειρήνης. Ο Ιωάννης Γ΄ ήταν σπουδαία πολιτική φυσιογνωμία και ανεδείχθη με τη σωστή διαχείριση των εσωτερικών και εξωτερικών υποθέσεων του κράτους του ως πιο σημαντικός ηγεμόνας του Βυζαντίου. Κατάφερε να σταθεροποιήσει το έργο του Θεοδώρου και να μετατρέψει την αυτοκρατορία της Νίκαιας σε ισχυρή δύναμη. Η λατινική αυτοκρατορία ήταν περιορισμένη γύρω από την Κωνσταντινούπολη, αποκομμένη από τα φραγκικά κρατίδια και με πολλά εσωτερικά προβλήματα. Οι σφετεριστές του θρόνου του Βατάτζη Ισαάκιος και Αλέξιος Λάσκαρης (αδέλφια του Θεοδώρου Α΄),

αν και είχαν την υποστήριξη των Λατίνων, απέτυχαν παταγωδώς και η ανταρσία τους τελικά ωφέλησε τον Βατάτζη και την Αυτοκρατορία του.

Ο Βατάτζης κατάφερε το 1224 να νικήσει στο Ποιμανηνό τους Λατίνους και να τους απομακρύνει από όλες τις κτήσεις τους στη Μικρά Ασία. Το 1225 οι Λατίνοι υποχρεώθηκαν σε συνθήκη ειρήνης και στη Μικρά Ασία κράτησαν στην κατοχή τους μόνο τα παράλια απέναντι από την Πόλη και την περιοχή της Νικομήδειας. Άμεσα ο στόλος της Νίκαιας πήρε σημαντικά νησιά στο Βόρειο Αιγαίο (Λέσβος, Σάμος, Ικαρία) και η Ρόδος δέχτηκε την επικυριαρχία του αυτοκράτορα. Η αυτοκρατορία άρχισε σιγά σιγά να σταθεροποιείται σε στεριά και θάλασσα. Μάλιστα μετά από αίτημα των κατοίκων της Αδριανουπόλεως ο Βατάτζης εκστράτευσε στη Θράκη. Καταλαμβάνοντας παραλιακές πόλεις και την Αδριανούπολη άρχισε ο βυζαντινός στρατός της Νίκαιας να βάζει το πόδι του στην Ευρώπη. Η ώρα της Κωνσταντινούπολης ήταν πολύ κοντά, αν δεν έβαζε εμπόδια στον Βατάτζη ο δεσπότης της Ηπείρου Θεόδωρος Άγγελος. (119)

Η μάχη της Κλοκόντισας (1230) – Η πτώση του δεσποτάτου της Ηπείρου

Ο Θεόδωρος Άγγελος, δεσπότης της Ηπείρου και αυτοκράτορας της Θεσσαλονίκης από το 1224, προέλασε νικηφόρα. Μετά την κατάλυση του βασιλείου της Θεσσαλονίκης το 1224 υπέταξε ένα κομμάτι της Θράκης και επιτιθέμενος εναντίον της Αδριανούπολης ανάγκασε τον στρατό των Βυζαντινών της Νίκαιας να απομακρυνθεί. Σταθερά τώρα βάδιζε προς την Κωνσταντινούπολη. Τον ίδιο όμως στόχο είχε κι ο τσάρος των Βουλγάρων Ιβάν Ασάν Β΄ (1218-1241). Όπως στο παρελθόν ο Συμεών, έτσι και τώρα ο Ιβάν επιδίωκε την ίδρυση ενός βουλγαρο-βυζαντινού imperium με κέντρο την Κωνσταντινούπολη. Η υλοποίηση του στόχου φάνταζε κοντά, ιδιαίτερα μετά τον θάνατο του Ροβέρτου Κουρτενέ το 1228 και την στέψη ως λατίνου αυτοκράτορα του ανήλικου αδελφού του Βαλδουίνου Β΄. Η ακυβερνησία και οι πιέσεις από το εξωτερικό οδήγησαν στην απόφαση να αναλάβει την αντιβασιλεία ο ηγεμόνας της Βουλγαρίας, καθώς μόνο αυτός φαινόταν ισχυρός να αντιμετωπίσει τις επιθέσεις των Βυζαντινών. Ο Ασάν επίσης και η οικογένεια Κουρτενέ συγγένευαν με τη βασιλική οικογένεια της Ουγγαρίας. Παράλληλα για να στεριώσει αυτή η σχέση, ο Ασάν αποφάσισε να αρραβωνιάσει τον νεαρό αυτοκράτορα Βαλδουίνο με την κόρη του την Ελένη.

Οποσδήποτε βασικός αντίπαλος του Ασάν Β΄ ήταν ο Θεόδωρος, ο δεσπότης της Ηπείρου. Ο τελευταίος ακυρώνοντας τη συμμαχία που είχε κάνει με τον βούλγαρο τσάρο εναντίον της Νίκαιας του Βατάτζη, άρχισε τον πόλεμο εναντίον του. Δυστυχώς ο Θεόδωρος υπέδειξε υπέρμετρη ορμή και την άνοιξη του 1230 στη Κλοκότνιτσα στον ποταμό Έβρο έπαθε πανωλεθρία από τον στρατό των Βουλγάρων. Μάλιστα συνέλαβαν τον Θεόδωρο και τον τύφλωσαν.

Η ήττα του Θεόδωρου στην Κλοκότνιτσα εξαφάνισε τη δύναμη που είχε αποκτήσει και ουσιαστικά έθετε στο περιθώριο το δεσποτάτο της Ηπείρου, το οποίο δε θα διεκδικούσε ξανά τον θρόνο της Κωνσταντινούπολης. Ο αδελφός του Θεόδωρου Μανουήλ, διάδοχος του θρόνου της Θεσσαλονίκης, κατάφερε να κρατήσει κάτω από την εξουσία του την Ήπειρο, τη Θεσσαλία και τη Θεσσαλονίκη. Η Θράκη, η Μακεδονία και τμήμα της Αλβανίας πέρασαν εύκολα στα χέρια του Ασάν. Επίσης, η Σερβία βρισκόταν πλέον κάτω από την επιρροή του Βούλγαρου τσάρου. Στην πραγματικότητα, όμως, τα περισσότερα οφέλη τα αποκόμισε ο Ιωάννης Βατάτζης, καθώς πλέον δεν υπήρχε ο ανταγωνιστής της Κωνσταντινούπολης από τη Δυτική Ελλάδα. Η αντιβασιλεία δε του Βούλγαρου ηγεμόνα δεν εξυπηρετούσε πλέον τη συγκυρία, αφού ο Θεόδωρος μπήκε στο περιθώριο και οι Βούλγαροι έδειξαν τις επικίνδυνες προθέσεις τους. Έτσι, στον αυτοκρατορικό θώκο εκλέχτηκε ο μεγάλος σε ηλικία τιτουλάριος βασιλιάς των Ιεροσολύμων Ιωάννης Βρυέννιος. (119) (101)

Η πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από Βυζαντινούς και Βούλγαρους (1236)

Από τη στιγμή που ανέλαβε την αντιβασιλεία της λατινικής αυτοκρατορίας ο Ιωάννης ο Βρυέννιος, ο Ασάν Β΄ άλλαξε πολιτική και συμμαχισε με τον Ιωάννη Βατάτζη, προκειμένου να καταλάβουν με ενωμένες τις δυνάμεις τους τη Βασιλεύουσα από τους Λατίνους. Στην ελληνοβουλγαρική συμμαχία συμμετείχε και ο Μανουήλ της Θεσσαλονίκης, χωρίς να παίζει κάποιο σημαντικό ρόλο.

Ο Ασάν τώρα ήταν υποχρεωμένος να ακολουθήσει μία νέα πολιτική και στα εκκλησιαστικά ζητήματα. Ο Ασάν υποκινούσε μια αντιλατινική συμμαχία των ορθοδόξων ηγεμόνων και κατά συνέπεια η υποταγή της Βουλγαρικής Εκκλησίας στη Ρώμη (την είχε πετύχει ο Καλογιάννης) δεν μπορούσε ούτε τυπικά να συνεχιστεί. Σκοπός τώρα του Βούλγαρου ηγεμόνα ήταν ιδρυθεί ξεχωριστό Πατριαρχείο στο Τύρνοβο με τις ευλογίες της Νίκαιας και των ανατολικών Πατριαρχείων. Πράγματι το Βουλγαρικό Πατριαρχείο και η αυτοκέφαλη σέρβικη αρχιεπισκοπή αναγνώριζαν

το Πατριαρχείο της Νίκαιας. Μάλιστα την άνοιξη του 1235 υπέγραψαν τη συμμαχία οι Βούλγαροι με τον Βατάτζη στη Καλλίπολη και στη Λάμψακο πραγματοποιήθηκε ο γάμος του διαδόχου Θεόδωρου Β΄ Λάσκαρη με την κόρη του Ασάν.

Αμέσως μετά την υπογραφή της συνθήκης προχώρησαν στην πολιορκία της Βασιλεύουσας και από τη θάλασσα και τη στεριά. Ο χειμώνας του 1235 έδωσε προσωρινό τέλος στις εχθροπραξίες, οι οποίες όμως ξεκίνησαν το 1236. Οι Λατίνοι άντεξαν την πολιορκία με τη βοήθεια των Βενετών. Παρά ταύτα η κατάσταση της Βασιλεύουσας ήταν άσχημη και ο νεαρός Βαλδουίνος έσπευσε στη Δύση για βοήθεια. Στην ουσία οι πολιορκητές διαφώνησαν και έτσι η Πόλη σώθηκε προσωρινά. Ο Ασάν, διαβλέποντας ότι η διάλυση της λατινικής αυτοκρατορίας ωφελούσε κυρίως τον Βατάτζη, προχώρησε σε πόλεμο εναντίον του, πολιορκώντας μαζί με τους Λατίνους και τους Κουμάνους το Τζούρουλου (ορμητήριο των Βυζαντινών της Νίκαιας στη Θράκη). Ήταν σίγουρα πιο επικίνδυνη μια ισχυρή αυτοκρατορία της Νίκαιας, παρά ένα εξαντλημένο λατινικό κράτος.

Ο Ασάν όμως άλλαξε πάλι πολιτική και έκλεισε ειρήνη με τον Βατάτζη στα τέλη του 1237. Η αλλαγή του οφειλόταν σε μια επιδημική αρρώστια που έπεσε στο Τύρνοβο, την οποία τη θεώρησε ως τιμωρία από τον Θεό για την προδοσία του. (Έχασε από την επιδημία τη γυναίκα του, έναν από τους γιους του και τον Βούλγαρο Πατριάρχη). Η αυτοκρατορία της Νίκαιας πλέον απέκτησε μεγάλη ισχύ. Μάλιστα ο Ασάν Β΄ απεβίωσε το 1241 και με την εμφάνιση των Μογγόλων η ισχύς των Βουλγάρων καταρρέει. (119)

Οι πρώτες επαναστάσεις της Κρήτης προς τους Βενετούς (1212-1236)

Οι Βενετοί καταλαμβάνοντας την Κρήτη, την διαμέλισαν, όπως συνήθιζαν σε φέουδα, τα οποία δόθηκαν σε εγκαταστημένους αποίκους στο νησί. Συμπεριφέρονταν, όμως, ως κατακτητές και αδιαφορούσαν για τους ντόπιους άρχοντες, από τους οποίους τα κτήματα αφαίρεσαν. Οι άποικοι, λοιπόν, Βενετοί προκάλεσαν τη διαμαρτυρία και των «αρχοντόπουλων» (η δεύτερη τάξη των ντόπιων φεουδαρχών) και του ανώτερου κλήρου. Μάλιστα οι δεύτεροι διώχτηκαν από τις έδρες του, όπου τοποθετήθηκαν Λατίνοι επίσκοποι. Παράλληλα οι δουλοπάροικοι Κρητικοί και η φτωχολογιά αγανακτούσαν και γιατί τα νέα αφεντικά ήταν πιο σκληρά αλλά και γιατί καταπιέζονταν να ασπαστούν τον καθολικισμό. Τα χρόνια του

1214 και 1216 εκδηλώθηκε με μπροστάρηδες τους Αγιοστεφανίτες εξέγερση, η οποία αντιμετωπίστηκε από τους Βενετούς μεγεθύνοντας το μαρτύριο των Κρητικών.

Το 1217 έως το 1236 η Κρήτη βρισκόταν συνεχώς σε ένταση. Προϊστάντο της εξέγερσης οι Σκορδίλες και οι Μελισσηνοί, καθώς ο Βενετός υπάλληλος Πέτρος Φιλικανέβος Καστελλάνος πήρε με τη βία τα ζώα του ντόπιου άρχοντα Σκορδίλη Σκαντζέα. Η ένταση γενικεύτηκε στην Κρήτη και έτσι οι Βενετοί δέχτηκαν τα αιτήματα των εξεγερθέντων υπογράφοντας συνθήκη ειρήνης στις 13 Σεπτεμβρίου 1219. Βέβαια ικανοποιήθηκαν οι δύο παραπάνω οικογένειες και δόθηκε σ' όλους τους επαναστάτες αμνηστία.

Η παραπάνω συνθήκη, βέβαια, δεν εξυπηρετούσε τους Βενετούς και το 1222 φέρνοντας κι άλλους αποίκους στο νησί ξεκίνησαν πάλι τις καταπιέσεις και αφαιρώντας πάλι φέουδα από τους Μελισσηνούς προκλήθηκε κι άλλη εξέγερση που κράτησε μέχρι το 1223. Η συνθήκη του 1223 παραβιάστηκε από τους Βενετούς και οι Κρητικοί αντέδρασαν πάλι ένοπλα το 1230 σε μυστική συμφωνία για στρατιωτική βοήθεια από τον Βατάτζη της Νίκαιας. Ο δούκας της Κρήτης Στορλάδος και οι Βενετοί φεουδάρχες θορυβήθηκαν και ζήτησαν βοήθεια από τον δούκα της Νάξου Άγγελο Β' Σανούδο. Οι Κρητικοί επαναστάτες έλαβαν ενισχύσεις από τον Βατάτζη με 33 πλοία και στρατό. Ο Σανούδος, παρουσία των Βυζαντινών της Νίκαιας, έφυγε και τα βενετσάνικα φρούρια του Ρέθυμνου, του Μυλοπόταμου και του Καινούργιου κατελήφθησαν. Με εξαίρεση του φρούριου του Μονοφάτσιου η επανάσταση είχε ισχυροποιηθεί σ' όλο το νησί. Την ευνοϊκή αυτή στιγμή ο ναύαρχος της Νίκαιας έφυγε και κοντά στα Κύθηρα όλος ο στόλος καταπνίγηκε λόγω κακοκαιρίας. Πιθανότατα συμφωνήθηκε με τον Στορλάδο να έρθουν σε συνεννόηση με τον Βατάτζη. Εξάλλου βρέθηκαν πνιγμένοι και οι Βενετοί άρχοντες, ο Νικόλαος Μουδάτσος και ο Μάρκος Μαρίνος.

Οι Κρητικοί συνέχισαν να αγωνίζονται μέχρι το 1236. Μετά τον Στορλάδο και τον Νικόλαο Τονίστο (1231), το 1234 ο Βαρθολομαίος Γραδόνικος διέσπασε τους αρχηγούς της επανάστασης. Αφού έδωσε ορισμένα φέουδα και προνόμια στον Μιχαήλ Μελισσηνό και στον Νικόλαο Σεβαστό Δαιμονογιάννη, συμφιλιώθηκε. Αυτοί έπρεπε να προσφέρουν ετήσιο χρηματικό ποσό στον Άγιο Μάρκο της Βενετίας και κυρίως να μεριμνήσουν να απομακρύνουν τους στρατιώτες του Βατάτζη από το νησί. Φυσικά δεν τάχθηκαν όλοι οι επαναστάτες με την παραπάνω συμφωνία.

Ο νέος δούκας Άγγελος Γραδόνικος, διαπιστώνοντας την ένταση που επικρατούσε στη Μεγαλόνησο εμφανίστηκε διαλλακτικός και έδωσε το χέρι φιλίας στους επαναστάτες ικανοποιώντας τα περισσότερα αιτήματά τους. Επιπλέον δόθηκε αμνηστία και οι πιο σημαντικοί άρχοντες εκτός από τις παλιές τους γαίες έλαβαν παλιά (από τη βυζαντινή εποχή) προνόμια. Οι στρατιώτες του Βατάτζη δεν συνθηκολόγησαν, αλλά μετά από δύο χρόνια έφυγαν σώοι από το νησί.

Συμπερασματικά, οι ντόπιοι Κρητικοί φεουδάρχες είχαν πάντα συμπαραστάτες στις εξεγέρσεις τους δουλοπάροικους και τον φτωχό λαό. Δυστυχώς, όμως, οι άρχοντες στο όνομα της διατήρησης των δικών τους κτημάτων και προνομίων αιματοκύλισαν τον απλό αγνό κρητικό λαό. Μεριμνούσαν για τα δικά τους συμφέροντα και όχι για να ελευθερώσουν την Κρήτη από τους Βενετούς κατακτητές. (125)

Τα πολιτικά και πολεμικά γεγονότα στο κράτος της Θεσσαλονίκης και Ηπείρου (1235-1246). Είσοδος του Ιωάννη Βατάτζη στη Θεσσαλονίκη (1246)

Μετά την ήττα του Θεόδωρου, βασιλιά του κράτους της Θεσσαλονίκης και της Ηπείρου, στην Κλοκότνιτσα από τους Βούλγαρους ο αδερφός του Μανουήλ πήρε μόνος του τον τίτλο του βασιλιά και τοποθέτησε δικούς του ανθρώπους ως διοικητές στις περιοχές του κράτους του. Επίσης, έκαμε συμμαχία με τον Βιλλεαρδουίνο της Πελοποννήσου και αναγνώρισε την Παπική εξουσία στις εκκλησίες του κράτους του. Παραχώρησε με συνθήκη του 1234 πολλά εμπορικά προνόμια στην οικογένεια των Ραγουζαίων.

Βέβαια οι ορθόδοξοι κληρικοί αλλά κι ο απλός λαός αντέδρασε και εξεγέρθηκε για την αναγνώριση της Παπικής εξουσίας στα εκκλησιαστικά πράγματα. Προσπάθησε τότε να προσεταιριστεί τον Βατάτζη και τον Πατριάρχη της Νίκαιας Γερμανό και ζήτησε ειρήνευση και συνεργασία. Όμως διακρινόμενος από διαρκή καιροσκοπισμό συνέχιζε τις επαφές του με τον Πάπα και το 1235 στέλνοντας τον Γεώργιο Βαρδάνη στη Ρώμη επιδίωξε νέα συμφωνία με αυτόν. Ενώ, λοιπόν, μέχρι το 1237 είχε πετύχει να κυβερνά ανενόχλητος, ο ανεψιός του Μιχαήλ Β΄, γιος της παλλακίδας του Μιχαήλ Α΄ Αγγέλου, κατέλαβε και απέσπασε τις περιοχές της Άρτας και της Ακαρνανίας από το κράτος της Θεσσαλονίκης και ανακηρύχτηκε ανεξάρτητος κυβερνήτης.

Στο πολιτικό προσκήνιο, όμως, φάνηκε ο Θεόδωρος Άγγελος Κομνηνός, ο οποίος, αν και τυφλός, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο. Ο τσάρος της Βουλγαρίας ο Ασάν, μετά τον θάνατο της συζύγου του, νυμφεύθηκε την κόρη του Θεοδώρου Ειρήνη. Τότε ο Θεόδωρος αποφυλακίστηκε από τον Ασάν και προσπάθησε να διεκδικήσει τον θρόνο της Θεσσαλονίκης. Εκμεταλλευόμενος το μίσος των αρχόντων και του λαού προς τον Μανουήλ τον ανέτρεψε και ανακηρύχτηκε βασιλιάς της Θεσσαλονίκης ο γιος του ο Ιωάννης.

Ο Μανουήλ εξορίστηκε στην Αττάλεια της Μικράς Ασίας και οι Σελτζούκοι Τούρκοι τον υποδέχτηκαν με τιμές. Μετά με άδεια πήγε στη Νίκαια, όπου φιλοξενήθηκε από τον Βατάτζη και με τη βοήθειά του πήγε στη Θεσσαλία. Με ισχυρό στρατό και στόλο αποβιβάστηκε στη Δημητριάδα (σημ. Βόλος) και κατάφερε να κυριέψει τη γύρω περιοχή της Δημητριάδος, τα Φάρσαλα, τη Λάρισα, τα Τέμπη και τον Πλαταμώνα. Περίορισε έτσι τον αδελφό του τον Κωνσταντίνο, τοπάρχη της Θεσσαλίας στο δυτικό της τμήμα. Στη συνέχεια έκανε συνθήκη ειρήνης με τον Μιχαήλ Β΄ και τον Θεόδωρο και έτσι το βασίλειο της Θεσσαλονίκης και της Ηπείρου διαμελίστηκε σε τρία τμήματα. Και οι τρεις ουσιαστικά είχαν ως κύριο μέλημα την κατοχύρωση της δυναστείας τους.

Ο Μανουήλ απεβίωσε το 1241 και ο Κωνσταντίνος Άγγελος κατέλαβε ξανά τις περιοχές που είχε χάσει. Ο Ιωάννης Βατάτζης εν τω μεταξύ αναδιοργανώθηκε και προχώρησε εναντίον της Θεσσαλονίκης. Περνώντας από τον Ελλήσποντο στη Θράκη και με τη βοήθεια των Κουμάνων έφτασε στη Χριστούπολη (σημ. Καβάλα), πολιορκήσε το φρούριο της Ρεντίνας (Στρυμονικόν) και στρατοπέδευσε στη θέση «Κήπος του Προβατά» έξω από τη Θεσσαλονίκη τον Δεκέμβριο του 1246. Πολλές ήταν οι συγκρούσεις και οι απώλειες. Η παρουσία όμως των επικίνδυνων Μογγόλων στη Μικρά Ασία υποχρέωσε τον Βατάτζη να έρθει σε συνεννόηση με τον Ιωάννη Άγγελο και να υπογράψει συνθήκη ειρήνης. Έπαψε βέβαια ο Ιωάννης να τιτλοφορείται «βασιλιάς» αλλά απλά «δεσπότης» και αναγνωρίστηκε η επικυριαρχία της Νίκαιας στο βασίλειο της Θεσσαλονίκης. Διόρισε δε στη Θεσσαλονίκη διοικητή των ευρωπαϊκών κτήσεων τον Ανδρόνικο Παλαιολόγο.

Ο Μιχαήλ Β΄ διατήρησε την ανεξαρτησία του, διατηρώντας στην εξουσία του την Ήπειρο και τη Θεσσαλία. Αναγνώρισε την επικυριαρχία του κράτους της Νίκαιας

και έλαβε τον τίτλο του δεσπότη από τον Βατάτζη. Ο Θεόδωρος Άγγελος απεβίωσε το 1253 σε μια φυλακή της Νίκαιας. (119) (125)

Ιωάννης Γ΄ Δούκας Βατάτζης (1222-1254) – Εξωτερική και Εσωτερική πολιτική

Ο Ιωάννης Βατάτζης ήταν διάδοχος (1122-1254) και γαμπρός του Θεόδωρου Α΄ Λάσκαρη. Διακυβέρνησε την αυτοκρατορία της Νίκαιας με σύνεση και ξεδίπλωσε τις στρατιωτικές του ικανότητες. Κατάφερε να διπλασιάσει την έκταση του κράτους του, κρατώντας με ασφάλεια τις κτήσεις στη Μικρά Ασία και ένα μεγάλο τμήμα της Βαλκανικής κάτω από την επιρροή του. Από την άλλη το κράτος της Δυτικής Ελλάδας δεν υπήρχε, ώστε να προσδοκά την κατάκτηση της Βασιλεύουσας και οι Βούλγαροι εξασθενημένοι δεν αποτελούσαν σοβαρό κίνδυνο. Στο βασίλειο της Κωνσταντινούπολης η κατάσταση ήταν απελπιστική, καθώς ο Βαλδουίνος Β΄, προκειμένου να λάβει χρήματα από τους Βενετούς εμπόρους, υποχρεώθηκε να δώσει ως ενέχυρο τον μοναδικό του γιο Φίλιππο. Επίσης, διατηρούσε καλή επικοινωνία με τον Πάπα και τον γερμανό αυτοκράτορα. Μάλιστα ο Βατάτζης νυμφεύθηκε, μετά τον θάνατο της Ειρήνης Λάσκαρη, την νεότερη θυγατέρα του Φρειδερίκου Κωνσταντία.

Τεράστιο ήταν έργο του στο χώρο της εσωτερικής πολιτικής:

- Αγωνίσθηκε με σθένος για την πλήρη εφαρμογή των νόμων και την καταπολέμηση των διοικητικών καταχρήσεων.
- Μαζί με τη γυναίκα Ειρήνη Λάσκαρη προσπάθησε να βελτιώσει τη ζωή των φτωχών με νοσοκομεία και φιλανθρωπικά ιδρύματα.
- Δημιούργησε στρατιωτικά αγροκτήματα. Τοποθέτησε τους Κουμάνους σε ακριτικές περιοχές (Θράκη, Μακεδονία, κοιλάδα του Μαιάνδρου στη Φρυγία) προσφέροντας τις στρατιωτικές τους υπηρεσίες.
- Ευνόησε την εκχώρηση προνοιακών κτημάτων μικρής έκτασης στη στρατιωτική αριστοκρατία.

Τα οικονομικά μέτρα που έλαβε ο Βατάτζης οδήγησαν την αυτοκρατορία σε μεγάλη οικονομική ευημερία. Πάνω απ' όλα μερίμνησε για την ανόρθωση της αγροτικής οικονομίας και της κτηνοτροφίας. Ο ίδιος έδωσε το παράδειγμα και τα αυτοκρατορικά κτήματα καλλιεργούνταν υποδειγματικά και έκτρεφαν ζώα, ώστε να δείξουν στους υπηκόους της αυτοκρατορίας πως μπορούν να είναι αυτάρκεις οικονομικά. Απαγόρευσε την εισαγωγή ξένων προϊόντων και ειδών πολυτελείας,

δίδοντας καίριο πλήγμα στο βενετικό εμπόριο. Μέταλλα, βέβαια, και πολυτελή υφάσματα προμηθεύονταν από το σουλτανάτο του Ικονίου. Λόγω της εισβολής των Μογγόλων οι Τούρκοι έπαιρναν από τους Βυζαντινούς είδη διατροφής και έδιναν ως αντάλλαγμα μεγάλες ποσότητες σε χρυσό και άλλα είδη. Έτσι, η όλη κατάσταση ευνόησε οικονομικά την αυτοκρατορία της Νίκαιας, η οποία είχε νομισματική και οικονομική αυτάρκεια.

Ο Ιωάννης Βατάτζης βρισκόταν λίγο πριν από την κατάκτηση της Βασιλεύουσας και την ολοκλήρωση της Παλινόρθωσης. Είχε σίγουρα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για τον τελικό θρίαμβο. Τελικά απεβίωσε στις 3 Νοεμβρίου 1254, βασανισμένος από σοβαρές κρίσεις επιληψίας. Μετά από μισό αιώνα ανακηρύχθηκε Άγιος (Άγιος Ιωάννης αυτοκράτορας Ελεήμονας) (119) (101)

Εισβολή στη Ρόδο (1250)

Ο Βατάτζης μετά την επικυριαρχία της Νίκαιας στο βασίλειο της Θεσσαλονίκης, οργανώθηκε πάλι στρατιωτικά, για να επιτεθεί στους Λατίνους της Κωνσταντινούπολης. Πράγματι περνώντας τον Ελλήσποντο κατέλαβε την Τσουρουλού και τη Βιζύη από τους Φράγκους. Ο Βαλδουίνος απελπισμένος ζήτησε ενισχύσεις από τον Πάπα και τους βασιλιάδες της Δύσης. Για αντιπερισπασμό ο Βατάτζης υποσχέθηκε στον Πάπα την πιθανότητα ένωσης των Εκκλησιών και προσπάθησε να πείσει τον Φρειδερίκο της Γερμανίας ότι είχε ωφέλεια να μη βοηθήσει στρατιωτικά το λατινικό κρατίδιο. Το Νοέμβρη του 1247 ο Πάπας στέλνει στη Νίκαια τον Λαυρέντιο, τον οποίο υποδέχτηκε με τιμές ο Πατριάρχης Μανουήλ Β'. Τελικά οι συνεννοήσεις για την Ένωση των Εκκλησιών κατέστησαν ατελέσφορες, καθώς μάλιστα ο Πάπας υπογείως στήριζε τους Μογγόλους σε μια πιθανή επίθεσή τους εναντίον των Βυζαντινών της Νίκαιας. Ο Βατάτζης συνέχισε τη συνεργασία με τον Φρειδερίκο και κατέληξε οριστικά να επιτεθεί εναντίον των Λατίνων της Πόλης.

Ενώ λοιπόν βρισκόταν στη Νικομήδεια έτοιμος για εκστρατεία το 1250, οι Γενοβέζοι αποφάσισαν και κατάφεραν να καταλάβουν τη Ρόδο που αποτελούσε σημαντικό εμπορικό κόμβο. Η Ρόδος ήταν υποτελής και σύμμαχος της Αυτοκρατορίας της Νίκαιας. Αμέσως με εντολή του Βατάτζη αποβιβάστηκε στο νησί ο Ιωάννης Καντακουζηνός και κατέλαβε τα φρούρια της Φιλήρημου και της Λίνδου.

Παρά τις νέες ενισχύσεις ο Καντακουζηνός δεν μπόρεσε κυριεύσει άλλα ισχυρά φρούρια. Από την άλλη η πόλη διέθετε αρκετά τρόφιμα και συνέδραμε τους Γενοβέζους ξαφνικά ο βασιλιάς της Αχαΐας ο Γουλιέλμος Β΄ Βιλλεαρδουίνος.

Ο Βατάτζης πληροφορούμενος την κατάσταση αποστέλλει νέα βοήθεια στον Καντακουζηνό με επικεφαλής τον Θεόδωρο Κοντοστέφανο. Αυτός νικά τους ιπότες της Γένοβας, απ' τους οποίους άλλους σφάζει και άλλους τους αιχμαλωτίζει. Ο Βατάτζης δείχνοντας γενναιοδωρία ελευθερώνει τους αιχμαλώτους και επικουρεί να επιστρέψουν στην πατρίδα τους. (125)

Η μάχη της Αδριανουπόλεως (1256)

Διάδοχος του Ιωάννη Βατάτζη στον θρόνο της αυτοκρατορίας της Νίκαιας υπήρξε ο γιος του Θεόδωρος Β΄ Λάσκαρης (1254-1258). Ο Ιωάννης έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την παιδεία και τις επιστήμες. Ο Θεόδωρος, όμως, ήταν ο ίδιος άνθρωπος των γραμμάτων, ασχολήθηκε εποικοδομητικά με τη συγγραφή βιβλίων και μετέτρεψε την αυλή της Νίκαιας σε σπουδαίο κέντρο ανθρωπιστικών δραστηριοτήτων. Η Νίκαια γνώρισε μεγάλη άνθηση στα γράμματα -αντίστοιχη με την εποχή του Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου- και σημαντικός αριθμός λογίων μαζεύτηκε γύρω από τον φιλομαθή Θεόδωρο. Πέρα όμως από τη μόρφωση ήταν κι άνθρωπος της δράσης. Διοικούσε αυτόνομα το κράτος, δίδοντας μεγάλη αξία στο αξίωμα του αυτοκράτορα και αρκετές φορές αντιμετώπιζε με αυταρχικότητα και περιφρόνηση την αριστοκρατία, εγείροντας το μίσος της εναντίον του. Κύριος σύμβουλός του ήταν ο φίλος του Γεώργιος Μουζάλων και Πατριάρχη τοποθέτησε τον μοναχό Αρσένιο, παρά τις αντιδράσεις των αριστοκρατών. Επίσης, δεν είδε με καλό μάτι τα ενωτικά σχέδια του πατέρα του και δε συζητούσε καν την υποταγή της ελληνικής Εκκλησίας στον Πάπα.

Αυτή την εποχή τα πράγματα στη Θράκη προκαλούσαν ανησυχία. Στη Βουλγαρία έπαυσαν οι εσωτερικές αντιπαλότητες και το επικρατούν κόμμα έθεσε ως στόχο τη στρατιωτική αναδιοργάνωση, ώστε να επανέλθει το Βουλγαρικό κράτος στις κτήσεις του επί βασιλείας του Ασάν. Ο νέος τσάρος Μιχαήλ, μετά τον θάνατο του Ιωάννη Βατάτζη, με τον στρατό του από τον Αίμο έφτασε στον Έβρο και κατέλαβε πολλές πόλεις και χωριά χωρίς ιδιαίτερη αντίσταση από τις λιγοστές δυνάμεις των Βυζαντινών.

Ο Θεόδωρος αμέσως τον Ιανουάριο του 1256 οργάνωσε το στράτευμά του και περνώντας τον Ελλήσποντο έφτασε στην Αδριανούπολη. Από εκεί επιτέθηκε η εμπροσθοφυλακή του στρατού της Νίκαιας αιφνιδιαστικά στους Βούλγαρους, που είχαν στρατοπεδεύσει στον Έβρο και τους νίκησε κατά κράτος. Ακολούθησε πανικός στις τάξεις του βουλγαρικού στρατού και ο ίδιος ο τσάρος Μιχαήλ έφυγε με το άλογό του για την πατρίδα του.

Ο Θεόδωρος στη συνέχεια κατέλαβε και τη βουλγαρική πόλη Βερόη (σημ. Στάρα Ζαγόρα), αλλά λόγω βαρυχειμωνιάς επέστρεψε στην Αδριανούπολη. Την άνοιξη του 1256 προέλασε στις Σέρρες, στο Μελένικο, στη Θεσσαλονίκη, στη Νάουσα. Τελικά κατάφερε να καταλάβει όλες τις περιοχές που κυριεύσε ο τσάρος Μιχαήλ εκτός από το φρούριο Πάτμο της Ροδόπης και την Τζέπαινα. Τελικά την άνοιξη του 1257 και με τη μεσολάβηση του ηγεμόνα της Ρωσίας Ρόστισλαβ ο Θεόδωρος σύναψε συνθήκη ειρήνης με τον τσάρο και οι Βούλγαροι παρέμειναν στα παλιά τους σύνορα.

Τον Αύγουστο του 1258 όμως ο Θεόδωρος σε ηλικία 36 χρόνων από επιληψία απεβίωσε. Στα τέσσερα χρόνια της βασιλείας του δεν πέτυχε κάτι το ιδιαίτερο στην εξωτερική πολιτική και ούτε κατάφερε να καταλάβει τη Βασιλεύουσα από τους Λατίνους. Η αυτοκρατορία της Νίκαιας διατήρησε όμως την ισχύ της και τα εδάφη της, παρά τις πολλές επιθέσεις που δέχτηκε από πολυάριθμους εχθρούς. (119) (125)

Η μάχη της Πελαγονίας (Καστοριά) (1259)

Ο διάδοχος του Θεόδωρου Β' Λάσκαρη ήταν ο υιός του Ιωάννης Δ' Δούκας Λάσκαρης. Ήταν μόλις οκτώ χρονών και δεν ήταν σε θέση να τακτοποιήσει τις πολύπλοκες υποθέσεις της αυτοκρατορίας, παρά την παρουσία του αντιβασιλέα και πρώην πιστού συμβούλου του πατέρα του Γεωργίου Μουζάλωνα. Έτσι ο Μιχαήλ Παλαιόλογος εκμεταλλεύτηκε την περίσταση το 1259 και ανακηρύχτηκε Αυτοκράτορας. Ήταν βέβαια πολύ φιλόδοξος, δυναμικός και άξιος στρατιωτικός. Αν και συγγενής του Ιωάννη Βατάτζη και κάτοχος ανώτατων αξιωμάτων, πολλές φορές μπλέχτηκε σε ραδιουργίες και κατέστη άξιος υποψίας για συνωμοσία και προδοσία. Συγκεκριμένα σε μια τέτοια περίπτωση κατέφυγε στην αυλή του Σουλτάνου του Ικονίου.

Εκείνη τη χρονική στιγμή ο Δεσπότης της Ηπείρου, Μιχαήλ Β΄, διεκδικούσε πάλι εδάφη από την αυτοκρατορία της Νίκαιας στη Βαλκανική χερσόνησο. Σχημάτισε μάλιστα ένα συνασπισμό, στον οποίο συμμετείχαν επίσης ο βασιλιάς της Σικελίας Μανφρέδος (συγγενής του δεσπότη της Ηπείρου και γιος του Φρειδερίκου Β΄) και ο πρίγκιπας της Αχαΐας ο Γουλιέλμος ο Βιλλεαρδουίνος. Ο πρώτος κυριεύσε την Κέρκυρα και το παραλιακό Δυρράχιο και ο δεύτερος είχε αυξήσει την επιρροή του και στο Δουκάτο των Αθηνών και στους ηγεμόνες της Εύβοιας. Οι σύμμαχοι είχαν και τη συμπαράσταση του Σέρβου βασιλιά Uros Α΄, ο οποίος αποτελούσε μια ανερχόμενη δύναμη. Μετά από τις πρώτες στρατιωτικές νίκες του Μιχαήλ του Παλαιολόγου εναντίον της συμμαχίας η τελευταία αξιοσημείωτη μάχη έλαβε μέρος στην πεδιάδα της Πελαγονίας πλησίον της Καστοριάς τον Σεπτέμβριο του 1259. Τον στρατό των Βυζαντινών της Νίκαιας ενίσχυσαν Τούρκοι, Κουμάνοι και Σλάβοι. Οι σύμμαχοι ηττήθηκαν κατά κράτος και ο Γουλιέλμος πιάστηκε αιχμάλωτος. Ο στρατός των ιπποτών της δύσης υπέκυψε μπροστά στον υποδεέστερο στρατό της Ανατολής – πρώτη φορά οι Τούρκοι πολέμησαν σε Ελληνικό έδαφος εναντίον Ελλήνων υπηρετούντες τους Βυζαντινούς της Νίκαιας.

Η μάχη στην Πελαγονία και η νίκη των Βυζαντινών άνοιξε διάπλατα τον δρόμο για την κατάληψη της βασιλεύουσας και την αποκατάσταση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Οι αντίπαλοι του Μιχαήλ Παλαιολόγου είχαν αποδυναμωθεί. Ο Μιχαήλ, ο δεσπότης της Ηπείρου, αρκέσθηκε στα εδάφη που διατηρούσε κληρονομικά. Το λατινικό βασίλειο της Κωνσταντινούπολης έχασε την υποστήριξη του νικημένου πριγκιπάτου της Αχαΐας και ο βασιλιάς του Βαλδουίνος Β΄ ήταν κατώτερος των περιστάσεων. Ήταν η κατάλληλη στιγμή για επίθεση. (126) (127)

Ανακατάληψη της Κωνσταντινούπολης (1261)

Ο Μιχαήλ Η΄ ο Παλαιολόγος κατάφερε να αντιμετωπίσει στην Πελαγονία νικηφόρα την τριπλή συμμαχία. Καμιά ευρωπαϊκή δύναμη δεν μπορούσε να εμποδίσει τον Μιχαήλ να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη. Μοναδικός αντίπαλος ίσως να εμφανιζόταν η ναυτική δημοκρατία της Βενετίας, η οποία ουσιαστικά συντέλεσε στη δημιουργία του βασιλείου της Κωνσταντινούπολης και είχε κερδίσει πολλά προνόμια μετά την άλωση της Πόλης το 1204. Γι' αυτόν τον λόγο ο Μιχαήλ ήλθε σε διαπραγματεύσεις με τους Γενουάτες και στις 13 Μαρτίου 1261 υπέγραψε στο Νύμφαιο συνθήκη, η οποία καθιστούσε τη Γένουα μεγάλη δύναμη στην

Ανατολή, όπως είχαν γίνει οι Βενετοί με το χρυσόβουλο του 1082 επί Αλέξιου Α΄ Κομνηνού.

Οι Γενουάτες ήταν αναγκασμένοι με τη συνθήκη να συνδράμουν πολεμικά, ιδιαίτερα με τον στόλο τους, τους Βυζαντινούς εναντίον της Βενετίας και φυσικά αποκόμισαν πολλά προνόμια:

- Φορολογικές και τελωνειακές παραχωρήσεις σ' όλη την επικράτεια της αυτοκρατορίας
- Στην Κωνσταντινούπολη και σ' όλα τα σημαντικά λιμάνια οι Γενουάτες θα μπορούσαν να διατηρούν δικές τους εμπορικές περιοχές.
- Εξασφάλιση, δηλαδή, του εμπορικού μονοπωλίου στην Ανατολή.

Τελικά η ανάκτηση έγινε πολύ πιο εύκολα απ' ό,τι αναμενόταν. Ο στρατηγός Αλέξιος Στρατηγόπουλος με εντολή του αυτοκράτορα και με λιγοστές στρατιωτικές δυνάμεις διέσχισε τη Θράκη, προκειμένου να επιθεωρήσει τα βουλγαρικά σύνορα. Περνώντας από την Πόλη διαπίστωσε ότι δε φυλασσόταν. Βέβαια τον Αύγουστο του 1260 είχε συμφωνηθεί εκεχειρία και ο στόλος των Βενετών και η φραγκική φρουρά απουσίαζαν πολιορκώντας το οχυρό Δαφνούσιον στα νότια του Εύξεινου Πόντου. Έτσι, χωρίς να χρονοτριβήσει τα ξημερώματα της 25^{ης} Ιουλίου 1261 κατέλαβε ανενόχλητος την Πόλη. Ο Βαλδουίνος Β΄ εγκατέλειψε την Πόλη μαζί με τους ευγενείς του και περνώντας από την Εύβοια, τη Θήβα, την Αθήνα και τη Μονεμβασιά κατέφυγε στην Ευρώπη, ζητώντας βοήθεια ως εξόριστος πλέον βασιλιάς.

Στις 15 Αυγούστου του 1261 ο Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος έγινε δεκτός με ενθουσιασμό από τον λαό κι ακολούθησε η δεύτερη στέψη του μαζί με τη σύζυγό του τη Θεοδώρα στον Ναό της Αγίας Σοφίας. Ανακηρύχθηκε έτσι βασιλιάς και διάδοχος του αυτοκρατορικού θρόνου ο τρίχρονος γιος του Ανδρόνικος, ξεκινώντας μια νέα δυναστεία, αυτή των Παλαιολόγων. Ο νόμιμος αυτοκράτορας Ιωάννης Δ΄ Λάσκαρης περιθωριοποιήθηκε και τυφλώθηκε λίγο αργότερα από τον Μιχαήλ, παρότι είχε ορκιστεί ότι θα επιδείξει σεβασμό. Η δυναστεία των Παλαιολόγων πρόκειται να κυβερνήσει ως την οριστική πτώση της αυτοκρατορίας το 1453.

Μετά λοιπόν από πενήντα επτά χρόνια λατινικής κυριαρχίας και τη βαρβαρότητα των Σταυροφόρων το 1204, το Βυζάντιο έχασε το μεγαλείο και τα αμύθητα πλούτη του. Ο βυζαντινός λαός όμως πανηγύριζε αυτή τη μεγάλη στιγμή,

ελπίζοντας ότι η Πόλη ελεύθερη πλέον θα ανακτήσει το χαμένο μεγαλείο της. (119)
(126) (128)

Οι πρώτες συγκρούσεις του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου με τους Φράγκους της Αγαΐας (1261-1264)

Η ανάκτηση της Κωνσταντινούπολης από τους Βυζαντινούς της Νίκαιας κατέστησε πάλι το Βυζάντιο ως σημαντικό πόλο που θα επηρεάσει την πολιτική των ευρωπαϊκών και μεσογειακών δυνάμεων. Οποσδήποτε σημαντικοί οι κίνδυνοι που θα προκύψουν και για τη Βυζαντινή αυτοκρατορία. Η κυριαρχία των Λατίνων είχε αφήσει ερείπια και οι ιταλικές ναυτικές δυνάμεις δεν ήταν διατεθειμένες να απεμπολήσουν τα εμπορικά τους προνόμια. Από την άλλη στην Ελλάδα κυριαρχούσαν οι Φράγκοι και το Δεσποτάτο της Ηπείρου μαζί με τη Θεσσαλία δεν επιθυμούσαν την επικυριαρχία των Βυζαντινών. Το Σερβικό και το Βουλγαρικό βασίλειο αναπτύσσονται αυτήν την εποχή εις βάρος του Βυζαντίου.

Το έργο λοιπόν του Μιχαήλ Η΄ ήταν αρκετά δύσκολο και απαιτούσε εξαιρετικούς ελιγμούς. Έπρεπε να διαχειριστεί τα επιθετικά σχέδια της Δύσης και να εξουδετερώσει το κράτος της Ηπείρου και τα λατινικά υπολείμματα. Βασικός αντίπαλος στη Δύση ήταν το Βασίλειο της Σικελίας. Ο Παλαιολόγος προσπαθούσε εντέχνως να μην πετύχει ο βασιλιάς της Σικελίας, Μανφρέδος, την υποστήριξη του Πάπα. Ο Μιχαήλ εκμεταλλευόμενος την έριδα του Πάπα με τον οίκο των Hohenstaufen, προέβη σε διαβουλεύσεις με τον Πάπα Ουρβανό Δ΄ (1261-1264) για την ένωση των δύο Εκκλησιών.

Αρχικά φάνηκε ότι ο Μιχαήλ πλεονεκτούσε έναντι των Φράγκων στην Ελλάδα, καθώς ο Γουλιέλμος Β΄ Βιλλεαρδουίνος αιχμαλωτίστηκε στη μάχη της Πελαγονίας το 1259. Έτσι, ο Γουλιέλμος ορκίστηκε υποτέλεια στον Μιχαήλ, πήρε τον τίτλο του Μεγάλου δομέστικου και αναγκάστηκε να εκχωρήσει στους Βυζαντινούς τα οχυρά της Μονεμβασιάς, του Μυστρά, της Μάνης και του Ιερακίου στα τέλη του 1261. Ο Πάπας, καθώς οι διεργασίες ανάμεσα στις Εκκλησίες δεν είχαν ξεκινήσει, απάλλαξε τον Γουλιέλμο από τις υποχρεώσεις του στο Βυζάντιο. Δυναμικός συμπαράστατης του επίσης στάθηκε και η ναυτική δημοκρατία της Βενετίας, καθώς κινδύνευε να χάσει τα προνόμια της μετά κατάλυση του λατινικού κρατιδίου της Πόλης και τη συμμαχία του Μιχαήλ με τους Γενοβέζους. Πράγματι ο Μιχαήλ έστειλε αρκετό στρατό (με 5000 Σελτζούκους μισθοφόρους) στην

Πελοπόννησο με διοικητή τον αδερφό του σεβαστοκράτορα Κωνσταντίνο, που είχε αρκετές επιτυχίες στην αρχή. Παράλληλα ο Βυζαντινός και Γενοβέζικος στόλος έκαμε επίθεση στα λατινικά νησιά.

Αυτά τα χρόνια ο Μιχαήλ ενεπλάκη σε πόλεμο με την Ήπειρο και τη Βουλγαρία. Εκμεταλλευόμενος τις εσωτερικές έριδες των Βουλγάρων το 1262 κυριεύσε τα λιμάνια της Αγχιάλου και της Μεσημβρίας στον Εύξεινο Πόντο και αύξησε τα εδάφη της αυτοκρατορίας εις βάρος των Βουλγάρων. Στην Ήπειρο ο Αλέξιος Στρατηγόπουλος δεν προέλασε νικηφόρα το 1260 και το 1262. Αντίθετα ο αδερφός του αυτοκράτορα, ο δεσπότης Ιωάννης Παλαιολόγος, το καλοκαίρι του 1264 νικώντας υποχρέωσε τον δεσπότη της Ηπείρου Μιχαήλ Β΄ να δεχτεί την επικυριαρχία του Μιχαήλ.

Η πορεία όμως των Βυζαντινών στη νότια Ελλάδα δεν είχε τελικά νικηφόρα πορεία. Λόγω επιμήκυνσης του πολέμου τα χρήματα μειώθηκαν και οι κακοπληρωμένοι Σελτζούκοι μισθοφόροι μεταπήδησαν στο στρατόπεδο των Φράγκων. Υπέστησαν βαριές ήττες στην Πρίστινα (κοντά στο Χρυσοχώρι Αρκαδίας) το 1263 και στο Μακρυπλάγι το 1264 (Ορεινή διάβαση Αρκαδίας και Άνω Μεσσηνίας). (119) (111) (127)

Σχέσεις Μιχαήλ Η΄, Γένουας και Βενετίας [Συνθήκη Βυζαντίου και Βενετίας (4 Απριλίου 1268)]

Έχει ειπωθεί ότι ο Μιχαήλ ο Η΄ ο Παλαιολόγος έδωσε πολλά προνόμια στους Γενουάτες με τη συνθήκη στο Νύμφαιο (13 Μαρτίου 1261), με κύριο αντάλλαγμα τη συνδρομή του Γενοβέζικου στόλου. Βέβαια στην ανάκτηση της Πόλης δεν χρειάστηκε να επέμβει. Οι Γενουάτες επέδειξαν αρκετή αλαζονεία στην Κωνσταντινούπολη και με αφορμή την ήττα του στόλου τους από Βενετούς την άνοιξη του 1263, ο Μιχαήλ αναπροσάρμοσε τη στάση του. Βλέποντας ότι η προσφορά των Γενουατών ήταν μηδαμινή στους αγώνες της αυτοκρατορίας ακύρωσε τα συμφωνηθέντα και ήρθε σε συνεννόηση με τους Βενετούς.

Στις 18 Ιουνίου 1265 με συνθήκη οι Βυζαντινοί έδωσαν πολλά προνόμια πάλι στους Βενετούς. Βέβαια ο Μιχαήλ στήριξε την πολιτική του στον ανταγωνισμό των δύο ναυτικών δυνάμεων. Βλέποντας τους Βενετούς να αργοπορούν να υπογράψουν

προσεταιρίστηκε πάλι τους Γενουάτες. Αυτοί μετά τη νέα ήττα τους το 1266 από τους Βενετούς δέχτηκαν το 1267 να εμπορεύονται ελεύθερα στην αυτοκρατορία και απέκτησαν συνοικία στον Γαλατά, όπου παρέμειναν μέχρι το 1453. Οι Βενετοί τώρα θορυβημένοι από την εμπορική κυρίως παρουσία των Γενουατών στην Κωνσταντινούπολη προχώρησαν σε συνθήκη με τους Βυζαντινούς στις 4 Απριλίου 1268, χωρίς να πετύχουν την απομάκρυνση των Γενοβέζων. Βέβαια η Βενετία θα προσπαθήσει να ακυρώσει μακροπρόθεσμα τους όρους της συμφωνίας προς όφελός της. Με αυτόν τον τρόπο τουλάχιστον ο Μιχαήλ θα εμποδίζει την συνδρομή του Βενετικού ή Γενοβέζικου στόλου στις δυτικές εχθρικές προς το Βυζάντιο δυνάμεις. (119) (111) (127)

ΧΑΡΤΗΣ 4ος (13ος -14ος αιώνας)

Η σύνοδος της Λυών (1274)

Στη Δύση οι εξελίξεις προχωρούσαν ταχύτατα. Ο κόμης της Προβηγκίας Κάρολος Ανδεγαυός έκανε την εμφάνισή του στην Ιταλία, μετά από πρόταση του πάπα Κλήμη Δ΄. Στις 22 Φεβρουαρίου 1266 ο Μανφρέδος σκοτώθηκε στη μάχη του Βενεβέντου και έτσι ο Κάρολος έγινε ο νέος βασιλιάς της Σικελίας και της Νεαπόλεως. Τώρα η Βυζαντινή αυτοκρατορία είχε απέναντί της έναν επικίνδυνο αντίπαλο, ο οποίος προστάτευε τον παπισμό έναντι του οίκου Hohenstaufen και σχεδίαζε την κατάκτηση του Βυζαντίου. Στις 27 Μαΐου 1267 στο Viterbo έκαμε συνθήκη φιλίας με τον εκδιωχθέντα λατίνο βασιλιά Βαλδουίνο Β΄ και συμφώνησε για την κατάληψη και τον διαμελισμό της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Χωρίς μάλιστα καθυστέρηση επενέβη στην Ήπειρο εξασφαλίζοντας τις κτήσεις του Μανφρέδου και ανάγκασε τον Γουλιέλμο Β΄ Βιλλεαρδουίνο , πρίγκιπα της Αχαΐας, να αναγνωρίσει την επικυριαρχία του.

Ο Μιχαήλ Η΄ , έτσι, βρέθηκε σε πολύ δύσκολη θέση. Προσπάθησε να πετύχει την υποστήριξη του πάπα και ξεκίνησε ένας κύκλος ενωτικών διαπραγματεύσεων. Οπωσδήποτε ο ιμπεριαλισμός του Ανδεγαυού δεν εξυπηρετούσε τα σχέδια της παπικής εκκλησίας, αλλά αποτελούσε μοχλός πίεσης προς το Βυζάντιο. Το 1268 απεβίωσε ο πάπας Κλήμης Δ΄ και μετά περίοδο χηρείας τον Σεπτέμβριο του 1271 τον παπικό θρόνο κατέλαβε ο Γρηγόριος Ι΄, παρά τις αντιδράσεις του Καρόλου, που

επιθυμούσε γάλλο πάπα. Αυτός με ενθουσιασμό υποστήριζε τις σταυροφορίες για την απελευθέρωση των Αγίων τόπων και δε συμεριζόταν τις κατακτητικές προθέσεις του Καρόλου.

Ο Γρηγόριος Ι΄ άρχισε να πιέζει τον Μιχαήλ Η΄ για την ένωση των δύο εκκλησιών και με τηλεσίγραφο δήλωνε ότι, αν η ελληνική εκκλησία υποτασσόταν, θα παρείχε στο Βυζάντιο προστασία και θα συγκρατούσε τις επιθετικές βλέψεις του Καρόλου. Παράλληλα η συνθήκη των Βυζαντινών με τους Βενετούς εξέπνεε και συμβούλεψε τους Βενετούς να μην προβούν σε συμφωνία πριν την υλοποίηση της Ένωσης. Από την άλλη ο Κάρολος προχώρησε σε συμμαχίες με τον ηγεμόνα της Θεσσαλίας, τους Σέρβους, τους Αλβανούς και τους Βούλγαρους.

Ο Μιχαήλ Η΄, συναισθανόμενος την εξαιρετικά πιεστική συγκυρία, κατόρθωσε να πείσει ένα μέρος του κλήρου για την ένωση και ήρθε σε συνεννόηση με τους απεσταλμένους της Ρώμης (Ιερώνυμος του Άσκολι και Ιωάννης Παράστρων) στην Κωνσταντινούπολη, οι οποίοι και αυτοί προσπάθησαν να πείσουν τον ορθόδοξο κλήρο. Έτσι, η ελληνική αποστολή με τον έμπιστο του Μιχαήλ λογοθέτη και διπλωμάτη Γεώργιο Ακροπολίτη και τους εκπροσώπους του βυζαντινού κλήρου, πρώην πατριάρχη Γερμανό Γ΄ και τον αρχιεπίσκοπο της Νίκαιας Θεοφάνη, κατέφθασε στις 24 Ιουνίου στη Λυών της Γαλλίας, όπου οι εργασίες της συνόδου είχαν ξεκινήσει από τις 7 Μαΐου του 1274.

Οι απεσταλμένοι του Βυζαντίου παρέδωσαν στον πάπα τα έγγραφα του ελληνικού κλήρου, του Μιχαήλ και του γιου του Ανδρόνικου. Στις 29 Ιουνίου 1274 τελέστηκε στον ναό του Αγίου Πέτρου πανηγυρική λειτουργία, αναγνώσθηκαν δημοσίως οι επιστολές των Βυζαντινών και κηρύχτηκε τυπικά η Ένωση των δύο Εκκλησιών. Το ιστορικό γεγονός ολοκληρώθηκε στη Λυών στις 6 Ιουλίου του 1274. Ο Γεώργιος Ακροπολίτης ορκίστηκε στο όνομα του αυτοκράτορα πίστη στο πρωτείο του πάπα και υπακοή στο λατινικό σύμβολο της Πίστεως.

Η ένωση των δύο Εκκλησιών ήταν ένας διπλωματικός θρίαμβος του Μιχαήλ του Παλαιολόγου, καθώς η Δύση τον αναγνώριζε ως ηγεμόνα και θα τον προστάτευε σε οποιονδήποτε πόλεμο προκηρυχθεί εναντίον του. Πράγματι ο Κάρολος αναγκάστηκε να μην υλοποιήσει τα κατακτητικά σχέδια του προς το Βυζάντιο και ανέστειλε τις πολεμικές δραστηριότητες του μέχρι την 1η Μαΐου του 1276. Επιπλέον οι Βενετοί τον Μάρτιο του 1275 ανανέωσαν για δύο χρόνια τη συνθήκη τους με τον

αυτοκράτορα. Επίσης το βυζάντιο άρχισε να αναλαμβάνει επιθετικές πρωτοβουλίες, ενώ προηγουμένως βρισκόταν σε άμυνα. Βέβαια η υπογραφή της ένωσης προκάλεσε καταιγίδα αντιδράσεων στην Πόλη από το μεγαλύτερο μέρος του κλήρου και του απλού λαού. Διαμορφώθηκε έτσι ένα ανθενωτικό πνεύμα, το οποίο ο Μιχαήλ το αντιμετώπισε με βία (φυλάκιση, εξορία, τύφλωση, θανατική ποινή). (119) (111) (127)

Η ναυμαχία της Δημητριάδος (1275)

Μετά την ήττα των Βυζαντινών στην Υπάτη Φθιώτιδας (Νέαι Πάτραι) από τους Λατίνους συμμάχους του Δεσποτάτου της Ηπείρου οι Λατίνοι του Αιγαίου Πελάγους κινήθηκαν με πλοία από την Κρήτη και την Εύβοια, προκειμένου να επιτεθούν εναντίον του Βυζαντινού στόλου, ο οποίος ήταν αγκυροβολημένος στη Δημητριάδα του Βόλου.

Ο αδελφός του αυτοκράτορα Ιωάννης Παλαιολόγος εμψυχώνοντας τον κουρασμένο Βυζαντινό στόλο τον ενίσχυσε με δικούς του άνδρες, για να αντιμετωπίσει τον εχθρό. Στη ναυμαχία που πραγματοποιήθηκε οι Βυζαντινοί νίκησαν ολοκληρωτικά τον Λατινικό στόλο. Η νίκη αυτή έδωσε το έναυσμα για μια επιχείρηση ανακατάληψης της Εύβοιας και πολλών νησιών του Αιγαίου Πελάγους. Η αρχηγία της επιχείρησης ανατέθηκε στον Λατίνο Λικάριο. Αυτός αρχικά πολιορκήσε και κατέλαβε την Κάρυστο (1276) και το μεγαλύτερο κομμάτι της Εύβοιας. Στη συνέχεια κυριάρχησε στα περισσότερα νησιά του Δουκάτου του Αιγαίου εκτός της Νάξου. Ο Μιχαήλ ως ανταμοιβή του έδωσε ως πρόνοια το νησί της Εύβοιας και τον ανακήρυξε «Μέγα Δούκα», δηλαδή διοικητή του ελληνικού στόλου. Όταν όμως πέθανε ο Λικάριος, οι Βενετοί πήραν ξανά τον έλεγχο της Εύβοιας. Φυσικά ο Μιχαήλ γνώριζε πολύ καλά ότι, για να επανακαταλάβει την Λατινοκρατούμενη Ελλάδα, έπρεπε να συντρίψει τον βασιλιά της Νεάπολης και της Σικελίας, Κάρολο Ανδεγανό, που στήριζε τους Λατίνους στις πολεμικές επιχειρήσεις τους. (119) (111) (127)

Σικελικός Εσπερινός (1282)

Μετά τη σύνοδο της Λυών (1274) και, ενώ ο πάπας Γρηγόριος Ι΄ και ο Μιχαήλ Η΄ βρίσκονταν σε συνεννόηση για μια αντιτουρκική συμμαχία, ο πάπας απεβίωσε αιφνιδίως στις αρχές του 1276. Ο Κάρολος Ανδεγανός κατάφερε να κάνει πάπα τον Γάλλο φίλο του Μαρτίνο Δ΄ (Φεβρουάριος 1281), ο οποίος υποστήριξε τα σχέδια του

Βασιλιά της Σικελίας και υπονόμεισε την ένωση των δύο εκκλησιών. Τον Ιούλιο του 1281 στο Orvieto της Ιταλίας ο Κάρολος υπέγραψε με τους Βενετούς συμφωνία για την ανακατάληψη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Ο πάπας Μαρτίνος Δ΄ μάλιστα παρουσιάστηκε ως εγγυητής της συμφωνίας και ανακήρυξε την εκστρατεία ως Αγία Σταυροφορία έναντι του ζυγού των Παλαιολόγων, αφόρισε τον Μιχαήλ και η ένωση των δύο εκκλησιών δεν υφίστατο. Έτσι, το Βυζάντιο είχε να αντιμετωπίσει έναν μεγάλο συνασπισμό από τα στρατεύματα των Λατίνων, της Ιταλίας, της Γαλλίας, του Πάπα, των Σέρβων, των Βουλγάρων και τον στόλο των Βενετών.

Ο Μιχαήλ Η΄ ακολουθώντας τη διπλωματική οδό προέβη σε συμμαχίες με άλλους ηγεμόνες της Δύσης, προκειμένου να αντιμετωπίσει τον μεγάλο κίνδυνο από τον συνασπισμό του Καρόλου. Συμμάχησε, λοιπόν, με τον βασιλιά της Αραγωνίας Πέτρο Γ΄, του οποίου η σύζυγος ήταν κόρη του Μαμφρέδου Hohenstaufen. Υποσχέθηκε μάλιστα πέρα από την ηθική υποστήριξη την παροχή χρυσού, ώστε ο Πέτρος να ναυπηγήσει στόλο, για να αποβιβαστεί στη Σικελία. Παράλληλα ο Μιχαήλ εξασφάλισε τη συμμαχία των Καστιλιάνων της Ισπανίας, των Γενουατών και του Αιγύπτιου Σουλτάνου Qala' un εναντίον του Καρόλου. Σημαντικό ρόλο στη δημιουργία εχθρικού κλίματος και συνωμοσίας εναντίον του Καρόλου στη Σικελία διαδραμάτισε ο Σικελός εξόριστος Ιωάννης de Procida και ο γενοιάτης Βενέδικτος Zaccaria, υποτελής του Μιχαήλ.

Ενώ ο Κάρολος προετοιμαζόταν για την εκστρατεία, στις 31 Μαρτίου 1282 οι κάτοικοι του Παλέρμου έσφαξαν πολλούς Γάλλους, διότι ένας Γάλλος στρατιώτης (λοχίας Ντρουέ) πρόσβαλε και παρενόχλησε μια Σικελή γυναίκα κατά την ώρα του Εσπερινού στην εκκλησία του Αγίου Πνεύματος. Η εξέγερση εξαπλώθηκε σε όλο το νησί και οδήγησε στον φόνο και στην απομάκρυνση όλων των Γάλλων από το νησί.

Το Βυζάντιο σώθηκε συνεπώς από την επανάσταση των Σικελών εναντίον των Γάλλων δυναστών και έμεινε στην ιστορία ως Σικελικός Εσπερινός. Τον Αύγουστο του 1282 ο Πέτρος της Αραγωνίας έφτασε στο νησί και στέφθηκε βασιλιάς της Σικελίας. Ο Κάρολος γυρίζοντας από την Ανατολή δεν μπόρεσε να ανατρέψει την κατάσταση και υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει τα κατακτητικά του σχέδια εναντίον της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Πράγματι ο Σικελικός Εσπερινός είχε μεγάλη σημασία για το Βυζάντιο. Περιορίσε την ισχύ του Νοτιοανατολικού Βασιλείου του Καρόλου και συνέβαλε στη σύσφιξη

των σχέσεων Βυζαντίου και του βασιλείου της Αραγονίας. Από την άλλη ο πάπας Μαρτίνος Δ΄ έχασε το κύρος του και ακύρωσε ουσιαστικά την Ένωση των δύο Εκκλησιών, που υπογράφηκε στη Λυών το 1274. Επίσης οι Βενετοί που είχαν συμμαχήσει με τον Κάρολο, αναδιπλώθηκαν και άρχισαν τις επαφές με τους Βυζαντινούς. Βέβαια ο Μιχαήλ Η΄ θριάμβευσε στην προσπάθειά του να αντιμετωπίσει τη Λατινική Δύση. Το Βυζάντιο όμως εξασθένησε οικονομικά και στρατιωτικά, η Ενότητα της Εκκλησίας δοκιμάστηκε και ο κίνδυνος των Τούρκων ήταν προ των πυλών. (126) (111) (127)

Η μάχη του Βαφέως (1302)

Διάδοχος του Μιχαήλ Η΄ ήταν ο γιός του Ανδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος (1282-1328). Δεν είχε τη στόφα του κυβερνήτη. Αν και υπήρξε μελετητής πολλών θεολογικών βιβλίων, άσκησε την εξουσία του με τρομοκρατία. Για να αυξήσει τα έσοδα του κρατικού ταμείου, προχώρησε στην επιβολή φόρων, στη νόθευση του νομίσματος, στην καταπίεση των αγροτών και στην αναγνώριση Βενετσιάνικων και Γενοβέζικων προνομίων. Στα εκκλησιαστικά ζητήματα ακύρωσε τη συμφωνία που είχε υπογράψει ο πατέρας του για την ένωση των δύο εκκλησιών.

Σε αντίθεση με τον πατέρα του ενδιαφέρθηκε για τη Μικρά Ασία που βρισκόταν στο έλεος των τουρκικών επιδρομών. Ο αναβρασμός στην Ανατολή εναντίον της διοίκησης των Παλαιολόγων ήταν έντονος, με αποτέλεσμα να εκδηλωθεί επανάσταση. Ο Αλέξιος Φιλανθρωπηνός τον Μάρτιο του 1293 διορίστηκε από τον Ανδρόνικο αρχηγός του στρατού της Ανατολής και διοικητής της Μικράς Ασίας. Με τη βοήθεια σώματος Κρητικών εθελοντών έδωξε από την περιοχή του Μαιάνδρου τους Τούρκους (1295) και οι στρατιωτικές του επιτυχίες σκόρπισαν τον ενθουσιασμό. Ο Αλέξιος γνωρίζοντας την ανικανότητα του Ανδρόνικου και της βυζαντινής αυλής και με την υποστήριξη των Αρσενιτών μοναχών επαναστάτησε διεκδικώντας τον αυτοκρατορικό θρόνο. Εμφανιζόταν ως οπαδός των Λασκαρήδων και προστάτης των αγροτικών μαζών. Ο Ανδρόνικος κατάφερε με δωροδοκία των Κρητικών να νικήσει τον Φιλανθρωπηνό και να τον πιάσει αιχμάλωτο.

Ο Ανδρόνικος κατάφερε να δυναμώσει τη θέση του μετά την αποτυχία της εξέγερσης του Φιλανθρωπηνού, αλλά η δύναμη του οφειλόταν σε ξένους μισθοφόρους και οι Τουρκικές επιδρομές και εισβολές στη Βιθυνία εντεινόταν. Ο αυτοκράτορας αποφάσισε να χτυπήσει ο ίδιος τους Τούρκους στη Βιθυνία με οργανωμένο στρατό,

αλλά θεωρώντας τον σεισμό της 1^{ης} Ιουνίου 1296 «άσχημο οινόν» επέστρεψε στην Πόλη. Η κατάσταση τώρα στη Μικρά Ασία άρχισε να γίνεται τραγική και πολλοί Μικρασιάτες, διαπιστώνοντας την αδιαφορία της διοικήσεως, όχι μόνο δέχονταν τους Τούρκους αλλά και εξισλαμίζονταν.

Ο Ανδρόνικος, διαπιστώνοντας τη κρισιμότητα της κατάστασης τον Απρίλιο του 1302, έστειλε τον γιο του Μιχαήλ Θ' στη Μικρά Ασία, ο οποίος συγκέντρωσε στη Μαγνησία σημαντικό στράτευμα από Βυζαντινούς, Αλανούς μισθοφόρους και ντόπιους στρατιώτες. Οι Τούρκοι θορυβήθηκαν από την παρουσία οργανωμένου στρατού, αλλά ο Μιχαήλ δεν κατάφερε εναντίον τους κάποιο καίριο πλήγμα. Ο βυζαντινός στρατός διαλύθηκε, οι Αλανοί γύρισαν στη Θράκη, οι ντόπιοι προσπάθησαν να προστατεύσουν τα κτήματά τους από τις επιδρομές των Τούρκων, άλλοι ακολούθησαν τον δρόμο της προσφυγιάς και ο ίδιος Μιχαήλ διέφυγε από τη Μαγνησία στην Πέργαμο. Η εκστρατεία του, λοιπόν, τελείωσε με εξευτελιστικό τρόπο.

Το καλοκαίρι του 1302 εμφανίστηκε ο Οσμάν με πολυάριθμο στρατό κοντά στη Νικομήδεια, την οποία πολιορκήσε. Υπερασπιστής της ήταν ο διοικητής της Βιθυνίας και εταιριάρχης Μουζάλων με στράτευμα 2000 Ελλήνων και Αλανών. Πιεζόμενος από τον πληθυσμό της Νικομήδειας ο Μουζάλων αποφάσισε να βγει από το κάστρο και παρατάχθηκε στην πεδιάδα του Βαφέα. Στις 27 Ιουλίου 1302 άρχισε η σύγκρουση και το ιππικό των Αλανών αποχώρησε. Κατά συνέπεια οι Οθωμανοί συνέτριψαν το αδύναμο και αποδιοργανωμένο στράτευμα του Μουζάλωνα.

Η μάχη του Βαφέως έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην απώλεια της βόρειας Μικράς Ασίας. Η ενδοχώρα εξάλλου είχε περάσει στην εξουσία Τούρκων εμίρηδων. Ο Βυζαντινός στρατός σε πλήρη αποδιοργάνωση δε θα μπορούσε να αναχαιτίσει συντονισμένες επιδρομές των Τούρκων. Οι ντόπιοι κάτοικοι, επίσης, είχαν χάσει το ηθικό τους, πολλοί εγκατέλειψαν τις εστίες τους και κατέφυγαν ως πρόσφυγες στη Νίκαια, τη Νικομήδεια, στην Προύσα, στην Πόλη και στα νησιά της Προποντίδας. Οπωσδήποτε διαφαίνεται η αποτυχία της πολιτικής του Ανδρόνικου να ανακόψει την τουρκική προέλαση. (111) (125)

Η μάχη της Άπρου (1305) – Καταλανικές Εταιρείες

Η προέλαση των Τούρκων στη Μικρά Ασία ήταν πραγματικότητα. Κάποιες μεμονωμένες πόλεις πρόβαλαν αντίσταση, όπως η Νίκαια, η Νικομήδεια, η Προύσσα, οι Σάρδεις, η Φιλαδέλφεια, η Μαγνησία και λιμάνια, όπως η Ηράκλεια στον Πόντο, η Φώκαια και η Σμύρνη. Οι Τούρκοι προχώρησαν στο μοίρασμα των κατακτημένων περιοχών και στη δημιουργία πλήθους ηγεμονιών.

Ο Ανδρόνικος Β΄ στεκόταν ανήμπορος να αντιμετωπίσει τον τουρκικό κίνδυνο, λόγω της στρατιωτικής αδυναμίας του. Οι Αλανοί δέχτηκαν να πολεμήσουν τους Τούρκους με αντίτιμο την εγκατάστασή τους στην Αυτοκρατορία. Υπέστησαν όμως συντριπτική ήττα από τους Τούρκους στη Μικρά Ασία και κατά την οπισθοδρόμησή τους προέβησαν σε λεηλασίες έναντι του βυζαντινού πληθυσμού.

Εκείνη τη στιγμή φάνηκε σωτήρια για τον Ανδρόνικο η βοήθεια από τα ισπανικά μισθοφορικά σώματα, γνωστά ως «Καταλανικές Εταιρείες» ή «Αλμογάβαροι». Αυτές αποτελούνταν από ανθρώπους διαφόρων εθνικοτήτων (Καταλανοί, κάτοικοι της Αραγώνας, της Ναβάρρας, της Μαγιόρκας κ.α.) που διψούσαν για πόλεμο και πληρώνονταν, για να μάχονται με το μέρος οποιουδήποτε. Συμμετείχαν στο πλευρό του Πέτρου της Αραγώνας στον πόλεμο που ακολούθησε τον Σικελικό Εσπερινό ανάμεσα στη Σικελία και τη Νεάπολη. Στις αρχές του 14^{ου} όμως με την υπογραφή της ειρήνης (της Caltabellota) οι Καταλανοί δεν είχαν αντικείμενο εργασίας και έγιναν άκρως επικίνδυνοι γι' αυτούς που τους είχαν καλέσει, καθώς αυτοί εθίζονταν στη βία και στις λεηλασίες.

Οι Καταλανοί εξέλεξαν αρχηγό τους τον γερμανικής καταγωγής Ρογήρο Blum (Flor στα Ισπανικά = λουλούδι) [Roger de flor= Ρογήρος Δεφλώρ]. Με τη σύμφωνη γνώμη των συμπολεμιστών του ο ένδοξος αρχηγός της Καταλανικής Εταιρείας, ο οποίος μιλούσε ελληνικά, προθυμοποιήθηκε να βοηθήσει τον Ανδρόνικο στον αγώνα του εναντίον των Σελτζούκων Τούρκων με αντάλλαγμα πρωτοφανείς παραχωρήσεις. Ο Ανδρόνικος Β΄ πέρα από τα μισθώματα αναγκάστηκε να παντρεύει τον Ρογήρο με την ανηψιά του Μαρία Ασάν, τον αναγόρευσε Μέγα Δούκα (Ναύαρχο) και αργότερα του έδωσε τον τίτλο του «Καίσαρος».

Στις αρχές, λοιπόν, του 14^{ου} αιώνα ο Ρογήρος Δεφλώρ μαζί με 10000 οπαδούς του (με τα γυναικόπαιδα) καταφθάνουν στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί συγκρούστηκαν με τους Γενουάτες, οι οποίοι τους αντιμετώπισαν ως διεκδικητές των προνομίων τους. Στις αρχές του 1304 οι Καταλανοί με ένα μικρό σώμα του βυζαντινού στρατού

συνέτριψαν τους Τούρκους που πολιορκούσαν τη Φιλαδέλφεια της Μικράς Ασίας. Ο Ρογήρος εισήλθε θριαμβευτικά στην ελεύθερη πια πόλη και σκόρπισε τον ενθουσιασμό στους Βυζαντινούς. Η έλλειψη όμως μιας ισχυρής στρατιωτικής δύναμης και η χρήση μισθοφόρων υπέσκαπτε το μέλλον της αυτοκρατορίας. Οι Καταλανοί μάλιστα άρχισαν να λεηλατούν και σκορπούσαν τον τρόμο και στους Έλληνες και στους Τούρκους. Δε δίστασαν να επιτεθούν στην πόλη της Μαγνησίας. Τον χειμώνα του 1304/1305 πείσθηκαν να επιστρέψουν στην Ευρώπη και, αφού κατέλαβαν το οχυρό της Καλλιπόλεως, εγκαταστάθηκαν σ' όλη την περιοχή.

Οπωσδήποτε οι σχέσεις της αυτοκρατορίας με την καταλανική εταιρεία βρισκόταν σε μεγάλη ένταση. Τον Απρίλιο του 1305 δολοφονείται ο Ρογήρος στο παλάτι του Μιχαήλ Θ'. Κατά συνέπεια οι Καταλανοί εξαγριώθηκαν και θέλησαν να πάρουν εκδίκηση για τον αρχηγό τους. Στο κάστρο της Άπρου τον Ιούλιο του 1305 ο Μιχαήλ Θ', έχοντας δεχτεί ενισχύσεις από Αλανούς και Τούρκους, συγκρούστηκε με τους Καταλανούς. Παρά τη γενναία του αντίσταση του ο βυζαντινός στρατός γνώρισε σημαντική ήττα. Ο Μιχαήλ Θ' τραυματίστηκε και σώθηκε φεύγοντας στο Διδυμότειχο. Το μόνο που του απέμενε ήταν να οργανώσει τις πιο σημαντικές πόλεις της Θράκης. Από την άλλη οι Καταλανοί συνέχιζαν να λεηλατούν και να ερημώνουν τα εδάφη της Θράκης. Παράλληλα τα στρατεύματά τους ενισχύονταν με άνδρες από την πατρίδα τους και από τουρκικά στρατιωτικά σώματα. (119) (126) (129)

Η μάχη στον Κηφισσό της Βοιωτίας (1311) – Καταλανικές Εταιρείες (Δουκάτο των Αθηνών)

Η κατάσταση επιδεινώθηκε για το Βυζάντιο, καθώς οι Βούλγαροι άρχισαν να δυναμώνουν μετά την απαλλαγή τους από τους Τατάρους. Η κατάληψη σπουδαίων οχυρών στα νότια του Αίμου και καίριων λιμανιών στις ακτές του Εύξεινου Πόντου υποχρέωσε τη βυζαντινή κυβέρνηση να συνάψει συνθήκη ειρήνης το 1307 με τον τσάρο Θεόδωρο Σβετοσλάβο (1300-1322) και του αναγνώρισε όλες του τις κατακτήσεις.

Οι Καταλανοί διέκοψαν τις συμφωνίες με το Βυζάντιο και επιδόθηκαν με μανία σε λεηλασίες στη Θράκη και στη Μακεδονία. Το φθινόπωρο του 1307 εγκαταστάθηκαν

στην Κασσάνδρα και δεν γλίτωσαν από τη βαρβαρότητά τους ούτε οι μονές του Αγίου Όρους (έκαψαν το ρωσικό μοναστήρι του Αγίου Παντελεήμονα). Ευτυχώς την άνοιξη του 1308 απωθήθηκαν αποτελεσματικά από την οχυρωμένη Θεσσαλονίκη. Ο Ανδρόνικος διέταξε την κατάσχεση των εμπορευμάτων των Καταλανικών πλοίων και τη φυλάκιση των Καταλανών εμπόρων.

Στη συνέχεια οι Καταλανοί βάδισαν προς τη Θεσσαλία την οποία διοικούσε τότε ο Ιωάννης Β΄(1303-1318), εγγονός του σεβαστοκράτορα Ιωάννη. Το κρατίδιο της Θεσσαλίας βρισκόταν σε αποσύνθεση και φυσικά αδυνατούσε να αντισταθεί στους Καταλανούς. Για έναν ολόκληρο χρόνο η εύφορη κοιλάδα της Θεσσαλίας τους εξασφάλισε τρόφιμα. Την άνοιξη του 1310 έχοντας εφοδιαστεί θεσσαλικά χρήματα η Καταλανική Εταιρεία κατέβηκε στην Κεντρική Ελλάδα και πρόσφερε τις υπηρεσίες της στον δούκα των Αθηνών Walter. Δεν άργησαν οι Καταλανοί να έρθουν σε σύγκρουση με τους Φράγκους, που εξελίχτηκε σε πόλεμο. Την άνοιξη του 1311 (15 Μαρτίου) στον Κηφισό της Βοιωτίας (κοντά στο σημερινό χωριό Σκριπό) πραγματοποιήθηκε μάχη και οι Καταλανοί νίκησαν κατά κράτος τα πολυάριθμα φραγκικά στρατεύματα. Ο δούκας Βάλτερ και αρκετοί ιππότες σκοτώθηκαν στη μάχη και η εξουσία των Φράγκων στην Αθήνα και στη Θήβα έπεσε οριστικά. Το δουκάτο των Αθηνών περιήλθε στα χέρια των Καταλανών και εγκαθιδρύθηκε η Καταλανική ηγεμονία για εβδομήντα χρόνια.

Η εγκατάσταση των Καταλανών στη Φραγκική Ελλάδα ανακούφισε προσωρινά το Βυζάντιο. Η πορεία όμως της Καταλανικής Εταιρείας δηλώνει την αδυναμία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας και των ελληνικών και λατινικών κρατιδίων. Το Αθηναϊκό Δουκάτο ακολούθησε την οργάνωσή του σε Ισπανικά και Σικελικά πρότυπα. Η διοίκηση των Καταλανών ήταν σκληρή και σε πολλές περιπτώσεις καταστρεπτική. Όμως οχύρωσαν την Ακρόπολη, ίδρυσαν στην Αθήνα πανεπιστήμιο και αρκετά οχυρά χτίστηκαν στην Κεντρική και Βόρεια Ελλάδα (119) (126) (129)

Πρώτος Εμφύλιος Πόλεμος (1321-1328)

Οι εμφύλιοι πόλεμοι από το 1321 έως το 1354 όξυναν την εσωτερική κρίση της αυτοκρατορίας και ευνόησαν την εξάπλωση των Τούρκων και των Σέρβων. Πρόκειται για διαμάχη δυναστειών που εξελίχτηκε σε ορισμένες περιπτώσεις σε κοινωνικό πόλεμο.

Ο πρώτος εμφύλιος πόλεμος μεταξύ του γέροντα και του νεαρού Ανδρόνικου ξεκίνησε τον Απρίλιο του 1321 και τελείωσε με διακοπές τον Μάιο του 1328.

1^η φάση (Απρίλιος 1321- Ιούνιος 1321)

Ενώ οι σχέσεις των δύο ανδρών δεν ήταν καλές, το 1320 ο Ανδρόνικος Β΄ ζήτησε οι αξιωματούχοι να ανανεώσουν τον όρκο πίστης τους σ' αυτόν, παραβλέποντας τον Ανδρόνικο Γ΄. Με αφορμή αυτό το γεγονός ο Ανδρόνικος Γ΄ ξεκίνησε την επανάσταση με την υποστήριξη των φίλων του. Ο νεαρός είχε πολλούς οπαδούς κυρίως ανάμεσα στη νέα γενιά της αριστοκρατίας. Στη συνωμοσία σημαντικό ρόλο έπαιξαν ο Ιωάννης Καντακουζηνός, πλούσιος γαιοκτήμονας, ο Θεόδωρος Συναδηνός, κυβερνήτης της Πριλάπου, και ο Αλέξιος Απόκαυκος. Και οι τρεις του κατείχαν σπουδαίες στρατιωτικές θέσεις στη Θράκη και στη Μακεδονία. Την νύχτα της 19^{ης}-20^{ης} Απριλίου ο Ανδρόνικος Γ΄ έφυγε κρυφά από την Κωνσταντινούπολη και στην Ανδριανούπολη έγινε διεκδικητής της εξουσίας.

Η επανάσταση πέτυχε σε μεγάλο βαθμό, καθώς ο Ανδρόνικος Γ΄ πήρε με το μέρος του, όχι μόνο την αριστοκρατία και τον στρατό, αλλά και τους κατοίκους των πόλεων και της υπαίθρου. Παραχώρησε δε δωρεάν γαιοκτήματα και προνόμια. Ιδιαίτερα στους κατοίκους της Θράκης υποσχέθηκε φοροαπαλλαγές. Ξεσηκώνοντας τον λαό της Θράκης προχώρησε με οργανωμένο στρατό στην Πόλη και ανάγκασε τον Ανδρόνικο Β΄ να υπογράψει τη συνθήκη του Ρηγίου τον Ιούνιο του 1321. Σύμφωνα με αυτήν η Αυτοκρατορία χωρίστηκε σε δύο μέρη: ο Ανδρόνικος έλαβε τη διοίκηση της Θράκης μεταξύ Σηλυβρίας και Χριστούπολης, ενώ ο Ανδρόνικος Β΄ θα διοικούσε το υπόλοιπο τμήμα με την πρωτεύουσα και θα ασκούσε εξωτερική πολιτική. Βέβαια ο νεαρός πολλές φορές παραβίασε αυτή την αρχή.

2^η φάση (Άνοιξη 1322- Ιούλιος 1322)

Στο στρατόπεδο του νεαρού Ανδρόνικου εμφανίστηκαν διαφωνίες μεταξύ του Καντακουζηνού και του Συργιάννη. Ο τελευταίος ήταν ο πραγματικός αρχηγός των επιχειρήσεων της επανάστασης. Μετά την υποστήριξη του Ανδρόνικου Γ΄ προς τον Καντακουζηνό πέρασε στο στρατόπεδο του Ανδρόνικου Β΄. Μετά την αποτυχία του γηραιού Ανδρόνικου να καταπνίξει την επανάσταση στη Θεσσαλονίκη και την προσχώρηση αρκετών πόλεων στα περίχωρα της Πόλης στον Ανδρόνικο Γ΄, υπεγράφη νέα συνθήκη τον Ιούλιο του 1322. Ο Ανδρόνικος Β΄ έπαιρνε στην εξουσία

του πάλι τη Θράκη, αλλά οι στρατιώτες του Ανδρόνικου Γ΄ δεν θα έχαναν τις πρόνοιές τους.

Ακολούθησε περίοδος ησυχίας και στις 2 Φεβρουαρίου 1325 ο Ανδρόνικος Γ΄ στέφθηκε συναυτοκράτορας. Σίγουρα η εμφύλια σύρραξη άφησε αρκετές ανοιχτές πληγές. Η οικονομική ζωή παρέλυσε, ειδικά στη Θράκη, καθώς η καλλιέργεια της γης ήταν αδύνατη λόγω στρατιωτικών κινήσεων. Επίσης, ο Ιωάννης Παλαιολόγος, διοικητής της Θεσσαλονίκης, προσπάθησε να απομακρυνθεί από τη διοίκηση της αυτοκρατορίας, ζητώντας μάλιστα τη βοήθεια του βασιλιά της Σερβίας Στέφανου Decanski. Από την άλλη οι Βυζαντινοί έπρεπε να αντιμετωπίσουν τους Βούλγαρους, που είχαν καταλάβει αρκετές θρακικές πόλεις. Επιπλέον, η απειλή των Οθωμανών ήταν ορατή, καθώς στις 6 Απριλίου του 1326 κατέλαβαν την Προύσα.

Τρίτη φάση (Άνοιξη 1327- 24 Μαΐου 1328)

Ο εμφύλιος ξανάρχισε την άνοιξη του 1327, αυτή τη φορά με την εμπλοκή των Σέρβων και των Βουλγάρων. Ο Ανδρόνικος Β΄ συμμάχησε με τον κρόλη των Σέρβων Στέφανο Γ΄ Decanski και ο Ανδρόνικος Γ΄ με τον τσάρο της Βουλγαρίας Μιχαήλ Σισμάν. Οι προσπάθειες του γέροντα αυτοκράτορα να καταστείλει την επανάσταση στη Μακεδονία και στη Θράκη δεν ευοδώθηκαν και τον Γενάρη του 1328 ο Ανδρόνικος Γ΄ έγινε πανηγυρικά δεκτός στη Θεσσαλονίκη. Στη συνέχεια, εφόσον ήρθε σε διαπραγματεύσεις με τον Βούλγαρο τσάρο Σισμάν, ώστε να μην συνδράμει τον παππού του, στις 24 Μαΐου 1328 εισέβαλε στην Πόλη και πήρε την εξουσία χωρίς εμπόδια. Ο παππούς του υποχρεώθηκε να παραιτηθεί και στις 13 Φεβρουαρίου 1332 απεβίωσε ως μοναχός Αντώνιος.

Ο πρώτος εμφύλιος πόλεμος ήταν μία έριδα για την εξουσία μεταξύ δυναστειών, που έφερε στο προσκήνιο τεράστια κοινωνικά προβλήματα, τα οποία οδήγησαν τον λαό να ακολουθήσει τον Ανδρόνικο Γ΄. Η ένταση αυτή βέβαια θα εκφραστεί ακόμη περισσότερο στον δεύτερο εμφύλιο πόλεμο. Ο Ανδρόνικος Γ΄(1328-1341) με την κατάληψη της εξουσίας θα διακριθεί για τις στρατηγικές του ικανότητες, όμως ο Ιωάννης Καντακουζηνός, ο κύριος υποκινητής της επανάστασης, θα καθορίζει την κυβερνητική πολιτική. Παρά τις δημαγωγικές τους εξαγγελίες ακολούθησαν την πολιτική της κυβέρνησης που είχαν ανατρέψει. (119) (111)

Η μάχη στο Βελμπούντς (1330)

Το Βυζάντιο τον 14^ο αιώνα κατείχε στη Βαλκανική χερσόνησο ολόκληρη τη Θράκη και τη νότια Μακεδονία έως τη Θεσσαλονίκη. Η Αλβανία, η Ήπειρος και η Θεσσαλία αναγνώριζαν τη Βυζαντινή αυτοκρατορία, αλλά διατηρούσαν την αυτονομία τους. Αυτή την περίοδο το Σερβικό κράτος εμφανίζεται ισχυροποιημένο.

Η παρουσία, βέβαια, των Σέρβων και των Κροατών συναντάται από τα χρόνια της βασιλείας του Ηρακλείου (7^{ος} αιώνας). Ενώ αρχικά οι δυο ομόφυλοι λαοί είχαν κοινή πορεία, τον 11^ο αιώνα οι Κροάτες διασπάστηκαν από τους Σέρβους, επηρεάστηκαν από τη Δύση και ασπάστηκαν τον Καθολικισμό. Αντίθετα οι Σέρβοι παρέμειναν Ορθόδοξοι. Από τα μισά του 12^ο αιώνα ο Στέφανος Νεμάνια ίδρυσε το ενωμένο Σερβικό κράτος – μέχρι τότε αποτελούνταν από ξεχωριστές πατριές (ζούπες) – και εκμεταλλευόμενος τις αδυναμίες των Βυζαντινών και τον Βουλγαρικό εμφύλιο απλώθηκε νοτιότερα στη Βαλκανική.

Ο ορεινός όγκος και η κτηνοτροφική ζωή δεν άφηνε μεγάλα περιθώρια για οικονομική ανάπτυξη. Οι Σέρβοι διαπίστωσαν ότι η διέξοδος προς λιμάνια, όπως η Θεσσαλονίκη και η Κωνσταντινούπολη, θα άνοιγε νέους οικονομικούς εμπορικούς ορίζοντες. Την τρίτη δεκαετία του 14^{ου} αιώνα είχε ξεσπάσει στο Βυζάντιο εμφύλιος πόλεμος (1321-1328) και ο κράλης της Σερβίας Στέφανος Decanski συνέδραμε τον Ανδρόνικο Β΄. Ο Ανδρόνικος Γ΄, που είχε συμμαχήσει με τους Βούλγαρους, κατέλαβε την εξουσία το 1328. Διαπιστώνοντας την απειλή των Σέρβων προσπάθησε να τους επιτεθεί εισβάλλοντας στα σερβικά σύνορα. Οι Σέρβοι όμως άμεσα επιτέθηκαν στους Βούλγαρους στις 28 Ιουλίου 1330 στο Βελμπούντς (Δυτική Βουλγαρία, σημ. Κονσταντίλ). Ο πρίγκιπας Στέφανος Δουσάν ηγήθηκε της στρατιωτικής επιχείρησης και νίκησε κατά κράτος τους Βούλγαρους. Ο τσάρος Μιχαήλ Σισμάν σκοτώθηκε στη μάχη και η Βουλγαρία έως το 1356 καθίστατο εξαρτημένη στο Σερβικό κράτος. Παράλληλα η συμμαχία των Ελλήνων – Βουλγάρων διαλύθηκε. Αυτή η μάχη στερέωσε τη Σερβική ηγεμονία στη Βαλκανική. Το 1331 ο Στέφανος Δουσάν έγινε ο μέγας Ζουπάνος της Σερβίας και, αφού κέρδισε την υποστήριξη των Σέρβων φεουδαρχών, ξεκίνησε τις εισβολές στη Βυζαντινή Μακεδονία και την Αλβανία, εκμεταλλευόμενος και τον δεύτερο εμφύλιο πόλεμο στο Βυζάντιο μεταξύ του Ιωάννη Καντακουζηνού και του Ιωάννη Παλαιολόγου. (119) (126) (125)

Η κατάληψη της Θεσσαλίας (1348)

Ο Στέφανος Δουσάν (1331-1355) μετά τη νίκη των Σέρβων στο Κονσταντίλ (1330) εναντίον των Βουλγάρων και τη διάλυση της ελληνοβουλγαρικής συμμαχίας κατέστησε τη Σερβία υπολογίσιμη δύναμη. Στο εσωτερικό η συνοχή απειλούνταν από ένα αντιφεουδαρχικό κίνημα. Συγκάλεσε συνέλευση στα Σκόπια (1349) και προχώρησε στην κατοχύρωση της φεουδαρχικής ιδιοκτησίας με τη ψήφιση ενός νέου αγροτικού «Κώδικα». Παγίωσε, λοιπόν, τη θέση του στο εσωτερικό και με τη συνδρομή των φεουδαρχών ξεκίνησε τις κατακτητικές επιθέσεις με οργανωμένο στρατό.

Μετά τον θάνατο του Ανδρόνικου Γ΄ (1341) ο Στέφανος Δουσάν εκμεταλλεύτηκε τον εμφύλιο πόλεμο μεταξύ του Καντακουζηνού και του Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου. Πέρα από τις εισβολές στην Αλβανία κατέκτησε τη Μακεδονία έως τις Σέρρες εκτός από τη Θεσσαλονίκη. Απώτερος στόχος βέβαια ήταν η Κωνσταντινούπολη. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έδειξε για τη Θεσσαλία.

Στις αρχές του 14^{ου} αιώνα μετά τον θάνατο του φεουδάρχη Στέφανου Γαβριηλόπουλου η εσωτερική έριδα μεταξύ φεουδαρχών και δουλοπαροίκων προκάλεσε μεγάλες ανωμαλίες στη Θεσσαλία. Πολλές πόλεις κατά καιρούς καταλαμβάνονταν από τον Μονομάχο της Δυτικής Μακεδονίας και τον δεσπότη της Ηπείρου Ιωάννη Β΄ και ο αυτοκράτορας Ανδρόνικος Β΄ αναγκαζόταν να επέμβει για την απομάκρυνσή τους. Αργότερα οι φεουδάρχες της Θεσσαλίας ζήτησαν από τον Καντακουζηνό να καταλάβει τη Θεσσαλία. Πράγματι ο ανηψιός του Ιωάννης Άγγελος κατάφερε να καταλάβει εύκολα τις πόλεις και τα κάστρα, διώχνοντας τους αριθμίστες Καταλανούς και επιβάλλοντας την ηρεμία. Μετά τον θάνατό του πάλι οι δουλοπάροικοι ξεσηκώθηκαν.

Τότε ο Στέφανος Δουσάν αποφάσισε να προελάσει στη Θεσσαλία. Ο στρατηγός του Πρελιούπ κατέλαβε τη Θεσσαλία και έφτασε έως τον Πτελεό το 1348 και έδιωξε τους Βενετούς. Δεν βρήκε καμία αντίσταση και οι δουλοπάροικοι αντιμετώπισαν τους Σέρβους ως ελευθερωτές. Ο Καντακουζηνός προσπάθησε να ανατρέψει την κατάσταση, αλλά μετά από την ήττα στα Σέρβια (Κοζάνης) αναγνώρισε την κατοχή των Σέρβων στη Θεσσαλία. Η διοίκηση της Θεσσαλίας ανατέθηκε στον αδελφό του Στέφανου Συμεών Ουρώς (1355- 1371) , ο οποίος έκανε έδρα του τα Τρίκαλα και συντέλεσε στο χτίσιμο των πρώτων μοναστηριών στην Καλαμπάκα (Μετέωρα). Κατά τη διοίκηση του Συμεών και του διαδόχου του Ιωάννη

Ουρώς (1371-1410) πραγματοποιήθηκαν έργα οδικού δικτύου και ύδρευσης και γενικά οι κάτοικοι της Θεσσαλίας ζούσαν πιο ειρηνικά. Η κατοχή των Σέρβων στη Θεσσαλία κράτησε ως τις αρχές του 14^{ου} αιώνα.

Ο Στέφανος Δουσάν βέβαια είχε φιλοδοξία να καταλάβει την Πόλη. Το Πάσχα του 1346 μάλιστα σε εκκλησιαστική σύνοδο στα Σκόπια με παρουσία Ελλήνων και Σέρβων μητροπολιτών (Σερβίας, Μακεδονίας, Θράκης) και αντιπροσώπων του Αγίου Όρους επικυρώθηκε η νέα αυτοκρατορία του Δουσάν και η ίδρυση ανεξάρτητου Σέρβικου Πατριαρχείου. Ο Πατριάρχης, βέβαια, της Κωνσταντινούπολης δε δέχτηκε τις αποφάσεις της Συνόδου και αφόρισε τη Σερβική Εκκλησία. Μέσα σ' αυτό κλίμα οργάνωσε εκστρατεία ενάντια στην Πόλη. Η έλλειψη όμως στόλου – δεν κατάφερε να προσεγγίσει τους Βενετούς - και η απώλεια σημαντικού σερβικού στρατεύματος που χάθηκε σε μάχη του βυζαντινού αυτοκράτορα με τους Τούρκους δε βοήθησαν τα σχέδιά του. Τελικά το 1355 απεβίωσε και τουλάχιστον άφησε πίσω του ένα δυναμικό κράτος. (125)

Πολιορκία και κατάληψη της Προύσας (1326)

Μετά τη μάχη του Βαφέως (1302) η παρουσία των Μογγολικών στρατευμάτων στη Μικρά Ασία περιόρισε την προέλαση των Οθωμανών. Μόλις το 1317 ο Οσμάν επανέλαβε τις επιχειρήσεις του στη Βιθυνία. Προχώρησε στην πολιορκία της Προύσας, ενώ ο γιος του Ορχάν ανέλαβε την κατάκτηση των βυζαντινών φρουρίων στη βόρεια όχθη του Σαγγαρίου. Οι Βυζαντινοί διατηρούσαν στον έλεγχο τους μόνο τη βόρεια Βιθυνία και τις πόλεις της Προύσας, της Νίκαιας, της Νικομήδειας και της Φιλαδέλφειας.

Ο Ανδρόνικος Β΄, ενώ προσπάθησε να έρθει σε συνεννόηση με τους Μογγόλους, για να καθυστερήσει την Τουρκική προέλαση, δεν πήρε τα κατάλληλα μέτρα για την αμυντική οχύρωση ή την επανακατάληψη της Μικράς Ασίας. Η μέριμνά του για τις ευρωπαϊκές επαρχίες και ο εμφύλιος πόλεμος από το 1321 δεν του έδιναν το περιθώριο για οργανωμένες επιχειρήσεις στη Μικρά Ασία. Ανεπιβεβαίωτες πηγές αναφέρουν ότι ο Ιωάννης Καντακουζηνός εκστράτευσε το 1325 στη Βιθυνία και είχε πετύχει μεγάλες νίκες εναντίον των Τούρκων. Από την άλλη ο Ανδρόνικος Γ΄ ζήτησε από τον παππού του άδεια, λίγο πριν την κατάληψη της Προύσας από τους Τούρκους, να μεταβεί στο λιμάνι της Τριγλίας, ώστε να μπορέσει να ανεφοδιάσει την Προύσα. Ο αυτοκράτορας Ανδρόνικος Β΄ τον εμπόδισε όμως να αναλάβει αυτή την

πρωτοβουλία. Έτσι ο λιμός αδυνάτησε την άμυνα της πόλης και τελικά υπέκυψε στις δυνάμεις του Ορχάν στις 6 Απριλίου 1326. Εξάλλου οι κάτοικοι της Προύσας δεν ήλπιζαν πια σε βυζαντινή βοήθεια και μια συνεχιζόμενη άμυνα θα είχε καταστροφικά αποτελέσματα. Η αποκοπή δε της πόλης από την ενδοχώρα δεν ευνοούσε τις εμπορικές δραστηριότητες των κατοίκων της. Επίσης σύμφωνα με τους όρους της παράδοσης οι κάτοικοι είχαν τη δυνατότητα να φύγουν, πληρώνοντας τριάντα χιλιάδες χρυσά νομίσματα.

Η πτώση της Προύσας, λοιπόν, σταθεροποίησε την κυριαρχία των Οθωμανών στη Βιθυνία. Η Προύσα αποτέλεσε σημαντικό οδικό κόμβο και εμπορικό σταθμό πλέον για τους Οθωμανούς. (111)

Η μάχη του Πελεκάνου (1329)

Ο Ανδρόνικος ο Γ' (1328-1341) μετά την επικράτησή του στον εμφύλιο πόλεμο επιχείρησε να εκστρατεύσει στη Βιθυνία. Αρχικά σύνηψε συνθήκες με τους Βούλγαρους και με τους γείτονες του Ορχάν. Ξεκίνησε την εκστρατεία του στα τέλη Μαΐου του 1329, θεωρώντας ότι οι Τούρκοι ζώντας ημινομαδικά θα είχαν καταφύγει σε ορεινές περιοχές. Με στρατό από τη Θράκη πέρασε στη Χρυσούπολη και μετά από δύο ημέρες στρατοπέδευσε στον Πελεκάνο. Ο Ορχάν από την άλλη με 8000 στρατό καταλαμβάνοντας τα υψώματα και τις χαράδρες ήταν έτοιμος να επιτεθεί στον Βυζαντινό στρατό.

Ο Ανδρόνικος Γ' προσπάθησε να αναπτρώσει το ηθικό των ανδρών, τονίζοντας ότι η Μικρά Ασία ήταν Βυζαντινή και ότι όφειλαν να πολεμήσουν γενναία και να υπερασπιστούν πάτρια εδάφη και όχι να ανακτήσουν ξένες γαίες. Στο μεγαλύτερο όμως στράτευμα δεν υπήρχε τέτοιος ζήλος και κύρια μέριμνά τους ήταν η εξασφάλιση οργανωμένης οπισθοχώρησης στις ευρωπαϊκές ακτές. Στη πρώτη φάση της μάχης οι Βυζαντινοί νίκησαν, έχοντας υποστεί μικρές απώλειες. Μάλιστα ο Ανδρόνικος τραυματίστηκε ελαφρώς στο πόδι. Ο Ορχάν μπροστά στον κίνδυνο βυζαντινής προέλασης στο εσωτερικό άφησε στον Πελεκάνο ως θεωρούς 300 ιππείς και κατέφυγε στην κατάληψη καίριων σημείων, από όπου θα εμπόδιζε τον Βυζαντινό στρατό. Η είδηση, όμως, ότι ο Ανδρόνικος είναι βαριά πληγωμένος ή νεκρός, οδήγησε τον Βυζαντινό στρατό σε υποχώρηση μπροστά στην απειλή επίθεσης του Ορχάν. Πιθανότατα ο Ανδρόνικος και οι σύμβουλοί του να δημιούργησαν τις συνθήκες οπισθοχώρησης.

Έτσι, η τελευταία προσπάθεια του Ανδρόνικου κατά των Οθωμανών δεν είχε αίσιο τέλος και λειτούργησε πολύ αρνητικά, αφού φανερώθηκε η αδυναμία των Βυζαντινών. Ξεκάθαρα έγινε αντιληπτό ότι ο αυτοκράτορας και ο σύμβουλος του Ιωάννης Καντακουζηνός δεν είχαν κάποιο μεγαλόπνοο σχέδιο, βάσει του οποίου θα προέβαιναν σε εκκαθάριση της περιοχής από του Οθωμανούς και πολύ περισσότερο σε μία ουσιαστική συνδρομή στη Νίκαια ή στην ανακατάληψη της Προύσας⁽¹¹¹⁾

Η πτώση της Νίκαιας (1331)

Αυτή την περίοδο η προέλαση των Οθωμανών στη Μικρά Ασία ήταν πραγματικότητα και ο Ανδρόνικος Γ΄ και ο Ιωάννης Καντακουζηνός προσπάθησαν να αποτρέψουν την τραγωδία. Οι Οθωμανοί πολιορκούσαν τη Νίκαια από καιρό και οι Βυζαντινοί με 2000 στρατιώτες κινήθηκαν, για να ελευθερώσουν τη Νίκαια. Στις 2 Μαρτίου 1331 δεν κατάφεραν να καταβάλουν το πολυπληθές αντίπαλο στράτευμα και ηττήθηκαν στη μάχη της Φιλοκρήνης. Ο Ορχάν διένειμε την περιοχή στους στρατιώτες του και ο εξισλαμισμός των κατοίκων υλοποιήθηκε ταχύτατα. Μετά από έξι χρόνια έπεσε και η Νικομήδεια. Οι Οθωμανοί προχώρησαν και σε ναυτικές εκστρατείες στα ευρωπαϊκά παράλια του Βυζαντίου. Παρόλο που ο Ανδρόνικος Γ΄ αναχαίτισε επιτυχώς αυτές τις επιθέσεις, το μέλλον διαγραφόταν ζοφερό. (119) (111)

Η κατάληψη της Νικομήδειας (1337)

Μετά την πτώση της Προύσας (1326) και της Νίκαιας (1331) οι Οθωμανοί κυριάρχησαν έως τα παράλια της Βιθυνίας. Οι Βυζαντινοί είχαν στον έλεγχό τους μόνο τη Νικομήδεια. Ο Ορχάν εφάρμοσε την τακτική της κατά διαστήματα πολιορκίας σε συνδυασμό με την αποκοπή της πόλης από την ενδοχώρα της. Ο Ανδρόνικος Γ΄ μεριμνούσε για τον ανεφοδιασμό της, για να αποφευχθεί ο κίνδυνος του λιμού. Το 1333 η παρουσία των Οθωμανών με πολιορκητικές μηχανές ανάγκασε τον αυτοκράτορα να πλεύσει με τον στρατό του στη Νικομήδεια. Τότε ο Ορχάν αιτήθηκε με πρεσβεία τη σύναψη συνθήκης. Οι Βυζαντινοί, για να μην επιτεθούν οι Οθωμανοί στις υπόλοιπες πόλεις της Βιθυνίας, δέχτηκαν να πληρώνουν 12000 υπέρπυρα τον χρόνο και αναγνώρισαν τις κατακτήσεις του Ορχάν στη Βιθυνία.

Παρά ταύτα ο Ορχάν συνέχισε και το 1334 την πολιορκητική του τακτική στη Νικομήδεια και αποπειράθηκε να καταλάβει φρούρια γύρω από την Κωνσταντινούπολη. Ο Ανδρόνικος τον απέκρουσε, αλλά η βοήθεια προς τη

Νικομήδεια αδυνάτιζε συνεχώς. Παράλληλα αυτή την περίοδο συντελέστηκε η ανάκτηση της Θεσσαλίας και της Ηπείρου, πραγματοποιήθηκαν συνεννοήσεις με τους Δυτικούς για την αντιμετώπιση των Τούρκων και βρισκόταν σε εμπόλεμη κατάσταση με τους Βούλγαρους. Κάτω από αυτές τις συνθήκες η Νικομήδεια καταλήφθηκε το 1337.

Με την πτώση της Νικομήδειας ο Ορχάν ολοκλήρωσε την κατάκτηση της Βιθυνίας. Στη συνέχεια πραγματοποίησε αρκετές εκστρατείες στη Θράκη έως την κατάληψη της Καλλίπολης το 1354. Η παρουσία των Οθωμανών στη Θράκη είχε διπλή σημασία: από την μια κατέστρεφαν την οικονομία του Βυζαντίου και από την άλλη αποκτούσαν γνώσεις για τη γεωγραφική και στρατηγική διάρθρωση της περιοχής. (111)

Η ναυμαχία της Χίου (1339)

Οι Οθωμανοί Τούρκοι είχαν καταλάβει τη Βιθυνία και κυριαρχούσαν στις βόρειες ακτές του Αιγαίου Πελάγους. Οι Σελτζούκοι Τούρκοι επιτίθονταν στα νότια του, παρενοχλώντας του Λατίνους, χωρίς να εμποδίζουν τους Βυζαντινούς οι οποίοι είχαν στον έλεγχό τους τα παράκτια νησιά της Θράκης και της Μικράς Ασίας. Μέσα σε αυτό πλαίσιο τα συμφέροντα των Βυζαντινών και των Σελτζουκικών Εμιράτων συνέπεσαν και το 1335 προχώρησαν σε σύναψη συμμαχίας, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τους Οθωμανούς και τους Λατίνους. Έτσι, το 1339 ο νεότευκτος αυτοκρατορικός στόλος επιχείρησε εκστρατεία εναντίον της Χίου. Ο γενοβέζικος οίκος των Zaccaria εξουσίαζε το νησί, επιτυγχάνοντας να αποσπαστεί από την επικυριαρχία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Έτσι, οι Βυζαντινοί κατέλαβαν το νησί και το εξουσίαζαν έως το 1346. Στη συνέχεια με τη συνδρομή των Σελτζούκων ανάγκασαν τους Γενουάτες να αναγνωρίσουν τη Βυζαντινή επικυριαρχία στη Φώκαια και εμπόδισαν τους Δυτικούς να καταλάβουν τη Λέσβο. Γίνεται φανερό ότι για μια ακόμη φορά βυζαντινός αυτοκράτορας υπερασπίστηκε κτήσεις του εναντίον αδελφών χριστιανών με τη βοήθεια Τούρκων. (119) (111)

Η εισβολή των Βυζαντινών στη Θεσσαλία (1333)

Το 1333 ο ισχυρός ηγεμόνας της Θεσσαλίας Στέφανος Γαβριηλόπουλος πέθανε και στο κρατίδιο επικράτησε αναστάτωση. Τότε ο Δεσπότης της Ηπείρου Ιωάννης Orsini αποπειράθηκε να υποτάξει το δυτικό τμήμα της. Αστραπιαία ο

Ανδρόνικος Γ΄ με τον διοικητή της Θεσσαλονίκης Ιωάννη Μονομάχο νίκησε τις δυνάμεις του Orsini στην περιοχή Νέων Πατρών, ο οποίος υποχρεώθηκε σε εκκένωση της περιοχής. Μέσα σε λίγες εβδομάδες η Θεσσαλία περιήλθε στην εξουσία των Βυζαντινών. Ακόμα και οι Αλβανοί που βρίσκονταν στην περιοχή με μορφή ανεξαρτησίας δέχτηκαν την κυριαρχία των Βυζαντινών. (119) (111)

Η εισβολή των Βυζαντινών στην Ήπειρο (1337)

Μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας ο Ανδρόνικος Γ΄ έπρεπε επιτακτικά να επιβληθεί και στην Ήπειρο. Το δεσποτάτο βρισκόταν σε αναταραχή λόγω των εσωτερικών ερίδων και των διαρκών επιδρομών των γειτόνων. Το 1335 ο Ιωάννης Orsini δολοφονείται από τη σύζυγό του Άννα, η οποία άρχισε τις διαπραγματεύσεις με τον αυτοκράτορα. Αυτός και ο Καντακουζηνός με ισχυρό στρατό το 1337 έφτασαν μέχρι την Άρτα (πρωτεύουσα του δεσποτάτου) μέσω Θεσσαλίας και αναίμακτα υπέταξαν το δεσποτάτο της Ηπείρου. Ως διοικητής τοποθετήθηκε ο Συναδηνός και η Άννα με τον γιο της Νικηφόρο οδηγήθηκαν στη Θεσσαλονίκη.

Οι δυνάμεις της Δύσης με την υποστήριξη της Αικατερίνης de Valois, ονομαστικής Βυζαντινής αυτοκράτειρας, που είχε την ηγεμονία της Αχαΐας, προκάλεσαν επανάσταση ενθρονίζοντας τον νεαρό Νικηφόρο στην Άρτα και φυλακίζοντας τον Συναδηνό. Οι περισσότερες όμως πόλεις του δεσποτάτου έδειξαν πίστη στον αυτοκράτορα. Έτσι την άνοιξη του 1340 με λίγα στρατεύματα ο Ανδρόνικος κατέπνιξε την επανάσταση και ο Νικηφόρος επιστρέφοντας εξόριστος στη Θεσσαλονίκη αρραβωνιάστηκε μια κόρη του Καντακουζηνού. Ο αυτοκράτορας κατέστησε την Ήπειρο Βυζαντινή επαρχία, διορίζοντας διοικητή της Ηπείρου τον Ιωάννη Άγγελο και τον Συναδηνό στη Θεσσαλονίκη.

Είναι φανερό ότι οι τελευταίες αυτές επιτυχίες οφείλονταν κυρίως στην εσωτερική διάλυση του ανεξάρτητου κρατιδίου και στη δύναμη των βυζαντινών όπλων. Βέβαια οι Βυζαντινοί δε θα χαρούν πολύ, καθώς ο Σέρβος κράλης Στέφανος Δουσάν θα υποτάξει και την Ήπειρο και τη Θεσσαλία. (119) (111)

Δεύτερος Εμφύλιος Πόλεμος (1341-1347/1354)

Ο Ανδρόνικος Γ΄ απεβίωσε στις 15 Ιουνίου 1341. Ο υιός του Ιωάννης ο Ε΄ βρισκόταν σε ηλικία εννέα χρονών και ο πατέρας του δεν είχε αναγνωρίσει κάποιον διάδοχο. Ο Ιωάννης Καντακουζηνός, φίλος, συνεργάτης του Ανδρόνικου αλλά και ο

ουσιαστικός κυβερνήτης του κράτους, πήρε την αντιβασιλεία χωρίς όμως τίτλο. Την αντιβασιλεία όμως την διεκδικούσε και ο πατριάρχης Ιωάννης ΙΔ΄ Καλέκας, επηρεάζοντας και τη βασιλομήτορα Άννα της Σαβοΐας. Η μεγαλύτερη απειλή για τον Καντακουζηνό εκφράστηκε στο πρόσωπο του Αλέξιου Αποκαύκου, ο οποίος συνεργάστηκε με τον Ανδρόνικο Γ΄ στον πρώτο εμφύλιο πόλεμο, είχε πλουτίσει από δημόσια έσοδα και του είχε ανατεθεί η αρχηγία του στόλου.

Όταν ο Καντακουζηνός τον Ιούλιο του 1341 πήγε στη Θράκη για στρατιωτικές επιχειρήσεις, η αντιπολίτευση προέβη σε πραξικόπημα. Ανακηρύχθηκε αντιβασιλεύς ο πατριάρχης, ο Απόκαυκος εξήγειρε τον λαό της Πόλης, ανακήρυξε τον Καντακουζηνό εχθρό της πατρίδας και έκαψαν το σπίτι του. Τότε ο Καντακουζηνός, και με την προτροπή των αρχηγών του στρατού, στις 26 Οκτωβρίου 1341 ανακηρύχθηκε αυτοκράτορας στο Διδυμότειχο. Μνημονεύοντας τα ονόματα της αυτοκράτειρας Άννας και του Ιωάννη Ε΄, επιδίωξε να παρουσιάσει τον αγώνα του ως αντίσταση στον σφετεριστή Απόκαυκο. Έτσι, ο εμφύλιος πόλεμος απέκτησε κοινωνικό χαρακτήρα, αφού οι αριστοκράτες συσπειρώθηκαν γύρω από τον Καντακουζηνό και ο εξαθλιωμένος λαός τάχθηκε εναντίον του. Το κίνημα των Ζηλωτών στη Θεσσαλονίκη και η διαμάχη των Ησυχαστών διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στις εξελίξεις. Ο ταξικός αγώνας εναντίον των αριστοκρατών οδήγησε την αντιβασιλεία να κυριαρχήσει στις περισσότερες πόλεις της Θράκης εκτός από το Διδυμότειχο.

Τον Μάρτιο του 1342 οι Ζηλωτές δεν επέτρεψαν στον κυβερνήτη της Θεσσαλονίκης Θεόδωρο Συναδινό να παραχωρήσει την πόλη στον Καντακουζηνό. Η αριστοκρατική ισχύ αποδυναμώθηκε από τη Θεσσαλονίκη έως την Κωνσταντινούπολη. Τον Ιούλιο του 1342 στην Πρίστινα ο Καντακουζηνός συμμάχησε προσωρινά με τον Σέρβο κράλη Στέφανο Δουσάν. Κατάφερε, επίσης, μετά από πρόσκληση των γαιοκτημόνων της Θεσσαλίας, να έχει με το μέρος του τις ελληνικές χώρες και τοποθέτησε διοικητή τον φίλο και συγγενή του τον Ιωάννη Άγγελο. Από το 1343 οι συμμαχίες άλλαξαν. Ο Καντακουζηνός στηρίχτηκε στον Ομούρ, διοικητή του Αϊδινίου και γενικά στη συνδρομή των Σελτζούκων και των Οθωμανών. Η αντιβασιλεία από την άλλη προσεταιρίστηκε τους Νοτιοσλάβους, τον Σέρβο Δουσάν και τον τσάρο Βούλγαρο Ιωάννη Αλέξανδρο.

Τον Ιούνιο όμως του 1345 δολοφονήθηκε στις φυλακές του παλατιού ο Αλέξιος Απόκαυκος και η αντιβασιλεία αποδυναμώθηκε. Εν τω μεταξύ ο Καντακουζηνός κατέλαβε όλη τη Θράκη. Το 1346 συμμάχησε με τον Οθωμανό σουλτάνο Ορχάν και στις 21 Μαΐου στέφθηκε αυτοκράτορας στην Ανδριανούπολη, νομιμοποιώντας την πρώτη του στέψη στο Διδυμότειχο το 1341. Η αυτοκράτειρα Άννα προσπαθώντας να αντιμετωπίσει την κατάσταση ήρθε σε διαπραγματεύσεις με τους Τούρκους. Έτσι το καλοκαίρι του 1346 έξι χιλιάδες Σελτζούκοι από το εμιράτο του Σαρουχάν παρουσιάστηκαν. Όμως, αντί να πολεμήσουν τον Καντακουζηνό, δεν έμειναν στη λεηλατημένη Θράκη, αλλά έφτασαν στη Βουλγαρία και στην επιστροφή τους λεηλάτησαν τα περίχωρα της Πόλης. Επίσης, η επικράτηση των Ησυχαστών και η ανάρρηση στον πατριαρχικό θρόνο του Ισίδωρου έφερε τον Φεβρουάριο του 1347 τον Καντακουζηνό στην Κωνσταντινούπολη, ο οποίος στέφθηκε στις 13 Μαΐου αυτοκράτορας και προσωρινά ο εμφύλιος έλαβε τέλος.

Μετά την κατάρρευση του καθεστώτος των Ζηλωτών (1349) ο Καντακουζηνός εισήλθε πανηγυρικά στη Θεσσαλονίκη και ο μητροπολίτης Γρηγόριος Παλαμάς έγινε δεκτός στον Άγιο Δημήτριο. Παράλληλα η επικράτηση των Ησυχαστών ήταν πια γεγονός και ο ησυχασμός αποτέλεσε την επίσημη διδασκαλία της ελληνικής Εκκλησίας. Πολλά οφέλη, βέβαια, αποκόμισε κατά τη διάρκεια του εμφυλίου ο Σέρβος Στέφανος Δουσάν, υποτάσσοντας πλήρως την Ήπειρο και τη Θεσσαλία και καταλαμβάνοντας τα σπουδαιότερα σημεία της Μακεδονίας. Οι Γενοβέζοι πήραν πάλι το 1346 στην εξουσία τους το νησί της Χίου. Το Βυζάντιο βρισκόταν σε δυσχερή θέση, καθώς στη θάλασσα οι ναυτικές δημοκρατίες της Γένουας και της Βενετίας κυριαρχούσαν και στην ξηρά δεχόταν συνεχώς πιέσεις από τους Σέρβους και τους Οθωμανούς. Η Θράκη, το Βόρειο Αιγαίο, η Θεσσαλονίκη και ένα μικρό τμήμα της Πελοποννήσου βρίσκονταν κάτω από τον Βυζαντινό έλεγχο.

Το Βυζάντιο, παράλληλα, κατέρρεε οικονομικά. Οι γεωργικές καλλιέργειες στη Θράκη είχαν καταστραφεί από τις επιδρομές, ο λαός δεν μπορούσε να πληρώσει τους φόρους, τους θαλάσσιους εμπορικούς δρόμους τους εκμεταλλεύονταν οι Γενοβέζοι και το «υπέρπυρον» έχανε διαρκώς την αξία του. Παρά ταύτα η αριστοκρατία αξίωνε τον κατακερματισμό της ανώτατης εξουσίας. Ο Ιωάννης Ε΄ ο Παλαιολόγος μεγαλώνοντας δεν μπορούσε να δεχτεί τον παραμερισμό του. Ο Καντακουζηνός, βέβαια, απέκρουσε όλες τις προσπάθειες της αντιπολίτευσης και του Ιωάννη Ε΄ με τη συνδρομή κυρίως των Τούρκων. Μάλιστα το 1354 στην Παναγία των Βλαχερνών ο

Ματθαίος Καντακουζηνός έλαβε το αυτοκρατορικό στέμμα ως συναυτοκράτορας και διάδοχος του πατέρα του. Η συνεργασία του Καντακουζηνού με τους Τούρκους ήταν σίγουρα δίκικο μαχαίρι. Το 1354 καταλαμβάνουν την Καλλίπολη και σταθεροποιούν τη θέση τους στην Ευρώπη. Τελικά ο Ιωάννης Ε΄ διαπραγματεύεται με τους εχθρούς του Καντακουζηνού Γενουάτες και τον Νοέμβριο του 1354 μπαίνει στην Κωνσταντινούπολη. Κάτω από αυτή την πίεση ο Καντακουζηνός παραιτείται και γίνεται μοναχός. Απεβίωσε στις 15 Ιουνίου 1383 στην Πελοπόννησο. (119) (111) (130)

Το κίνημα των Ζηλωτών στη Θεσσαλονίκη (1342-1349)

Ο δεύτερος εμφύλιος πόλεμος με τη σύγκρουση της Αντιβασιλείας και του προστάτη των αριστοκρατών Καντακουζηνού το 1341 προκάλεσε κοινωνικό αναβρασμό σε όλη την αυτοκρατορία. Στη Θεσσαλονίκη ιδιαίτερα με τις τεράστιες κοινωνικές αντιθέσεις και τον ανομοιογενή πληθυσμό η σύγκρουση των τάξεων εκδηλώθηκε με έντονο τρόπο. Εδώ δεν ξέσπασε απλά ο λαός εναντίον των αριστοκρατών που τους καταδυνάστευαν, αλλά το 1342 κατέλαβε την εξουσία το κόμμα των Ζηλωτών εκδιώκοντας τους οπαδούς του Καντακουζηνού. Ίδρυσαν ένα καθεστώς Λαϊκής Δημοκρατίας και προχώρησαν σε νομοθετικές μεταρρυθμίσεις που θα μεριμνούσαν για την ισότητα και τη δικαιοσύνη. Στήριξαν τις λαϊκές τάξεις και δήμευσαν ακόμη και περιουσίες πλουσίων και αριστοκρατών για το καλό του συνόλου. Αναγνώριζαν δε ως νόμιμο αυτοκράτορα τον Ιωάννη Ε΄ τον Παλαιολόγο, στερεώνοντας την επανάστασή τους με κάποια νομιμότητα. Το 1343 ο Καντακουζηνός, γνωρίζοντας τη στρατηγική θέση της Θεσσαλονίκης, επιχείρησε ανεπιτυχώς να την καταλάβει. Η παρουσία των αυτοκρατορικών δυνάμεων από την άλλη δε διέλυσε την επανάσταση, αλλά ο Αλέξιος Απόκαυκος υποχρεώθηκε να αναγνωρίσει το νέο καθεστώς και ο γιος του Ιωάννης μαζί με κάποιο στρατό είχε την εποπτεία της περιοχής. Το 1345 προσπάθησε να ανατρέψει τους Ζηλωτές σκοτώνοντας τον πραγματικό κυβερνήτη της πόλης Μιχαήλ Παλαιολόγο. Μετά τον θάνατο του πατέρα του Αλέξιου, άλλαξε τα τυχοδιωκτικά του σχέδια.

Μετά τη στέψη του Καντακουζηνού το 1347 και τη συμφιλίωσή του με τους Παλαιολόγους οι Ζηλωτές συνέχισαν τον αγώνα τους και από 1347 έως το 1349 λειτουργούσαν ανεξάρτητοι. Αναγνώριζαν μόνο τυπικά τον αντιπρόσωπο της βυζαντινής διοίκησης Αλέξιο Μετοχίτη. Φυσικά είχαν ξανά τον κύριο έλεγχο της

εξουσίας με αρχηγό τους τον Ανδρέα Παλαιολόγο. Η παρατεταμένη πολιορκία, οι κακουχίες, η πείνα, η εξαθλίωση και η προπαγάνδα των καλόγερων ενάντια στο καθεστώς άρχισαν να επηρεάζουν το ηθικό του απλού λαού. Έτσι, ο Μετοχίτης εξόρισε στο Άγιο Όρος τον Ανδρέα Παλαιολόγο, διέλυσε τη Ναυτική συντεχνία (στήριγμα των Ζηλωτών) και φυλάκισε πολλούς ανθρώπους του λαϊκού καθεστώτος.

Το καλοκαίρι του 1349 ο Σουλεϊμάν με είκοσι χιλιάδες στρατό (μετά από συνεννόηση του Καντακουζηνού με τον Ορχάν) πολιορκήσε τη Θεσσαλονίκη. Οι Ζηλωτές, παρά τις αιχμαλωσίες και τις εκτελέσεις, αμύνθηκαν αρκετές ημέρες και ζήτησαν τη συνδρομή του Στέφανου Δουσάν. Οι Σέρβοι έξω από την πόλη, διακρίνοντας την υπεροχή των Τούρκων ή παίρνοντας ανταλλάγματα από τη βυζαντινή κυβέρνηση, δε βοήθησαν τους Ζηλωτές. Έτσι, ο Ιωάννης Καντακουζηνός και ο Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος τον Αύγουστο του 1349 εισήλθαν στη Θεσσαλονίκη, χωρίς να βρουν κάποια αντίσταση. Τελικά, το κίνημα των Ζηλωτών δεν κατάφερε να παίξει ένα διαφορετικό ρόλο για μια ανεξάρτητη και ελεύθερη Θεσσαλονίκη. (99) (111) (125)

Ησυχαστές (14^{ος} αιώνας)

Κατά τη διάρκεια των δύο εμφυλίων πολέμων εκδηλώθηκε κοινωνικός και πολιτικός αναβρασμός, με τον οποίον συνδέθηκε η διαμάχη των Ησυχαστών. Από τα παλιά χρόνια στο Βυζάντιο ησυχαστές αποκαλούσαν τους μοναχούς που βίωναν μια σκληρή ασκητική ζωή σε ιερή ησυχία και τον 14^ο εξελίχτηκε σε ένα σπουδαίο μυστικιστικό-ασκητικό κίνημα. Αρκετά κοινά σημεία διαπιστώνονται με τη διδασκαλία του Συμεών του Νέου Θεολόγου κατά τον 11^ο αιώνα. Αυτήν την περίοδο το κήρυγμα του Γρηγορίου του Σιναΐτου έγινε ιδιαίτερα δεκτό από τα Βυζαντινά μοναστήρια και το Άγιο Όρος. Ο φάρος της Ορθοδοξίας αποτέλεσε το προπύργιο του Ησυχασμού. Οι Ησυχαστές πίστευαν ότι θα μπορούσαν να αισθανθούν την επήρεια του θείου φωτός που αντίκρισαν οι μαθητές του Χριστού στο όρος Θαβώρ (θεωρία του θείου φωτός), ζώντας ασκητικά και προσευχόμενοι σε απομόνωση και απόλυτη ησυχία το «Κύριε Ιησού Χριστέ, Υιέ του Θεού, ελέησόν με».

Η πεποίθηση αυτή και ο ασκητισμός προκάλεσε έντονες κριτικές και τη χλεύη των αντιπάλων. Ο μοναχός από την Καλαβρία Βαρλαάμ πολέμησε τον μυστικιστικό ησυχασμό, θεωρώντας ότι αποτελεί ένα κράμα δεισιδαιμονικών προκαταλήψεων. Πίστευε ότι δεν ήταν εφικτή η ορατότητα του θείου φωτός, από τη στιγμή που ο Θεός

είναι αόρατος. Ο μεγάλος θεολόγος Γρηγόριος Παλαμάς, ο κύριος υπέρμαχος του Ησυχασμού, προέβη σε διάκριση της υπερφυσικής θείας ουσίας και των θείων ενεργειών και δυνάμεων που εμφανίζονται στον άνθρωπο. Με αυτόν τον τρόπο συνδέεται ο πεπερασμένος κόσμος με την υπερφυσική θεότητα. Αυτή, λοιπόν, η σύνδεση-γέφυρα ανάμεσα στο υπερφυσικό και το φθαρτό-εγκόσμιο έχει τις ρίζες της στην ελληνική πνευματικότητα, πάνω στην οποία η Βυζαντινή Εκκλησία βασίστηκε κατά τη διάρκεια των θρησκευτικών διαμαχών και της Εικονομαχίας. Έτσι, εξηγείται γιατί η βυζαντινή Εκκλησία δέχτηκε με ενθουσιασμό τη διδασκαλία των Ησυχαστών.

Βέβαια, η επικράτηση του Ησυχασμού και στο Βυζάντιο έγινε μετά από πολλούς αγώνες. Εκτός από τον Βαρλαάμ άσπονδος εχθρός του Γρηγορίου Παλαμά ήταν ο Γρηγόριος Ακίνδυνος και ο πατριάρχης Ιωάννης Καλέκας. Όταν, όμως, ανέβηκε στον αυτοκρατορικό θρόνο ο Ιωάννης Καντακουζηνός, ο Ησυχασμός κυριάρχησε ως επίσημη διδασκαλία της ελληνικής Εκκλησίας με τη σύνοδο των Βλαχερνών το 1351. Ο Γρηγόριος Παλαμάς αναγνωρίστηκε από την Εκκλησία άγιος μετά την εκδημία του. Πέρα από τη θεολογική αξία του Ησυχασμού επηρέασε και πολιτιστικά το Βυζάντιο, καθώς αποδοκίμαζε, όχι μόνο τη Δυτική Εκκλησία, αλλά και τον δυτικόφρονα τρόπο ζωής και πολιτισμό. (119)

Η ναυμαχία του Βοσπόρου (1352) –Ο Μαύρος Θάνατος του 1348

Στα τέλη της βασιλείας του Ανδρόνικου Γ΄ οι Γενουάτες είχαν καταστήσει την αποικία τους στον Γαλατά ισχυρό οικονομικό και πολιτικό κέντρο. Ελλείπει του Βυζαντινού στόλου λιμενίζονταν σ' όλα τα σπουδαία λιμάνια του Αιγαίου Πελάγους και είχαν στον έλεγχό τους το εισαγωγικό εμπόριο στη Μαύρη Θάλασσα και στα Στενά του Βοσπόρου. Η προσπάθεια του Καντακουζηνού να κατασκευάσει πλοία, ώστε να αντιμετωπίσει τους Γενουάτες, στέφθηκε με πλήρη αποτυχία και οδήγησε στην καταστροφή του Ελληνικού στόλου λόγω μη εμπειροπόλεμου ναυτικού και των καιρικών φαινομένων.

Σίγουρα η αυξανόμενη επιρροή των Γενουατών προσέκρουε στα Βενετικά συμφέροντα, κυρίως στη Μαύρη Θάλασσα και στην Αζοφική, καθώς οι Γενουάτες είχαν εγκατασταθεί στην Κύφφα (σημ. Θεοδοσία της Κριμαίας) και στην Τάνα (στις εκβολές του ποταμού Δον). Στον δε Βόσπορο επέβαλαν ένα είδος τελωνείων για τα ξένα πλοία και στόχευαν να εγκαθιδρύσουν στον Βόσπορο εμπορικό μονοπώλιο.

Το 1348 παρουσιάστηκε μια τρομερή επιδημία (πανώλη), που έβαλε τέλος στις εχθροπραξίες Βενετών και Γενοβέζων. Ο λοιμός αυτός, γνωστός ως Μαύρος Θάνατος, προήλθε από το εσωτερικό της Ασίας στην Κριμαία και μέσω των Γενοβέζικων πλοίων στην Πόλη. Από εκεί μεταδόθηκε στα νησιά του Αιγαίου, στις ακτές της Μεσογείου και σε ολόκληρη την Ευρώπη. Σε ορισμένες περιπτώσεις εξοντώθηκαν από τον λοιμό όλοι οι κάτοικοι μερικών πόλεων.

Ενώ οι απώλειες ανθρώπινων ζώων από τον λοιμό ήταν τεράστιες, η Βενετία μετά από μερικά χρόνια άρχισε να προετοιμάζεται για πόλεμο. Συμμάχησε με τον βασιλιά της Αραγονίας, ο οποίος ευρισκόμενος σε δυσарέσκεια με τη Γένουα επιτέθηκε στους Γενουάτες παρενοχλώντας ακτές και νησιά της Ιταλίας. Έτσι οι Βενετοί ελεύθερα προωθήθηκαν στην Ανατολή. Ο Ιωάννης Καντακουζηνός αρχικά τάχθηκε με τη συμμαχία της Βενετίας, κατηγορώντας τους Γενοβέζους για μανιώδη απόκτηση λαφύρων και για τις επιδρομές τους στη θάλασσα.

Έτσι στις 13 Φεβρουαρίου 1352 έγινε η κύρια μάχη στον Βόσπορο. Πήραν μέρος περίπου 150 πλοία και από τις δύο πλευρές, αλλά η μάχη αυτή δεν ανέδειξε νικητή. Ο Καντακουζηνός αναγκάστηκε, λόγω των φιλικών σχέσεων των Γενουατών με τους Οθωμανούς, να αποχωρήσει από τη συμμαχία των Βενετών. Υποσχέθηκε δε στους Γενουάτες ότι δε θα πάει ποτέ ξανά με το μέρος των Βενετών και τους παραχώρησε μεγαλύτερη έκταση στον Γαλατά. Οι δύο ναυτικές δυνάμεις αποκαμωμένες από τον πόλεμο συνθηκολόγησαν. Νέες προστριβές όμως προκάλεσε η έγκριση του Αυτοκράτορα να εγκατασταθούν οι Βενετοί στην Τένεδο. Το νησί βρίσκεται σε στρατηγική θέση και για το εμπόριο στην είσοδο των Δαρδανελλίων αλλά και για τη θεωρία των κινήσεων των Οθωμανών. Οι Γενουάτες, λοιπόν, προκάλεσαν επανάσταση στην Πόλη, ώστε ο Ιωάννης ο Ε΄ να αντικατασταθεί από τον μεγαλύτερο γιο του τον Ανδρόνικο για τρία χρόνια. Τελικά, ο πόλεμος των δύο ναυτικών δυνάμεων έληξε με την ειρήνη του Τορίνου (πρωτεύουσα του δουκάτου της Σαβοΐας), αφού επέφερε οικονομικές απώλειες σ' όλα τα κράτη που είχαν εμπορικές δραστηριότητες με την Ανατολή. (126)

Η κατάληψη της Καλλίπολης (1354)

Ο Ιωάννης Καντακουζηνός αρκετές φορές είχε ζητήσει τη συνδρομή των Οθωμανών. Η παρουσία τους στη Θράκη και στη χερσόνησο της Καλλίπολης δεν εγγυμονούσε αρχικά ιδιαίτερο κίνδυνο. Στις αρχές της πέμπτης δεκαετίας του 14^{ου}

αιώνα, όμως, κατέλαβαν το μικρό φρούριο της Τζύμπας κοντά στην Καλλίπολη. Ο Καντακουζηνός ζήτησε το φρούριο από τους Τούρκους, προσφέροντας οικονομικά ανταλλάγματα.

Στις αρχές Μαρτίου του 1354 ένας ισχυρός σεισμός κατέστρεψε πολλές πόλεις και τείχη της Θράκης. Οι κάτοικοι, φοβούμενοι την παρουσία των Τούρκων, αναγκάστηκαν να φύγουν από τις πόλεις τους. Τότε ο Σουλεϊμάν παρουσιάστηκε από τη Μικρά Ασία άμεσα με μεγάλο στράτευμα και άρχισε την ανοικοδόμηση των πληγεισών πόλεων και των τειχών. Ιδιαίτερη μέριμνα επέδειξε και για την Καλλίπολη, στην οποία ανοικοδόμησε τα τείχη, ανήγειρε φρούρια και έφτιαξε οπλοστάσιο, ώστε η πόλη να αποτελέσει το κέντρο από όπου οι Τούρκοι θα προωθούνται στο μέλλον στη Βαλκανική.

Στην Κωνσταντινούπολη τώρα επικράτησε πανικός και ο Καντακουζηνός βρέθηκε σε δύσκολη θέση, καθώς διαπιστώνεται ότι η πολιτική της συμμαχίας με τους Τούρκους απέτυχε. Παρά τις διαπραγματεύσεις του με τον Ορχάν δεν κατόρθωσε την επανάκτηση της Καλλίπολης και με τις πιέσεις του νόμιμου αυτοκράτορα Ιωάννη Ε΄ απομακρύνθηκε από τον βυζαντινό θρόνο.

Πράγματι, η Καλλίπολη αποτέλεσε στρατηγικό σημείο για την εξάπλωση των Τούρκων στην Ευρώπη. Οι Τούρκοι εκμεταλλεύτηκαν τα εσωτερικά προβλήματα των Βυζαντινών, των Σέρβων και των Βουλγάρων. Επί Μουράτ Α΄ κατέλαβαν σπουδαίες πόλεις, όπως την Ανδριανούπολη και τη Φιλιπούπολη. Ο κλοιός όλο και έσφιγγε γύρω από την Κωνσταντινούπολη, ιδιαίτερα όταν η πρωτεύουσα των Τούρκων μεταφέρθηκε στην Ανδριανούπολη το 1365. (126) (111) (130)

Η προσπάθεια βαλκανικής Συμμαχίας και η μάχη της Καλλίπολης (1366)

Μετά τον θάνατο του Ορχάν (1358) ο νέος σουλτάνος Μουράτ Α΄ διευθέτησε τις δυναστικές έριδες στην Ανατολή, ανέκοψε τις επιθέσεις των Μογγόλων στη Μικρά Ασία και παράλληλα ο οθωμανικός στρατός συνέχιζε τις λεηλασίες στα εδάφη του Βυζαντίου, της Βουλγαρίας και της Σερβίας. Μπροστά σ' αυτήν την κατάσταση ο Ιωάννης Ε΄ ανέλαβε πρωτοβουλίες, προκειμένου να συμμαχήσουν οι βαλκανικοί χριστιανικοί λαοί εναντίον των Οθωμανών. Αυτήν την εποχή οι Βούλγαροι ήταν αποδυναμωμένοι οικονομικά και στράφηκε κυρίως στους Σέρβους, στέλνοντας το καλοκαίρι του 1363 στις Σέρρες αποστολή με τον Πατριάρχη Κάλλιστο και αρκετούς εκκλησιαστικούς παράγοντες. Ενώ συμφώνησαν για συντονισμένη επίθεση εναντίον των Τούρκων στη Θράκη, τα μέλη της βυζαντινής πρεσβείας πέθαναν – μάλλον από δηλητηρίαση κατά τις υποψίες των Βυζαντινών. Έτσι, η προσπάθεια αυτή απέτυχε και ο αυτοκράτορας αναγκάστηκε να ζητήσει βοήθεια στη Λατινική Δύση.

Ο πάπας Ουρβανός Ε΄, μετά από τις επιστολές του Ιωάννη Ε΄, άρχισε να παρακινεί τους δυτικούς άρχοντες και στις αρχές του 1364 αποφασίστηκε σταυροφορία με αρχηγό τον κόμη της Σαβοΐας Αμεδαίο τον Στ΄ (συγγενή του Ιωάννη από την πλευρά της μητέρας του, Άννας). Ο Ιωάννης μετέβη στη Βούδα, για να ζητήσει τη στρατιωτική βοήθεια του βασιλιά της Ουγγαρίας. Τελικά δεν κέρδισε κάτι, αλλά ο βασιλιάς της Ουγγαρίας Λουδοβίκος, εποφθαλμιώντας την κατάκτηση των Βαλκανίων, επιτέθηκε εναντίον των Βουλγάρων την άνοιξη του 1365 και κυρίευσε το Βιδίνιο στον Δούναβη. Ο Ιωάννης επιστρέφοντας στο Βυζάντιο εμποδίστηκε από τον τσάρο Σισμάν της Βουλγαρίας – μάλλον με υπόδειξη του γιου του Ανδρόνικου που ραδιουργούσε για την ανάληψη του αυτοκρατορικού θρόνου – και καθηλώθηκε στο Βιδίνιο.

Τότε ο Αμεδαίος ξεκίνησε με είκοσι πολεμικά πλοία από τη Βενετία, για να ελευθερώσει τον θείο του (ενισχυμένος βέβαια από τον Πάπα και τους Βενετούς). Έφτασε τον Αύγουστο του 1366 στα Δαρδανέλλια και με τη συνδρομή του Gattilusi, δυνάστη της Λέσβου πολιορκήσε την Καλλίπολη. Οι Τούρκοι αρχικά αιφνιδιάστηκαν και μετά από ισχυρή αντίσταση αναγκάστηκαν να φύγουν κρυφά από το φρούριο της Καλλίπολης. Έτσι, στις 23 Αυγούστου 1366 οι χριστιανοί έγιναν κυρίαρχοι της Καλλίπολης. Τον Σεπτέμβριο εισήλθε θριαμβευτικά στην Κωνσταντινούπολη. Ο Ανδρόνικος δεν αντέδρασε, καθώς ο λαός ενθουσιάστηκε από το διώξιμο των

Τούρκων στην Καλλίπολη. Στη συνέχεια ο Αμεδαίος ελευθέρωσε τον θείο του Ιωάννη, που είχε αιχμαλωτίσει ο Σισμάν, και τον έφερε στην Πόλη. Παράλληλα, ελευθέρωσε την Αγχίαλο, τη Σωζόπολη και τη Μεσημβρία από τους Βούλγαρους και τα κάστρα της Προποντίδας και του Ρηγίου από τους Τούρκους. Το καλοκαίρι του 1367 γύρισε στη Βενετία, βάζοντας τέρμα στη Σταυροφορία. Ο Ιωάννης Ε΄ στην προσπάθειά του να εκμεταλλευτεί την επιτυχία αυτή, θωράκισε την άμυνα της Θράκης παραχωρώντας πρόνοιες σε στρατιώτες. (111) (119) (125) (130)

Η μάχη της Μαρίτσας (1371)

Οι λεηλασίες των Τούρκων στη Θράκη ανησύχησε εντόνως τους Σέρβους δυνάστες της Μακεδονίας. Εν τω μεταξύ οι Γενουάτες ζήτησαν από τον πάπα Γρηγόριο ΙΑ΄ την οργάνωση μιας σταυροφορίας εναντίον των Τούρκων. Ανεξάρτητα ο Σέρβος διοικητής των Σερρών Ιωάννης Ουγκλέσης ανέλαβε να αντεπιτεθεί εναντίον των Τούρκων, ζητώντας τη συνδρομή των Βυζαντινών – εκείνη την εποχή ο Ιωάννης Ε΄ απουσίαζε στη Δύση. Στις 26 Σεπτεμβρίου 1371 ο Ουγκλέσης με τον αδερφό του Βουκασίν έδωσαν την αποφασιστική μάχη στη Μαρίτσα, κοντά στον Έβρο. Οι Τούρκοι με αρχηγό τον Εβρενό διέλυσαν τους Σέρβους και ο σέρβος δεσπότης σκοτώθηκε.

Η θριαμβευτική νίκη των Τούρκων στη Μαρίτσα σήμανε την απαρχή της ουσιαστικής δουλείας των Σέρβων, των Αλβανών και των Βυζαντινών σ' αυτούς. Αστραπιαία θα εξαπλωθούν οι Τούρκοι στη Βαλκανική. Το ότι ο Μανουήλ Παλαιολόγος, διοικητής της Θεσσαλονίκης, πήρε τις Σέρρες τον Νοέμβριο του 1371 ήταν μια μικρή παρηγοριά. Εξάλλου το Βυζάντιο, για να θωρακιστεί αμυντικά, δήμευσε τη μισή περιουσία των μοναστηριών και ουσιαστικά ήταν υποτελές στους Οθωμανούς, δίνοντάς τους φόρους και στρατιωτική συνδρομή. (119) (111) (125)

Δυναστική έριδα στο Βυζάντιο (1376)

Τον Μάιο του 1373 ο γιος του Μουράτ Α΄ Σαβτζής – κυβερνούσε τότε τις οθωμανικές κατακτήσεις στη Θράκη- επαναστάτησε εναντίον του πατέρα του και το ίδιο έκανε και ο Ανδρόνικος Δ΄ εναντίον του πατέρα του Ιωάννη Ε΄. Ο Ιωάννης κατέπνιξε την επανάσταση του γιου του με τη βοήθεια του Μουράτ. Ο τελευταίος στο Διδυμότειχο σκότωσε πολλούς υποστηρικτές του Σαβτζή, τύφλωσε τον γιο του και απαίτησε από τον Ιωάννη να κάνει το ίδιο και στον Ανδρόνικο. Υποχρεώθηκε ο

Ιωάννης να τιμωρήσει τον γιο του, τον φυλάκισε αλλά τον ημιτύφλωσε. Ο Ιωάννης από το 1354 έως το 1373 προσπαθούσε απεγνωσμένα να απαλλαγεί από την απειλή των Τούρκων, αναζητώντας τη βοήθεια των Δυτικών. Τώρα, όμως, λόγω του παραπάνω επεισοδίου συνεργάστηκε με τον Μουράτ, ο οποίος του επέβαλε αρκετές δεσμεύσεις.

Τα πράγματα χειροτέρευσαν, όταν ο Ανδρόνικος Δ΄ δραπέτευσε και με τη συνδρομή των Γενοβέζων του Γαλατά και των Τούρκων τον Αύγουστο του 1376 έφτασε στην Πόλη. Έστειλε στη φυλακή τον Ιωάννη και τα αδέρφια του Μανουήλ και Θεόδωρο και κατέλαβε τον βυζαντινό θρόνο έως το Ιούλιο του 1379. Για να προσεταιριστεί τον Μουράτ του έδωσε την Καλλίπολη και στους Γενοβέζους την Τένεδο. Τα χριστιανικά κράτη αναλώθηκαν τώρα σε πολεμικές επιχειρήσεις μεταξύ τους, με τη συνδρομή αρκετές φορές και των Οθωμανών. Τελικά τον Ιούνιο του 1379 ο Ιωάννης και οι γιοι του με την αρωγή των Βενετών εισήλθαν στη Κωνσταντινούπολη. Ο Ιωάννης κατέφυγε στον Μουράτ, για να ανεβεί στον θρόνο μετά από τη συγκατάθεσή του. Τελικά ο Ανδρόνικος αναγνωρίστηκε ως συμβασιλιάς, του παραχωρήθηκε η διοίκηση μερικών Θρακικών πόλεων στην Προποντίδα και τον Ιούνιο του 1385 απεβίωσε. (122)

Η μάχη του Κοσσυφοπεδίου (1389)

Στη Βαλκανική χερσόνησο ο πόλεμος Οθωμανών και Χριστιανών πλησίαζε στην τελική έκβασή του. Η Σερβία μπορούσε να αντισταθεί με τον νέο ηγεμόνα της τον Λάζαρο, που έλεγχε τη Ρασία. Εκείνη την εποχή, επίσης, ο Tvrtko της Βοσνίας δημιούργησε ένα ισχυρό κρατίδιο στα Βαλκάνια. Ο Λάζαρος κατάφερε να συνεργαστεί με τον Βόσνιο ηγεμόνα και παράλληλα βελτίωσε τις σχέσεις του με το Βυζάντιο, καθώς είχαν διαταραχθεί με την αυθαίρετη ίδρυση του σερβικού Πατριαρχείου.

Οι Οθωμανοί συνέχισαν με μεγαλύτερη βιαιότητα τις επιθέσεις τους. Έτσι, παρά την αντεπίθεση του Μανουήλ οι Τούρκοι κυρίευσαν το 1383 τις Σέρρες, το 1385 τη Σόφια, τη Ναϊσό το 1386 και το 1387 τη Θεσσαλονίκη. Οι Σέρβοι και οι Βόσνιοι το 1388 κατέστρεψαν τις στρατιωτικές δυνάμεις του Μουράτ στην Plocnik και στην Bileca αντίστοιχα. Τότε, όμως, ο Βούλγαρος τσάρος του Τυρνόβου ενθαρρυσμένος δεν πλήρωσε φόρους στον Μουράτ. Το 1388 οι Τούρκοι διέλυσαν την αντίσταση του τσάρου και υπέταξαν τη Βουλγαρία.

Ο Σουλτάνος τώρα στράφηκε εναντίον της Σερβίας. Στις 15 Ιουνίου 1389 δόθηκε η ιστορική μάχη στο Κοσσυφοπέδιο ανάμεσα στους Οθωμανούς και τα Βοσνιακά και Σέρβικα στρατεύματα, που ηγείτο ο Λάζαρος. Η αρχή ήταν ευνοϊκή, καθώς δολοφονήθηκε ο Μουράτ από ένα Σέρβο πολεμιστή, τον Μίλος Κοβίλοβιτς. Ο Οθωμανικός στρατός δεν έχασε την πειθαρχία του και με αρχηγό τον γιο του Μουράτ, Βαγιαζήτ Α΄, ξεκίνησε τη μάχη. Μετά από δυνατό και αμφίτροπο αγώνα οι Τούρκοι νίκησαν και ο στρατός των Σέρβων καταστράφηκε ολοκληρωτικά. Ο Λάζαρος και οι ευγενείς πιάστηκαν και δολοφονήθηκαν. Έτσι, η αντίσταση των Σέρβων στο βορρά παρέλυσε οριστικά μπροστά στην εξάπλωση των Οθωμανών.

Η νίκη των Τούρκων στη Μαρίτσα του Έβρου (1371) και στο Κοσσυφοπέδιο αποτέλεσαν ορόσημο για την ολοκληρωτική κατάκτηση της Βαλκανικής από τους Οθωμανούς. Ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου, ο Βούλγαρος τσάρος και οι Σέρβοι φεουδάρχες ήταν φόρου υποτελείς (χαράτσι) στον σουλτάνο και αναγκασμένοι να τον υπηρετούν στρατιωτικά. (119) (111) (125)

Η άλωση της Φιλαδέλφειας (1390)

Η Φιλαδέλφεια ήταν το τελευταίο οχυρό των Βυζαντινών στη Μικρά Ασία. Πληρώνοντας φόρους στους τοπικούς γαζήδες κατάφερε να διατηρηθεί. Ο Βαγιαζήτ μετά την κατάκτηση των εμιράτων του Σαρουχάν, του Αϊδινίου και του Μεντεσέ προχώρησε το 1390 και στην άλωση της Φιλαδέλφειας. Μάλιστα σ' αυτήν την πολεμική επιχείρηση συμμετείχαν και Βυζαντινοί κάτω από τις διαταγές του Μανουήλ Β΄ και του Ιωάννη Ζ΄. (119) (111)

Δυναστική έριδα στο Βυζάντιο (1390)

Το Βυζάντιο μετά τη νίκη του Βαγιαζήτ στο Κοσσυφοπέδιο (1389) και την άνοδό του στον θρόνο περιήλθε σε δεινή θέση. Ακόμα και η Κωνσταντινούπολη υποτασσόταν στη βούληση του νέου σουλτάνου. Ο Βαγιαζήτ ήταν κυρίαρχος της κατάστασης και κατέστησε υποχείριο όργανό του τον νεαρό Ιωάννη Ζ΄, ο οποίος ως γνήσιος γιος του Ανδρόνικου διεκδικούσε τον βυζαντινό θρόνο.

Στις 14 Απριλίου 1390 πραξικοπηματικά εκδίωξε τον παππού του Ιωάννη και κατέλαβε τον θρόνο, με την αρωγή του σουλτάνου. Τώρα οι ιταλικές ναυτικές δυνάμεις, εξαντλημένες από τον πόλεμο για την Τένεδο, δεν επηρέαζαν τα διαδραματιζόμενα και η ανάληψη του βυζαντινού θρόνου εξαρτιόταν αποκλειστικά

από τη βούληση του σουλτάνου. Η βασιλεία, όμως, του Ιωάννη Ζ΄ ήταν βραχύβια. Ο Μανουήλ κατάφερε στις 17 Σεπτεμβρίου 1390 να εκθρονίσει τον Ιωάννη και να επαναφέρει τον πατέρα του στον θρόνο. Βέβαια ο Μανουήλ υποχρεώθηκε να προσφέρει τις στρατιωτικές του υπηρεσίες στον σουλτάνο (άλωση Φιλαδέλφειας) και ο πατέρας του κατεδάφισε τα οχυρωματικά έργα στη βασιλεύουσα, τα οποία είχαν γίνει από τον ίδιο. Τελικά ο Ιωάννης Ε΄ έφυγε από τη ζωή στις 16 Φεβρουαρίου 1391. Ο Μανουήλ τότε διέφυγε από την Προύσα και κατέλαβε τον αυτοκρατορικό θώκο. (119) (122)

Η Σταυροφορία του Σιγισμούνδου και η μάχη της Νικόπολης (1396)

Οι πολεμικές επιτυχίες του Βαγιαζήτ στη Βαλκανική προκάλεσαν αναστάτωση στον χριστιανικό κόσμο. Μετά την υποταγή των Βουλγάρων και την πλήρη σχετικά κατάκτηση της Σερβίας οι Τούρκοι πλησίασαν στα σύνορα του βασιλείου της Ουγγαρίας. Ο βασιλιάς, λοιπόν, της Ουγγαρίας Σιγισμούνδος κάλεσε σε βοήθεια τους άρχοντες της Ευρώπης. Ο βασιλιάς της Γαλλίας ανταποκρίθηκε άμεσα και την άνοιξη του 1396 αρκετοί Γάλλοι ευγενείς, όπως ο Ιωάννης ο κόμης της Νέβερ/ δούκας της Βουργουνδίας και ο στρατάρχης Boucicaut, ξεκίνησαν με τα στρατεύματά τους. Στρατό έστειλαν και οι Γερμανοί, οι Άγγλοι και οι Πολωνοί. Οι Βενετοί, βλέποντας ότι οι Τούρκοι εμποδίζουν τα συμφέροντά τους, αποφάσισαν να βοηθήσουν με τον στόλο τους. Ο Μανουήλ Β΄, ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου, συμμαχώντας με τους Γενοβέζους και με τους ιππότες της Ρόδου ανέλαβε να συνδράμει στις δαπάνες της εκστρατείας.

Μετά από μικρές επιτυχίες στον Δούναβη ποταμό οι Σταυροφόροι πλησίασαν και πολιορκήσαν τη Νικόπολη. Οι Τούρκοι είχαν οχυρώσει τέλεια την πόλη και ο Βαγιαζήτ οδήγησε εκεί μεγάλο στράτευμα (περίπου 15000-20000 πεζούς και ιππείς). Στις 25 Σεπτεμβρίου 1396 σε λίγες μόνο ώρες ο στρατός των Σταυροφόρων καταστράφηκε ολοσχερώς και αρκετοί ευγενείς αιχμαλωτίστηκαν. Ο Σιγισμούνδος την τελευταία στιγμή διέφυγε με πλοίο στην Κωνσταντινούπολη. Την επόμενη ημέρα ο Βαγιαζήτ σκότωσε περίπου τρεις χιλιάδες αιχμαλώτους ως αντίποινα στις σφαγές των Σταυροφόρων. Στη συνέχεια βανδάλισε και υπέταξε τη Θεσσαλία και έφτασε μέχρι τον Μοριά, καταστρέφοντας ό,τι έβρισκε στο πέρασμά του.

Η νίκη των Τούρκων στη Νικόπολη ήταν πολύ σημαντική. Έκαμψε το ηθικό του Χριστιανικού κόσμου και παράλληλα δόθηκαν στον Βαγιαζήτ πολλά οικονομικά

ανταλλάγματα για να διατηρηθεί η ειρήνη, γεμίζοντας τα ταμεία του. Από την άλλη η κατάσταση στην Πόλη ήταν έκρυθμη, καθώς ο κατατρεγμένος λαός έριχνε ευθύνες στον Μανουήλ για την άσχημη κατάσταση. (119) (111) (126) (104)

Η εκστρατεία του Στρατάρχη Boucicaut (1399)

Ο κλοιός γύρω από τη Βασιλεύουσα γινόταν όλο και πιο στενός. Ο Μανουήλ, έχοντας επίγνωση της δύσκολης κατάστασης ζήτησε βοήθεια από τη Ρωσία και τις δυτικές δυνάμεις. Ο ρώσος πρίγκιπας αρκέστηκε σε χρηματική βοήθεια. Μόνο ο Κάρολος ΣΤ΄, βασιλιάς της Γαλλίας έστειλε στρατό με 1200 άνδρες και με αρχηγό τον Στρατάρχη Boucicaut. Αυτός διακρινόταν για τον ηρωισμό του και είχε λάβει μέρος σε επικίνδυνες αποστολές και πρόσφατα στη μάχη της Νικόπολης (1396). Ξεκίνησε, λοιπόν, και μέσω θαλάσσης προσέγγισε τα Δαρδανέλλια. Πάρα τα προσκόμματα του Βαγιαζήτ πέρασε τα Στενά και ο λαός της Πόλης τον υποδέχτηκε με ενθουσιασμό το 1399. Μαζί με τον Μανουήλ έκαμε πολλές επιδρομές στον Μαρμαρά, στον Βόσπορο και στη Μαύρη Θάλασσα και προκάλεσε αρκετές καταστροφές στα οθωμανικά στρατεύματα.

Δεν ήταν όμως εύκολο πλέον οι νίκες αυτές να απωθήσουν οριστικά την τουρκική απειλή. Έτσι, εξαιτίας των οικονομικών δυσχερειών ο Boucicaut αποφάσισε να γυρίσει στη Γαλλία. Παράλληλα, έπεισε τον Μανουήλ να μεταβεί κι αυτός μαζί του στη Δύση (10 Δεκεμβρίου 1399), προκειμένου να πείσει τους άρχοντες της δύσης για μια πιο ουσιαστική βοήθεια. (126) (119) (125) (104)

Δουκάτο της Αθήνας – Φλωρεντινή οικογένεια Ατσαγιόλι

Το 1388 στην Ανατολική Στερεά Ελλάδα κυριάρχησε η Φλωρεντινή οικογένεια των Ατσαγιόλι. Ο Νέριος Ατσαγιόλι επωφελούμενος από τις διαμάχες των Καταλανών και των Ναβαρραίων και ακολουθώντας διπλωματική οδό και όχι επεμβαίνοντας στρατιωτικά έγινε κυρίαρχος στο Δουκάτο των Αθηνών και των Νέων Πατρών. Μετά την εκδημία του το 1394 δόθηκε ως κληρονομιά στη λατινική εκκλησία της Θεοτόκου η Αθήνα. Ανάθεσε δε στους Βενετούς να επιβλέπουν την εκτέλεση της διαθήκης του. Σύμφωνα με τη διαθήκη η κόρη του η Φραγκίσκα, σύζυγος του Καρόλου Τόκκου, ήταν η γενική κληρονόμος της περιουσίας του, και η κόρη του Βαρθολομαία, σύζυγος του Δεσπότη του Μυστρά έλαβε μόνο 9700

δουκάτα. Ο νόθος υιός του Αντώνιος κληρονόμησε τη Θήβα και τη Λιβαδειά. Οι Βενετοί με το πρόσχημα της διαθήκης το 1397 κυρίευσαν την Αθήνα απωθώντας τους Τούρκους που είχαν στην κυριότητά τους την Υπάτη (Νέαι Πάτραι) και είχαν εισβάλει στην Αττική. Το 1403 ο Αντώνιος πολιορκήσε την Αθήνα, απομάκρυνε τους Βενετούς και βασίλευσε για 32 χρόνια. Το 1444 ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος κατέκτησε τη Θήβα και υποχρέωσε τον Νέριο Β΄ να δεχτεί τη βυζαντινή επικυριαρχία. Το 1456 οι Τούρκοι κατέλυσαν το φλωρεντινό κρατίδιο και έκαμαν την Ακρόπολη τζαμί.

Η Φλωρεντία εκείνη την εποχή επέδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την κλασική παιδεία και τα ελληνικά γράμματα. Οι ντόπιοι πληθυσμοί του Δουκάτου απόλαυσαν μια σχετική ελευθερία σε σχέση με την περίοδο δυναστείας των Καταλανών και των Ναββαραίων. Πρωτεύουσα του Δουκάτου ξανάγινε η Αθήνα, αποκαταστάθηκε η ορθόδοξη αρχιεπισκοπή και η ελληνική γλώσσα κυριάρχησε στα επίσημα έγγραφα των Φράγκων. Η παρουσία αρκετών Φλωρεντινών εμπόρων συνέβαλε στην οικονομική ανάπτυξη και στην εμφάνιση στο οικονομικό προσκήνιο αρκετών αθηναϊκών αρχοντικών οίκων (Χαλκοκονδύλης). Ιδιαίτερη δε φροντίδα επέδειξαν και για τα αρχαία μνημεία της κλασικής Αθήνας. (111)

ΧΑΡΤΗΣ 5ος (15^{ος} αιώνας)

Το ταξίδι του Μανουήλ Β΄ στη Δύση (1399-1402)

Ο Μανουήλ Β΄ διαπίστωσε ότι χρειαζόταν μεγάλη στρατιωτική βοήθεια από τη Δύση, για να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τον τουρκικό κίνδυνο. Η συνεχής πολιορκία της Πόλης εξαθλίωσε τα λαϊκά στρώματα και οι μαυραγορίτες λυμαίνονταν το εμπόριο και τα τρόφιμα. Έτσι, μετά από συζητήσεις με τους συμβούλους του και σε συνεννόηση με τον στρατάρχη Μπουσικώ (Boucicaut) στις 10 Δεκεμβρίου 1399 απέπλευσε με τη γαλλική ναυαρχίδα.

Στην Κωνσταντινούπολη θα διοικούσε προσωρινά ο ανηψιός του Ιωάννης Ζ΄ και λόγω έλλειψης εμπιστοσύνης την οικογένειά του τη μετέφερε στη Μεθώνη, για να είναι ασφαλής. Αρχικά επισκέφτηκε τη Βενετία. Έγινε δεκτός ο Μανουήλ με τιμές. Η ναυτική δημοκρατία, όμως, είχε υπογράψει συνθήκη με τον Τούρκο σουλτάνο και ο εμπορικός ανταγωνισμός της με τη Γένουα δεν τις επέτρεπαν να διαθέσει τον στόλο της στον Μανουήλ. Στη συνέχεια ταξίδεψε στο Παρίσι, όπου

παρέμεινε για τέσσερις και πλέον μήνες. Η υποδοχή ήταν μεγαλειώδης και διέμενε στα ανάκτορα του Λούβρου. Η Γαλλία εκείνη την εποχή τελούσε σε εμπόλεμη κατάσταση με την Αγγλία και η ανακωχή ήταν μόνο προσωρινή. Παράλληλα, στο εσωτερικό της φλεγόταν η έριδα ανάμεσα στον πάπα της Αβινιόν και το Πανεπιστημίο του Παρισίου, ώστε ο βασιλιάς να επεμβαίνει σε εκκλησιαστικά θέματα. Ο Κάρολος Στ΄ υποσχέθηκε μόνο την αποστολή εκστρατευτικού σώματος με αρχηγό τον Μπουσικώ. Ταυτόχρονα ο Ιωάννης Ζ΄ συνεννοούνταν μυστικά με τον Γάλλο βασιλιά για τα δικαιώματα επί του βυζαντινού θρόνου. Μετά πήγε στο Λονδίνο, όπου κι εκεί αποκόμιζε πενιχρά οφέλη. Πολλά δώρα και τιμές, αλλά ανεκπλήρωτες υποσχέσεις για στρατιωτική ενίσχυση. Έτσι, επέστρεψε πάλι στο Παρίσι και παρέμεινε περίπου δύο χρόνια. Εκεί διαπίστωσε ότι η Δύση δεν ήταν διατεθειμένη να ενισχύσει ουσιαστικά την άμυνα του Βυζαντίου εναντίον των Τούρκων. Αποφασίζοντας να επιστρέψει στην Πόλη, η νίκη του Ταμερλάνου στην Άγκυρα έδωσε μια πρόσκαιρη ανάσα και απάλλαξε το Βυζάντιο για μερικά χρόνια από την τουρκική απειλή. (125) (126) (122) (119)

Η μάχη της Άγκυρας (1402)

Ο Βαγιαζήτ Α΄ πολιορκούσε την Κωνσταντινούπολη από το 1394. Παράλληλα προσπάθησε στη Μικρά Ασία να υποτάξει όλα τα τουρκικά εμιράτα. Έτσι, οι Τούρκοι εμίρηδες αναζήτησαν καταφύγιο στην αυλή του χάνη των Μογγόλων Ταμερλάνου, γόνου του Τζεγκίς Χαν. Ο Ταμερλάνος, κυρίαρχος από την Κεντρική Ασία έως τη Συρία και τη Μαύρη Θάλασσα οραματιζόταν ένα οικουμενικό ισλαμικό κράτος. Από την άλλη ο Βαγιαζήτ είχε παραβιάσει το Κοράνι, καθώς πολεμούσε ενάντια σε ομόθρησκους και μάλιστα με τη συνδρομή χριστιανικών στρατευμάτων.

Ο Ταμερλάνος θέλοντας να συνδιαλλαγεί με τον Βαγιαζήτ, αντιμετώπισε την αδιαλλαξία του για τις κατεχόμενες πόλεις της Κελτζηνής και της Θεοδοσιουπόλεως και γενικά την περιφρόνησή του. Κατά συνέπεια ο Ταμερλάνος κήρυξε τον πόλεμο την άνοιξη του 1400 στη Μικρά Ασία. Στο πέρασμα τους τα μογγολικά στρατεύματα λεηλατούσαν και κατέστρεφαν τα πάντα. Τελικά, στις 28 Ιουλίου 1402 τα Οθωμανικά και τα Μογγολικά στρατεύματα συναντήθηκαν στην Άγκυρα. Οι περισσότεροι Τούρκοι εμίρηδες είχαν ταχθεί στο πλευρό του Ταμερλάνου. Οι Βυζαντινοί και οι Βλάχοι απουσίαζαν. Ο Βαγιαζήτ, αν και αγωνίστηκε με ανδρεία, πιάστηκε

αιχμάλωτος. Ο οθωμανικός στρατός καταστράφηκε και το οθωμανικό κράτος διαλύθηκε. Ο Βαγιαζήτ αυτοκτόνησε τον Μάρτιο του 1403. Στη συνέχεια ο Ταμερλάνος κατέλαβε τη Σμύρνη (Δεκέμβριος 1402), αναδιοργάνωσε τα κυριευμένα από τον Βαγιαζήτ εμιράτα και οι Τούρκοι εμίρηδες επέστρεψαν στη διοίκησή τους ως υποτελείς στον Ταμερλάνο. Ήρθε, επίσης, σε επαφή με τους γιους του Βαγιαζήτ και προσπάθησε να διευθετήσει τις μεταξύ τους σχέσεις. Σε μεγάλη, όμως, ηλικία εκστρατεύοντας στην Κίνα πέθανε το 1405. Όλα τώρα θα αλλάξουν στη Μικρά Ασία.

Σίγουρα η νίκη του Ταμερλάνου έδωσε στο Βυζάντιο το φιλί της ζωής για πενήντα περίπου χρόνια. Δυστυχώς, όμως, δεν ήταν σε θέση να αναδιοργανωθεί εσωτερικά και να αντιμετωπίσει ουσιαστικά τους κινδύνους που θα εμφανιστούν στο μέλλον. Αντίθετα, μετά τον θάνατο του Ταμερλάνου και παρά τις αρχικές διαμάχες των υιών του Βαγιαζήτ, οι Οθωμανοί θα ανασυνταχθούν και θα γίνουν πιο απειλητικοί. (119) (126) (125)

Η πολιορκία της Κωνσταντινούπολης (1422)

Ο Μουράτ Β΄, μετά τον θάνατο του πατέρα του Μωάμεθ Α΄, έγινε ο σουλτάνος των Τούρκων. Στο βυζάντιο ο συναυτοκράτορας Ιωάννης Ζ΄ προσπάθησε να εκμεταλλευτεί την ομηρία του Μουσταφά – γιο του Μωάμεθ Α΄ - στη Λήμνο και συμφώνησε μαζί του, ώστε να παραχωρηθούν η Καλλίπολη, τα βορειοδυτικά παράλια του Εύξεινου Πόντου έως τη Βλαχία και περιοχές ανάμεσα στη Θεσσαλονίκη και το Άγιο Όρος. Τελικά ο Μουράτ Β΄ με τη συνδρομή του Γενουάτη διοικητή της Φώκαιας πέρασε στη Θράκη, κατέλαβε την Καλλίπολη, αιχμαλώτισε και σκότωσε τον Μουσταφά.

Ο Μουράτ, αφού σταθεροποιήθηκε, απέρριψε τις διαπραγματεύσεις με τους Βυζαντινούς και άρχισε την επίθεση, πολιορκώντας την Πόλη στις 10 Ιουνίου 1422 περίπου. Οι Τούρκοι χρησιμοποιώντας πυροβόλα όπλα δεν μπόρεσαν να κάμψουν την άμυνα των Βυζαντινών. Στις 24 Αυγούστου πραγματοποιήθηκε η τελική επίθεση και οι Τούρκοι απομακρύνθηκαν επιτυχώς. Ο Μουράτ αρχές Σεπτεμβρίου εγκατέλειψε την πολιορκία της Πόλης.

Η αποτυχία των Τούρκων δεν οφείλεται μόνο στην καλή αμυντική λειτουργία των βυζαντινών και στην ηρωική παρουσία του Ιωάννη Ζ΄. Ο Μανουήλ Β΄ κατάφερε να αναμειχθεί στα εσωτερικά του οθωμανικού κράτους και με παροχή χρηματικού

ποσού να εμφανιστεί ένας άλλος αδερφός του Μουράτ – Μουσταφά κι αυτός – ως διεκδικητής του σουλτανικού θρόνου. Τελικά ο Μουράτ τον νίκησε στη Νίκαια στις αρχές του 1423 και τον εκτέλεσε. Ακολούθως μερίμνησε για την αποκατάσταση της ενότητας του κράτους του στη Μικρά Ασία.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η πολιορκία της Πόλης το 1422 ήταν η αφετηρία της τελικής επίθεσης το 1453. Η Σταυροφορία που επιδίωκε ο Μανουήλ από τη Δύση δεν υλοποιήθηκε ποτέ. Βέβαια οι διπλωματικοί ελιγμοί του Μανουήλ και η επίδραση του στους Τούρκους σουλτάνους ανέβαλε το τελικό χτύπημα. (119) (126) (125)

Η ναυμαχία των Εχινάδων (1427)

Ο Μανουήλ Β΄ το 1415 ταξίδεψε για δεύτερη φορά στην Πελοπόννησο, σκοπεύοντας στην οργάνωση του δεσποτάτου. Πρώτα απ' όλα προέβη σε οχυρωματικά έργα στο Εξαμίλι της Κορινθίας. Αντιμετώπισε, βέβαια, τη δυσπιστία και τις αντιδράσεις των αρχόντων της Πελοποννήσου. Ο Μανουήλ, επίσης, υποχρέωσε τον Φράγκο ηγεμόνα της Αχαΐας Ζακαρία να δεχτεί τη βυζαντινή επικυριαρχία και έδωσε τον τίτλο του δεσπότη της Ηπείρου στον δούκα της Κεφαλλονιάς Κάρολο Α΄. Παράλληλα, αγωνίστηκε για τη συγκρότηση ενός αντιτουρκικού συνασπισμού με τους Βενετούς και τις χριστιανικές δυνάμεις του Αιγαίου. Οι Βενετοί, όμως, κράτησαν επιφυλακτική στάση. Το 1423 ο Τουραχάν με τον στρατό του κατέστρεψε το Εξαμίλι, αποδεικνύοντας ότι οι χριστιανοί δεν μπορούσαν να ενωθούν εναντίον του κοινού εχθρού, των Τούρκων. Τα επόμενα χρόνια οι χριστιανικές δυνάμεις ασχολήθηκαν με την επέκταση της επιρροής τους στην Πελοπόννησο. Έτσι, το 1427 ο δεσπότης του Μορέως μαζί με τον αδελφό του, αυτοκράτορα Ιωάννη Παλαιολόγο, κατέστρεψαν τον στόλο του Καρόλου Α΄ Τόκου στις Εχινάδες, κοντά στον Πατραϊκό κόλπο. Ο Κάρολος, αδυνατώντας να αντιμετωπίσει τους Παλαιολόγους έδωσε ως προίκα στον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο (σύζυγος της ανηψιάς του Μαγδαληνής- Θεοδώρας) τις κτήσεις του στην Πελοπόννησο. (119) (111)

Κατάκτηση της Θεσσαλονίκης (1430)

Ο Μουράτ Β΄ το 1430 επιχείρησε να καταλάβει τη Θεσσαλονίκη. Η παρουσία των Βενετών στην πόλη δεν άρεσε στους Τούρκους, οι οποίοι με τις στρατιωτικές

τους εφόδους παρακώλυαν την κίνηση των κατοίκων στην ύπαιθρο και η έλλειψη τροφίμων γινόταν αισθητή. Από την άλλη οι Βενετοί ασκούσαν σκληρή διοίκηση, πολλές φορές παραβίαζαν τα δικαιώματα του πληθυσμού και ανάγκασαν αρχοντικές οικογένειες να μετεγκατασταθούν. Έτσι αναπτύχθηκε τουρκόφιλη μερίδα πολιτών.

Στις 26 Μαρτίου 1430 ο Μουράτ με τον στρατό του έφτασε στη Θεσσαλονίκη απαιτώντας την παράδοσή της. Η άμυνα της πόλης ήταν ασθενής και πολλοί προύχοντες χριστιανοί ακολουθώντας τον τουρκικό στρατό επιθυμούσαν την ειρηνική παράδοση της πόλης. Οι Βενετοί αντέδρασαν και στις 29 Μαρτίου 1430 μετά από γενική έφοδο οι Τούρκοι κυρίευσαν την πόλη. Οι Βενετοί υπέστησαν μεγάλες απώλειες, αλλά οι περισσότεροι απέδρασαν με τα πλοία τους. Μεγάλα δεινά ακολούθησαν για τον ελληνικό πληθυσμό, αφού οι Τούρκοι προέβησαν σε λεηλασίες και σε εξανδραποδισμούς. Αργότερα, όταν ο σουλτάνος διαπίστωσε ότι αρκετοί μοναχοί και πολίτες ήταν τουρκόφιλοι, παραχώρησε στον λαό και στην εκκλησία παλιά προνόμια. Επίσης, προσπάθησε να τονώσει την εμπορική κίνηση. Η Θεσσαλονίκη πάντως άρχισε να χάνει το βυζαντινό της χρώμα. (126) (125) (131)

Κατάκτηση των Ιωαννίνων (1430)

Το 1418 ο δούκας της Κεφαλονιάς Κάρολος Α΄ ο Τόκκος ανέλαβε τη διοίκηση του δεσποτάτου, διώχνοντας τους Αλβανούς από τα Ιωάννινα. Μετά τον θάνατο του (1429) ο διάδοχος Κάρολος Β΄ - ανηψιός του Καρόλου Α΄ - είχε να αντιμετωπίσει τα νόθα παιδιά του Καρόλου Α΄, που αξίωναν τη διεκδίκηση της εξουσίας. Μάλιστα ζήτησαν από τον Μουράτ να κυριεύσει τα Γιάννενα και την Ήπειρο. Έδωσε, λοιπόν, εντολή στον Σινάν πασά κι αυτός τον Οκτώβριο του 1430 έφτασε με τα στρατεύματά του στα Ιωάννινα. Εκεί ζήτησε από τους προύχοντες την παράδοση της πόλης, υποσχόμενος θρησκευτική ελευθερία, διατήρηση των προνομίων τους και σεβασμό της ζωής τους και των περιουσιών τους. Προκειμένου να αποφύγουν τις λεηλασίες και την υποδούλωση, οι κάτοικοι παραδόθηκαν ειρηνικά, διατηρώντας τα προνόμιά τους για αρκετά χρόνια. Ο Μουράτ Β΄, έχοντας κατακτήσει τη Θεσσαλονίκη και τα Ιωάννινα, στράφηκε εναντίον των Σέρβων και των Ούγγρων. (111) (125)

Σύνοδος Φερράρας – Φλωρεντίας (1438/1439)

Ο Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος, κάτω από την απειλή των Τούρκων, απεγνωσμένα αναζητούσε βοήθεια από τη Δύση. Η Ρώμη έθετε ως προϋπόθεση την ένωση των δύο Εκκλησιών με αναγνώριση του πρωτείου της. Η σύγκληση οικουμενικής συνόδου ήταν απαραίτητη, κάτι που απέκρουαν οι προηγούμενοι πάπες. Εκείνη την εποχή είχε αναπτυχθεί στη Δυτική Εκκλησία το κίνημα των «Συνοδικών», που αμφισβητούσε το κύρος του πάπα και στη σύνοδο της Βασιλείας μιλούσε για εκκλησιαστικές μεταρρυθμίσεις. Τότε, ο πάπας Ευγένιος Δ΄, προκειμένου να προλάβει δυσάρεστες εξελίξεις – είχε επέλθει ρήγμα στη Δυτική Εκκλησία, αφού τον παπικό θρόνο διεκδικούσαν ο πάπας της Ρώμης και ο πάπας στην Αβινιόν – ανέλαβε πρωτοβουλία για την ένωση των δύο Εκκλησιών, παρουσία και του βυζαντινού αυτοκράτορα σε μια οικουμενική σύνοδο.

Έτσι, ο Ιωάννης στις 24 Νοεμβρίου 1437 ξεκίνησε για τη Δύση μαζί με τον αδερφό του Δημήτριο, τον πατριάρχη Ιωσήφ και πολλούς εκκλησιαστικούς παράγοντες. Στις 9 Απριλίου 1438 η σύνοδος άρχισε τις εργασίες της στη Φερράρα της Ιταλίας και στις 2 Μαρτίου του 1439 συνεχίστηκαν στη Φλωρεντία. Το καυτό θέμα της συνόδου ήταν το δόγμα περί της εκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος. Ο μητροπολίτης Εφέσου Μάρκος Ευγενικός σθεναρά υποστήριξε την εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος μόνον από τον Πατέρα. Τελικά, μετά από πολλές διαπραγματεύσεις στις 6 Ιουλίου 1439 επήλθε και υπογράφηκε η συμφωνία για την Ένωση, που δείχνει την πλήρη υποταγή των Βυζαντινών στους Λατίνους.

Συγκεκριμένα συμφωνήθηκαν τα κάτωθι: 1) Η εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος και από τον Πατέρα και τον Υιό, 2) Η χρήση του ένζυμου άρτου (ελληνικό τυπικό) και του άζυμου, 3) Το δόγμα για το «καθατήριον», τον εξαγνισμό των ψυχών, 4) Το πρωτείο του Πάπα και 5) Ο καθορισμός της τάξης των Πατριαρχείων (Ρώμης, Κωνσταντινούπολης, Αλεξανδρείας, Αντιόχειας, Ιεροσολύμων).

Αναμφισβήτητα οι φιλενωτικοί κέρδισαν μια μεγάλη νίκη μετά τη σύνοδο της Λυών το 1274. Ο βυζαντινός όμως λαός αντέδρασε με πάθος στους όρους της συμφωνίας που έλαβε χώρα στη Φερράρα-Φλωρεντία. Τελικά, αντί να επιλύσει προβλήματα, δημιούργησε έριδες στο εσωτερικό του Βυζαντίου. Από την άλλη οι Δυτικοί δε θα μπορέσουν να αντιμετωπίσουν ουσιαστικά τον τουρκικό κίνδυνο και να

προσφέρουν την πολυπόθητη βοήθεια στο Βυζάντιο. Η τελική πτώση της αυτοκρατορίας παραμονεύει εν μέσω εσωτερικών ταραχών. (119) (126) (111) (128)

Η μάχη της Ναϊσσού (1443)

Από το 1442 είχε ξεσπάσει ανάμεσα στους Παλαιολόγους δυναστικός πόλεμος. Μάλιστα ο Δημήτριος, ο αδελφός του Ιωάννη, είχε συμμαχήσει με τον σουλτάνο και οι Τούρκοι πολιορκούσαν την Κωνσταντινούπολη μέχρι το 1444. Παράλληλα ο Πάπας Ευγένιος πίεζε τον αυτοκράτορα Ιωάννη να ενεργοποιήσει τις αποφάσεις της Φλωρεντίας, υποσχόμενος στρατιωτική βοήθεια από τη Δύση εναντίον των Τούρκων. Πράγματι ο Πάπας με το κάλεσμα του ενεργοποίησε όλους σχεδόν τους ηγεμόνες της Δύσης και οργανώθηκε μια νέα σταυροφορία. Το φθινόπωρο του 1443 στα νότια της Ουγγαρίας συγκεντρώθηκε στρατός 25000 περίπου ανδρών. Γενικός αρχηγός ήταν ο βασιλιάς της Ουγγαρίας και Πολωνίας Βλαδισλάβος και αρχιστράτηγος ο βοεβόδας της Τρανσυλβανίας Ιωάννης Ουνυάδης. Τον Οκτώβριο του 1443 πέρασαν τον Δούναβη, νίκησαν στα βόρεια της Ναϊσσού τα στρατεύματα του Τούρκου διοικητή της Ρωμανίας και κυρίευσαν τη Σόφια και προχώρησαν στη Θράκη. Η σκληρή τουρκική αντίσταση και ο βαρύς χειμώνας υποχρέωσε τους Χριστιανούς σε οπισθοχώρηση. Ο Ουνυάδης αναδιοργάνωσε τον χριστιανικό στρατό και στις 24 Δεκεμβρίου 1443 συνέτριψε τους Τούρκους στην οροσειρά της Κουνοβίτσας (Κουπονίτσας) στα νοτιοανατολικά της Ναϊσσού. Ο Μουράτ έβλεπε ότι το σκηνικό άλλαζε, καθώς και στην Αλβανία εμφανίστηκε ένα απελευθερωτικό κίνημα με ηγέτη τον Σκεντέρμπεη (Γεώργιο Καστριώτη) και ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος άρχισε να οργανώνεται στην Πελοπόννησο. Έτσι, ήρθε σε διαπραγματεύσεις με τον Σέρβο βασιλιά Γεώργιο Μπράνκοβιτς και τον Ουνυάδη (απεσταλμένοι του Βλαδισλάβου) και τον Ιούνιο του 1444 στην Αδριανούπολη συμφώνησαν εκεχειρία. (119) (111) (125)

Η μάχη της Βάρνας (1444)

Η συνθήκη του 1444 μεταξύ του σουλτάνου και των σταυροφόρων αναμφίβολα έβαλε φραγμό στην τουρκική απειλή στα Βαλκάνια. Ο χριστιανικός κόσμος, όμως, περίμενε την εξόντωση και την απομάκρυνση των Τούρκων. Η παπική εκκλησία ιδιαίτερα επιθυμούσε την νικηφόρα προέλαση, έχοντας δεδομένη και τη βοήθεια της Βενετίας. Οι σταυροφόροι με την παρακίνηση του καρδινάλιου Καισαρίνη - αντιπροσώπου του Πάπα - χωρίς όμως τη συμμετοχή των Σέρβων,

προχώρησαν μέσα από τα Βουλγαρικά εδάφη στη Μαύρη Θάλασσα και έφτασαν στη Βάρνα στις 9 Νοεμβρίου 1444. Ο βενετικός στόλος, αν και ενισχυμένος με δυο γαλέρες, δεν πέτυχε να εμποδίσει τον τουρκικό στρατό να επέμβει από τη Μικρά Ασία (μερικοί ιστορικοί καταγράφουν ότι βοήθησαν μαζί με τους Γενουάτες τα τούρκικα στρατεύματα να φτάσουν στα παράλια της Βάρνας). Ο σουλτάνος τέθηκε επικεφαλής ισχυρών στρατιωτικών δυνάμεων και στις 10 Νοεμβρίου 1444 πραγματοποιήθηκε στη Βάρνα μια τρομερή μάχη. Στο στρατόπεδο των σταυροφόρων επικρατούσε ενθουσιασμός, ο Μουράτ, όμως, είχε προετοιμασθεί κατάλληλα. Μετά από μια δύσκολη και αμφίρροπη μάχη οι Τούρκοι εξολόθρευσαν τον χριστιανικό στρατό. Σκοτώθηκαν ο βασιλιάς Βλαδισλάβος και ο καρδινάλιος Καισαρίνη. Έτσι, απέτυχε και η τελευταία απόπειρα των χριστιανών εναντίον της τουρκικής προέλασης. Ο αυτοκράτορας υποχρεώθηκε να συγχαρεί και να τιμήσει τον νικητή σουλτάνο με δώρα. (119) (111) (125)

Η μάχη στο Εξαμίλιο (1446)

Μετά τη νίκη του Μουράτ στη Βάρνα μεγάλη αγωνία επικράτησε στον πληθυσμό της Κωνσταντινούπολης. Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, ο αδερφός του αυτοκράτορα και διοικητής του δεσποτάτου του Μιστρά από το 1443, κατάφερε να επιβληθεί σ' όλη την Πελοπόννησο και οργάνωσε πόλεμο εναντίον των Τούρκων. Περνώντας από τον Ισθμό της Κορίνθου κατέλαβε την Αθήνα, τη Θήβα – τις κατείχε μέχρι τότε ο Νέριο Β' Ατσαγιόλι - και έφτασε μέχρι την Πίνδο. Οι Τούρκοι κατεβαίνοντας από τη Μακεδονία στη Θεσσαλία και στη Στερεά Ελλάδα απομάκρυναν τις φρουρές του Κωνσταντίνου από το Γαλαξείδι και το Λιδωρίκι. Ο Κωνσταντίνος υποχωρώντας οργάνωσε την αμυντική του γραμμή στο κάστρο του Εξαμιλίου, το οποίο είχε οχυρώσει στον Ισθμό της Κορίνθου το 1443. Τα τουρκικά κανόνια στις 10 Δεκεμβρίου 1446 διέλυσαν οποιαδήποτε αντίσταση. Οι Τούρκοι κατέλαβαν την Κόρινθο και το Αίγιο και παράλληλα λεηλάτησαν κάθε βυζαντινή πόλη της Πελοποννήσου. Ο Κωνσταντίνος αναγκάστηκε να πληρώνει φόρο υποτέλειας στον σουλτάνο με αντίτιμο την ελευθερία του δεσποτάτου του. (119) (111) (125)

Η μάχη στο Κοσσυφοπέδιο (1448)

Ο Μουράτ είχε καταπνίξει κάθε αντίσταση στην Ελλάδα. Μόνο στη βόρεια Βαλκανική είχε να αντιμετωπίσει οργανωμένες εκστρατείες. Ο Ουνιάδης, ως

αντιβασιλέας πια της Ουγγαρίας, ήρθε σε συνεννοήσεις με τον Αλβανό Σκεντέρμπεη και με τον Σέρβο ηγεμόνα Βράγκοβιτς και αποφασίστηκε να αντιμετωπίσουν τους Τούρκους. Τα αντίπαλα στρατεύματα συναντήθηκαν τον Οκτώβριο του 1448 στην πεδιάδα του Κοσσυφοπεδίου. Ο Ουνιάδης δεν κατάφερε, παρά τον ηρωισμό των στρατιωτών του, να αντιμετωπίσει τις υπέρτερες τουρκικές δυνάμεις. Ο Σκεντέρμπεης ήταν ο μοναδικός που συνέχισε τη δράση στα αλβανικά βουνά. Μάλιστα οργανωμένες εκστρατείες του σουλτάνου εναντίον της Αλβανίας την περίοδο 1447-1449 κατέληξαν σε αποτυχία. Ο Γεώργιος Καστριώτης συμβόλιζε την ενότητα του αλβανικού λαού. Στις 31 Οκτωβρίου 1448 απεβίωσε και ο αυτοκράτορας άτεκνος. Στον θρόνο τον διαδέχτηκε ο δεσπότης του Μιστρά και ο Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος στέφθηκε αυτοκράτορας στις 6 Ιανουαρίου 1449. (119) (111) (125)

Οι πρώτες ενέργειες του Μωάμεθ Β΄ - Το γτίσιμο του κάστρου (1452)

Το 1451 πεθαίνει ο Μουράτ και τον διαδέχεται ο γιος του Μωάμεθ Β΄. Από τη Μαγνησία της Μικράς Ασίας, όπου βρισκόταν, πέρασε στη Θράκη και στις 3 Φεβρουαρίου 1451 στην Ανδριανούπολη ανακηρύσσεται σουλτάνος. Το σώμα του αποβιώσαντα πατέρα του το έθαψε με τιμές στην Προύσα.

Ο Μωάμεθ, για να αποφύγει τις τάσεις αποστασίας, δεν προχώρησε σε πολλές μεταβολές στην Αυλή του και διατήρησε στο αξίωμα του βεζίρη τον Χαλίλ πασά. Δέχτηκε απεσταλμένους από όλο τον χριστιανικό κόσμο και τους αντιπροσώπους του βυζαντινού αυτοκράτορα. Του επέστρεψε την Ηράκλεια και πλήρωνε για τη διατροφή του ξαδερφού του Ορχάν - αποτελούσε κίνδυνος για τον Μωάμεθ ως διεκδικητής της εξουσίας - τριακόσιες χιλιάδες ασημένια νομίσματα. Έκλεισε, επίσης, συνθήκη ειρήνης με το Ουννάδη και τους Ούγγρους.

Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος προσπάθησε να εκμεταλλευτεί τις εσωτερικές αντιθέσεις στο οθωμανικό κράτος και την αποφασιστικότητα του ηγεμόνα της Καραμανίας να συνεχίσει να πολεμά εναντίον του Μωάμεθ. Παράλληλα, είχε λάβει υποσχέσεις από τη Δύση για στρατιωτική βοήθεια. Μέσα σ' αυτό το κλίμα ζήτησε με πρεσβεία από τον σουλτάνο διπλασιασμό του ποσού διατροφής του Ορχάν. Δυστυχώς ο αυτοκράτορας έπεσε έξω στους υπολογισμούς του, καθώς δεν μπόρεσε να δημιουργήσει ένα ισχυρό αντιτουρκικό μέτωπο με τις υπόλοιπες βαλκανικές δυνάμεις. Ο Μωάμεθ από την άλλη συνθηκολόγησε με τον Καραμάνογλου, σταμάτησε την καταβολή της διατροφής και ξεκίνησε τον σχεδιασμό της κατάληψης της Κωνσταντινούπολης.

Ο Μωάμεθ, λοιπόν, μην αφήνοντας περιθώρια συνεννόησης στον Κωνσταντίνο ξεκίνησε την οικοδόμηση ενός νέου κάστρου στον Βόσπορο τον Μάρτιο του 1452. Το κάστρο αυτό που ονομάζεται Ρούμελη Χισάρ και το Ανατόλ Χισάρ, που είχε κατασκευάσει ο Βαγιαζήτ στην Ασιατική ακτή, κατέστησαν παντοδύναμο τον Μωάμεθ, καθώς είχε υπό το έλεγχό του όλη τη θαλάσσια περιοχή των Στενών και απομόνωσε την πρωτεύουσα από τις περιοχές της Μαύρης Θάλασσας, οι οποίες της εξασφάλιζαν τον επισιτισμό της. Το κάστρο ολοκληρώθηκε τον Αύγουστο του 1452, αφού πρώτα ο Μωάμεθ συγκέντρωσε τους καλύτερους τεχνίτες και υλικά. Στη συνέχεια έβαλε φρουρά από τετρακόσιους άνδρες και

τοποθέτησε κανόνια. Η πολιορκία πλέον της Πόλης ήταν δεδομένη. (119) (111) (125) (132)

Ο βυζαντινός κόσμος στις παραμονές της καταστροφής (1452)

Το 1452 η βυζαντινή πρωτεύουσα βρισκόταν σε άθλια κατάσταση, καθώς ο επισιτισμός γινόταν με δυσκολία, τα κρατικά ταμεία ήταν άδεια και κυριάρχησε έντονα και μια πολιτικοϊδεολογική έριδα. Η ένωση των Εκκλησιών, σύμφωνα με τη σύνοδο της Φλωρεντίας, διαίρεσε τον πληθυσμό της Πόλης σε ενωτικούς και ανθενωτικούς. Παράλληλα οι ορθόδοξοι σλαβικοί πληθυσμοί αντέδρασαν στην ένωση. Η μόνη λύση ήταν για τον Κωνσταντίνο η βοήθεια από τη Δύση. Μπροστά στον άμεσο κίνδυνο της πολιορκίας ο πάπας Νικόλαος Ε΄ σύνδεε τη στρατιωτική υποστήριξη με την ένωση. Στις 12 Δεκεμβρίου 1452 παρουσία του καρδινάλιου Ισίδωρου, πρώην μητροπολίτη Κιέβου, και άλλων απεσταλμένων του πάπα έγινε λειτουργία στην Αγία Σοφία και επισημοποιήθηκε η ένωση. Την ίδια ώρα η οργή των ανθενωτικών ξεχείλισε στους δρόμους και στις εκκλησίες της Πόλης, με κύριο εκφραστή τον Γεώργιο Σχολάριο, τον μετά την άλωση πατριάρχη.

Οι βυζαντινοί μισούσαν τους Λατίνους όχι μόνο για τα δογματικά θέματα. Δεν μπορούσαν, επίσης, να ξεχάσουν τη βαρβαρότητα τους το 1204, τη σκληρή οικονομική διείσδυση των Βενετών και Γενοβέζων, την επιβολή ακόμη βαρύτερων φόρων, την κατάργηση της βυζαντινής νομοθεσίας, την καταστρατήγηση των διοικητικών αξιωμάτων και των εκκλησιαστικών προνομίων στις λατινικές κτήσεις. Επιπρόσθετα οι δυτικοί επιθυμούσαν την ίδρυση μιας νέας λατινικής αυτοκρατορίας στην Πόλη και όχι μια ουσιαστική βοήθεια προς το Βυζάντιο. Προς αυτήν την κατεύθυνση κινούταν ο ισχυρός ηγεμόνας της Μεσογείου Αλφόνσος Ε΄ της Αραγονίας και της Νεάπολης, επηρεάζοντας τον πάπα και εμποδίζοντας κάθε δυτική υποστήριξη εναντίον της τουρκικής απειλής.

Από την άλλη οι Τούρκοι επέδειξαν μεγαλύτερη ανεκτικότητα στο θέμα της θρησκείας, υιοθέτησαν πολλούς τομείς της βυζαντινής διοίκησης, έδωσαν τη δυνατότητα σε πολλούς χριστιανούς να λάβουν αξιώματα στη διοίκηση και στον στρατό και στο εμπόριο άφησαν πλήρη ελευθερία κινήσεων. Επίσης, σε όσες πόλεις δεν αντιστέκονταν παραχωρούσαν προνόμια. Βέβαια σε καμία περίπτωση όλα αυτά δε σημαίνουν ότι ο λαός της Πόλης επιθυμούσε την υποδούλωση στους Τούρκους. Πάντως χαρακτηριστική είναι η φράση του μεγάλου δούκα Λουκά Νοταρά: «Είναι

προτιμότερο να δω να βασιλεύει στην Πόλη το φακίολι των Τούρκων παρά η καλύπτρα των Λατίνων»

Ο Κωνσταντίνος κάτω από αυτές τις δυσμενείς συνθήκες με ιδιαίτερο ζήλο ξεκίνησε την οργάνωση της τελικής άμυνας, με την επισκευή των τειχών και την εξασφάλιση τροφίμων. Ο λαός συσπειρώθηκε γύρω του. (119) (111) (125)(132)

Η άλωση της Κωνσταντινούπολης (1453)

Τον Ιανουάριο του 1453 μέσα σε πανηγυρική ατμόσφαιρα μεταφέρθηκαν τα κανόνια από την Αδριανούπολη στην περιοχή της Πόλης. Τον Μάρτιο του ίδιου χρόνου έφτασε και ο σουλτάνος με τον πολυπληθή στρατό του. Το τακτικό του στράτευμα υπολογιζόταν τουλάχιστον σε 150.000 άνδρες. Οι Βυζαντινοί απέναντί του είχαν να παρατάξουν 5000 Έλληνες και 2000 αλλοεθνείς (από αυτούς 700 ήταν Γενουάτες πολεμιστές με αρχηγό τον Ιουστινιάνη).

Η πολιορκία ξεκίνησε επίσημα στις 7 Απριλίου. Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος είχε φράξει την είσοδο του Κεράτιου κόλπου με μια μεγάλη βαριά αλυσίδα. Πάντως για πρώτη φορά είχαν να αντιμετωπίσουν τον εχθρό και από την πλευρά της θάλασσας. Στις 12 Απριλίου άρχισε ο ανελέητος βομβαρδισμός των Τούρκων, αλλά οι υπερασπιστές της Πόλης άντεχαν πολεμώντας γενναία. Το βράδυ της 21/22 Απριλίου, όμως, οι Τούρκοι, μετά τη κατασκευή μιας διογκού δώδεκα χιλιομέτρων, πέρασαν με εβδομήντα πλοία στον Κεράτιο κόλπο. Ο κλοιός πλέον είχε σφίξει πολύ γύρω από τη Βασιλεύουσα. Οι αλλεπάλληλες έφοδοι του εχθρού το πρώτο δεκαπενθήμερο του Μαΐου αποκρούστηκαν επιτυχώς.

Στις 21 Μαΐου ο Μωάμεθ με πρεσβεία ζήτησε την παράδοση της Πόλης. Υποσχόταν ότι θα έδινε τη δυνατότητα στον αυτοκράτορα και όσους ήθελαν να εγκαταλείψουν την Πόλη με τα υπάρχοντά τους, θα αναγνώριζε τον Κωνσταντίνο ηγεμόνα της Πελοποννήσου και ο ελληνικός πληθυσμός δε θα υποδουλωνόταν. Ο αυτοκράτορας, όμως, δε δέχτηκε την παράδοση της Κωνσταντινούπολης και με αξιοπρέπεια δήλωσε ότι θα την υπερασπιστεί και με κόστος την ίδια του τη ζωή.

Κατά συνέπεια ο Μωάμεθ αποφάσισε γενική επίθεση και την Κυριακή 27 Μαΐου η Πόλη βομβαρδιζόταν συστηματικά. Την επόμενη ημέρα οι Τούρκοι μετέφεραν σκάλες και προκαλύμματα κοντά στα τείχη. Ο πληθυσμός της Βασιλεύουσας μετέφερε υλικά για την επισκευή των ρωγμών στα τείχη. Το βράδυ της

Δευτέρας τελέστηκε η τελευταία Θεία λειτουργία στην Αγία Σοφία και ο αυτοκράτορας προσπάθησε να εμψυχώσει τους πολεμιστές του.

Οι Τούρκοι τα χαράματα της Τρίτης 29 Μαΐου επιτέθηκαν σε πολλά μέρη των τειχών και ιδιαίτερα στην πύλη του Αγίου Ρωμανού. Γρήγορα, το επίλεκτο οθωμανικό σώμα των Γενιτσάρων κατάφερε να ανέβει στο τείχος. Σε μια έφοδο ο Ιουστινιάνης τραυματίστηκε, προκλήθηκε σύγχυση και οι Τούρκοι εισέβαλλαν μαζικά ανάμεσα στα ερείπια. Σε μια τελευταία αντίσταση σκοτώθηκε πολεμώντας ως απλός στρατιώτης ο αυτοκράτορας. Η κατάλυση της αυτοκρατορίας ήταν πια γεγονός.

Η άλωση της Κωνσταντινούπολης στερέωσε την Οθωμανική αυτοκρατορία στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στη βαλκανική χερσόνησο. Το 1456 οι Τούρκοι κυριεύσαν την Αθήνα, το 1460 έπαυσε η κυριαρχία των Βυζαντινών στην Πελοπόννησο και τον Σεπτέμβριο του 1461 καταλύθηκε και η αυτοκρατορία της Τραπεζούντας. Το 1459 οι Σέρβοι και το 1463 οι Βόσνιοι υπέκυψαν στην Οθωμανική προέλαση. Έτσι, η κυριαρχία των Οθωμανών απλωνόταν από τη Μεσοποταμία έως την Αδριατική θάλασσα με πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη.

Το 1453 η Βυζαντινή αυτοκρατορία καταλύθηκε. Το πνεύμα της και ο πολιτισμός της, όμως, συνέχισαν να επηρεάζουν τους λαούς της Ευρώπης. Η Ορθόδοξη, δε, πίστη προφύλαξε τους λαούς της Βαλκανικής από την πνευματική δουλεία. Οι Ρώσοι, μάλιστα, διώχνοντας οριστικά τους Τατάρους μετέτρεψαν τη Μόσχα σε κέντρο της Ορθοδοξίας. Ο τσάρος Ιβάν Γ΄ ελευθέρωσε και ένωσε τις ρωσικές χώρες. Αφού νυμφεύθηκε τη κόρη του δεσπότη Θωμά Παλαιολόγου, χρησιμοποίησε τα σύμβολα του Βυζαντίου (δικέφαλος αετός) και ακολούθησε το βυζαντινό τελετουργικό. Η Μόσχα έγινε τώρα η «Τρίτη Ρώμη». (119) (111) (125) (133) (132) (104) (134)